ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Η Αθυροστομία στην Ελλάδα: Από την Ευφορία στην Προσβολή

Μαρία Δ. Μπομποτά

ΑΘΗΝΑ

Νοέμβριος 2018

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

FACULTY OF PHILOLOGY

DEPARTMENT OF BYZANTINE PHILOLOGY AND FOLKLORISTICS

FOLKLORE POSTGRADUATE STUDIES

PhD THESIS

Ribaldry in Greece:
From Fertility to Insult

Maria D. Bompota

ATHENS

November 2018

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεώργιος Θανόπουλος, Διατ. Επ. Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α., Επιβλέπων

Μηνάς Αλεξιάδης, Ομότιμος Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α., Μέλος

Βασιλική Χρυσανθοπούλου, Επ. Καθηγήτρια Ε.Κ.Π.Α., Μέλος

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ταξιάρχης Κόλιας, Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α.

Αμαλία Μόζερ, Καθηγήτρια Ε.Κ.Π.Α.

Μανόλης Γ. Βαρβούνης, Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Μανόλης Γ. Σέργης, Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Μαριάνθη Καπλάνογλου, Αναπλ. Καθηγήτρια Ε.Κ.Π.Α.

Βασιλική Χρυσανθοπούλου, Επ. Καθηγήτρια Ε.Κ.Π.Α.

Διονύσιος Χ. Καλαμάκης, Αναπλ. Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α.

Αθήνα 2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι η μελέτη της εξέλιξης της αθυροστομίας από την εμφάνισή της ως τις μέρες μας, αλλά και η ανίχνευση των αιτιών που οδήγησαν στις όποιες μεταβολές του χαρακτήρα και της λειτουργικότητάς της. Ταυτόχρονα, η παρούσα μελέτη λειτούργησε ως τρόπος πειραματισμού και ελέγχου σε μεθοδολογικό επίπεδο, της χρήσης μη λαογραφικών εργαλείων και συγκεκριμένα της χρήσης εργαλείων δανεισμένων από τη Στατιστική επιστήμη, ως προς την αποδοτικότητα και τη λειτουργικότητά τους σε μονοθεματικές λαογραφικές έρευνες, οι οποίες σχετίζονται με μεγάλες ή πολύ μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες, ξεπερνώντας τα στενά όρια ενός τοπικού εθίμου.

Η Αθυροστομία, κοινός τόπος στην Ελληνική γλώσσα από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, έχει εξελιχθεί και μετασχηματισθεί, όχι μόνο λεξιλογικά, αλλά και λειτουργικά. Ο αρχικός της προορισμός ήταν κατεξοχήν γονιμικός – ευετηρικός και αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι λατρευτικών τελετών προς τιμή των γονιμικών θεοτήτων και κυριότατα του Διονύσου. Με την πάροδο όμως του χρόνου έγινε οργανικό μέρος της καθημερινότητας, εντάχθηκε λειτουργικά στο θέατρο, μέσω του Μεγαρικού σκώμματος και της Αττικής κωμωδίας. Στη συνέχεια, και με την επικράτηση του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας των Ελλήνων, διώχθηκε ως τρόπος ομιλίας και συμπεριφοράς γενικότερα, ωστόσο κατάφερε να επιβιώσει μέσω της διατήρησης των εθίμων που σχετίζονται κατά κύριο λόγο με την Αποκριά.

Εκτός των παραπάνω, η αθυροστομία διατηρήθηκε και διαδόθηκε ως τρόπος γλωσσικής έκφρασης, περισσότερο στον προφορικό λόγο, κατά κύριο λόγο εξαιτίας των ψυχολογικών και κοινωνικών αναγκών των χρηστών της.

Εξελίχθηκε στο επίπεδο της παραγωγής λέξεων και της καθιέρωσης στερεότυπων υβριστικών φράσεων και χειρονομιών μέσω της καθημερινής τριβής και διάδοσης, παρά το ότι ως συμπεριφορά είναι γενικώς κατακριτέα σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, ανάλογα με την οπτική και το ιδεολογικό, κοινωνικό, θρησκευτικό υπόβαθρο των ανθρώπων, τόσο των χρηστών, όσο και των

υπολοίπων.

Αποτέλεσμα όλων αυτών των παραγόντων είναι, φτάνοντας στο σήμερα, η αθυροστομία να είναι ένας διαδεδομένος και σχεδόν καθημερινός τρόπος γλωσσικής και κοινωνικής συμπεριφοράς, εμφανιζόμενος κατά κύριο λόγο στην προφορική διατύπωση κάθε είδους.

Στην παρούσα έρευνα, εκτός των μεθοδολογικών εργαλείων της Λαογραφίας, όπως είναι οι επιτόπιες καταγραφές και οι συνεντεύξεις, αξιοποιήθηκαν και εργαλεία δανεισμένα από τη Στατιστική επιστήμη, προκειμένου να καταστεί δυνατή η δυνατότητα γενίκευσης των συμπερασμάτων στο σύνολο του πληθυσμού.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Λαογραφία

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Αθυροστομία, προφορικός λόγος, γονιμικά έθιμα, καθημερινότητα, λαϊκός άνθρωπος

ABSTRACT

The aim of this thesis is to study the evolution of Ribaldry from its appearance to the present day, and the detection of the causes that have led to various changes in its nature and functionality. At the same time, from a methodological point of view this study is offering itself as a way of experimentation and control of the effectiveness of the use of analytical tools which are not normally used in folklore, namely tools borrowed from the science of statistics, These tools are used and their efficiency and functionality is evaluated in the study of topics of folklore, which are associated with large population groups, that go beyond the narrow geographical and demographic boundaries of the extent of a local custom.

Ribaldry, is a commonplace in Greek language from antiquity to the present day, and it has evolved and transformed not only lexically but also functionally. Its original and most important aim, was the pursuit of fertility, and for this reason it formed an integral part of religious ceremonies in honor of deities of fertility and above all of Dionysus, in ancient times. But, with the passage of time, it became an intrinsic part of everyday life, incorporated in the texts of theatrical plays, as part of Megaritan and Attic comedy. With the establishment of Christianity as the official religion of the Greeks, Ribaldry was persecuted as a way of speaking and behavior in general, but managed to survive through the preservation of traditions associated primarily with the carnival.

Besides, Ribaldry was maintained and propagated as a way of linguistic expression, particularly in speech, due to the psychological needs of the users.

Ribaldry is developed according the general norms of word production and, with the introduction of stereotypical forms of offensive phrases through daily use, although as behavior, it is generally frowned upon to a greater or lesser degree, depending on the visual and ideological, social, and religious backgrounds of people, both users, and non users.

The result of all these factors is, that today Ribaldry is a widespread and almost daily way of both, linguistic and social behavior, occurring mainly in the oral

formulation of any kind.

In this research, in addition to the methodological tools of Folklore, some Statistical methods are also used, in order to allow for the possibility of some kind of generalizing according to the findings, for the entire population. This is very important, because it demonstrates that the statistical tools can be used in a very effective way, in monothematic researches included in the various fields of the social sciences.

SUBJECT AREA: π.χ. Folklore Studies

KEYWORDS: Ribaldry, oral speech, fertility, everyday life

Στη μνήμη της Μαίρης Μηλίγκου - Μαρκαντώνη.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πριν από οτιδήποτε άλλο, επιθυμώ να ευχαριστήσω βαθύτατα όλους εκείνους που συνέβαλαν στην εκπόνηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

Τον επιβλέποντα, διατελέσαντα επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ κο Γεώργιο Θανόπουλο για το χρόνο και τον κόπο που αφιέρωσε και για την πολύτιμη καθοδήγησή του.

Τα Μέλη της Τριμελούς Επιτροπής ομότιμο καθηγητή κο Μηνά Αλεξιάδη και επίκουρη καθηγήτρια κα Βασιλική Χρυσανθοπούλου, ΔΕΠ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών του Τμήματος Φιλολογίας, για τις χρησιμότατες παρατηρήσεις και για την υποστήριξη που απλόχερα μου προσέφεραν.

Το στατιστικό Δρ. Θανάση Ράπτη για τις πολύτιμες συμβουλές του σχετικά με τη στατιστική ανάλυση.

Όλους τους πληροφορητές – συμμετέχοντες στην έρευνα και συλλογή των πρωτογενών μαρτυριών, για τις πολυτιμότατες μαρτυρίες τους και γενικότερα για τη συνεργασία στο επίπεδο της συλλογής του προς μελέτη υλικού, χωρίς τη συμβολή των οποίων θα ήταν αδύνατη η εκπόνηση της παρούσας διατριβής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ 7
ABSTRACT 9
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ 13
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 15
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ 17
ΠΡΟΛΟΓΟΣ 21
ΕΙΣΑΓΩΓΗ 23
Ο σκοπός της έρευνας 27
Η μεθοδολογία της έρευνας 30
Η χρήση των στατιστικών πακέτων (λογισμικών) SPSS και NVIVO 45
Η Λαογραφική προσέγγιση της Αθυροστομίας στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία 48
Η δομή της εργασίας 52
Κεφάλαιο 1^{ο}. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ: .....
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (σύντομη ανασκόπηση) 55
1.1 Αρχαιότητα 64
1.2 Βυζάντιο 74
1.3 Από την Άλωση ως τις μέρες μας: Νεοελληνική αθυρόστομη προφορικότητα 77
1.3.1 Αναφορές στο δημοτικό τραγούδι 77
1.3.2 Οι βιότοποι της βωμολοχίας από τον 20ό αι. ως σήμερα 79
1.3.3 Η αθυροστομία στο διαδίκτυο 81
1.3.4 Παραδείγματα σύγχρονων αθυρόστομων στιχουργημάτων και εκφράσεων 82
1.3.5 Παροιμιακή αθυροστομία, παροιμιακές εκφράσεις, παροιμιακής μορφής διατυπώσεις (από καταγραφές της ερευνήτριας) 91
1.4 Έθιμα που σχετίζονται με την Αθυροστομία (ενδεικτικές αναφορές) 118
Κεφάλαιο 2^{ο}. ΤΟ ΑΣΕΜΝΟ - ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (σύντομη επισκόπηση) 131
2.1 Τα Περιθωριακά Ιδιώματα της Νέας Ελληνικής 131

2.2 Η αθυροστομία των εφήβων και των νέων 133
2.3 Τα Ειδικά Λεξιλόγια 135
2.4 Το Άσεμνο - Αθυρόστομο Λεξιλόγιο 138
2.5 Η δημιουργία του Άσεμνου Λεξιλογίου.....148
Κεφάλαιο 3ο . ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ – ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ (δημογραφικά στοιχεία) 153
3.1 Φύλο 154
3.2 Ηλικία 155
3.3 Θρήσκευμα.....155
3.4 Εκπαίδευση 156
3.5 Επάγγελμα 157
3.6 Τόπος κατοικίας 158
3.7 Εισόδημα.....160
Κεφάλαιο 4^{ο}. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ 161
Κεφάλαιο 5^{ο}. Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΗΣ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗΣ 187
Κεφάλαιο 6^{ο}. Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΒΛΗΤΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ.....197
Κεφάλαιο 7^{ο}. Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ.....211
Κεφάλαιο 8^{ο}. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ 223
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΕΡΕΥΝΙΣΗ.....239
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....253
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ* 253
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ 239
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ 261
Ξενόγλωσσες 261
Ελληνόγλωσσες - Μεταφρασμένες.....283

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

Σχ. 1 Πίνακας ...φημισμων 146
Σχ. 2 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το φύλο των συμμετεχόντων ..154
Σχ. 3 Γράφημα κατανομής των συμμετεχόντων κατά ηλικία.....155
Σχ. 4 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το θρήσκευμα των συμμετεχόντων 156
Σχ. 5 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων 157
Σχ. 6 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς την επαγγελματική δραστηριότητα των συμμετεχόντων 158
Σχ. 7 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς τον τόπο κατοικίας των συμμετεχόντων 159
Σχ. 8 Γράφημα κατανομής συμμετεχόντων ανά γεωγραφικό διαμέρισμα 159
Σχ. 9 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το μηνιαίο εισόδημα των συμμετεχόντων 160
Σχ. 10 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας χρήσης αθυρόστομων εκφράσεων ή / και προσβλητικών χειρονομιών 162
Σχ. 11 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυρόστομιας μεταξύ ανδρών και γυναικών 162
Σχ. 12 Διάγραμμα αναλογίας χρήσης αθυροστομίας σε συνδυαστική σχέση φύλου και εισοδήματος (άνδρες).....163
Σχ. 13 Διάγραμμα αναλογίας χρήσης αθυροστομίας σε συνδυαστική σχέση φύλου και εισοδήματος (γυναίκες).....163
Σχ. 14 Χρήση αθυροστομίας σε σχέση με την ηλικία 165
Σχ. 15 Συχνότητα χρήσης αθυροστομίας σε σχέση με την ηλικία 166
Σχ. 16 Γνώμη για τους χρήστες αθυροστομίας ανά ηλικία 166
Σχ. 17 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυροστομίας με βάση το θρήσκευμα ...167
Σχ. 18 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυροστομίας με βάση το επάγγελμα....168
Σχ. 19 Διάγραμμα χρήσης αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας 169
Σχ. 20 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας 170

Σχ. 21 Θεματολογία αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας 171
Σχ. 22 Διάγραμμα χρήσης προσβλητικών χειρονομιών με βάση τον τόπο κατοικίας 173
Σχ. 23 Διάγραμμα περιβαλλόντων χρήσης αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας 174
Σχ. 24 Διάγραμμα τρόπου αντιμετώπισης χρηστών με βάση τον τόπο κατοικίας175
Σχ. 25 Διάγραμμα αναφορικά με τη χρήση αθυροστομίας από μέλη του οικογενειακού περιβάλλοντος, με βάση τον τόπο κατοικίας 177
Σχ. 26 Διάγραμμα αναφορικά με τη χρήση αθυροστομίας από μέλη του φιλικού περιβάλλοντος, με βάση τον τόπο κατοικίας 178
Σχ. 27 Χρήστες στο φιλικό περιβάλλον με βάση την ηλικία των συμμετεχόντων.179
Σχ. 28 Διάγραμμα αναφορικά με τη χρήση αθυροστομίας από μέλη του εργασιακού περιβάλλοντος, με βάση τον τόπο κατοικίας.....180
Σχ. 29 Διάγραμμα αναφορικά με την ύπαρξη χρηστών στο εργασιακό περιβάλλον με βάση την ηλικία των συμμετεχόντων.....180
Σχ. 30 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο 182
Σχ. 31 Διάγραμμα αναφορικά με τη γνώση ύπαρξης εθίμων - δρωμένων όπου η αθυροστομία θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά 182
Σχ. 32 Θεματολογία αθυροστομίας σε σχέση με την ηλικία των συμμετεχόντων 183
Σχ. 33 Περιβάλλοντα χρήσης αθυροστομίας με βάση την ηλικία.....184
Σχ. 34 Διάγραμμα αναφορικά με τη γνώση εθίμων - δρωμένων, τραγουδιών κλπ κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά 186
Σχ. 35 Πίνακας συχνότερα χρησιμοποιούμενων αθυρόστομων εκφράσεων και προσβλητικών χειρονομιών.....193
Σχ. 36 Σχηματική αποτύπωση των συχνότερα χρησιμοποιούμενων αθυρόστομων λέξεων.....194
Σχ. 37 Σχηματική απεικόνιση των νοηματικών συσχετισμών μεταξύ των συχνότερα χρησιμοποιούμενων αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων 195
Σχ. 38 Πίνακας των συχνότερα χρησιμοποιούμενων προσβλητικών χειρονομιών και της αντιμετώπισής τους 208
Σχ. 39 Σχηματική απεικόνιση των συχνότερων προσβλητικών χειρονομιών.....210

Σχ. 40 Πίνακας αναφορικά με τη γνώση παραδοσιακών τραγουδιών, ποιημάτων κλπ ή / και εθίμων, δρωμένων, περιστάσεων κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία θεωρείται αναμενόμενη ή και επιβαλλόμενη συμπεριφορά 220

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αποφάσισα να ασχοληθώ με το ζήτημα της Αθυροστομίας, πιστεύοντας ότι είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα, το οποίο αξίζει τον κόπο να ερευνηθεί από τη σκοπιά της Λαογραφίας. Η διερεύνηση όμως αυτή, προκειμένου να μην αποτελέσει απλή καταγραφή – συλλογή αθυρόστομων διατυπώσεων, θα πρέπει να είναι όσο το δυνατό πιο κοντά στο σήμερα. Με άλλα λόγια, να είναι όσο το δυνατό πιο κοντά στο τώρα, όχι μόνο στο επίπεδο του «πώς βρίζει ο Νεοέλληνας», αλλά και στο γιατί, στο πού, στο πότε και στο τι συντελεί κάθε φορά στο να το κάνει. Τι μπορεί να είναι αυτό που μετασχηματίζει αυτού του είδους τη συμπεριφορά, από τα αρχαία λατρευτικά έθιμα, τις διαβατήριες τελετές, τις μαγικοθρησκευτικές συμπεριφορές, σε υβρεολόγιο, έκφραση θυμού, μορφή βίας, αλλά και σε αστεϊσμό, χοντροκομμένο κάποιες φορές χιούμορ, καυστική σάτιρα.

Εκτός των παραπάνω, ούσα και η ίδια αθυρόστομη στην καθημερινότητά μου, με ενδιέφερε να δω το πώς λειτουργούν άλλοι άνθρωποι, εκτός του δικού μου οικογενειακού, φιλικού και εργασιακού περιβάλλοντος. Πώς θα αντιδρούσαν σε ερωτήματα που σχετίζονται με την αθυροστομία. Πόσο, πώς, πότε και γιατί τη χρησιμοποιούν. Ποια η γνώμη τους για την αθυρόστομη διατύπωση, άσχετα με το αν οι ίδιοι είναι χρήστες ή όχι αυτής της συμπεριφοράς. Επίσης, με ενδιέφερε να δω αν και κατά πόσο η αθυρόστομη διατύπωση αλλάζει με την πάροδο του χρόνου, τόσο από γενιά σε γενιά, όσο και με την πάροδο της ηλικίας στους ίδιους ανθρώπους και, φυσικά, αν και κατά πόσο ο νέος τρόπος και ρυθμός ζωής, αυτός που είναι πια άρρηκτα συνδεδεμένος για τη συντριπτική πλειοψηφία των Νεοελλήνων με τις νέες τεχνολογίες, το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, έχει επιδράσει και αν ναι σε ποιο βαθμό, στην αθυρόστομη διατύπωση και, εκτός όλων αυτών, ποια είναι η αντίληψη του σύγχρονου Έλληνα για την αθυροστομία στο επίπεδο της παράδοσης και των εθίμων που σχετίζονται με αυτή: τι ξέρει και τι πιστεύει σχετικά με αυτά τα θέματα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πριν από οποιαδήποτε εισαγωγική παρατήρηση, είναι απαραίτητο για την παρούσα ερευνητική προσπάθεια, να αποσαφηνιστούν κάποια σημαντικά σημεία. Πρώτο μεταξύ αυτών είναι ο τίτλος: Η ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΦΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΒΟΛΗ. Ένας τίτλος οφείλει να είναι όσο το δυνατόν περιεκτικός και σύντομος. Με αυτό το σκεπτικό, στο συγκεκριμένο τίτλο προτιμήθηκε η χρήση λέξεων των οποίων η έννοια μπορεί να είναι ευρύτερη, περιεκτικότερη. Έτσι, στην περίπτωσή μας η λέξη *αθυροστομία* χρησιμοποιείται ως όρος «ομπρέλα», για να δηλώσει την αθυροστομία αυτή καθαυτή, τη βωμολοχία, τη βρισιά με την έννοια της προσβολής, τη βλασφημία και τέλος, τις άσεμνες – απρεπείς – προσβλητικές χειρονομίες, μια και πρόκειται για πολύ κοντινές μεταξύ τους έννοιες, ή τουλάχιστον έτσι τις αντιλαμβάνεται η πλειοψηφία των σύγχρονων Ελλήνων.

Ας δούμε λοιπόν πρώτα απ' όλα τις λέξεις και το νόημά τους:

Αθυροστομία: η λέξη είναι μεταγενέστερη ομόρριζη της λέξης Αθυρόστομος, -η, -ο, η οποία είναι σύνθετη: α στερητικό + στόμα + θύρα και σημαίνει «αυτόν που δεν έχει φραγμό, δεν έχει θύρα στο στόμα του, εκστομίζοντας βρισιές και βωμολοχίες, ανεπίτρεπτες λέξεις και φράσεις».[1]

Βλασφημία: ο ανόσιος και ασεβής λόγος εναντίον του Θεού, ιερών προσώπων και πραγμάτων. Κατ' επέκταση, ο υβριστικός λόγος. Αντίστοιχα, βλάσφημος, -η, -ο είναι αυτός που βρίζει τα θεία, ο απρεπής απέναντι σε κάτι σεβαστό, ο ασεβής[2].

Βρισιά: η λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται με στόχο την ηθική μείωση αυτού προς τον οποίο απευθύνεται. Γενικότερα, η απρεπής λέξη ή φράση. Το αντίστοιχο ρήμα είναι το βρίζω, επιτίθεμαι σε κάποιον με προσβλητικά και χυδαία λόγια. Προέρχεται από το αρχαιοελληνικό υβρίζω (<ύβρις). Η λέξη ύβρις δηλώνει την «προσβολή» που ξεκινά από την αίσθηση της υπεροχής ή της εξουσίας έναντι

---

[1] Μπαμπινιώτης Γ.: Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας εκδ 2η 2005 σελ. 84
[2] Ό.π. σελ. 370

του άλλου[3]. Η αρχαιοελληνική ύβρις έχει την έννοια του ότι κάποιος ξεπερνά τα όρια, τα εσκαμμένα, εξαιτίας του εγωισμού ή της υπερτίμησης των δυνατοτήτων του και γι' αυτό τιμωρείται. Στην τραγωδία των κλασσικών χρόνων, οι ήρωες που διαπράττουν κάποια ύβρη, αμαρτάνουν κατά κάποιο τρόπο και στη συνέχεια τιμωρούνται, προκειμένου να επέλθει η λύτρωση με τη μορφή της κάθαρσης. Στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα η λέξη βρισιά, έχει το νόημα της προσβολής, λεκτικής πλέον, πιθανώς επειδή και η αρχαιοελληνική ύβρις έχει την έννοια της προσβολής προς το θείο νόμο.

Βωμολοχία: η χυδαία και υβριστική λέξη ή φράση, συνεκδοχικά η αισχρολογία, η χυδαιολογία, το βρομόλογο, η βρισιά. (<βωμός + λόχος = ενέδρα) Κατά την αρχαιότητα, οι βωμολόχοι ήταν εκείνοι που καιροφυλακτούσαν κοντά σε βωμούς, προκειμένου να κλέψουν τα σφάγια των θυσιών[4]. Ουσιαστικά λοιπόν, κατά την αρχαιότητα, η βωμολοχία ήταν, κατά κάποιο τρόπο, σχεδόν ιερόσυλη πράξη. Στις μέρες μας όμως η λέξη δεν έχει τόσο βαρύ νόημα, αλλά θεωρείται συνώνυμη της αισχρολογίας.

Άσεμνη χειρονομία: η χειρονομία που διακρίνεται από έλλειψη σεμνότητας και ευπρέπειας κατά κύριο λόγο αναφορικά με το γενετήσιο ένστικτο, η αισχρής σημασίας - συμβολισμού κίνηση των χεριών.

Η λέξη *ευφορία*, που σημαίνει την καρποφορία – γονιμότητα χρησιμοποιείται επίσης ως όρος «ομπρέλα», προκειμένου να δηλωθούν τα ευετηρικά – γονιμικά έθιμα και παραδοσιακά δρώμενα και γενικότερα κάθε ενέργεια που έχει ως στόχο την επίτευξη της γονιμότητας και της καρποφορίας φυτών και ζώων. Επίσης, δηλώνει τα συναισθήματα αισιοδοξίας και πίστης σε ένα ευοίωνο μέλλον από μέρους των ενεργούντων προσώπων.

Το ερευνητικό πρόβλημα ή, στην περίπτωση της παρούσας διατριβής, το προς μελέτη θέμα, είναι η λειτουργία της αθυροστομίας στη σημερινή ελληνική πραγματικότητα και η αποτύπωση της εξέλιξης αυτής της λειτουργίας μέσα στο χρόνο. Με άλλα λόγια, μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε το αν και κατά πόσο η

---

[3] Ό.π. σελ. 387
[4] Ό.π. σελ. 393

χρήση αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων και δευτερευόντως άσεμνων χειρονομιών, έχει μεταβάλει τόσο τον εκφραστικό της ρόλο, όσο και τη λειτουργία της στο πέρασμα του χρόνου. Θα εξεταστεί λοιπόν η μεταβολή της σκοπιμότητας της εκφοράς συγκεκριμένων λέξεων, εκφράσεων και σχημάτων λόγου, καθώς και οι παράγοντες που συνετέλεσαν στις όποιες μεταβολές παρατηρούνται. Σαφέστατα, το θέμα της χρήσης της αθυροστομίας φαίνεται πως εμπίπτει στην κοινωνιογλωσσολογία, αφού η μελέτη του φαινομένου σχετίζεται με τη συχνότητα των λέξεων, τη θεματολογία, τα περιβάλλοντα, τις αιτίες χρήσης κλπ. Ωστόσο, επειδή η παρούσα μελέτη ερευνά τη χρήση της αθυροστομίας στο λαϊκό πολιτισμό, από το λαϊκό άνθρωπο, στα πλαίσια εθίμων, στην προφορικότητα, με την έννοια της προφορικής επικοινωνίας και των χειρονομιών που τη συνοδεύουν και γενικότερα στην καθημερινότητα, καθίσταται σαφές ότι το ζήτημα της μελέτης της αθυροστομίας μπορεί επίσης να μελετηθεί από τη σκοπιά της Λαογραφίας και αυτός είναι ο κύριος στόχος της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι η ελληνική βιβλιογραφία έχει να επιδείξει αρκετές συλλογές αθυρόστομων φράσεων, ποιημάτων, τραγουδιών κλπ[5],

---

[5] Ενδεικτικά, Ανώνυμος: Τα αληθινά ομηρικά έπη. Αθήνα, Λούπινα, 2002, Βαρβούνης, Μ.Γ.: Άσεμνα και βωμολοχικά λαογραφικά. Παλαιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις, Αθήνα 2007, Βερέττας, Μ.: Τα βρωμόλογα των Αρχαίων Ελλήνων. Χυδαιότητες, προστυχιές, βωμολοχίες (επιμέλεια: Ανθούλα Χατζηγεωργίου). Αθήνα, 2007 χ.έ, Βερέττας, Μ: Τα βρώμικα έπη. Σύνθεση χυδαίων ψευδο-ομηρικών στιχουργημάτων. Ρόδος, 2012 χ.έ., Βλάχος, Φ.: (επιμέλεια) Γαμοτράγουδα Δημοτικά, Ανθολογία. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα 1981, Βλάχος, Φ.: (επιμέλεια) Γαμοτράγουδα Δημοτικά, Δεύτερη έκδοση συμπληρωμένη. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα, 1985, Βλάχος, Φ.: (επιμέλεια), Γαμοτράγουδα δημοτικά [πανομοιότυπη αναπαραγωγή της β' εκδόσεως 1985]. Αθήνα, Γαβριηλίδης, 1996, Βλάχος, Φ.: Χωριάτικα βρωμόλογα. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα, 1985, Βοσταντζογλου, Θ.: Αντιλεξικόν ή ονομαστικόν της νεοελληνικής γλώσσης. Αθήναι, 1998[3], Βραχιονίδου, Μ.: «Οι ονομασίες των γεννητικών οργάνων στις νεοελληνικές διαλέκτους και ιδιώματα». Στο Γαβριηλίδου, Ζ. Ευθυμίου, Α., Θωμαδάκη, Ε. και Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. (επιμέλεια.) Selected papers of the 10th ICGL. (Κομοτηνή 1-4 Σεπτεμβρίου 2011), 725-732. Κομοτηνή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. http://www.icgl.gr/greek/68-725-732.pdf, Έξαρχος, Γ.: Το Αλφαβητάρι της έμμετρης πορνογραφίας. Μια συλλογή από αθυρόστομα στιχάκια και ποιήματα Ελλήνων δημιουργών. Αθήνα, Δίαυλος, 2002, Κολτσίδας, Α.: Λεξικό της πιάτσας: Λέξεις και εκφράσεις της καθημερινής ζωής. Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 1978, Κουκουλέ, Μ.: Νεοελληνική Αθυροστομία τόμος Α'. Αθήνα Εκδόσεις Νεφέλη, 1984 (εισαγωγή G. Legman), τόμος Β' Αθήνα, Νεφέλη, 1986, τόμος Γ', Αθήνα, Νεφέλη, 1988, Λενακάκης, Α.: Κρητικά Αξεμούριστα. Ο ελευθερόστομος λόγος στην Κρητική παράδοση. Συμβολή στην Κρητική παράδοση. Ηράκλειο, 2011. χ.έ., Ληναίος, Ε.: Απόρρητα. Θεσσαλονίκη, εκδ. Μιχ. Τριανταφύλλου, 1935, Μελίκης, Γ.: Αντρικά Μουνάτα, τομ. Α' και Β'. Αθήνα, ιδιωτική έκδοση, 2003, Παπαζαχαρίου, Ε.: Λεξικό της ελληνικής αργκό (Λεξικό της πιάτσας). Αθήνα, Κάκτος 1999, Παπάνης, Δ. και Παπάνης, Γ.:

ωστόσο το θέμα της λειτουργικότητας της αθυροστομίας εκτός εθίμων δε μελετάται πάντα διεξοδικά, με άλλα λόγια, απουσιάζουν μελέτες που να ασχολούνται με την υβριστική – προσβλητική διάσταση της αθυροστομίας, με το ρόλο που αυτή επιτελεί ως τρόπος γλωσσικής έκφρασης, με το γενικότερο ή ειδικότερο κατά περίπτωση πλαίσιο χρήσης[6]. Υπάρχουν επίσης κάποιες αξιοσημείωτες προσπάθειες που θίγουν το θέμα της αθυροστομίας στη σύγχρονη Ελλάδα, αλλά αυτές προσανατολίζονται κατά κύριο λόγο στη γλωσσολογική αντιμετώπιση του θέματος. Ακόμα και στην περίπτωση που γίνονται αναφορές στη χρήση της αθυροστομίας και αυτή εξετάζεται από τη σκοπιά της Λαογραφίας, φαίνεται ότι, με την πάροδο του χρόνου, έχουν επέλθει διαφοροποιήσεις ως προς τη λειτουργικότητα, τις οποίες θα επιχειρήσω να παρουσιάσω και θα αποπειραθώ να ερμηνεύσω στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια. Ας σημειωθεί εδώ ότι, είναι πολύ πιθανό και κατά τους αρχαίους χρόνους η αθυρόστομη διατύπωση να είχε μεταξύ των άλλων και υβριστικό-προσβλητικό χαρακτήρα, ωστόσο οι πληροφορίες μας δεν επαρκούν παρά μόνο για να στοιχειοθετηθεί μια υπόθεση. Όπως θα δούμε στο οικείο κεφάλαιο, στην αρχαιότητα η αθυροστομία δεν ήταν ασυνήθιστη, όπως φαίνεται από το έργο του Αριστοφάνη. Πιθανώς λοιπόν, για να είναι μια τέτοια γλώσσα ανεκτή και ίσως επιζητούμενη στο θέατρο, πρέπει να ήταν συνηθισμένη και στην καθημερινότητα. Ενδεικτικά για το θέμα μπορούμε να αναφέρουμε το βιβλίο του Μάριου Βερέττα, «Τα βρωμόλογα των αρχαίων Ελλήνων. Χυδαιότητες, προστυχιές, βωμολοχίες», Αθήνα 2007.

Εκτός από το παραπάνω ερευνητικό ζήτημα, θα γίνει μια προσπάθεια να ελεγχθεί το αν και κατά πόσο στατιστικά εργαλεία και λογισμικό, όπως το SPSS και το Nvivo, μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά στην απεικόνιση της σύγχρονης κατάστασης της αθυροστομίας, μέσω της ανάλυσης δεδομένων-

---

Παροιμιακά αδιάντροπα. Καρναβαλικά αγιασώτικα ξετσίπωτα και άλλα πολλά «τα ου φωνητά προς ανδρός». Μυτιλήνη 1995, Παπανικολάου, Κ.Θ.: Βρωμόλογα του χωριού. Από την παιδική ηλικία ως τα γεράματα. Ιχνευτής 34-35, 36-39. Ιούλιος - Αύγουστος 1988, Πολίτης, Ν.Γ.: «Υβριστικά σχήματα», Λαογραφία 4, 601-669, 1913-14, Φύσσας, Δ.: Αυστηρώς Ακατάλληλον. Προγράμματα αθηναϊκών κινηματογράφων sex. Συμβολή στη σύγχρονη κοινωνιολογία. Αθήνα, Δελφίνι 1994, είναι συλλογές αθυρόστομων λέξεων, εκφράσεων, στιχουργημάτων.

[6] Εκτός φυσικά από τα ποικίλα περιθωριακά ιδιώματα και ειδικά λεξιλόγια, για τα οποία θα γίνει λόγος σε ιδιαίτερο κεφάλαιο.

συγκεντρωμένων πληροφοριών[7] που έχουν καταγραφεί αναφορικά με το θέμα και, επιπλέον, μέσω της διερεύνησης αυτής, το αν και κατά πόσο, τέτοιου είδους και λειτουργικότητας στατιστικά εργαλεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν, προκειμένου να αποτυπωθεί με τη μέγιστη δυνατή σαφήνεια, ειλικρίνεια και αποτελεσματικότητα η πραγματικότητα, σε ό,τι έχει σχέση με μονοθεματικές μεγάλης πληθυσμιακής κλίμακας λαογραφικές μελέτες. Ως μονοθεματική μελέτη μπορεί να οριστεί η έρευνα, στην περίπτωσή μας από τη σκοπιά της Λαογραφίας, ενός και μόνο θέματος, που αφορά στην καθημερινή ζωή του σύγχρονου λαϊκού ανθρώπου. Δηλαδή μελέτη που αφορά σε ερευνητικά προβλήματα που μπορούν να αποτυπωθούν κατά το δυνατόν ανεξάρτητα, όπως π.χ. συμπεριφορές, διασπορά στο χώρο συγκεκριμένων εθίμων κλπ. Τέτοιες μέθοδοι χρησιμοποιούνται ήδη σε κοινωνιολογικές μελέτες, στις περιπτώσεις έρευνας σε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες. Η παρούσα εργασία λοιπόν, μεταξύ των στόχων της, έχει και την προσδοκία να υλοποιήσει ένα μεθοδολογικό πειραματισμό, προκειμένου να καταδειχθεί το αν και κατά πόσο, μπορεί να υπάρξει διεπιστημονική μεθοδολογική προσέγγιση στις λαογραφικές μονοθεματικές μελέτες αναφορικά με ζητήματα μεγάλης ή πανελλήνιας διασποράς, σε συνεργασία με εργαλεία και μεθόδους της Στατιστικής επιστήμης.

Ο σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας διδακτορικής διατριβής, όπως προαναφέρθηκε, είναι η έρευνα της αποτύπωσης της αθυροστομίας, σε λειτουργικό επίπεδο, στη σύγχρονη Ελλάδα, δηλαδή ο έλεγχος του αν και κατά πόσο η αθυροστομία έχει μεταβάλει τον τρόπο λειτουργίας της, από τον αρχικό, ευετηρικό - γονιμικό και σχετιζόμενο με συγκεκριμένα δρώμενα - έθιμα, τα οποία έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα, επιβίωσαν στο Βυζάντιο - Μεσαίωνα και διατηρούνται, ή όχι, ως σήμερα, αν έχει μεταβληθεί σε κάτι καθαρά υβριστικό, ή έχει περισσότερους ρόλους – λειτουργικότητες, όπως για παράδειγμα ο ψυχολογικός-ψυχαγωγικός,

[7] Ο όρος εδώ χρησιμοποιείται με την έννοια που του δίνει η Στατιστική, δηλαδή τη σημασία που έχει σε αυτή την επιστήμη ο αγγλόφωνος όρος data

δηλαδή η συναισθηματική εκτόνωση – αποφόρτιση σε συγκεκριμένες κάθε φορά περιπτώσεις ή καταστάσεις[8], πού, πώς και από ποιους χρησιμοποιείται σήμερα. Επίσης, θα μελετηθεί, με βάση κυρίως τη γνώμη των ίδιων των χρηστών, καθώς και της ξενόγλωσσης – διεθνούς βιβλιογραφίας[9], αφού η ελληνική βιβλιογραφία είναι φτωχή στο συγκεκριμένο τομέα, η αιτία που οδηγεί στις όποιες μεταβολές.

Ταυτόχρονα, θα γίνει μια απόπειρα προσέγγισης του θέματος μέσω μεθόδων δανεισμένων από τη Στατιστική επιστήμη[10]. Πρόκειται να χρησιμοποιηθούν στατιστικές μέθοδοι και εργαλεία, με σκοπό τη γενίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας, αφού είναι πρακτικά αδύνατο να αντληθούν πληροφορίες από το σύνολο του πληθυσμού που μας ενδιαφέρει. Τα μετρήσιμα αυτά στατιστικά δεδομένα, θα αναλυθούν υπό το πρίσμα της λαογραφικής επιστήμης, αφού κατά βάση, πρόκειται για θέμα που άπτεται της λαϊκής επικοινωνίας. Η γενίκευση αυτή βεβαίως, δε σκοπεύει στο να ορίσει κανονιστικά την ισχύουσα σήμερα κατάσταση αναφορικά με την αθυροστομία, αλλά στο να καταδείξει τις υπάρχουσες τάσεις στο συγκεκριμένο θέμα. Αυτό γίνεται επειδή οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων, τόσο ως μεμονωμένων περιπτώσεων όσο και ως συνόλου, εξαρτώνται όχι μόνο από τα ήθη και τα έθιμα σε δεδομένο τόπο και χρόνο, αλλά και από πολλούς άλλους παράγοντες, όπως π.χ. τις έξωθεν επιδράσεις στο πολιτισμικό γίγνεσθαι, οφειλόμενες κατά κύριο λόγο στη σημερινή τάση παγκοσμιοποίησης, αλλά και στα

---

[8] Βλ σχετικά Βάλτερ Πούχνερ: Τα δρώμενα της Ελλάδας και της βαλκανικής, Αθήνα, εκδ Αρμός 2016 σελ.: 372-382

[9] Η ξενόγλωσση και ιδιαίτερα η αγγλόφωνη (κυρίως αμερικανική, βιβλιογραφία, έχει να επιδείξει σημαντικές προσπάθειες στον τομέα που μας ενδιαφέρει εδώ. Μεταξύ των πολλών, αναφέρω ενδεικτικά: Allan, K. and Burridge, K.: Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge: Cambridge University Press 2006, Anderson, L.G. and Hirsch, R.: A project on swearing: A comparison between American English and Swedish. Στο Swearing, Report no 1. Goteborg: Department of Linguistics, University of Goteborg 1985a, Anderson, L.G. and Hirsch, R.: Prospectives on Swearing. Στο Swearing, Report no 2. Goteborg: Department of Linguistics, University of Goteborg 1985, Anderson, L.G. and Trudgill, P.: Bad Language. Oxford, Blackwell 1990, Baruch, Y., and Jenkins, S.: Swearing at work and permissive leadership culture: When anti-social becomes social and incivility is acceptable. Leadership and Organization Development Journal 28, 492-507, 2006, Battistella, E.L.: Bad Language: Are Some Words Better than Others? New York: Oxford University Press 2005 και πολλά άλλα (αναφέρονται στις βιβλιογραφικές αναφορές)

[10] Σχετικά με τη διεπιστημονική προσέγγιση ως απαραίτητο προσόν ενός επιστήμονα, κατόχου τίτλου σπουδών επιπέδου 8, βλ σχετικά την αντίστοιχη οδηγία στο: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/HUMART/SQF_for_the_Humanities.pdf, σελ 8-9

πολλαπλά πολυπολιτισμικά ερεθίσματα που προσλαμβάνει ο σημερινός Έλληνας.

Ως δεύτερος λοιπόν σκοπός αυτής της προσπάθειας, ορίζεται ο πειραματισμός σε μεθοδολογικό επίπεδο. Δηλαδή, το αν και κατά πόσο, σε κάποιες περιπτώσεις, μπορούν οι παραδοσιακές μέθοδοι και τα παραδοσιακά εργαλεία της Λαογραφίας (συνεντεύξεις, επιτόπια έρευνα) να αντικατασταθούν, ή να συμπληρωθούν, από άλλες μορφές άντλησης πληροφοριών, όπως στην προκείμενη περίπτωση είναι τα ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια. Αυτό σημαίνει ότι θα γίνει μια προσπάθεια να αποδειχθεί ότι σε μονοθεματικές έρευνες, όπως στην περίπτωσή μας, είναι δυνατό να δημιουργηθούν και να απαντηθούν ερωτηματολόγια από τους εν δυνάμει πληροφορητές, χωρίς να είναι απαραίτητη η άμεση – φυσική παρουσία του ερευνητή.

Ουσιαστικά η διαφοροποίηση έγκειται στα εξής:

- Ο πληροφορητής δεν έχει άμεση - προσωπική επαφή με τον ερευνητή κατά τη διάρκεια της άντλησης των πληροφοριών.
- Ο πληροφορητής μπορεί να απαντήσει στα ερωτήματα που τίθενται ανεπηρέαστος, αφού απαντά - συμπληρώνει το ερωτηματολόγιο μόνος του, χωρίς την παραμικρή παρέμβαση από πλευράς του ερευνητή, που δυνητικά μπορεί να επηρεάσει τις απαντήσεις του. Εδώ είναι αναγκαίο να σημειώσουμε ότι, ακόμα και ο βαθμός κατανόησης του ερωτήματος από την πλευρά του πληροφορητή σε σχέση με το ζητούμενο του ερευνητή, είναι θέμα που αποτελεί βασικό παράγοντα στην εκτίμηση και αξιοποίηση του τελικού αποτελέσματος της συλλογής του υλικού.
- Ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να συλλέγει ταυτόχρονα πληροφορίες από περισσότερους του ενός πληροφορητές για το θέμα που ερευνά, χωρίς οι πληροφορητές να έχουν δυνατότητα αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, γεγονός που πιθανά θα μπορούσε να αλλοιώσει τις απαντήσεις.
- Ο ερευνητής μπορεί, μέσω της κωδικοποίησης των απαντήσεων που λαμβάνει, να ταξινομήσει και να μελετήσει το αντλούμενο υλικό πολύ ευκολότερα, ασφαλέστερα, ταχύτερα.

Αυτές οι διαφοροποιήσεις μπορεί να μη φαίνονται ιδιαίτερα σημαντικές με την πρώτη ματιά, είναι ωστόσο καθοριστικής σημασίας, τόσο για την αξιοπιστία της πρωτογενούς ύλης που κάθε φορά συγκεντρώνεται, όσο και για τη διευκόλυνση στο επίπεδο της ανάλυσης και της μελέτης. Η αξιοπιστία του υλικού αυξάνεται, καθώς δεν υπάρχει επέμβαση κατά τη διάρκεια της καταγραφής, ούτε κάποιος άλλος εξωγενής παράγοντας ο οποίος μπορεί να επηρεάσει τους πληροφορητές[11]. Η δε διευκόλυνση στο επίπεδο της ανάλυσης και μελέτης έγκειται στο γεγονός ότι οι πληροφορίες – δεδομένα ψηφιοποιούνται αυτόματα, ώστε να μη χάνεται πολύτιμος ερευνητικός χρόνος. Επίσης, παρέχεται στον ερευνητή η δυνατότητα ταυτόχρονης επεξεργασίας ενός μεγάλου όγκου πληροφοριών – σώματος δεδομένων, με αποτέλεσμα να καθίσταται ευκολότερη η ταξινόμηση, η ποσοτική και ποιοτική ανάλυση και η συγκριτική μελέτη των πληροφοριών.

Η μεθοδολογία της έρευνας

Μεθοδολογικά, ο τρόπος προσέγγισης του θέματος ακολούθησε τα βασικά βήματα της λαογραφικής έρευνας, δηλαδή τη συλλογή πρωτογενούς υλικού μέσω επιτόπιας καταγραφής και συνεντεύξεων - συζητήσεων, αλλά και μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Το τελευταίο κρίθηκε απαραίτητο για τις περιπτώσεις πληροφορητών που δίσταζαν να πάρουν μέρος στην έρευνα και επιθυμούσαν, αφενός να διατηρήσουν την ανωνυμία τους, αφετέρου να δώσουν τις απαντήσεις κατά μόνας, γιατί αυτό τους έκανε να νιώθουν πιο άνετα, λόγω της ιδιαιτερότητας του θέματος που εξετάζουμε. Οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων καθορίστηκαν με βάση τα ερευνητικά ζητούμενα. Οι ίδιες ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκαν και στην ψηφιακή εκδοχή τους, μέσω ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων.

Αναλυτικότερα, τα στάδια που ακολουθήθηκαν ήταν τα εξής:

Αφού διερευνήθηκε το θέμα, τόσο στην ελληνική όσο και στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία και διαπιστώθηκε η πρωτοτυπία του ερευνητικού αντικειμένου –

[11] Αυτό ισχύει με την προϋπόθεση φυσικά ότι έχει γίνει ορθή επιλογή του δείγματος του πληθυσμού ο οποίος αποτελεί το στόχο της εκάστοτε έρευνας.

επιστημονικού ερωτήματος για τα ελληνικά δεδομένα, ορίστηκε η πληθυσμιακή ομάδα, η οποία θα μπορούσε να δώσει την πληρέστερη δυνατή εικόνα της πραγματικότητας. Έτσι, αποφασίστηκε να επικεντρωθεί η άντληση των πληροφοριών - υλικού προς μελέτη, στους Έλληνες, που ζουν εντός της Ελληνικής επικράτειας κατά το χρονικό διάστημα της έρευνας αλλά και τουλάχιστον δέκα (10) χρόνια πριν την καταγραφή, (προκειμένου να έχουν γνώση της σύγχρονής τους πραγματικότητας στον Ελλαδικό χώρο), έχουν την Κοινή Νέα Ελληνική ως μητρική γλώσσα, δεν είναι bilinguals, έχουν στοιχειώδη τουλάχιστο γνώση των νέων τεχνολογιών, κάνουν συχνή έως και καθημερινή χρήση αυτών των τεχνολογιών (smartphones, Η/Υ, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, internet κλπ[12]) και εντάσσονται ηλικιακά στο φάσμα μεταξύ δέκα οκτώ (18) και εβδομήντα (70) ετών[13]. Το ηλικιακό όριο των δέκα οκτώ ετών κρίθηκε απαραίτητο, προκειμένου οι συμμετέχοντες στην έρευνα να είναι ενήλικοι. Το δε ανώτατο όριο των εβδομήντα ετών κρίθηκε αναγκαίο, προκειμένου οι συμμετέχοντες να είναι σχετικά κοντά χρονικά στην παραγωγική διαδικασία σύμφωνα με τα νέα όρια συνταξιοδότησης, γεγονός που δίνει τη δυνατότητα άντλησης πληρέστερων πληροφοριών αναφορικά με τα σχετιζόμενα με το εργασιακό περιβάλλον, αλλά και επειδή οι άνθρωποι αυτοί είναι σχετικά εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες. Αντίθετα, άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, όπως για παράδειγμα πληροφορητές ογδόντα ετών κατά τη διάρκεια της συλλογής του υλικού, κρίθηκαν ακατάλληλοι, επειδή στην

---

[12] Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι περίπου το 80% των Ελλήνων κάνει χρήση αυτών των τεχνολογιών. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε: ότι ο μέσος χρόνος ενασχόλησης με το διαδίκτυο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κλπ ανερχόταν στα 177 λεπτά τη μέρα, σύμφωνα με άρθρο που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» στις 5 Ιουνίου 2017 (ηλεκτρονική έκδοση: http://www.tanea.gr/2017/06/05/science-technology/to-internet-kerdizei-toys-ellines/).

[13] Οι ανήλικοι συμμετέχοντες (παιδιά προεφηβικής ηλικίας και έφηβοι) πήραν μέρος στην έρευνα μετά από σχετική συγκατάθεση γονέα – κηδεμόνα και δε συμπλήρωσαν ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια, αλλά έδωσαν συνεντεύξεις, χωρίς τη φυσική παρουσία του κηδεμόνα, αφού αρκετές φορές φάνηκε ότι αυτή λειτουργούσε ανασταλτικά στην ειλικρίνεια των απαντήσεων. Επίσης, οι πληροφορίες που έδωσαν χρησιμοποιήθηκαν μόνο για να δώσουν μια εικόνα της σημερινής γλώσσας των νέων, ενώ δε συμπεριελήφθησαν στη στατιστική ανάλυση, με το σκεπτικό ότι, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους πιθανώς δεν έχουν παγιώσει τη χρήση της γλώσσας στο επίπεδο της καθημερινής λειτουργίας της. Με άλλα λόγια, οι ανήλικοι, επειδή επηρεάζονται πολύ περισσότερο από τα ποικίλα ερεθίσματα που δέχονται, δε διατηρούν το ίδιο λεξιλόγιο για μακρές χρονικές περιόδους. Αντίθετα, πολύ συχνά δημιουργούν νέες λέξεις – εκφράσεις – διατυπώσεις, επηρεαζόμενοι από διαφόρους παράγοντες (που θα δούμε παρακάτω στη ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ). Αντίστοιχα, το ανώτερο ηλικιακό όριο των εβδομήντα ετών για όσους συμπλήρωσαν ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, καθορίστηκε με βάση την εξοικείωση του πληθυσμού με τις νέες τεχνολογίες (Η/Υ, διαδίκτυο κλπ).

συντριπτική τους πλειοψηφία θεωρούσαν απρεπές το αντικείμενο της έρευνας, ή, λόγω παρανοήσεων, έδιναν πληροφορίες που είχαν ακούσει από άλλους, ακόμη μεγαλύτερους σε ηλικία ανθρώπους. Οι περιορισμοί αυτοί σχετικά με το target-group, συμβάλλουν στο να αποκτηθεί μια κατά το μέγιστο δυνατό σύγχρονη εικόνα της κατάστασης, μια και αφενός πρόκειται για νέους ηλικιακά ανθρώπους, αφετέρου, η εξοικείωση με την τεχνολογία αποτελεί σημαντικό παράγοντα, από τη στιγμή που η αλματώδης ανάπτυξη των τρόπων επικοινωνίας μέσα από το διαδίκτυο[14], επηρεάζει, καθώς φαίνεται, σε μεγάλο βαθμό, αφού αποτελεί έναν από τους πλέον διαδεδομένους τρόπους πληροφόρησης, κοινωνικής δικτύωσης και ανταλλαγής απόψεων. Η πληθυσμιακή ομάδα προσδιορίστηκε – περιορίστηκε με τα συγκεκριμένα κριτήρια, προκειμένου η έρευνα να έχει πραγματικά «σύγχρονο χαρακτήρα»[15]. Το δείγμα πληθυσμού είναι αντιπροσωπευτικό του συνόλου, αντιστοιχώντας στα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, όπως αποτυπώνονται στην ιστοσελίδα της, σύμφωνα με τις σχετικές απογραφές[16].

Τα κριτήρια επιλογής των συμμετεχόντων καθορίστηκαν με σκοπό να αποκτηθεί μια όσο το δυνατό σαφέστερη εικόνα για το τι ισχύει σήμερα στην Ελλάδα αναφορικά με το θέμα της αθυροστομίας, καθώς και το ποιοι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν τη χρήση και τη λειτουργικότητά της στην

---

[14] Η Φουλίδη στην εισαγωγή της διδακτορικής διατριβής της, Νέοι ορίζοντες στις ελληνικές Λαογραφικές Σπουδές: Το διαδίκτυο ως πεδίο παραγωγής, διάδοσης και εκπαιδευτικής αξιοποίησης του Λαϊκού Πολιτισμού (Διδακτορική Διατριβή), Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος 2015 (σελ.:5-8) υποστηρίζει ότι το διαδίκτυο αποτελεί σημαντικότατο πεδίο αναπαραγωγής και διάδοσης του λαϊκού πολιτισμού. Το ίδιο φυσικά ισχύει και για τα κινητά τηλέφωνα. Ως τέτοια λοιπόν πρέπει να αντιμετωπιστούν, προκειμένου να κατανοήσουμε ότι λειτουργούν ως ισχυρά πλαίσια διαμόρφωσης, εξέλιξης και διάδοσης του λαϊκού πολιτισμού.
Επίσης, βλ. Κατσαδώρος Γ.: Η επιστήμη της Λαογραφίας στη σύγχρονη τεχνολογική εποχή. Η ηλεκτρονική προφορικότητα. Στο: Επιστήμες της Εκπαίδευσης. Από την ασθενή ταξινόμηση της Παιδαγωγικής στη διεπιστημονικότητα και τον επιστημονικό υβριδισμό. Παιδαγωγικό Τμήμα Πανεπιστημίου Αιγαίου και Ταξιδευτής, Αθήνα 2013 σ 99-122

[15] Υπενθυμίζεται εδώ ότι το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας εστιάζεται στη σημερινή λειτουργία της αθυροστομίας, στο ευρύτερο πλαίσιο της λαϊκής γλώσσας και συμπεριφοράς. Η «αναγκαιότητα» της γνώσης χρήσης των τεχνολογιών αυτών από τους πληροφορητές περιορίζει μόνο φαινομενικά την έρευνα. Αυτό συμβαίνει επειδή οι νέες τεχνολογίες που σχετίζονται με το διαδίκτυο και η διάδοση πληροφοριών και επικοινωνίας μέσα από αυτό είναι στις μέρες μας τόσο διαδεδομένη, ώστε να επηρεάζει τη ζωή και τη συμπεριφορά των ανθρώπων σχεδόν σε όλα τα επίπεδα. Επομένως, η προϋπόθεση της γνώσης χειρισμού των νέων τεχνολογιών, περισσότερο δίνει τη δυνατότητα μιας «συγχρονικής» προσέγγισης του θέματος, παρά λειτουργεί ως τροχοπέδη στην έρευνα.

[16] Βλ. αναλυτικότερα στο Κεφάλαιο 3ο

καθημερινότητα των ανθρώπων, προκειμένου να ελεγχθεί το πώς λειτουργεί η αθυροστομία στη σημερινή ελληνική κοινωνική πραγματικότητα. Επίσης, το δείγμα του πληθυσμού που συμμετείχε στην έρευνα, υπήρξε μέριμνα να αντιστοιχεί στο σύνολο του πληθυσμού, σε ό,τι, αφορά στα δημογραφικά στοιχεία που μπορούν να επηρεάσουν τα αποτελέσματα, όπως είναι το φύλο, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, το εισόδημα, το θρήσκευμα, ο τόπος κατοικίας.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκε το ερωτηματολόγιο των συνεντεύξεων – επιτόπιας έρευνας και με βάση αυτό, το αντίστοιχο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, όπου κρίθηκε απαραίτητο, λόγω της ιδιαιτερότητας των ερωτήσεων, που, εξαιτίας του θέματος, συχνά έφερναν σε αμηχανία τους πληροφορητές, οι οποίοι δυσκολεύονταν να απαντήσουν. Οι περισσότεροι έδειξαν κάποια συστολή, μεγαλύτερη ή μικρότερη, όταν χρειάστηκε να αναφέρουν αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις ενώπιον της ερευνήτριας, ενώ τα πράγματα έγιναν πολύ πιο εύκολα με το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, αφού με αυτό τον τρόπο τους δινόταν η δυνατότητα να απαντήσουν χωρίς την παρουσία της ερευνήτριας, αλλά και να διατηρήσουν την ανωνυμία τους, όσοι από αυτούς το επιθυμούσαν. Ας σημειωθεί εδώ ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η απουσία κάθε είδους context κατά τη συμπλήρωση των ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων κατέδειξε μια άλλη διάσταση του θέματος, αυτή της επιλογής λέξεων που χαρακτηρίζονται ως αθυρόστομες από την πλευρά του πληροφορητή, χωρίς την ύπαρξη κάποιας φόρτισης, συναισθηματικής στην προκείμενη περίπτωση, η οποία θα αλλοίωνε ίσως τις απαντήσεις, αλλά και γενικότερα η απουσία διαλόγου ή οποιουδήποτε άλλου εξωγενούς παράγοντα κατέδειξε τον τρόπο σκέψης των πληροφορητών σε κατάσταση ηρεμίας και χωρίς κάποιου είδους εξωτερική επίδραση - ερέθισμα, γεγονός που με τη σειρά του, θεωρώ ότι διασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό την ειλικρίνεια των απαντήσεων. Οι απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν, κωδικοποιήθηκαν προκειμένου να είναι στατιστικά αξιοποιήσιμες μέσω συγκεκριμένων λογισμικών. Τόσο η επιτόπια έρευνα και οι συνεντεύξεις που τη συνοδεύουν, όσο και το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, θεωρούνται ίσης αξίας και αποτελεσματικότητας εργαλεία, για διαφορετικούς φυσικά λόγους. Η επιτόπια έρευνα παρέχει την αναντικατάστατη άμεση πληροφόρηση και καταγραφή, οι συνεντεύξεις παρέχουν την αμεσότητα της προφορικής μαρτυρίας, το ηλεκτρονικό

ερωτηματολόγιο δίνει το μεγάλο πλήθος – όγκο πληροφοριών, οι οποίες έρχονται να ενισχύσουν ποσοτικά τις προς μελέτη πληροφορίες.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χρήση των στατιστικών εργαλείων, μελετήθηκαν υπό το πρίσμα της Λαογραφίας, προκειμένου να επιχειρηθεί η ερμηνεία της αθυροστομίας σήμερα, όπως αυτή γίνεται κατανοητή, χρησιμοποιείται και λειτουργεί για το σύγχρονο μέσο Έλληνα, ως φορέα και μέτοχο του λαϊκού πολιτισμού. Η ανάλυση περιελάμβανε θέματα σχετιζόμενα με ποσοτική[17] και ποιοτική έρευνα[18], ελέγχοντας τα κατά περίπτωση ποσοστά των απαντήσεων που δόθηκαν, προκειμένου να καταστεί δυνατή μια χαρτογράφηση στοιχείων σχετικών με τη χρήση της αθυρόστομης διατύπωσης, τη συχνότητά της, τη θεματολογία, τα περιβάλλοντα και τις αιτίες που οδηγούν στη χρήση της αθυροστομίας ως εκφραστικού τρόπου του λαϊκού ανθρώπου στην Ελλάδα του τέλους του 20ου και των αρχών του 21ου αιώνα. Ως λαϊκός πολιτισμός στην παρούσα μελέτη ορίζεται η έννοια της μαζικής κουλτούρας[19] και των

---

[17] Η ποσοτική έρευνα αναφέρεται στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους και αριθμητικά δεδομένα. Χρησιμοποιείται συνήθως αντιπροσωπευτικό δείγμα παρατηρήσεων επιδιώκοντας τα αποτελέσματα να γενικευτούν στον ευρύτερο πληθυσμό. Η συλλογή δεδομένων με ερωτηματολόγια, κλίμακες κλπ. Στη στατιστική επιστήμη η ποσοτική έρευνα έχει την έννοια της μέτρησης και ανάλυσης δεδομένων που μπορούν να αποτυπωθούν αριθμητικά (π.χ. πλήθος χρηστών)

[18] Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στη μελέτη και κατανόηση σε βάθος των κοινωνικών φαινομένων. Ο ερευνητής με την ποιοτική έρευνα απαντά σε ερωτήματα που σχετίζονται με το «Γιατί;» και το «Πώς;» των φαινομένων. Η ποιοτική προσέγγιση αποτελεί μια κατά βάση διερευνητική (exploratory) μέθοδο. Με αυτό τον τρόπο ερευνώνται σε βάθος αναπαραστάσεις, στάσεις, αντιλήψεις, κίνητρα και δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων. Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης είναι η ολιστική κατανόηση μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς, διερευνώντας την εμπειρία των ατόμων και τα υποκειμενικά νοήματα που τη συγκροτούν. Για τη Στατιστική, η ποιοτική έρευνα έχει τη σημασία της μελέτης-ανάλυσης ποιοτικών χαρακτηριστικών, τα οποία δε μπορούν να αποτυπωθούν αριθμητικά (ενδεικτικά για τις διαφορές μεταξύ ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας βλ.: https://cears.edu.gr/%CE%BD%CE%AD%CE%B1/posotiki-vs-poiotiki/)

[19] Η έννοια της μαζικής κουλτούρας παραπέμπει στην ιδέα ενός ιδιαίτερου πολιτισμού τον οποίο παράγει η «μάζα», ή παράγεται για χάρη της μάζας από συγκεκριμένα κέντρα, τα οποία ακολουθούν το πρότυπο μιας μονόδρομης μετάδοσης, παρά την απαιτούμενη αμφίδρομη επικοινωνία ανάμεσα στον παραγωγό και τον αποδέκτη του πολιτισμού. (Βλ σχετικά: William Reynolds, Culture and Society, Harper Torch Books, New York 1958, Βούρτσης, Ι. κ.α., Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό, Τόμ. Α΄, Ε.Α.Π., Πάτρα 1999, σελ.: 55)
Στην περίπτωσή μας, ο όρος «μαζική κουλτούρα» χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον πολιτισμό των πολλών, σε αντιδιαστολή με εκείνον της πνευματικής ελίτ. Σε καμία περίπτωση δεν ταυτίζεται με τα εμπορικού χαρακτήρα και χαμηλής ποιότητας δημιουργήματα με καθαρά εμπορικό χαρακτήρα και σαφώς δεν πρέπει να έχει χαρακτήρα μειωτικό για το λαϊκό πολιτισμό. Ας θυμηθούμε εδώ την Άλκη Κυριακίδου – Νέστορος: «… υπάρχουν μέσα στη μαζική κουλτούρα στοιχεία εποικοδομητικά που έχουν σχέση με την αμφισβήτηση της μονολιθικής «παράδοσης» της κρατούσας ιδεολογίας. Πρόκειται κυρίως για τη διαδικασία της μετάδοσης των γνώσεων και για τη

διαδεδομένων συμπεριφορών που ενστερνίζεται η πλειοψηφία των Ελλήνων. Επομένως, φορέας αυτού του πολιτισμού είναι ο «λαϊκός άνθρωπος», ο «λαός»[20]. Η διασαφήνιση αυτή κρίνεται απαραίτητη, από τη στιγμή που, στις μέρες μας, έχει επέλθει σημαντική ομογενοποίηση στους τρόπους επικοινωνίας μεταξύ των μελών διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, με συνέπεια την ουσιαστική κατάργηση των όποιων διαχωρισμών, εκτός ίσως από αυτούς που εδράζονται σε οικονομικά κριτήρια, λόγω της παγκοσμιοποίησης, της τεχνολογίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ο δε «λαός» σήμερα φαίνεται πως είναι πολύ περισσότερο ενιαίος σε σύγκριση με το «λαό της λαογραφίας», που μπορεί να χαρακτηρίζεται ως «ενιαίος», ωστόσο διαπιστώνονται σε αυτόν διαχωρισμοί και διαφοροποιήσεις, μεταξύ μορφωμένων και αμόρφωτων, πλούσιων και φτωχών, χωρικών και αστών. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Κυριακίδης πιστεύει πως «ο Λαϊκός πολιτισμός είναι παράλληλος και σύμβιος […] εις όλα τα κοινωνικά στρώματα από των κατωτάτων μέχρι των ανωτάτων»[21].

Εκτός του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, διενεργήθηκαν και αρκετές συνεντεύξεις - συζητήσεις, στον ίδιο άξονα πάντα με αυτόν του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, καθώς και συζητήσεις αποσαφήνισης από μέρους των πληροφορητών, σχετικά με το βιωματικό κυρίως κομμάτι της λειτουργικότητας της αθυροστομίας, αφού το ηλ. ερωτηματολόγιο σε καμιά περίπτωση δεν υποκαθιστά τις άμεσες προφορικές συνεντεύξεις, αλλά λειτουργεί επικουρικά, προκειμένου να

σχέση πομπού και δέκτη της ιδεολογίας μέσα στο πλαίσιο της «μαζικής κοινωνίας» ». (Άλκη Κυριακίδου – Νέστορος: Λαογραφικά Μελετήματα ΙΙ εκδ.: Πορεία, Αθήνα 1993 σελ.: 57)

[20] Σύμφωνα με τον Alan Dundes, ο όρος «λαός» μπορεί να αναφέρεται σε οποιαδήποτε ομάδα ανθρώπων που μοιράζεται τουλάχιστον ένα κοινό παράγοντα. Δεν έχει σημασία ποιος είναι αυτός ο κοινός συνδετικός παράγοντας, μπορεί να είναι ένα κοινό επάγγελμα, μια γλώσσα ή μια θρησκεία, το σημαντικό είναι ότι μια ομάδα που σχηματίζεται για κάποιο λόγο θα έχει κάποιες παραδόσεις που θα τις ονομάζει δικές της, θα ενώνουν τα μέλη της ομάδας και θα τους δίνουν ένα αίσθημα κοινής ταυτότητας. (βλ. σχετικά Dundes, Alan & Bronner, J.. Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes. Logan: Utah State University Press, 2007. Και https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PHIL838/%CE%95%CE%B9%CF%83%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AC.PDF)
Αντίστοιχα, ο Λουκάτος (Λουκάτος Δ.: Σύγχρονα Λαογραφικά, εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα 2003) υποστηρίζει με τη σειρά του ότι ο «λαός» σήμερα, ο λαός των μεγαλουπόλεων ή και των αστικοποιημένων επαρχιών, δηλαδή ολόκληρης σχεδόν της Ελλάδας, είναι πολύ διαφορετικός, συγκρινόμενος με τον αγροτικό – προβιομηχανικό λαό της Λαογραφίας παλιότερων εποχών. Τα παλιά παραδοσιακά στοιχεία δεν απουσιάζουν από αυτό το λαό, με τη διαφορά ότι «ανεβαίνουν», γίνονται «αστικά» πλέον έθιμα, είτε «μηχανοποιημένα» από την αναζήτηση του κέρδους και τους σύγχρονους ρυθμούς ζωής, είτε «ωραιοποιημένα» από ερασιτέχνες.

[21] Κυριακίδης Στίλπων: Ελληνική Λαογραφία, Εν Αθήναις 1965 σελ. 19

λυθούν πρακτικά προβλήματα όπως αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω. Οι συνεντεύξεις, εκτός από τις επιπλέον πληροφορίες, έδωσαν στοιχεία σχετικά με το βαθμό κατανόησης και τον τρόπο που οι πληροφορητές αντιλαμβάνονται το νόημα και τη λειτουργικότητα, όχι μόνο της Αθυροστομίας, αλλά και των ίδιων των ερωτήσεων που ετίθεντο. Επίσης, ως πρωτογενές υλικό χρησιμοποιήθηκε και η προσωπική συλλογή αθυρόστομων παροιμιών και παροιμιακών εκφράσεων της ερευνήτριας, όπου καταγράφονται παροιμίες και παροιμιακές εκφράσεις από ολόκληρο σχεδόν τον ελλαδικό χώρο. Η συλλογή αθυρόστομων παροιμιών, παροιμιακών εκφράσεων και λοιπών παρόμοιου τύπου διατυπώσεων, ξεκίνησε το 1998 και συνεχίζεται ως σήμερα (2018), κάθε φορά που παρουσιάζεται η δυνατότητα καταγραφής πληροφοριών.

Τόσο η επιτόπια έρευνα και οι συνεντεύξεις που τη συνοδεύουν, όσο και το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, θεωρούνται ίσης αξίας και αποτελεσματικότητας εργαλεία, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω[22].

Καθίσταται σαφές ότι η παρούσα προσέγγιση της αθυροστομίας δεν αποβλέπει στο να καταγράψει αθυρόστομες εκφράσεις και να αποτελέσει άλλη μια συλλογή υλικού μεταξύ των πολλών. Αντίθετα, στοχεύει στα εξής:

1. Να αποτυπώσει τη σύγχρονη πραγματικότητα αναφορικά με τη χρήση της αθυροστομίας.
2. Να παρουσιάσει τη λειτουργία της στα πλαίσια της καθημερινότητας του λαϊκού ανθρώπου.
3. Να εντοπίσει τις αιτίες της διαφοροποίησης αυτής της λειτουργίας μεταξύ παρελθόντος και παρόντος.
4. Να διατυπώσει μια θεωρία, ή καλύτερα να κάνει μια προσπάθεια ερμηνείας, αναφορικά με την κατεύθυνση προς την οποία κινείται το φαινόμενο, χωρίς όμως θέσφατα και γενικεύσεις, μια και οι παράγοντες που επηρεάζουν το σύγχρονο άνθρωπο και την καθημερινότητά του είναι τόσο πολυσχιδείς που δύσκολα μπορεί κάποιος να προβλέψει με βεβαιότητα την εξέλιξη της αθυροστομίας στο μέλλον.

---

[22] Βλ. σελ 33

5. Η παρούσα μελέτη αποβλέπει και στο να αποτελέσει εργαλείο για περαιτέρω μελέτη, μετά την πάροδο του αναγκαίου χρόνου, ώστε να μπορεί στο μέλλον να γίνει μια νέα συγκριτική έρευνα στο ζήτημα της εξέλιξης του φαινομένου της αθυροστομίας. Ας μη λησμονούμε ότι, τα φαινόμενα που μελετά η επιστήμη της Λαογραφίας εξελίσσονται διαρκώς μέσα στο χώρο και στο χρόνο, με αποτέλεσμα η ανάγκη επανεξέτασής τους να καθίσταται επιτακτική, προκειμένου να είναι δυνατή η αποτύπωση της πραγματικότητας της ζωής του λαϊκού ανθρώπου, έτσι ώστε η Λαογραφία να μη μετατραπεί σε μια ιστορική μόνον επιστήμη.

Αναφορικά με την παρούσα προσπάθεια προσέγγισης της νεοελληνικής αθυροστομίας, θεωρήθηκε απαραίτητο να γίνει η σχετική αναφορά στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε.

Ο γενικότερος τρόπος προσέγγισης του θέματος, έχει ως εξής: αφενός συγκεντρώθηκαν τα στοιχεία, τα οποία μπορούσαν με σχετική ασφάλεια να οδηγήσουν στην εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων και, κατά συνέπεια, στη διατύπωση κάποιας «θεωρίας» σχετικά με τη λειτουργία της αθυροστομίας στην Ελλάδα του σήμερα· αφετέρου, οι ήδη υπάρχουσες θεωρίες αναφορικά με τη λειτουργία των λέξεων – ταμπού, όπως αυτές διατυπώνονται στη διεθνή βιβλιογραφία, να ελεγχθούν ως προς το βαθμό ισχύος τους μέσω των στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα.

Η έρευνα ξεκίνησε με τον «κλασικό» λαογραφικό τρόπο, δηλαδή την επιτόπια καταγραφή μαρτυριών αναφορικά με το θέμα, σε πανελλήνιο επίπεδο.

Ωστόσο, πολύ γρήγορα διαπιστώθηκε ότι η συλλογή συνεντεύξεων ήταν πρακτικά αδύνατη, τουλάχιστον στην αναγκαία ποσότητα και ποιότητα που θα επέτρεπε την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων και αυτό, όπως ομολογούσαν οι ίδιοι οι πληροφορητές, οφείλεται στην ιδιαιτερότητα του θέματος. Στην πράξη, οι περισσότεροι παραδέχονταν ότι χρησιμοποιούσαν αθυρόστομες εκφράσεις στην καθημερινότητά τους, ή ήξεραν αρκετές αλλά δεν τις χρησιμοποιούσαν, ωστόσο, «ντρέπονταν» να τις πουν «έτσι απλά» και «χωρίς λόγο», δηλαδή εκτός συμφραζομένων. Με άλλα λόγια, η ξεκάθαρη ιδιότητα των αθυρόστομων λέξεων

και εκφράσεων ως «ταμπού», λειτούργησε ανασταλτικά σε μεγάλο βαθμό. Οι πρώτες ωστόσο απόπειρες καταγραφής, πολλές από τις οποίες απέβησαν άκαρπες εξαιτίας της ιδιαιτερότητας του θέματος, όπως προαναφέρθηκε, καθώς και η παρατήρηση και καταγραφή συμπεριφορών, έδωσαν το στίγμα και όρισαν την κατεύθυνση προς την οποία έπρεπε να κινηθεί η προσπάθεια συλλογής του πρωτογενούς υλικού.

Έτσι, προκρίθηκε η λύση της δημιουργίας ενός ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε μέσω του Google Forms. Πρόκειται για ένα εργαλείο που δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας ερωτηματολογίων, στα οποία τις ερωτήσεις ορίζει ο ερευνητής. Επίσης παρέχεται η δυνατότητα στους πληροφορητές να απαντήσουν με διαφόρους τρόπους, στους οποίους περιλαμβάνονται διαβαθμισμένες απαντήσεις με τη χρήση κλίμακας (που ορίζει ο ερευνητής) ελεύθερες απαντήσεις (στις οποίες οι πληροφορητές γράφουν ελεύθερα την άποψή τους σε μορφή κειμένου κλπ. Επίσης δίνεται η δυνατότητα να υπάρχουν ερωτήσεις στις οποίες η απάντηση είναι υποχρεωτική ή προαιρετική. Επιπλέον, ανάλογα με τις απαντήσεις που δίνονται, οι πληροφορητές μπορούν να κατευθύνονται σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, χωρίς να χρειάζεται να απαντήσουν σε θέματα που δεν τους αφορούν. Π.χ. στο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα, υπάρχει ερώτηση σχετικά με το αν χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους αθυρόστομες λέξεις, εκφράσεις ή/και υβριστικές χειρονομίες. Όσοι απάντησαν θετικά, κατευθύνθηκαν σε ερωτήσεις αποσαφηνισμού αναφορικά με τις λέξεις, τη συχνότητα κλπ, ενώ όσοι απάντησαν αρνητικά κατευθύνθηκαν σε ερωτήματα που αφορούν στη στάση που οι ίδιοι τηρούν απέναντι στους χρήστες αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων. Στο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο δεν ήταν αναγκαίο να δηλωθούν τα ονόματα των πληροφορητών, από όσους επιθυμούσαν να διατηρήσουν την ανωνυμία τους. Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωναν οι ίδιοι κατ' ιδίαν μέσω συγκεκριμένης ηλεκτρονικής - διαδικτυακής φόρμας, η οποία δημοσιοποιήθηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ή απεστάλη στους συμμετέχοντες μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, κατά περίπτωση.

Εκτός του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, διενεργήθηκαν και προσωπικές συνεντεύξεις – επικοινωνίες με τους ερωτηθέντες, προκειμένου να αντληθούν περαιτέρω στοιχεία, αναφορικά με το θέμα της χρήσης αθυρόστομων λέξεων και

εκφράσεων. Οι ερωτήσεις αφορούσαν σε θέματα σχετικά με τη βαρύτητα των εκφράσεων που χρησιμοποιούν (π.χ. τι θεωρούν οι ίδιοι βρισιά, πώς αντιλαμβάνονται τη σοβαρότητα των λέξεων και φράσεων ταμπού που χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους, πώς πιστεύουν ότι κλιμακώνεται η υβριστική και η αθυρόστομη συμπεριφορά, πώς διαχωρίζουν οι ίδιοι τις βρισιές από τις αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις γενικότερα κλπ), προκειμένου να διασφαλισθεί η ειλικρίνεια των απαντήσεων του ερωτηματολογίου. Ο ρόλος λοιπόν του ερωτηματολογίου ήταν, αφενός να «υποκαταστήσει» μέχρι κάποιο σημείο τις συνεντεύξεις, όταν οι συνθήκες το απαιτούσαν, δηλαδή στις περιπτώσεις που οι πληροφορητές δεν επιθυμούσαν να δηλώσουν προσωπικά στοιχεία ή ήταν διστακτικοί στο να αναφέρουν προφορικά αθυρόστομες λέξεις – φράσεις, αφετέρου να διαπιστώσει την ικανότητα χρήσης των νέων τεχνολογιών από τους συμμετέχοντες, προκειμένου να ελεγχθεί το αν και κατά πόσο αυτή η ικανότητα ή αντίστοιχα η έλλειψή της, μπορεί να λειτουργήσει ως ένας από τους άξονες αναφοράς – σημεία ελέγχου, σχετικά με τη «συγχρονικότητα» της κατάστασης που τίθεται υπό έρευνα, ταυτόχρονα δε, να δώσει ένα σημείο αναφοράς σχετικά με το αν και κατά πόσο η χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζει τη σημερινή χρήση της αθυροστομίας.

Όλες οι πληροφορίες, τόσο των ερωτηματολογίων, όσο και οι προφορικές, ταξινομήθηκαν σε φόρμες excel, κωδικοποιήθηκαν και ακολούθησε επεξεργασία με το πρόγραμμα SPSS[23], προκειμένου να αξιοποιηθούν τα στατιστικά δεδομένα. Η επιλογή του συγκεκριμένου στατιστικού προγράμματος έγινε με βάση την αξιοπιστία, τη λειτουργικότητα και τη φιλικότητά του προς το χρήστη.

Οι δύο τύποι μεθόδων της έρευνας[24] που χρησιμοποιήθηκαν, δανεισμένες

---

[23] https://www.ibm.com/analytics/us/en/technology/spss/
https://en.wikipedia.org/wiki/SPSS
βλ. ενδεικτικά και: Δαφέρμος Βασίλης: Κοινωνική Στατιστική με το SPSS, εκδ. Ζήτη 2005,
Ρούσσος Πέτρος – Τσαούσης Γιάννης: Στατιστική στης Επιστήμες της Συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS, εκδ.: Ιανός, 2011,
https://www.scribd.com/doc/2871833/%CE%A3%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B7-%CF%87%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-IBM-SPSS-22

[24] Ενδεικτικά βλ.:
http://technologia.pbworks.com/w/page/33990164/%CE%A0%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20vs%20%CF%80%CE%BF%CF%83%CE%BF%CF%84%CE%

από τη Στατιστική επιστήμη, είναι η ποσοτική και η ποιοτική. Αρχικά, η ποσοτική έρευνα βοηθά στο να εντοπιστεί και να αποσαφηνισθεί ο ποσοτικός προσδιορισμός της συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Επίσης, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας παραγωγικής προσέγγισης ανάμεσα στη θεωρία και την έρευνα όπου τελικά, ναι μεν δίνεται έμφαση στον έλεγχο των θεωριών, αλλά παράλληλα ενσωματώνει τους κανόνες και τις πρακτικές του θετικισμού[25]. Η ποσοτική έρευνα στηρίζεται σε έγκυρες στατιστικές και αριθμητικές μετρήσεις για το σύνολο του πληθυσμού. Πρόκειται για τον τρόπο έρευνας που μας παρέχει τα αναγκαία εργαλεία, προκειμένου να είμαστε σε θέση να μελετήσουμε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες και ταυτόχρονα να μπορούμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με το σύνολο του πληθυσμού.

Για να είναι μια τέτοια έρευνα αποτελεσματική θα πρέπει να βασίζεται στη συλλογή διαφόρων ποσοτικών στοιχείων από αρκετά μεγάλο μέρος του πληθυσμού/στόχου, με τη χρήση των ερωτηματολογίων. Κατά συνέπεια, τα συμπεράσματα που θα προκύψουν, θα αντικατοπτρίζουν την στάση και συμπεριφορά ολόκληρου του πληθυσμού. Για να ισχύουν όμως τα παραπάνω, πρέπει να συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις:

1. Ένα μεγάλο πλήθος το οποίο πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό του εξεταζόμενου πληθυσμού,
2. Ένα τυχαίο δείγμα που να αντιπροσωπεύει το πλήθος και
3. Ένα ερωτηματολόγιο

Πρέπει εδώ να τονιστεί πως, η δημιουργία του ερωτηματολογίου εξαρτάται από τους στόχους που έχουν τεθεί στην έρευνα και φυσικά από τα εμπεριεχόμενα στοιχεία. Στις ποσοτικές έρευνες, τα ερωτηματολόγια απαιτούν πολλές πληροφορίες, ενώ τα δεδομένα τα οποία συγκεντρώνονται, αναλύονται αριθμητικά

B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1

[25]βλ ενδεικτικά: Γιώργος Τσιώλης, ΕΝΟΤΗΤΑ 1: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ (σημειώσεις μαθήματος) στο: https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&sqi=2&ved=0ahUKEwijs6nwwpnTAhVFwxQKHYRtBrUQFggiMAE&url=https%3A%2F%2Fstudent.cc.uoc.gr%2FuploadFiles%2F1110-%25CE%25A5004%25CE%259A%2Fenotita1.pdf&usg=AFQjCNH8uk6r9yLMyT6w5yvIe3RIPMTkxQ&bvm=bv.152174688,d.d24

δίνοντας τη δυνατότητα ύπαρξης και μιας μετέπειτα στατιστικής ανάλυσης.

Το ερωτηματολόγιο άντλησης πληροφοριών που χρησιμοποιήθηκε τόσο στις συνεντεύξεις όσο και ηλεκτρονικά, οργανώθηκε ως εξής:

Το πρώτο μέρος αποτελείται από ερωτήσεις βιογραφικού περιεχομένου. Συγκεκριμένα, οι πληροφορητές ερωτώνται για το φύλο, την ηλικία το ονοματεπώνυμο (το οποίο δηλώνουν - συμπληρώνουν προαιρετικά), τον τόπο καταγωγής, τον τόπο κατοικίας, το μορφωτικό επίπεδο, την οικονομική κατάσταση, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Προκειμένου δε να μην υπάρχει η δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων ή να μην απαντήσει άλλος, διαφορετικός του ερωτηθέντος, δημιουργήθηκαν κλειδιά ασφαλείας που εμποδίζουν κάτι τέτοιο.

Το δεύτερο μέρος περιέχει ερωτήσεις σχετικές με τη συχνότητα αθυρόστομων και υβριστικών εκφράσεων, το περιβάλλον στο οποίο αυτές χρησιμοποιούνται από τους πληροφορητές, τις αντιδράσεις τους όταν γίνονται δέκτες τέτοιων εκφράσεων, το είδος και τη θεματολογία των εκφράσεων που χρησιμοποιούν, τα περιβάλλοντα χρήσης και τη συχνότητα χρήσης σε σχέση με τα περιβάλλοντα, καθώς και ερωτήσεις που σχετίζονται με το τι οι ίδιοι οι χρήστες θεωρούν αθυρόστομο, τι υβριστικό, αν οι ίδιοι τα διαφοροποιούν ως έννοιες κλπ.

Το τρίτο μέρος περιλαμβάνει ερωτήσεις που δίνουν πληροφορίες για το αν και σε ποιο βαθμό οι πληροφορητές γνωρίζουν παραδοσιακά χρησιμοποιούμενες αθυρόστομες – υβριστικές εκφράσεις (όπως π.χ. άσματα, ποιήματα κλπ), καθώς και ερωτήσεις σχετικές με προσωπικές τους εμπειρίες από τέτοιου τύπου καταστάσεις (π.χ. βιωματικές εμπειρίες από αποκριάτικα δρώμενα κλπ.).

Η δομή του ερωτηματολογίου καθιστά σαφές ότι αυτό περιλαμβάνει τόσο τις απαραίτητες ποσοτικές μεταβλητές (στην περίπτωσή μας πρόκειται για τις ερωτήσεις που σχετίζονται με τη συχνότητα της αθυροστομίας), τις ποιοτικές ή κατηγορικές μεταβλητές (εκείνες που αναφέρονται σε ποιοτικά χαρακτηριστικά του δείγματος, όπως ηλικία, φύλο, τόπο κατοικίας, εισόδημα, μορφωτικό επίπεδο, θρήσκευμα).

Στην ποιοτική έρευνα συναντάμε τις έννοιες πιστότητα, αυθεντικότητα,

σταθερότητα ή δυνατότητα παραγωγής[26]. Οι δύο πρώτες έννοιες μάλιστα, σχετίζονται με τον εντοπισμό, το θεωρητικό προσδιορισμό αλλά και τον τρόπο δόμησης όλων των εννοιών, κατηγοριών, υποκατηγοριών καθώς και των εννοιολογικών κατασκευών του φαινομένου που μελετάται. Επιπλέον, σε αυτή τη μέθοδο έρευνας, ο ερευνητής αποτελεί το εργαλείο, αφού, βάσει της αντίληψής του, αποκαλύπτεται η «σχετική» αλήθεια ως προς το φαινόμενο το οποίο μελετά. Ωστόσο, η πιστότητα και η σταθερότητα απειλούνται από τον ίδιο τον ερευνητή αλλά και από τα ερευνητικά υποκείμενα. Τόσο ο ερευνητής όσο και οι συμμετέχοντες σε μια έρευνα, διαφέρουν αναφορικά με τις πεποιθήσεις, τις εμπειρίες, τις αντιλήψεις, τα βιώματα και τις προσδοκίες που έχουν πριν και μετά την έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, ο ερευνητής επηρεάζεται ως προς τον τρόπο ερμηνείας των απαντήσεων, ενώ οι συμμετέχοντες ως προς τις απαντήσεις που θα δώσουν. Ακόμα, πρέπει να σημειωθεί ότι, υπάρχουν τέσσερις κίνδυνοι για «αλλοίωση» των αποτελεσμάτων:

1. Οι αντιδράσεις των συμμετεχόντων ως προς τον ερευνητή λόγω της προσωπικότητας ή της ιδιότητάς του (κυρίως στις περιπτώσεις των προφορικών συνεντεύξεων - συζητήσεων).

2. Οι αλλαγές του ερευνητή και των συμμετεχόντων κατά την διάρκεια της έρευνας, σε επίπεδο ιδεολογίας, οικονομικής κατάστασης, κοινωνικής κατάστασης, τόπου κατοικίας, συνθηκών διαβίωσης και γενικότερα τρόπου ζωής και αντίληψης.

3. Οι μεροληψίες του ερευνητή.

4. Η ανεπάρκεια του ερευνητή να προσεγγίσει το εξεταζόμενο φαινόμενο λόγω ελλιπούς εμπειρίας, εκπαίδευσης ή προετοιμασίας της έρευνας.

Μεροληψίες όμως μπορεί να υπάρξουν πέρα από την αρχική επιλογή του δείγματος και στην πορεία της έρευνας. Κατά την συλλογή των δεδομένων, η μεροληψία μπορεί να σχετίζεται είτε με την τάση να συλλέγονται στοιχεία που ταιριάζουν σε μια συγκεκριμένη κατηγορία ή θέμα είτε με εκείνη που οδηγεί στο να συλλέγονται στοιχεία σπάνιων και ακραίων περιπτώσεων.

---

[26] Βλ σχετικά και Α. Λυδάκη: Γεωμετρία ή/και ποίηση; Ζητήματα μεθόδων και τεχνικών στην ερευνητική διαδικασία (www.ntua.gr/MIRC/5th_conference/ergasies/15%20ΛΥΔΑΚΗ%20ΑΝΝΑ.pdf) και Λυδάκη Άννα: Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, εκδ. Καστανιώτη, 2012

Παρόλα αυτά, για να διασφαλιστούν τα κριτήρια αξιολόγησης των δεδομένων εφαρμόζονται διάφορες μέθοδοι, μεταξύ των οποίων οι κυριότερες είναι:

Α. Ο έλεγχος του τρόπου δειγματοληψίας,

Β. Η διασταύρωση και

Γ. Ο έλεγχος των εναλλακτικών κατηγοριών, εννοιών και ερμηνειών.

Προκειμένου να αποφευχθεί η όποια μεροληψία από την πλευρά της ερευνήτριας, υπήρξε ιδιαίτερα αυστηρός έλεγχος στην ποιότητα του δείγματος, δηλαδή στην επιλογή των πληροφορητών. Ο πληθυσμός επιλέχθηκε ως τυχαίο δείγμα, φροντίζοντας ωστόσο να υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ του δείγματος και του συνόλου του πληθυσμού σε θέματα όπως το επάγγελμα, ο τόπος κατοικίας, το γεωγραφικό διαμέρισμα, το μορφωτικό επίπεδο και γενικότερα το σύνολο των δημογραφικών στοιχείων του δείγματος υπήρξε μέριμνα να αντιστοιχεί στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας όπως αυτό αποτυπώνεται στα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Έτσι εξασφαλίστηκε το ότι δε θα υπάρξει μονομέρεια, εξαιτίας της όποιας πιθανής προτίμησης, τυχαίας ή εσκεμμένης, σε συγκεκριμένα τμήματα πληθυσμού.

Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν από τα ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια, διασταυρώθηκαν μέσω συναντήσεων και προφορικών συνεντεύξεων, σε όλες τις περιπτώσεις που οι πληροφορητές υπήρξαν δεκτικοί σε αυτή τη διαδικασία.

Οι όποιες ερμηνευτικές προσπάθειες του φαινομένου, λόγω των σημαντικών ελλείψεων που παρουσιάζει η σχετική ελληνική βιβλιογραφία, βασίστηκαν στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία και κυρίως στις γνώμες – απόψεις των πληροφορητών, προκειμένου η ερευνήτρια να αποστασιοποιηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο, στην προσπάθεια επίτευξης της ερευνητικής αντικειμενικότητας.

Στην παρούσα μελέτη, αρχικά γίνεται χρήση της ποσοτικής μεθόδου έρευνας, μια και το θέμα που μας ενδιαφέρει σχετίζεται με το σύνολο του πληθυσμού και όχι με μεμονωμένα έθιμα, δρώμενα, δοξασίες κλπ. Αναλυτικότερα, η έρευνα βασίζεται σε αξιόπιστες στατιστικές και αριθμητικές μετρήσεις. Επιλέχθηκε αρχικά ένα μεγάλο δείγμα, που κλήθηκε να απαντήσει σε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο, οι ερωτήσεις του οποίου εξαρτώνται και προσδιορίζονται από τους στόχους της έρευνας. Από τη μελέτη – αξιοποίηση των

απαντήσεων του ερωτηματολογίου λοιπόν, εξάγονται ορισμένα στατιστικά συμπεράσματα τα οποία όμως, τελικά, δίνουν πληροφορίες για τη συμπεριφορά όλου του πληθυσμού.

Επίσης, αξίζει να τονισθεί ότι η επιλογή της χρήσης ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου ως μεθόδου έρευνας – εργαλείου συλλογής πληροφοριών οφείλεται, αφενός στη δυσκολία άντλησης πληροφοριών μέσω συνεντεύξεων (όπως προαναφέρθηκε), αλλά και στο γεγονός ότι το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο διασφαλίζει τη γρήγορη συλλογή μεγάλου όγκου δεδομένων, αφού μπορούν να το συμπληρώνουν ταυτόχρονα περισσότεροι του ενός συμμετέχοντες.

Το υλικό που αντλήθηκε μέσω των ερωτηματολογίων και των συνεντεύξεων, ερευνήθηκε ποσοτικά και ποιοτικά. Σκοπός είναι να διαπιστωθεί αν υπάρχουν αλλαγές - τροποποιήσεις των συμπεριφορών που σχετίζονται με την αθυροστομία σε σχέση με το παρελθόν[27], άρα να μελετηθεί η εξέλιξη και να καταδειχθεί η ισχύουσα κατάσταση.

Αντίστοιχα, η έρευνα που έγινε στα χειρόγραφα της Συλλογής του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, δυστυχώς, δεν έδωσε επαρκείς και αξιοποιήσιμες πληροφορίες σχετικά με τη χρήση της αθυροστομίας[28]. Το γεγονός της απουσίας πληροφοριών οφείλεται πιθανώς στο ότι σε παλιότερες χρονικές περιόδους[29] η αθυροστομία αποτελούσε «απαγορευμένο» γλωσσικό πεδίο. Παρά το γεγονός ότι το πεδίο «Βλασφημίαι, ύβρεις και υβριστικά σχήματα» συμπεριλαμβανόταν στις «Οδηγίες προς Συλλογήν Λαογραφικής Ύλης» του Γ.Κ. Σπυριδάκη (1962, σελ. 108), φαίνεται ότι οι φοιτητές – συλλογείς απέφευγαν για κοινωνικούς λόγους να συγκεντρώσουν τέτοιο υλικό, ή οι πληροφορητές πιθανώς

---

[27] Όταν αναφερόμαστε στο παρελθόν, εννοούμε εδώ όχι μόνο τις ήδη υπάρχουσες μελέτες σχετικά με την αθυροστομία στην Ελλάδα, καθώς και τις μαρτυρίες που έχουν συγκεντρωθεί κατά το παρελθόν μέσω σχετικής επιτόπιας λαογραφικής έρευνας – καταγραφής πρωτογενούς λαογραφικού υλικού, αλλά και τη γενικότερη θεώρηση του θέματος από τη σκοπιά του λαϊκού ανθρώπου.

[28] Η συγκεκριμένη συλλογή χειρογράφων προωτογενούς λαογραφικής ύλης επελέγη με τα εξής κριτήρια: 1. Παλαιότητα, 2 πλήθος χειρογράφων, 3 αξιοπιστία πληροφοριών.

[29] Η παραπάνω συλλογή έχει ως εναρκτήρια ημερομηνία καταγραφής το έτος 1972 και, παρά το γεγονός ότι συνεχίζεται ως σήμερα, οι πληροφορίες που ενδιαφέρουν την παρούσα έρευνα απουσιάζουν σχεδόν πλήρως.

να δήλωναν εσκεμμένα άγνοια για το θέμα ή να απέφευγαν να απαντήσουν.

Μετά την ολοκλήρωση της στατιστικής ανάλυσης, γίνεται μια προσπάθεια ερμηνείας και αιτιολόγησης των συμπερασμάτων, σε επίπεδο ποιοτικό, προκειμένου να γίνει αντιληπτό όχι μόνο το τι αλλάζει, αλλά και πού οφείλονται οι όποιες αλλαγές συντελούνται.

Η χρήση των στατιστικών πακέτων (λογισμικών) SPSS και NVIVO

Το SPSS είναι ένα πακέτο λογισμικού, που χρησιμοποιείται για τη στατιστική ανάλυση. Πρωτοκυκλοφόρησε από την SPSS Inc., η οποία εξαγοράστηκε από την IBM το 2009. Η τρέχουσα έκδοση (2015) ονομάστηκε επίσημα IBM SPSS Statistics. Το όνομα του λογισμικού που τα αρχικά του σημαίνουν Statistical Package for Social Sciences (=Στατιστικό Πακέτο για τις Κοινωνικές Επιστήμες), αντανακλώντας τον αρχικό στόχο, σήμερα είναι ιδιαίτερα δημοφιλές και σε άλλους τομείς, συμπεριλαμβανομένων και των επιστημών υγείας και του marketing. Παρέχει στο χρήστη – αναλυτή τη δυνατότητα να αξιοποιεί στο μέγιστο τα ποικίλα στατιστικά εργαλεία, δίνοντας αξιόπιστα αποτελέσματα στο επίπεδο της ποσοτικής έρευνας. Η έκδοση του SPSS που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι η IBM SPSS Statistics v.2.0.

Στην παρούσα μελέτη το SPSS χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα σε επίπεδο ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας, δηλαδή να ελεγχθούν θέματα όπως σχέση χρήσης της αθυροστομίας με ηλικία, φύλο, εισόδημα, μορφωτικό επίπεδο κλπ. Ιδιαίτερα η χρήση του ANOVA TEST[30] οδήγησε στην εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τους παράγοντες που

[30] Βλ ενδεικτικά για το ANOVA TEST: https://statistics.laerd.com/statistical-guides/one-way-anova-statistical-guide.php και http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjjicG82OfTAhXC3CwKHVAdDbsQFghaMAU&url=http%3A%2F%2Finfoman.teikav.edu.gr%2Fe_education%2F118%2Ffiles%2FANOVA.doc&usg=AFQjCNHzBM_NsNbOV1Lvk40sRqrYt3zXsA http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwivxsH03ZnTAhVCthQKHaKOBv0QFggrMAE&url=http%3A%2F%2Finfoman.teikav.edu.gr%2Fe_education%2F118%2Ffiles%2FANOVA.doc&usg=AFQjCNHzBM_NsNbOV1Lvk40sRqrYt3zXsA&bvm=bv.152174688,d.d24

επηρεάζουν τη συμπεριφορά του σύγχρονου λαϊκού ανθρώπου σε σχέση με την αθυροστομία.

Το ANOVA Test, ή Analysis of Variance (στα ελληνικά: Ανάλυση Διακύμανσης), είναι μια συλλογή από στατιστικά μοντέλα[31], τα οποία χρησιμοποιούνται για την ανάλυση των διαφορών μεταξύ των μέσων τιμών των ομάδων και των συναφών διαδικασιών τους (όπως η «μεταβολή» μεταξύ τους και μεταξύ των ομάδων), που αναπτύχθηκε από το στατιστικολόγο και εξελικτικό βιολόγο Ronald Fisher. Στο ANOVA test, η παρατηρούμενη διακύμανση σε μια συγκεκριμένη μεταβλητή διαιρείται σε συνιστώσες που αποδίδονται σε διαφορετικές πηγές διακύμανσης. Στην απλούστερη μορφή, το ANOVA test[32], παρέχει μια στατιστική δοκιμή του κατά πόσο ή όχι οι μέσες τιμές διάφορων ομάδων δεδομένων είναι ίσες, και επομένως γενικεύει το t-test για περισσότερες από δύο ομάδες. Τα αποτελέσματα είναι χρήσιμα για τη σύγκριση (δοκιμή) τριών ή περισσότερων μέσων τιμών (ομάδες ή μεταβλητές), προκειμένου να διαπιστωθεί η στατιστική σημαντικότητα. Είναι εννοιολογικά όμοιο με πολλαπλές δοκιμές t δύο δειγμάτων, αλλά είναι περισσότερο συντηρητική (αποτελέσματα σε λιγότερο σφάλμα τύπου I) και ως εκ τούτου κατάλληλη για ένα ευρύ φάσμα των πρακτικών προβλημάτων.

Το NVIVO[33] με τη σειρά του, είναι ένα πακέτο λογισμικού ηλεκτρονικών

---

[31] σχετικά με το ANOVA TEST και τα στατιστικά μοντέλα που περιλαμβάνει βλ. ενδεικτικά : http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjj9_mV0fHTAhUDESwKHRdtDt0QFggvMAA&url=http%3A%2F%2Finfoman.teikav.edu.gr%2Fe_education%2F118%2Ffiles%2FANOVA.doc&usg=AFQjCNHzBM_NsNbOV1Lvk40sRqrYt3zXsA

[32] Λαμπράκης, Δ.: Ανάλυση διακύμανσης. Στο Παιδαγωγική – Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό τόμος 1, Αθήνα, εκδ.: Ελληνικά Γράμματα, 1989 σελ.: 351-355. Ψωινός Δ.: Στατιστική, Θεσσαλονίκη, εκδ.: Ζήτη 1999, Hays, W.: Statistics for the Social Sciences, London, εκδ.: Holt International, 1976 (2nd edition), Wright, B.: Understanding Statistics. An Introduction for the Social Sciences, London, εκδ.: SAGE, 1997, https://en.wikibooks.org/wiki/Using_SPSS_and_PASW/ANOVA

[33]https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&sqi=2&ved=0ahUKEwimhNngvpnTAhVGPxQKHT4SBqEQFghdMAk&url=https%3A%2F%2Fweb.stanford.edu%2Fgroup%2Fssds%2Fcgi-bin%2Fdrupal%2Ffiles%2FGuides%2FUsingNVivo9_0.pdf&usg=AFQjCNFuTbsI77GgToN5I0ZEW1KIS5jJPg&bvm=bv.152174688,d.d24, https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/qualitative-data-analysis-with-nvivo/book239351 , Bezeley Pat & Jackson Kristi: Qualitative Data Analysis with NVIVO εκδ.: Sage Publications Ltd, 2013, Lyn Richards: Handling Qualitative Data: A Practical Guide εκδ.: Sage Publications Ltd, , 2014

υπολογιστών που αφορά στην Quality Data Analysis (QDA) (=ποιοτική ανάλυση δεδομένων). Έχει σχεδιαστεί για τον ποιοτικό έλεγχο που χρειάζονται οι ερευνητές οι οποίοι εργάζονται με δεδομένα που βρίσκονται σε μεγάλο κείμενο ή / και πολυμέσα, όπου απαιτούνται βαθιά επίπεδα ανάλυσης σε μικρές ή μεγάλες ποσότητες δεδομένων. Χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο από την ακαδημαϊκή έρευνα, κυβερνητικές και μη οργανώσεις, την υγεία, το εμπόριο και το marketing και γενικότερα σε ένα ευρύ φάσμα τομέων, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών επιστημών, όπως η ανθρωπολογία, η ψυχολογία, η επικοινωνία, η κοινωνιολογία, καθώς και τομείς όπως η εγκληματολογία, ο τουρισμός κλπ. περιέχοντας εργαλεία για τη λεπτομερή και σε βάθος ανάλυση και ποιοτική μοντελοποίηση.

Το NVIVO έχει ως στόχο να βοηθήσει τους χρήστες στην οργάνωση και ανάλυση μη-αριθμητικών ή μη δομημένων δεδομένων. Επιτρέπει στους χρήστες να ταξινομούν τις πληροφορίες, να εξετάζουν τις σχέσεις μεταξύ των δεδομένων και να συνδυάσουν την ανάλυση με τη σύνδεση, τη διαμόρφωση, την αναζήτηση και την μοντελοποίηση. Ο ερευνητής ή ο αναλυτής μπορεί να δοκιμάσει τις θεωρίες, τον προσδιορισμό των τάσεων και να διασταυρώσει πληροφορίες με πολλούς τρόπους χρησιμοποιώντας λειτουργίες αναζήτησης αναφορικά με τα ερωτήματα που θέτει. Μπορεί επίσης να κάνει παρατηρήσεις και να οικοδομήσει ένα σώμα αποδεικτικών που να υποστηρίζουν την εκάστοτε υπό μελέτη περίπτωση.

Το συγκεκριμένο λογισμικό, διαθέτει ένα ευρύ φάσμα των ερευνητικών μεθόδων, συμπεριλαμβανομένου του δικτύου και της οργανωτικής ανάλυσης δράσης ή τεκμηριωμένης έρευνας, ανάλυσης λόγου, δομημένης θεωρίας, ανάλυσης συνομιλίας, εθνογραφίας, ακόμα μπορεί να λειτουργήσει με δεδομένα προερχόμενα ή αναφερόμενα σε βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις, φαινομενολογία, μικτές ερευνητικές μεθόδους και τη μεθοδολογία πλαισίου. Υποστηρίζει ποικίλες μορφές δεδομένων, όπως αρχεία ήχου, βίντεο, ψηφιακές φωτογραφίες, Word, PDF, υπολογιστικά φύλλα, εμπλουτισμένο κείμενο, απλό κείμενο, καθώς και δεδομένα διαδικτύου και μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Οι χρήστες μπορούν να εναλλάσσουν δεδομένα με εφαρμογές όπως το Microsoft Excel, Microsoft Word, το IBM SPSS Statistics, το EndNote, ή το Microsoft OneNote, το SurveyMonkey

και το Evernote και να δημιουργούν τις σχετικές μεταγραφές μέσα από το NVivo, χρησιμοποιώντας το TranscribeMe.

Στην παρούσα μελέτη, το πρόγραμμα χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να πραγματοποιηθεί ο απαραίτητος έλεγχος της συχνότητας των χρησιμοποιούμενων αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων και των σχέσεων αυτών των λέξεων μεταξύ τους κατά την εκφορά του λόγου, πάντα σε σχέση με τον πληθυσμό του δείγματος.

Κλείνοντας την αναφορά στη μέθοδο έρευνας που ακολουθήθηκε, οφείλουμε να τονίσουμε ότι η χρήση της Στατιστικής και κατά κύριο λόγο της περιγραφικής, δεν αποτέλεσε τίποτα περισσότερο από ένα εργαλείο ταξινόμησης των μαρτυριών που συγκεντρώθηκαν. Σκοπός δεν είναι η γενίκευση, ακόμα και στις περιπτώσεις που τα δεδομένα φαίνεται πως την επιτρέπουν, αλλά η παρουσίαση τάσεων και στάσεων απέναντι στο φαινόμενο της αθυροστομίας και της εξέλιξής του μέσα στο χρόνο, με έμφαση φυσικά στο παρόν και επισήμανση των διαφοροποιήσεων αναφορικά με τη γενικότερη λειτουργία του.

Η Λαογραφική προσέγγιση της Αθυροστομίας στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία

Ερευνώντας το θέμα από την πλευρά της Λαογραφικής Επιστήμης, είναι απαραίτητο να τοποθετηθούμε ως προς τον τρόπο προσέγγισης.

Ο Μ. Μερακλής[34], πιστεύει ότι η Λαογραφία οφείλει να ασχολείται όχι μόνο με την καταγραφή των λαϊκών πολιτισμικών φαινομένων, αλλά και με τη σημασία – ερμηνεία τους. [35]

---

[34] Μερακλής Μ.: Λαογραφικά Ζητήματα, Αθήνα, εκδόσεις Μπούρα,, 1989. Στο κεφάλαιο «Η ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων»

[35] Ο Παναγιώτης Μπάρκας: Τα Λαογραφικά σελ. 16, χ.ε., χ.χ., υποστηρίζει, συμφωνώντας, ότι, «η Λαογραφία, στο μέτρο που ενδιαφέρεται, όχι μόνο για τον εντοπισμό, τη συλλογή και την περιγραφή των λαϊκών πολιτισμικών φαινομένων, αλλά και την ερμηνεία τους, υποχρεούται να εξετάσει τα κοινωνικά σύνολα εντός των οποίων γεννάται και εξελίσσεται το αντικείμενό της – ο Λαϊκός Πολιτισμός. Χωρίς το συσχετισμό με το κοινωνικό σύνολο, η ερμηνεία των διαφόρων εκδηλώσεων του λαϊκού ή παραδοσιακού πολιτισμού θα ήταν αρκετά δύσκολη. Το θέμα του πολιτισμού που αποκαλούμε «λαϊκό» ή «παραδοσιακό» πρέπει να συνδέεται με την κοινωνία, τις δομές και τις σχέσεις που τη χαρακτηρίζουν».

Αντίστοιχα, ο Νιτσιάκος[36] με τη σειρά του αναφέρει ότι: «εκείνο που παροτρύνουμε, είναι η στροφή στις κοινωνικές δομές στο πλαίσιο των οποίων έχει ιστορικά διαμορφωθεί και εξελιχθεί αυτό που γνωρίζουμε ως λαϊκό πολιτισμό και δεύτερον να επιτύχουμε μια συγκεκριμένη προσέγγιση αυτών των δομών …».

Με αυτό λοιπόν το σκεπτικό είναι απαραίτητο να δούμε το θέμα μας μέσα από την ανίχνευση του χώρου και των λειτουργιών του.

Η Λαογραφία, κατά τον Γ. Σπυριδάκη[37], «ως επιστήμη επιζητεί την μελέτην του κατά παράδοσιν λαϊκού πολιτισμού, όπως ούτος υπάρχει σήμερον εις τον λαόν, ή ακόμη μέχρι προ τινός, εις τας ποικίλας εκδηλώσεις του με λόγους, πράξεις ή ενεργείας εις τον υλικόν, τον κοινωνικόν και τον πνευματικόν βίον»

Η αθυροστομία μέχρι σήμερα έχει μελετηθεί βεβαίως από την επιστήμη της Λαογραφίας, αλλά αυτή η μελέτη έχει χαρακτήρα κυριότατα ιστορικό. Οι Λαογράφοι που μέχρι σήμερα μελέτησαν το φαινόμενο, το έκαναν εντάσσοντας την αθυροστομία στα πλαίσια – δραστηριότητες συγκεκριμένων εθίμων, κατά κύριο λόγο συνδεδεμένων με την Αποκριά. Έτσι, η εικόνα που δημιουργήθηκε, παρουσιάζει τις αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις μέσα από το πρίσμα συγκεκριμένων εθίμων και όχι στην πλήρη και πραγματική τους διάσταση, η οποία, σήμερα, σαφώς και είναι αισθητά διαφορετική από αυτήν της εθιμικής λειτουργίας, με την εξαίρεση βέβαια του βιβλίου των Μ. Αλεξιάδη και Μ. Βαρβούνη «Άσεμνη ελληνική λαογραφία. Αναλυτική βιβλιογραφία». Αθήνα, Καρδαμίτσας 2013, το οποίο αποτελεί πολύτιμο βιβλιογραφικό βοήθημα στη διερεύνηση της ελληνικής αθυροστομίας. Αυτή ακριβώς την έλλειψη επιδιώκει να καλύψει η παρούσα διατριβή, προσπαθώντας, αφενός να παρουσιάσει τη σημερινή υφιστάμενη κατάσταση, αφετέρου να εντοπίσει τα αίτια των μεταβολών.

Με βάση λοιπόν την τοποθέτηση του Σπυριδάκη και ειδικότερα εφαρμόζοντας το: «όπως ούτος υπάρχει σήμερον», διαπιστώνουμε ότι οι υπάρχουσες προσεγγίσεις της Λαογραφίας σχετικά με το θέμα μας, δεν καλύπτουν το «σήμερον», τουλάχιστον στο επίπεδο της ελληνικής βιβλιογραφίας

---

[36] Νιτσιάκος Βασίλης: Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, Αθήνα 1991, σελ. 13

[37] Σπυριδάκης Γ.: Οδηγίαι προς συλλογήν λαογραφικής ύλης, Ακαδημία Αθηνών, Εν Αθήναις 1962 ανάτυπον Εκ της Επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου, τομ. 13 & 14, σελ.: 73

(βιβλία, άρθρα, μελέτες, διπλωματικές εργασίες πτυχίου, μεταπτυχιακού, διδακτορικά, μεταφράσεις αντίστοιχων ξενόγλωσσων έργων). Οι περισσότερες μελέτες περιορίζονται στην καταγραφή ηθών και εθίμων του παρελθόντος, τα οποία όμως δε συνδέονται πλέον με την πραγματική καθημερινή ζωή, αλλά είναι κατά κύριο λόγο αναβιώσεις, με τη μορφή δρωμένων που πραγματοποιούν λαογραφικοί σύλλογοι και φορείς γενικότερα, κυρίως της επαρχίας, με σκοπό απλά και μόνο το «να μη χαθούν τα έθιμα» όπως πολλοί πληροφορητές μαρτυρούν. Έτσι, τα δρώμενα αυτά, δεν αποτελούν πλέον ενεργά λειτουργικό μέρος της ζωής του ανθρώπου, τουλάχιστον όχι με την ευετηρική και μυητική σημασία που είχαν παλιότερα, αλλά με κάποια άλλη λειτουργικότητα. Σήμερα φαίνεται ότι καλύπτουν κατά κύριο λόγο τις ψυχολογικές ανάγκες της διασκέδασης και της εκτόνωσης – συναισθηματικής αποφόρτισης και φυσικά ουδεμία σχέση έχουν με την πρόκληση της γονιμότητας που ήταν ο αρχικός τους προορισμός. Η σημασία τους επομένως για τον κοινωνικό βίο των σύγχρονων Ελλήνων φαίνεται πως διαφοροποιείται. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και σε παλιότερες περιόδους οι άνθρωποι διασκέδαζαν κατά τη διάρκεια της πραγματοποίησης εθίμων όπως αυτά της Αποκριάς, όμως ο αρχικός σκοπός δεν ήταν αποκλειστικά και μόνο η διασκέδαση όπως συμβαίνει στις μέρες μας.

Η ξενόγλωσση βιβλιογραφία έχει να επιδείξει σημαντικές μελέτες σχετικά με το θέμα. Μεταξύ αυτών, ενδεικτικά μπορούν εδώ να αναφερθούν[38]: Allan, K. and Burridge, K.: Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge: Cambridge University Press 2006, Anderson, L. and Lepore, E.: Slurring words. Nous 47 (1)25-48, 2013, Anderson, L.G. and Trudgill, P.: Bad Language. Oxford, Blackwell 1990, Dundes A., Mintz Lawrence E.. Cracking Jokes: Studies of Sick Humor Cycles and Stereotypes.Ten Speed Press, 1987 και πολλά άλλα, που πραγματεύονται το θέμα της χρήσης της αθυροστομίας υπό ποικίλες οπτικές, όπως η γλωσσολογική μελέτη, η κοινωνική διάσταση, η εθιμική και η μυητική λειτουργία.

Προκειμένου δε να απεικονισθεί η σημερινή (τέλη 20ού και αρχές 21ου

[38] Βλ. σχετικά και τις ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές

αιώνα) κατάσταση, εκτός από τη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε αναφορικά με τα έθιμα, η έρευνα βασίστηκε και σε πληροφορίες που αντλήθηκαν μέσω του διαδικτύου. Αναλυτικότερα, έγιναν αναζητήσεις τόσο στο Google όσο και στο Google scholar, καθώς και στο academia.edu, προκειμένου να αναζητηθούν άρθρα, μελέτες, παρουσιάσεις, και καταγραφές υλικού που αναφέρονται σε έθιμα, όπως αυτά λειτουργούν ή υλοποιούνται στο σήμερα.

Η παρούσα έρευνα καλείται να ανιχνεύσει τη λειτουργικότητα της αθυροστομίας όπως αυτή υπάρχει στην καθημερινότητα του λαϊκού ανθρώπου. Η λειτουργικότητα αυτή, σαφώς έχει τις ρίζες της σε ήθη και έθιμα του παρελθόντος, σήμερα όμως (και φυσικά σχεδόν πάντα) παρουσιάζει πολύ έντονα και έναν άλλο, εντελώς διαφορετικό ρόλο. Είναι αυτός της προσβολής, ο οποίος οπωσδήποτε δε συνδέεται πλέον με τη γονιμότητα, όπως συνέβαινε κατά το παρελθόν. Η αθυροστομία σήμερα έχει επιπλέον το ρόλο του αστεϊσμού, της διασκέδασης και της δημιουργίας επικοινωνιακών διαύλων και οικειότητας. Επιδιώκει την εκτόνωση και τη συναισθηματική αποφόρτιση. Είναι ένας τρόπος να εξορκιστούν η πίκρα, ο θυμός και η πιθανώς βίαιη αντίδραση που μπορούν να προκαλέσουν τέτοιου είδους συναισθήματα. Είναι πραγματικά πάρα πολλά, εκτός βέβαια από την ευετηρία. Η αθυροστομία σήμερα είναι κοινός τόπος για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού και πλέον, παρά τις όποιες κοινωνικές συμβατικότητες, δε θεωρείται απαγορευμένος καρπός, ή τουλάχιστον φαίνεται να είναι ευκολότερα ανεκτή από ό,τι παλιότερα.

Αναφορικά με τον τρόπο προσέγγισης του θέματος που ακολούθησε η παρούσα έρευνα, πρέπει να σημειωθεί ότι η συλλογή του πρωτογενούς υλικού έγινε με βάση την κλασσική λαογραφική μέθοδο. Σε ένα πρώτο επίπεδο, δημιουργήθηκε ένας κατάλογος των ζητούμενων, από τον οποίο προέκυψαν οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων. Στη συνέχεια, μετά τον προσδιορισμό του μέρους του πληθυσμού που αποτέλεσε το σημείο αναφοράς, προσδιορίστηκαν τα κριτήρια ελέγχου της αξιοπιστίας των πληροφορητών. Κατόπιν, το υλικό που συγκεντρώθηκε, καταγράφηκε και ταξινομήθηκε και, στη συνέχεια διαπιστώθηκαν οι ομοιότητες, οι διαφορές και οι αποκλίσεις σε σχέση με το παρελθόν. Η πρωτογενής ύλη μελετήθηκε συγκριτικά, σε σχέση με την ιστορική πορεία του

φαινομένου.

Τέλος, καταγράφηκαν οι διαφοροποιήσεις και αναζητήθηκε η αιτία τους, όπως αυτή προσδιορίζεται από τους ίδιους τους πληροφορητές, αφενός λόγω του βιβλιογραφικού κενού που υπάρχει και αφετέρου και κυρίως, για να καταδειχθεί το πώς οι ίδιοι οι άνθρωποι βιώνουν τη σημερινή πραγματικότητα, μια και η Λαογραφία ως επιστήμη δεν είναι μόνο ιστορική αλλά και κοινωνική και ανθρωπιστική.

Ελπίζω ότι, η παρούσα έρευνα και η συνακόλουθη απόπειρα ερμηνείας του φαινομένου, όπως αυτό διαμορφώνεται στις μέρες μας, εμπλουτίζει τη βιβλιογραφία της Λαογραφίας γύρω από τα θέματα της αθυροστομίας και του άσεμνου.

Η δομή της εργασίας

Αναφορικά με τη δομή της παρούσας εργασίας, αυτή έχει ως εξής:

Στο Κεφάλαιο 1^{ο}: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, παρουσιάζεται συνοπτικά η εξέλιξη της Αθυροστομίας από την αρχαιότητα ως σήμερα. Το κεφάλαιο διαιρείται σε υποκεφάλαια, τα οποία περιλαμβάνουν τις απαραίτητες για τη μελέτη πληροφορίες κατανεμημένες αντίστοιχα: Στο 1.1 *Αρχαιότητα*, αναφέρονται τα σχετικά με το τι ίσχυε στον αρχαιοελληνικό κόσμο, τη Διονυσιακή λατρεία και τα της προέλευσης της αθυροστομίας. Στο 1.2 *Βυζάντιο*, γίνεται λόγος για την επιβίωση και την εξέλιξη αυτού του είδους της προφορικής και γραπτής διατύπωσης στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Στο 1.3 *Από την Άλωση ως το 20^{ο} αιώνα*, γίνεται μια σύντομη παρουσίαση της αθυρόστομης διατύπωσης από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας μέχρι τα τέλη του 20^{ού} αιώνα. Στο τελευταίο υποκεφάλαιο 1.4 *Έθιμα που σχετίζονται με την Αθυροστομία*, γίνεται λόγος για τα Αποκριάτικα έθιμα και τις Γιορτές Γυναικοκρατίας κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυρόστομη έκφραση αποτελεί πάγια τακτική και επιδιωκόμενο τρόπο έκφρασης.

Το Κεφάλαιο 2^{ο}: ΤΟ ΑΣΕΜΝΟ – ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ κάνει λόγο για τα λεξιλόγια της Νέας Ελληνικής τα οποία σχετίζονται

με την αθυροστομία. Στο 2.1 *Τα περιθωριακά Ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*, παρουσιάζονται συνοπτικά τα κυριότερα, παλιότερα και νεότερα γλωσσικά ιδιώματα. Στο 2.2 Τα *Ειδικά Λεξιλόγια*, αναφέρονται τα λεξιλόγια εκείνα, είτε είναι περιθωριακά είτε όχι, που διαφέρουν από τη στερεότυπη γλωσσική συμπεριφορά η οποία ορίζεται και επιβάλλεται από τους κανόνες ευπρέπειας. Στο 2.3 *Το Άσεμνο – Αθυρόστομο Λεξιλόγιο*, παρουσιάζεται το καθαυτό αθυρόστομο λεξιλόγιο, ενώ στο 2.4 *Η δημιουργία του Άσεμνου Λεξιλογίου*, αναλύεται ο τρόπος δημιουργίας και εξέλιξης του λεξιλογίου αυτού.

Στο Κεφάλαιο 3^{ο}: ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ – ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ, παρουσιάζεται η σύνθεση του πληθυσμού που συμμετείχε στην έρευνα μέσω την συμπλήρωσης του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου και της παραχώρησης συνεντεύξεων και διευκρινιστικών συζητήσεων. Υποδιαιρείται δε στα εξής: 3.1 *Φύλο*, 3.2 *Ηλικία*, 3.3 *Θρήσκευμα*, 3.4 *Εκπαίδευση*, 3.5 *Επάγγελμα*, 3,6 *Τόπος κατοικίας*, 3.7 *Εισόδημα*. Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να αποδείξει την αντιστοιχία του δείγματος στο σύνολο του Ελληνικού πληθυσμού, προκειμένου να καταστεί αξιόπιστη η έρευνα.

Στο Κεφάλαιο 4^{ο}: ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ, παρουσιάζονται τα στοιχεία εκείνα που καταδεικνύουν το πώς λειτουργεί η Αθυροστομία και οι άσεμνες χειρονομίες και οι χρήστες τους, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, το Θρήσκευμα, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, τον τόπο κατοικίας, μελετώμενο τόσο με βάση τον πληθυσμό, όσο και σε σχέση με τη γεωγραφική περιοχή και το εισόδημα.

Στο Κεφάλαιο 5^{ο}: Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΗΣ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗΣ, διερευνάται η συχνότητα των λέξεων που χρησιμοποιούνται και παρουσιάζεται η θεματολογία των αντίστοιχων εκφράσεων.

Στο Κεφάλαιο 6^{ο}: Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΒΛΗΤΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ, γίνεται λόγος για τη συχνότητα των χειρονομιών άσεμνου νοήματος που συνοδεύουν συνήθως τις αθυρόστομες διατυπώσεις και διερευνάται η στάση, τόσο των χρηστών, όσο και των μη χρηστών απέναντι στις χειρονομίες αυτές.

Στο Κεφάλαιο 7^{ο}: Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ, μελετάται η ποιότητα της γνώσης – εικόνας που έχουν οι πληροφορητές σχετικά με τη χρήση της Αθυροστομίας κατά τη διάρκεια εθιμικών δρωμένων, προκειμένου να ελεγχθεί το αν και κατά πόσο σήμερα συνεχίζει να υπάρχει σχέση εξάρτησης μεταξύ Αθυρόστομης διατύπωσης, εθίμων και καθημερινής ζωής.

Στο Κεφάλαιο 8^{ο}: ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ, αξιολογούνται οι συγκεντρωθείσες πληροφορίες και ερμηνεύονται, με βάση τη στατιστική ανάλυση που έγινε στα σχετικά κεφάλαια, προκειμένου να διαπιστωθεί το ποια είναι η σημερινή λειτουργικότητα της Αθυρόστομης διατύπωσης και των προσβλητικών – άσεμνων χειρονομιών. Συγκεκριμένα, ερμηνεύονται θέματα που αφορούν στο πότε και από ποιους γίνεται χρήση της αθυρόστομης διατύπωσης, ποιοι παράγοντες την επηρεάζουν, ποια η γνώμη για τους χρησιμοποιούντες αθυρόστομες διατυπώσεις, τόσο από την πλευρά των ίδιων των χρηστών, όσο και εκείνων που δεν εκφράζονται αθυρόστομα, ποια η σχέση της σύγχρονης αθυροστομίας στην Ελλάδα με αυτή του παρελθόντος.

Στην τελευταία ενότητα, διατυπώνονται τα ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ της παρούσας έρευνας και προτείνονται ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ.

Κεφάλαιο 1ο. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (σύντομη ανασκόπηση)

Στο παρόν κεφάλαιο θα δούμε, με συντομία, την εξέλιξη του φαινομένου της αθυροστομίας από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Μια ιστορική αναδρομή που αναφέρεται στο συγκεκριμένο θέμα δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να είναι πλήρης, λόγω της απουσίας όλων των σχετικών πληροφοριών. Ωστόσο, τα στοιχεία που διαθέτουμε, μέσω επιστημών όπως η Ιστορία, η Αρχαιολογία, η Θεατρολογία, η Φιλολογία και η Γλωσσολογία, αλλά και η Λαογραφία, μας επιτρέπουν να στοιχειοθετήσουμε μια έστω αδρή εικόνα της κατάστασης που επικρατούσε σε παλιότερες χρονικές περιόδους. Η εικόνα αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου να μελετηθεί η εξέλιξη της αθυροστομίας και να ελεγχθεί το αν και κατά πόσο έχει μεταβάλει τη λειτουργικότητά της με το πέρασμα του χρόνου. Η παρουσίαση της εξέλιξης του φαινομένου της Αθυροστομίας κατά την Αρχαιότητα, το Βυζάντιο, την Άλωση, την Τουρκοκρατία και γενικότερα μέσα στην πορεία του χρόνου, σαφώς και είναι συνοπτική στο παρόν κεφάλαιο. Έχει δε ως στόχο να εντοπίσει τα στοιχεία εκείνα που θα επιτρέψουν να δούμε αφενός αν υπάρχουν παράλληλα στην αθυρόστομη έκφραση (τόσο ως λόγο όσο και ως χειρονομία), αφετέρου να διαπιστωθεί η ύπαρξη τυχόν συνεχειών του φαινομένου εντός συγκεκριμένων πλαισίων, όπως είναι, για παράδειγμα, τα αποκριάτικα δρώμενα[39].

Το φαινόμενο που μας απασχολεί στην παρούσα έρευνα, δεν είναι δυνατό να μελετηθεί χωρίς να λάβουμε υπόψη θεωρίες όπως αυτή της «μακράς διάρκειας»[40] της σχολής των Annales και του Braudel. Η θεωρία της μακράς

---

[39] Ο Ν.Γ. Πολίτης, ήδη από το 1909 στον 1ο τόμο της Λαογραφίας, σελ. 14-15, αναφέρει ότι «Αν δε τις επιθυμή να εγκύψη βαθύτερον εις την σπουδήν των υπ' αυτού συλλεχθέντων, έχει τότε να εξετάση : Α') Τίνα όμοια ή συγγενή μνημεία ή φαινόμενα παρατηρούνται παρά τω λαώ, και Β') αν και παρ' άλλοις λαοίς παρατηρούνται ταυτά ή παραπλήσια. Μετά δε την εξέτασιν ταύτην δύναται δι' ιστορικής ερεύνης και ψυχολογικής αναλύσεως να προσπαθήση να καθορίση τας διαφόρους μεταβολάς, τας οποίας εις διαφόρους χρόνους και τόπους υπέστη το εξεταζόμενον και ν' ανεύρη την προέλευσιν και τον λόγον αυτού…»

[40] Longue durée.

διάρκειας αποτυπώνεται στο: La Mediterranee, L' espace et l' histoire των Φερνάντ Μπροντέλ, Μορίς Αιμάρ και Φίλιππο Κοαρέλι (εκδ. Αλεξάνδρεια 2 τόμοι, Αθήνα 1990). Ο Μπροντέλ[41], περνά από την ιστορία των γεγονότων στην ιστορία των δομών, συνεξετάζοντας σφαιρικά τα φαινόμενα στο επίπεδο των γεωγραφικών, τεχνικών, κοινωνικών, δημογραφικών, πολιτικών και πολιτισμικών όψεών τους. Με αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα μεγαλύτερης εμβάθυνσης και, κατά συνέπεια, κατανόησης της ιστορίας, αφού απαλείφεται ο κίνδυνος της μονοδιάστατης εξέτασης των φαινομένων (όπως συμβαίνει συχνά με την ιστορία γεγονότων).

Κατά τη Β. Χρυσανθοπούλου[42], η μελέτη της λαϊκής λατρείας προϋποθέτει ένα «διάλογο» μεταξύ παρόντος και παρελθόντος. Το ίδιο μπορούμε να υποστηρίξουμε και για την περίπτωση της αθυροστομίας, αφού απετέλεσε μέρος θρησκευτικών τελετουργιών, οι οποίες μετεξελίχθηκαν σε μορφές λαϊκής λατρείας. Τόσο ο Βαρβούνης[43], όσο και ο Λουκάτος[44], κινούνται στον ίδιο άξονα, αναφορικά με τη σημαντικότητα της μακράς διάρκειας, καθώς και των αρχετυπικών δομών. Η Ρόκου[45], με τη σειρά της υποστηρίζει τις ίδιες απόψεις. Ο Πούχνερ, αναφερόμενος στην αρχετυπική δομή, τονίζει ότι η έννοια εισάγεται στο λεξιλόγιο της λαογραφίας κατά τη βικτωριανή εποχή (παραπέμποντας στον Frazer και στον όρο pattern που εκείνος χρησιμοποιεί). Μεταξύ άλλων, υποστηρίζει ότι κάποια θέματα-μοτίβα, όπως αυτό του θανάτου και ανάστασης ανθρώπων και φύσης, απαντούν σχεδόν σε όλους τους πολιτισμούς. Πρόκειται λοιπόν για μια «αρχετυπική δομή, που είναι

---

[41] http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2236-46332011000200038&lng=pt&tlng=pt και
στα αγγλικά http://www.scielo.br/pdf/alm/n2/en_2236-4633-alm-02-00038.pdf

[42] Χρυσανθοπούλου Β.: Από τη λαϊκή λατρεία στην τελετουργία και τη θρησκευτική συμπεριφορά: «Η μεταβαλλόμενη συνέχεια» των λαογραφικών προσεγγίσεων, (στο: Λαογραφία και Ανθρωπολογία Μια συμβολή στο διάλογο Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2018 σελ.: 264)

[43] Βαρβούνης, Μ. (2008), «Η συμβολή του Δημητρίου Λουκάτου στην έρευνα της ελληνικής θρησκευτικής Λαογραφίας», στο Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη και Π. Ποτηρόπουλος (επιμέλεια.), Ο Δημήτριος Σ. Λουκάτος και η Ελληνική Λαογραφία. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας (Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 23.04.2004), Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 27, Αθήνα, σελ. 51-64) σελ 57-78

[44] Λουκάτος Δ.: Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (1η έκδοση 1977) σελ 257-258

[45] Ρόκου Βασιλική: Η παραδοσιακή κοινωνία: από τη μεγάλη συνέχεια στη μεγάλη διάρκεια εκδ. Ταξιδευτής Αθήνα 2005 και Ρόκου, Β.: «Η παραδοσιακή κοινωνία, 15ος-19ος αιώνας. Προσεγγίσεις», στο Μ. Βαρβούνης και Μ. Σέργης (επιμέλεια.), Ελληνική Λαογραφία: ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές, τόμ. Α΄, Αθήνα, εκδ Ηρόδοτος, 2012, σελ. 721-758.

πάντα και παντού παρούσα, είτε ενεργοποιείται και εκδηλώνεται είτε παραμένει ανενεργή στο ψυχικό υπόστρωμα της ανθρώπινης συνείδησης. Οπότε η αποδεικτική υποχρέωση της χρονικής συνέχειας μπορεί να εκλείψει και η λαογραφία απαλλάσσεται από μια μεθοδολογική αγκύλωση, ιδεολογικά φορτισμένη τόσο στη θετική όσο και στην αρνητική της εκδοχή, και κερδίζει ένα νέο μοντέλο αντίληψης της παράδοσης και μια προσλαμβάνουσα παράσταση για το πώς λειτουργεί και «εξελίσσεται» ο πολιτισμός μέσα στις ρήξεις και τομές, τις αλλαγές και τους μετασχηματισμούς που φέρνει η ιστορία, οι πόλεμοι, οι επιδημίες, οι δημογραφικές μετακινήσεις και εν γένει οι εναλλασσόμενες συλλογικές στρατηγικές της επιβίωσης». Και συνεχίζει: «Η παράδοση σχηματίζεται από τη σύμπραξη και συνύπαρξη φαινομένων κάποιας χρονικής συνέχειας και φαινομένων με αρχετυπική δομή, τα οποία εμφανίζονται και εξαφανίζονται ανεξάρτητα από τη χρονική αλληλουχία φάσεων και εποχών, αλλά υπάρχουν (κάπως σαν τις πλατωνικές ιδέες) πάντα ως δυνητική δυναμική της ενδεχόμενης παρουσίασης μέσα στο συλλογικό υποσυνείδητο της κοινότητας. … Αυτός ο εννοιολογικός πυρήνας με τις συμβολικές του εκδοχές μπορεί να εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους, αλλά πάντα υπηρετεί τον μαγικοθρησκευτικό του σκοπό: τη γονιμότητα (ή στους κυνηγετικούς πολιτισμούς τον θάνατο θηράματος)… Η αρχετυπική δομή διαφεύγει πάντα από την εμπειρική τεκμηρίωση και μένει ένα αφηρημένο κατασκεύασμα θεωρητικής προσέγγισης' μολοντούτο φαίνεται, από μεθοδολογική άποψη, προτιμότερο από τις αστήρικτες υποθέσεις μιας χρονικής συνέχειας εκεί όπου η αποδεικτική αλυσίδα δεν απαλλάσσεται από την υποψία κάποιας ιδεολογικής ή άλλης σκοπιμότητας»[46]. Κατά τη γνώμη του Πούχνερ, ο ελληνικός πολιτισμός αντιμετωπίζει ειδικά μεθοδολογικά προβλήματα, ακριβώς εξαιτίας της μακράς διάρκειάς του, άρα οι τοποθετήσεις περί συνέχειας είναι φυσικό να έρχονται αντιμέτωπες με τη δυσπιστία των ξένων ερευνητών (λαογράφων και εθνολόγων), οι οποίοι, συχνά δεν γνωρίζουν καν τις πηγές, που μπορούν να φτάνουν σε βάθος χιλιετιών.[47] Και καταλήγει να υποστηρίζει ότι «η

---

[46] Πούχνερ Β.: Κοινωνιολογική Λαογραφία: Ρόλοι, συμπεριφορές, αισθήματα, Αθήνα, Αρμός, 2010 σελ.: 88-89, 92
[47] Ό.π. σελ. 105

εισαγωγή της δυνατότητας εμφάνισης / εξαφάνισης / επανεμφάνισης ενός πολιτισμικού φαινομένου από ένα δομικό υπόστρωμα, μια «μήτρα» που γεννάει τις παραλλαγές, δεν εξηγεί μόνο την έλλειψη πηγών για ένα φαινόμενο για κάποιο μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα με την πιθανότητα της συρρίκνωσης ή εξαφάνισης, στην οποία φάση μπορεί να ακολουθήσει και απενεργοποίηση και παρουσίαση στην ίδια ή άλλη μορφή, αλλά εξηγεί ως έναν βαθμό και την κατάσταση που αντιμετωπίζει η σύγχρονη λαογραφία, π.χ. στον τομέα των παραστατικών εθίμων και δρωμένων, όπου κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα πολλές μορφές έχουν υποχωρήσει…»[48]

Αντιμετωπίζοντας λοιπόν την αθυροστομία ως πολιτισμική κατάσταση - φαινόμενο, στη μακρά διάρκεια των πολιτισμικών εκφάνσεων, και του ίδιου του πολιτισμού, μπορούμε για παράδειγμα να κατανοήσουμε το πώς η αρχαιοελληνική κληρονομιά επιβιώνει στους αιώνες της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η λατινική κουλτούρα κληροδοτείται στην ελληνική και, μέσω της περιόδου της Τουρκοκρατίας (ή κατά τόπους Ενετοκρατίας) φτάνει ως τις μέρες μας, παρά τις όποιες πιθανές μεταβολές – τροποποιήσεις των δευτερευόντων χαρακτηριστικών της. Με παρόμοιο τρόπο, η αθυροστομία συνεχίζει να υπάρχει, διατηρώντας κάποια από τα χαρακτηριστικά που τη γέννησαν και την ανέπτυξαν. Δεν είναι δυνατό δηλαδή, να αντιληφθούμε το πώς η αθυροστομία συνεχίζει να υπάρχει επί χιλιετίες, παρά τις κοινωνικές, οικονομικές, θρησκευτικές, πολιτικές, πολιτισμικές, ηθικές μεταβολές που υπέστη ο ελληνικός πολιτισμός με την πάροδο του χρόνου, αν δεν κατανοήσουμε τους ρόλους που επιτελεί σε κάθε περίπτωση και το με ποιους τρόπους μετασχηματίζεται, ή διατηρείται, καθώς εκφράζει συγκεκριμένες κάθε φορά ανθρώπινες ανάγκες. Η εξέλιξη λοιπόν του πολιτισμού, δηλαδή των δομών, είναι αυτή που μετασχηματίζει και την αθυροστομία, μετατρέποντάς τη σταδιακά από μαγική – θρησκευτική - γονιμική σε κυρίως υβριστική – προσβλητική αλλά και σατιρική ή διασκεδαστική[49]. Αυτή ακριβώς είναι η ουσία της μακράς

---

[48] Ό.π.

[49] Η Ελένη Ψυχογιού χαρακτηριστικά αναφέρει ότι: «όλα αυτά τα σημερινά εθνογραφικά ευρήματα –και που, όπως επιχείρησα να υποστηρίξω, δεν είναι δυνατόν να είναι τυχαία– στερούνται νοήματος, αν δεν συνδεθούν τοπικά, ιστορικά, τελετουργικά και αφηγηματικά με κάποια μυθολογία. Και τέτοια μυθολογία που να άπτεται και της θρησκευτικής παράδοσης και της λατρείας, δεν

διάρκειας[50] στην αθυροστομία: η συνέχεια των τρόπων επιτέλεσής της, παρά τους μετασχηματισμούς ως προς το νόημα. Οι μετασχηματισμοί αυτοί, συχνά ακολουθούν παραδοσιακούς τρόπους στην επιτέλεσή τους, καθώς αναπτύσσονται στη μακρά διάρκεια του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού.

Με τη λέξη αθυροστομία, όπως ήδη αναφέρθηκε στην ΕΙΣΑΓΩΓΗ, εννοούμε την αισχρολογία, τη βωμολοχία. Επίσης, εδώ, με την ίδια λέξη δηλώνουμε και τις «άσεμνες» χειρονομίες, οι οποίες πολλάκις είναι εκφραστικότερες της προφορικής διατυπώσεως. Πρόκειται δε για ένα παγκόσμιο γλωσσικό φαινόμενο, το οποίο παρατηρείται σε όλες τις ιστορικές περιόδους, διαφοροποιούμενο βεβαίως ως προς τη συχνότητα και την ένταση, καθώς και τις χρησιμοποιούμενες λέξεις. Ωστόσο, ο υβριστικός – προσβλητικός χαρακτήρας της αθυροστομίας είναι κοινός σε όλους τους πολιτισμούς, τουλάχιστον του δυτικού κόσμου.

Η αθυροστομία γενικά, θεωρήθηκε, τόσο στην παλιότερη, όσο και στη νεότερη Ελλάδα, απαγορευμένος καρπός, προφανώς εξαιτίας της επικράτησης της χριστιανικής ηθικής. Η λογοτεχνία είναι ελάχιστα τολμηρή, με μοναδική ίσως εξαίρεση τα κείμενα του Ηλία Πετρόπουλου. Στα εγκυκλοπαιδικά λεξικά δεν απαντούν λήμματα για τις πιο κοινές «κακές» λέξεις και εκφράσεις· οι γονείς απειλούν τα παιδιά να τους «βάλουν πιπέρι στη γλώσσα»[51], αν ξεστομίσουν «κακά λόγια». Η Σαπφώ, ο Αριστοφάνης, ο Αρχίλοχος, απέχουν ήδη πολλούς

βρίσκω άλλη από την αρχαία ελληνική (στο: ΕΛΕΝΗ ΨΥΧΟΓΙΟΥ: Το πεδίο της επιτόπιας έρευνας ως ταξίδι στο χώρο, το χρόνο και το λόγο: η περίπτωση ενός μαγιάτικου πανηγυριού στη Λυκόσουρα Αρκαδίας)
http://www.academia.edu/31484335/%CE%97_%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%84%CF%8C%CF%80%CE%B9%CE%B1_%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF)

[50] Σχετικά με το θέμα της μακράς διάρκειας βλ. και Βάλτερ Πούχνερ: Δοκίμια Λαογραφικής Θεωρίας, Αθήνα 2011 στο κεφ.: Αρχετυπική δομή και χρονική συνέχεια - εκδοχές της μακράς διάρκειας και
Χρυσανθοπούλου Β.: Από τη λαϊκή λατρεία στην τελετουργία και τη θρησκευτική συμπεριφορά: «Η μεταβαλλόμενη συνέχεια» των λαογραφικών προσεγγίσεων, ειδικότερα στο 4. Λαογραφία και ανθρωπολογία: η στροφή στην τελετουργία και στη μακρά διάρκεια (στο: Λαογραφία και Ανθρωπολογία Μια συμβολή στο διάλογο Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2018 σελ.: 283-293)

[51] Εδώ οφείλω να αναφέρω το βιβλίο των Καμηλάκη, Μ. Κατσούδα, Γ και Βραχιονίδου, Μ.: Πιπέρι στο στόμα! Όψεις των λέξεων-ταμπού στη Νέα Ελληνική. Πρόλογος Θανάσης Νάκας. Αθήνα, Καλλιγράφος, 2015, το οποίο πολλές φορές συμβουλεύτηκα κατά την εκπόνηση της παρούσας διατριβής, κατά κύριο λόγο αναφορικά με γλωσσολογικά ζητήματα.

αιώνες.

Οι προσπάθειες συλλογής και δημοσίευσης τέτοιου είδους υλικού είναι ελάχιστες. Στα 1868-69 ο Μιχαήλ Λελέκος δημοσιεύει στη Δημοτική Ανθολογία του μια συλλογή από ερωτικά δημοτικά τραγούδια με τον τίτλο Πριάπεια, η οποία επανεκδίδεται ασχολίαστη στα 1974, ενώ στα 1981 κυκλοφόρησαν τα Γαμοτράγουδα, που δεν είναι παρά τα Πριάπεια με ελάχιστες προσθήκες, προερχόμενες από τοπικά λαογραφικά δημοσιεύματα και μόνο δύο ανέκδοτα ερωτικά τραγούδια.

Έξω από την Ελλάδα, κυκλοφόρησαν μεταφρασμένα αρκετά ερωτικά τραγούδια, στο Neugriechische Volkskunde Freiheitslieder (Λειψία 1842) του Daniel Sanders.

Αξιόλογη έκδοση, που όμως ήταν σύντομη και παρουσιάστηκε με σημαντική καθυστέρηση, ήταν εκείνη με τίτλο Contes licencieux de Constantinople et de l' Asie mineure (Ανήθικα τραγούδια της Κωνσταντινούπολης και της Μικράς Ασίας) (1906) του καθηγητή Jean Nicolaides, δημοσιευμένη στη σειρά Contributions au Folklore Erotique, που κυκλοφόρησε στο Kleinbronn από τον Ficker, ως συνέχεια της μεγάλης ερωτικής σειράς Kryptadia που τυπωνόταν στη Γαλλία. Όλο το υπόλοιπο υλικό του εκτεταμένου αρχείου του Nicolaides κατασχέθηκε και εξαφανίστηκε μετά το θάνατό του, στη Χίο στα 1893[53].

Πολύ αργότερα, δημοσιεύεται αρκετό υλικό από το Φαίδωνα Κουκουλέ, με τίτλο «Τα ου φωνητά των Βυζαντινών» (Αθήνα, 1948) και, γενικότερα, στο έργο του «Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός», που καλύπτει όλες τις πλευρές της ζωής στη μεσαιωνική περίοδο.

Σε διάφορες συλλογές Δημοτικού Τραγουδιού[54], στις συλλογές παροιμιών[55], στα ιδιωματικά γλωσσάρια, στις χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης των Πανεπιστημιακών Σπουδαστηρίων[56] και των ερευνητικών κέντρων και

---

[53] Βλ σχετικά την εισαγωγή του Legman στον 1ο τόμο της Νεοελληνικής Αθυροστομίας της Μαίρης Κουκουλέ.

[54] Ενδεικτικά: Δόμνα Σαμίου: Τα Αποκριάτικα (1994), Γ. Μελίκης: Αντρικά Μουνάτα (1ος και 2ος τόμος), Arnold Passow: Ρωμαίικα τραγούδια.

[55] Βλ. ενδεικτικά: Νικόλαος Πολίτης: Παροιμίαι (τ.4, 1899-1902)

[56] Η παρούσα έρευνα έδειξε ότι η σχετική συλλογή του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, περιέχει μεν αναφορές σχετικά με την ύπαρξη αθυρόστομων λέξεων και

στα νεοελληνικά λεξικά, απαντούν κάποιες φορές αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις, όπως π.χ. στο Λεξικόν Ιστορικόν και Λαογραφικόν Ζακύνθου του Λ. Χ. Ζώη (1963), στα Λαογραφικά της Σκιάθου του Γ. Ρήγα (1968-70), στο Εύβοια / Λαϊκός Πολιτισμός (1974) του Δημ. Σέττα, καθώς επίσης σε μερικά λεξικά της «λαϊκής» ελληνικής γλώσσας: στα 1967 κυκλοφορεί το Λεξικό της Λαϊκής του Κ. Δαγκίτση, στα 1968 το αργκοτικό Γλωσσάριο των Ρεμπέτηδων του Ηλία Πετρόπουλου, το ομοφυλοφιλικό λεξικό του Καλιαρντά (1971) και στα 1981 το Λεξικό της Πιάτσας του Ε. Ζάχου, στα οποία θησαυρίζονται αρκετές αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις[57].

Το αξιόλογο και ιδιαίτερα πλούσιο ελληνικό ερωτικό λεξιλόγιο ελάχιστα τράβηξε την προσοχή των λογίων, εκτός από τις σύντομες ερωτικού περιεχομένου λίστες που περιέχονται στη Σούδα και στον Ησύχιο, που επιμελήθηκε ο Moritz Schmidt, στα μέσα του 19ου αι. Ο γάλλος ερωτικός ποιητής Pierre Louys, συνέλεξε υλικό αρκετό για ένα ελληνικό ερωτικό γλωσσάριο σε σχέση με το έργο του Aphrodite), αλλά τα δελτία και οι παραπομπές του σκορπίστηκαν και χάθηκαν μετά το θάνατό του, στα 1920. Δέκα χρόνια αργότερα, δημοσιεύθηκε το καθοριστικό Glossarium Eroticum του Dr. Gaston Vorberg στη Στουτγάρδη, με ελάχιστες αναφορές σε ελληνικούς όρους, αναφερόμενο κατά κύριο λόγο στα κλασσικά λατινικά ερωτικά[58]. Στα 1979, η αμερικανίδα Ethelyn G. Orso, δημοσιεύει μια αρκετά σημαντική δουλειά, με τίτλο Modern Greek Humor: A Collection of Jokes and Ribald Tales, όπου περιέχεται μια αρκετά πλούσια συλλογή σεξουαλικού περιεχομένου αστεϊσμών. Συγκεκριμένα, συγκέντρωσε 146 ανέκδοτα από ολόκληρη την Ελλάδα, μεταξύ των οποίων αρκετά αναφέρονται στην πολιτική και στην κοινωνική σάτιρα, ενώ περίπου το 1/3 του συνόλου είναι σεξουαλικού περιεχομένου.

Έτσι, δόθηκε το έναυσμα για τη δημοσίευση κάποιων μελετών και

εκφράσεων, ωστόσο οι καθαυτό αθυρόστομες λέξεις, εκφράσεις, παροιμίες, στιχουργήματα είναι σχεδόν ανύπαρκτα.

[57] Βλ σχετικά και την εισαγωγή του Legman στον 1ο τόμο της Νεοελληνικής Αθυροστομίας της Μαίρης Κουκουλέ.

[58] Ό.π.

συλλογών μέσα στα τελευταία περίπου σαράντα χρόνια, όπως για παράδειγμα η Νεοελληνική Αθυροστομία της Μ. Κουκουλέ, Το άσεμνο – ανίερο – υβριστικό στο ελληνικό δημοτικό τραγούδι της Μ. Μιχαήλ – Δέδε, Τα Ανδρικά μουνάτα του Γ. Μελίκη κλπ[59], καθώς και τα διάφορα βιβλία του Ηλία Πετρόπουλου[60].

Ενδεικτικά από τον Πετρόπουλο:

ΤΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ
ΤΗ ΓΡΑΦΩ
ΔΙΧΩΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟ
ΚΙ ΟΠΟΙΟΥ ΔΕΝ ΤΟΥ ΑΡΕΣΕΙ
ΣΤΟΝ ΠΟΥΤΣΟ ΜΟΥ
ΤΟΝ ΓΡΑΦΩ
(της Φυλακής, σελ.119)

Το μουνί το λένε γιώτα
Και τον πούτσο παναγιώτα
Όποιον θέλεις πάνω ρώτα
Το κεφάλι μπαίνει πρώτα
Και τα αρχίδια κλείνουν την πόρτα
Μην περάσει καμιά κότα
Και χαλάσει η καπότα
(της Φυλακής, σελ 117)

Αλληλοκαυλοσίχαμα, το: αμοιβαία ταυτόχρονη αιδοιλειχία» από το αλληλο + καυλο + σίχαμα της κοινής νεοελληνικής (Τα Καλιαρντά, σελ. 24)

---

[59] Βλ. σχετικά Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης – Μ.Γ. Βαρβούνης: Άσεμνη Ελληνική Λαογραφία – Αναλυτική Βιβλιογραφία εκδ.: Ινστιτούτο του βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2013. Ο Γ.Ι. Θανόπουλος, στο: Ελληνική Λαϊκή Ποίηση. Από το Δημοτικό Τραγούδι στη Σύγχρονη Έντυπη και Ηλεκτρονική Ποίηση, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2014, αναφέρει ότι, σατιρικά και άσεμνα δίστιχα συναντώνται σε στιχουργήματα παλιότερων και σύγχρονων λαϊκών ποιητών. Σε αυτό το σημείο μπορούν επίσης να αναφερθούν οι αθυρόστομες κρητικές μαντινάδες, οι οποίες όμως, μια και διατυπώνονται στην αντίστοιχη διάλεκτο, δε θα απασχολήσουν την παρούσα έρευνα.

[60] Π.χ. Της Φυλακής, Τα Καλλιαρντά, Η Ιστορία της Καπότας, Ο Κουραδοκόφτης, Οι παροιμίες του υποκόσμου.

Γαμιάς της πείνας, ο νταβατζής πόρνης (Τα Καλιαρντά, σελ 38)
και αμέτρητα άλλα.

Ενδεικτικά από την Κουκουλέ, παροιμιακές εκφράσεις:
'Έπεσ' η ψωλή μου και πλάκωσε τ' αρχίδια μου (τ.1 σελ. 64)
Μακριά απ' τον κώλο μας κι ό,τι θέλ' ας γίνει! (τ.1 σελ. 65)
Άλλος γαμεί κι άλλος πληρώνει (τ.2 σελ. 131)

καυστικοί σχολιασμοί της τρίτης ηλικίας:
Γέρος, άσχημος, φτωχός και πούστης (τ.2 σελ. 107)

αστεία-αθυρόστομα τετράστιχα, με αναφορές στη σεξουαλική ζωή, όπως:
Όταν ήμουνα παιδί
Δε μου δίνανε μουνί
Τώρα που μεγάλωσα
Πλήρωσα και γάμησα (τ.3 σελ. 34)

και παρωδίες των Ομηρικών επών, όπως η ακόλουθη:
ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΣ
Ο Πάρις, του Πριάμου γιός, νέος πολύ ωραίος,
Ήτο –όπως λεν – κωλομπαράς σπουδαίος,
Τυχαίως ευρισκόμενος κάποια φορά στη Σπάρτη
Εξένισεν ο Μενέλαος στο μέγα του παλάτι'
Είχ' όμως ο Μενέλαος έν' ανηψιόν ωραίον
Με κώλον ολοστρόγγυλον, ένα λεβέντη νέον. ….. (τ.1. Σελ 29 – 30)

Δυστυχώς σπανίζουν στην ελληνική βιβλιογραφία δημοσιεύσεις αντίστοιχες εκείνων του G. Legman για την αγγλόφωνη αθυροστομία (The Limerick 1953, The New Limerick 1977, Rationale of the Dirty Joke (1968), που να αναφέρονται στην ουσία της αθυροστομίας κι όχι μόνο στην απλή εκφορά της.

Τα τελευταία χρόνια (από το 2000 και εξής) παρατηρείται μια κινητοποίηση

του ενδιαφέροντος σε θέματα που άπτονται της Αθυροστομίας. Καταγράφονται μεταπτυχιακές εργασίες[61], αλλά και βιβλία[62] που ασχολούνται με το θέμα. Όμως, το ενδιαφέρον αυτό εντοπίζεται σε επίπεδο κατά κύριο λόγο γλωσσολογικό και κοινωνιογλωσσολογικό, αλλά όχι λαογραφικό, τουλάχιστον υπό την έννοια της μελέτης της εξέλιξης του φαινομένου εντός των πλαισίων του λαϊκού βίου και πολιτισμού, καθώς επίσης, δεν έχουμε αξιοσημείωτες προσπάθειες μελέτης της σημερινής, ας πούμε σύγχρονης κατάστασης. Δηλαδή, δεν έχουμε πραγματική εικόνα της σημερινής λειτουργίας και λειτουργικότητας της Αθυροστομίας στη ζωή των νεοελλήνων, μελετημένη από τη σκοπιά της Λαογραφίας.

1.1 Αρχαιότητα

Η Αθυροστομία δεν είναι ούτε αποκλειστικά ελληνικό, ούτε σύγχρονο φαινόμενο. Από την αρχαιότητα ακόμη, σώζονται κείμενα με λέξεις και φράσεις απύλωτης αθυροστομίας, αποδιδόμενα στον Αριστοφάνη[63], τη Σαπφώ[64], τον Αρχίλοχο[65], αλλά και σε πολλούς άλλους αρχαίους Έλληνες δημιουργούς. Εκείνο που εντυπωσιάζει στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, είναι ότι στην αρχαιότητα η αθυροστομία εμφανίζεται στο θέατρο και την ποίηση, χωρίς να σοκάρει τους θεατές – ακροατές – συνομιλητές και χρησιμοποιείται, όχι μόνο για να περιγράψει ζωηρά, αλλά και για να σατιρίσει καυστικά πρόσωπα και καταστάσεις, όπως περίπου συμβαίνει και στις μέρες μας, στο θεατρικό είδος της επιθεώρησης. Κύρια διαφορά συνιστά το γεγονός ότι στην αρχαιότητα τα τέτοιου είδους κείμενα δε λογοκρίνονται –τουλάχιστον ως προς την αθυροστομία τους- και το ότι όσοι τα

---

[61]Ενδεικτικά: Χριστοπούλου Κατερίνα: Το άσεμνο λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής: Μια μελέτη των μορφολογικών, σημασιολογικών και πραγματολογικών χαρακτηριστικών του. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Γλωσσολογική Ανάλυση και Εφαρμογές». Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Φιλολογίας, 2010

[62] Ενδεικτικά: Καμηλάκη, Μ. Κατσούδα, Γ και Βραχιονίδου, Μ.: Πιπέρι στο στόμα! Όψεις των λέξεων - ταμπού στη Νέα Ελληνική. Πρόλογος Θανάσης Νάκας. Αθήνα, Καλλιγράφος, 2015

[63] Σε όλες τις κωμωδίες του Αριστοφάνη απαντούν αθυρόστομες διατυπώσεις. πχ. Λυσιστράτη στ. 136 ὦ παγκατάπυγον θἡμέτερον ἅπαν γένος, Βάτραχοι στ. 9 μεταβαλλόμενος τἀνάφορον ὅτι ”χεζητιᾷς“. και αμέτρητα άλλα

[64] Πολλά από τα επιθαλάμια που αποδίδονται στην ποιήτρια έχουν ξεκάθαρους σεξουαλικούς υπαινιγμούς. Το ίδιο ισχύει και για αρκετά από τα ερωτικά ποιήματά της

[65] Βλ. ενδεικτικά: Κωστόπουλος Ηλίας: Αρχίλοχος, «μοιχός, υβριστής και λάγνος» Η γέννηση της σάτιρας στον αρχαίο κόσμο. Εκδ. Φαρφουλάς, 2009

παρακολουθούν δε σοκάρονται, παρόλο που δεν είναι λίγες στο αρχαίο θέατρο οι φράσεις με σεξουαλικά υπονοούμενα ή ξεκάθαρες αναφορές στα γεννητικά όργανα, ούτε βέβαια οι φαλλικές αναπαραστάσεις ήταν κάτι σπάνιο. Προφανώς, η απουσία της χριστιανικής ηθικής κατά την εποχή εκείνη αποτελεί την ειδοποιό διαφορά στη στάση των ανθρώπων απέναντι στην Αθυροστομία.

Ενδεικτικά από τη Σαπφώ:

ὄλβιε γάμβρε, σοὶ μὲν δὴ γάμος ὡς ἄραο
ἐκτετέλεστ', ἔχηις δὲ πάρθενον ὡς ἄραο ...
σοὶ χάριεν μὲν εἶδος, ὄππατα δ' ‹αὖτε νύμφας›
μέλλιχ', ἔρος δ' ἐπ' ἰμέρτωι κέχυται προσώπωι
‹μειδιάων›· τετίμακ' ἔξοχά σ' Ἀφροδίτα[66]

(Ευτυχισμένε γαμπρέ, ο γάμος σου έγινε όπως ευχήθηκες, και να που έχεις στα χέρια σου μια κοπελιά όπως την επιθυμούσες. Εσύ έχεις θελκτική ομορφιά, όπως και της νύφης τα μάτια είναι γλυκά σαν μέλι, και χαμογελαστή αγάπη είναι απλωμένη στο αξιαγάπητο πρόσωπό της. Η Αφροδίτη σε τίμησε περισσότερο από κάθε άλλον. *Μετ. Ι.Ν. Καζάζης)*

D. 48 L.-P. 48

(Treu) Ps.-Iulian. epist. 60 (ep. 183 Bidez-Cumont)

Ἦλθες, κά‹λ'› ἐπόησας, ἔγω δέ σ' ἐμαιόμαν,
ἃν δ' ἔφλυξας ἔμαν φρένα καιομέναν πόθωι
χαῖρε πόλλα . . ἰσάριθμά ‹τε› τῶι χρόνωι[67]

(μετάφραση:
Ήρθες, καλά που έκανες, εγώ για σένα πονούσα,
και δρόσισες τα μυαλά μου που τα έκαιγε ο πόθος
χαίρε πολύ … ισάριθμα χρόνια)

---

[66] http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/poetry/browse.html?text_id=319
[67] http://www.hs-augsburg.de/~harsch/graeca/Chronologia/S_ante06/Sappho/sap_me02.html

Τα παραπάνω αποσπάσματα της ποίησης της Σαπφούς, μπορεί να μην είναι αθυρόστομα, είναι όμως ξεκάθαρα ερωτικά. Αυτό αποτελεί μια σαφή ένδειξη για τις αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων, που φαίνεται να ήταν ιδιαίτερα ανεκτικοί σε θέματα που οι Νεοέλληνες υπέβαλαν σε λογοκρισία.

Η αποδοχή και η ανεκτικότητα των αρχαίων Ελλήνων, των Ρωμαίων αλλά και της Ελληνιστικής περιόδου απέναντι στην αθυροστομία, πιθανότατα στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην προέλευσή της, τόσο ως προφορικής και γραπτής διατύπωσης, όσο και ως χειρονομίας ή αναπαράστασης – απεικόνισης κάθε είδους. Συνδέεται με τις διάφορες γονιμικές τελετουργίες της απώτατης αρχαιότητας, όπου ο φαλλός και οι κάθε μορφής και είδους απεικονίσεις του αποτελούσαν σύμβολο και μέσο πρόκλησης γονιμότητας για φυτά, ζώα, αλλά και ανθρώπους (πρόκειται για τη μόνιμη προσπάθεια για την εξασφάλιση καλής συγκομιδής, επομένως, κάθε μέσο που θεωρείται ότι την εξασφαλίζει, θεωρείται θεμιτό)[68]. Ο δε Αθήναιος (Δειπν. 5, 201) αναφέρει ότι, σε ένα άρμα, στην παρέλαση τού Διονύσου στην Αλεξάνδρεια, είχε γίνει αντικείμενο θαυμασμού ένας χρυσός φαλλός μήκους πενήντα μέτρων, μεταφερόμενος πάνω σε άρμα. Ήταν διακοσμημένος με μια χρυσή κορδέλα και στην κορυφή είχε ένα χρυσό αστέρι διαμέτρου τριών μέτρων. Οι Ρωμαίοι επίσης δεν υστερούσαν στο θέμα της απεικόνισης ερωτικών σκηνών. Σύμφωνα με τον ιστορικό Σουητώνιο (Τιβ. 44,2), ο αυτοκράτορας Τιβέριος είχε κληρονομήσει ένα έργο τού ζωγράφου Παρράσιου με μια ασυνήθιστα ρεαλιστική σκηνή από τη μυθολογία. Απεικόνιζε την κυνηγό Αταλάντη, καθώς έκανε στοματικό έρωτα στον Μελέαγρο. Η διαθήκη όριζε, ότι ο αυτοκράτορας θα μπορούσε εναλλακτικά να πάρει ένα πολύ μεγάλο χρηματικό ποσό σε περίπτωση, που ο πίνακας τον πρόσβαλλε και δεν ήθελε να τον πάρει. Ο Τιβέριος όμως, ενθουσιάστηκε και τοποθέτησε τον πίνακα στην κρεβατοκάμαρά του.

Συχνή είναι η αισχρολογία και οι άσεμνες αποκαλύψεις κατά τις εορτές γυναικών, ιδιαίτερα στα πλαίσια των Θεσμοφορίων[69]. Ενώ οι γυναίκες γιορτάζουν

---

[68] Burkert Walter: Αρχαία Ελληνική Θρησκεία, σελ. 232-234
[69]http://www.dimitriskaranikolas.gr/main.asp-ElementId=15383.htm
http://www.ime.gr/chronos/05/gr/culture/4120thesmophoria.html
http://www.ime.gr/chronos/05/gr/culture/4121ritual_thesmophoria.html

μόνες τους σε βάρος των ανδρών, ο ανταγωνισμός των δύο φύλων παρουσιάζεται με έμφαση και βρίσκει διέξοδο στη διακωμώδηση[70]. Το όνομα που χρησιμοποιείται για τα περιπαικτικά ποιήματα σε τέτοιες περιπτώσεις είναι «ίαμβος», ο οποίος από την εποχή του Αρχιλόχου αναπτύχθηκε ως ποιητικό είδος· το τελετουργικό υπόβαθρο, διαφαίνεται στον «ίαμβο κατά γυναικών»[71] του Σημωνίδη του Αμοργίνου, όπου το άλλο φύλο διασύρεται με τη διάκρισή του σε τύπους.

Οι τελετουργίες με σεξουαλικά στοιχεία γίνονται κατανοητές κυρίως ως μαγικές τελετουργίες, σύμφωνα με την έννοια που τους δίνει ο Frazer (GB IX 234-252)[72]. Στον ελληνικό κόσμο όμως, επικράτησε το αστείο και διασκεδαστικό της διαδικασίας. Όπως η επισημότητα και η τελετουργία βρίσκονται σε αντίθεση προς την καθημερινότητα, το ίδιο συμβαίνει και με την ακραία έκφραση του ανεπίσημου, το αστείο και το άσεμνο: μεταξύ των δύο άκρων αναπτύσσεται μια, κατά κάποιο τρόπο διττή τάση, η οποία και προσδίδει ευρύτερες διαστάσεις στη γιορτή, αποκτώντας το νόημα, αφενός του συμβολισμού της γονιμότητας και της πρόκλησής της, αφετέρου του αστεϊσμού, ο οποίος αρκετά συχνά αγγίζει τα όρια της υπερβολής.

Σχετικά με την απουσία ορίων στις διονυσιακές γιορτές, ο Ηρόδοτος χαρακτηριστικά αναφέρει ότι: «Σκύθαι δὲ τοῦ βακχεύειν περὶ Ἕλλησι ὀνειδίζουσι' οὐ γὰρ φασι εἰκὸς εἶναι θεὸν ἐξευρίσκειν τοῦτον ὅστις μαίνεσθαι ἐνάγει ἀνθρώπους»[73].

Το φαινόμενο της αθυροστομίας κάτω από ορισμένες συνθήκες (που ευνοούν τη δημιουργία και την ανάπτυξή της) είναι παγκόσμιο και διαχρονικό. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, για παράδειγμα, το Δεκαήμερο του Βοκκακίου, όπου οι σκηνές που περιγράφονται, αλλά και οι εκφράσεις που χρησιμοποιούνται στην περιγραφή, κάθε άλλο παρά «κόσμιες» μπορούν να χαρακτηριστούν. Το ίδιο ισχύει και για τα ribald tales των αγγλόφωνων. Η αθυροστομία δεν απουσιάζει από τη σύγχρονη

---

[70] Βλ και Αριστοφάνης: Θεσμοφοριάζουσες, Εκκλησιάζουσες

[71] http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=37

[72] Η ελληνική μετάφραση: J. G. Frazer, Ο Χρυσός Κλώνος. Μελέτη για τη Μαγεία και τη Θρησκεία. (μετάφραση. Μπονίτα Μπικάκη) τόμος Α', Αθήνα, εκδ. Εκάτη, 1990 σελ.: 26-28

[73] Ηρόδοτος Δ, 79,3 (μετάφραση: οι Σκύθες περιγελούν τους Έλληνες που παραδίδονται σε βακχική μανία· γιατί λένε πως είναι παράλογο να παραδέχεσαι για θεό αυτόν που σπρώχνει τους ανθρώπους στη μανία)

καθημερινότητα όλων.

Το αρχαιοελληνικό θεατρικό σκώμμα και η κωμωδία ειδικότερα, ξεκινώντας από τα φαλλικά άσματα, εξελίσσεται, φτάνοντας στην αρχαία, τη μέση, τη νέα κωμωδία. Τα φαλλικά άσματα[74] –και οι ιεροτελεστίες με τις οποίες συνδέονται- είχαν ως σκοπό την εξάπλωση της αγαθοποιού επιδράσεως των γονιμικών θεοτήτων. Με τα άσματα αυτά, οι πιστοί προσκαλούσαν το θεό Διόνυσο ή το Φάλλη να πάρει μέρος στη γιορτή. Από άποψη μορφής το φαλλικό τραγούδι χωρίζεται σε εναλλαγές μεταξύ του χορού και μιας σειράς εξαρχόντων, ενώ από άποψη περιεχομένου αποτελείται από δυο στοιχεία: Το πρώτο είναι η επίκληση των πιστών προς την τιμώμενη θεότητα και η παράκληση να βρεθεί κοντά τους. Το δεύτερο είναι η ιαμβική ιδέα. Η δε έννοια της γονιμικής θεότητας, είτε ως Διονύσου, είτε ως Φάλλη, φαίνεται να ενσαρκώνεται στο πρόσωπο του πρωταγωνιστή της Κωμωδίας. Την υπόθεση αυτή ενισχύει σημαντικά η παρουσία του πρωταγωνιστή σε έργα του Αριστοφάνους με έναν τεράστιο τεχνητό φαλλό, που αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της κωμικής παράστασης (ο φαλλός αποτελούσε απαραίτητο στοιχείο της κωμικής θεατρικής μεταμφίεσης· επειδή δε η συνήθεια αυτή –ως γνωστό- είχε μια μακροχρόνια παράδοση, δεν ήταν εύκολη η κατάργησή της, παρά τις απόπειρες του Αριστοφάνους και του Ευπόλιδος στα μεταγενέστερα και εξελιγμένα στάδια της κωμωδίας).

Συγγενικότερο με τη Νεοελληνική Αθυροστομία από ό,τι η Αττική Κωμωδία, η οποία, όπως υποστηρίζει ο Francis McDonald Cornford[75] «αναδύθηκε και διαμορφώθηκε σε συνάρτηση με τη διονυσιακή ή φαλλική ιεροτελεστία, δεν έχει ποτέ αμφισβητηθεί», φαίνεται πως είναι το Μεγαρικό Σκώμμα[76], μια και αυτό παρέμεινε στην πρωτόγονη μορφή του, διατηρώντας τον αγροίκο και χυδαίο χαρακτήρα της Παλαιάς Κωμωδίας, η οποία «μεμειγμένον τοις σκώμμασιν είχε τον γέλωτα».

Σίγουρα λοιπόν η αθυροστομία στην αρχαιότητα, είναι όχι μόνο ανεκτή,

---

[74] Βλ σχετικά: McDonald Cornford Francis: Η Αττική Κωμωδία, εκδ. Δημ. Παπαδήμα, Αθήνα, 1988 σελ 40-60

[75] McDonald Cornford Francis:ό.π., σελ 4

[76] Lesky Albin: Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης, 1985, σελ.: 343, 346.

αλλά και αρκετά διαδεδομένη, όπως άλλωστε εξίσου ανεκτές ήταν και διάφορες άσεμνες –με τα σημερινά – χριστιανικά δεδομένα- απεικονίσεις ερωτικών σκηνών κάθε είδους, πάνω σε κεραμικά και κυρίως σε σκεύη χρησιμοποιούμενα σε συμπόσια, καθώς και σε γιορτές αφιερωμένες στις γονιμικές θεότητες.

Αξίζει να τονιστεί ότι η αθυροστομία συνεχίζει να υπάρχει στους ελληνιστικούς χρόνους, μόνο που σταδιακά αποκτά το χαρακτήρα του αστεϊσμού κατά κύριο λόγο στα συμπόσια, διατηρώντας την αρχαιοελληνική παράδοση, όπως άλλωστε υπάρχει και στα χρόνια της Ρωμαϊκής κυριαρχίας.[77]

Ασφαλώς, θα ήταν σημαντική παράλειψη να μην αναφερθεί ότι, ακόμα και στην αρχαία Ελλάδα υπήρχαν αθυρόστομες παροιμίες / παροιμιακές εκφράσεις, οι οποίες, δια μέσου των αιώνων, έφτασαν μέχρι τις μέρες μας. Ενδεικτικά, η φράση «Εἰς κόπρον θυμιᾷς» δεν απέχει από τη νεοελληνική «Τ᾽ αγγειὰ γινήκαν θυμιατὰ και τα σκατὰ λιβάνι», που αναφέρεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες κάποιοι, κατά τα λοιπά ασήμαντοι, καταφέρνουν να αναδειχθούν ή να αναρριχηθούν σε υψηλά αξιώματα. Αντίστοιχα, η φράση της Βίβλου «Καθάπερ κολλᾶται τὸ περίζωμα περὶ τὴν ὀσφὺν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ἐκόλλησα πρὸς ἐμαυτὸν τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ.» (Ιερεμίας ΙΓ, 11)[78], δε φαίνεται να είναι πολύ μακριά από το νεοελληνικό «κώλος και βρακί», τόσο ως προς το νόημα, όσο και ως προς τη διατύπωση. Προφανώς λοιπόν, η αθυροστομία στην αρχαιότητα δεν έχει μόνο γονιμικό χαρακτήρα. Αντίθετα, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η χρήση της ήταν συνηθισμένη στον καθημερινό λόγο, ως υβριστική-βωμολοχική διατύπωση, αλλά και με χιουμοριστική ή σατιρική διάθεση, όπως στην κωμωδία, κι αυτό σαφώς φέρνει την αρχαιοελληνική αθυροστομία πολύ πιο κοντά στη σημερινή, μέσω της μακράς διάρκειας του φαινομένου.

---

[77] Σαφέστατα, οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν την αθυρόστομη διατύπωση όχι μόνο ως αστείο, αλλά και με υβριστικό τρόπο. Αυτή την υπόθεση μπορούμε να διατυπώσουμε με σχετική ασφάλεια, αν βασιστούμε στα κείμενα του Αριστοφάνη, ο οποίος συχνά χρησιμοποιεί την αθυροστομία προκειμένου να καυτηριάσει πρόσωπα και καταστάσεις. Αφού λοιπόν κάτι τέτοιο επιτρέπεται στο θέατρο, σε μια επίσημη δηλαδή και δημόσια έκφραση, κατά πάσα πιθανότητα είναι κάτι συνηθισμένο και στην καθημερινότητα.

[78] Η ύπαρξη της συγκεκριμένης φράσης στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα, αποδεικνύει ότι τέτοιου είδους αθυρόστομες διατυπώσεις ήταν σε χρήση κατά τους Ελληνιστικούς Χρόνους (εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια του 3ου αι. π.Χ.) και μάλιστα χωρίς να «λογοκρίνονται» αφού η Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποτελεί επίσημα αναγνωρισμένο εκκλησιαστικό κείμενο.

Όλα αυτά φυσικά έχουν τη ρίζα τους στη λατρεία του θεού Διόνυσου, ο οποίος ως Βάκχος, μετασχηματίζεται σε θεό του κρασιού, του αμπελιού και της γονιμοποιού – παραγωγικής δύναμης της γης. Η λατρεία του ξεκίνησε από τη Θράκη και, μαζί με τη διάδοση της αμπελοκαλλιέργειας εξαπλώθηκε ταχύτατα σε όλη την Ελλάδα.

Η Αιτωλία και η Αττική γνώρισαν πρώτες το κλήμα. Η αμπελουργία διαδόθηκε, η οινοπαραγωγή αναπτύχθηκε και καθιερώθηκαν φαιδρές γιορτές για να τιμηθεί ο θεός με το θείο ποτό. Έτσι, για να θυμούνται αυτόν τον θρύλο γίνονταν τα «Διονύσια». Τα Μικρά στους Αγρούς, τέλη Δεκεμβρίου, τα Λήναια κοντά στο ναό του Διόνυσου και στο θέατρο, στο νότιο τμήμα της Ακρόπολης, και τα Μεγάλα Διονύσια, τα αστικά, τέλη Μαρτίου. Την πρώτη μέρα των «Ανθεστηρίων»[79], που αποτελούσαν μέρος των Μεγάλων Διονυσίων, γίνονταν τα «Πιθοίγια»[80]. Σχετική αναφορά κάνει και ο Αριστοφάνης στους Αχαρνής (στ. 1000, 1024).

Την τρίτη μέρα γίνονταν οι «Χύτροι». Μετέφεραν με πομπή πήλινες χύτρες και ψημένους καρπούς και χορταρικά, όπως το σημερινό «μπουρανί» στον Τύρναβο και τα λεβέτια με τη φασολάδα στη Στερεά Ελλάδα, λουλούδια, καρπούς και σπόρους στον Διόνυσο, για τις ψυχές των νεκρών (πιθανώς κάτι αντίστοιχο με τα σημερινά κόλλυβα στα Ψυχοσάββατα).

Οι Θράκες θεωρήθηκαν κατά την αρχαιότητα ιδρυτές της λατρείας του Διονύσου, που στη χώρα τους ονομάζονταν: Βασσαρέας, Γίγων, Δίαλος, Σαβάτιος, Σάβος. Αυτή η λατρεία είχε οργιαστικό χαρακτήρα[82].

Από την Θράκη η λατρεία του Διονύσου διαδίδεται στην Ελλάδα πολύ

---

[79] Βλ. ενδεικτικά: Burkert Walter: Αρχαία Ελληνική Θρησκεία, σελ: 488-495, http://www.theogonia.gr/latreia/pinakes/alpha/anthestiria.htm και Στεφανία Κοκονεζάκη: Η γιορτή των Ανθεστηρίων και η σημασία της στην αρχαία Ελληνική θρησκεία των κλασικών χρόνων (Εργασία για απόκτηση διπλώματος ειδίκευσης που κατατέθηκε στον Ερμηνευτικό κλάδο του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με γνωστικό αντικείμενο την Θρησκειολογία Μάιος 2012). Για τις γιορτές προς τιμή του Διονύσου βλ, ενδεικτικά: Burkert Walter: Αρχαία Ελληνική Θρησκεία, σελ: 114, 186, 215, 241, 344, 345, 451, 469, 488-495, 523, 525, 553, 573, 586, 590.

[80] Burkert Walter: Αρχαία Ελληνική Θρησκεία, σελ : 488

[82] Ό.π. και https://ilovethrace.wordpress.com/2015/04/17/%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CE%BD%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%82/

νωρίς. Στη Βοιωτία, η διονυσιακή λατρεία αναπτύχθηκε ταχύτατα και σημαντικά. Ο γενικότερα παραδεκτός μύθος τοποθετούσε τη γέννηση του Διονύσου στη Θήβα. Όμως ο θεός δεν είχε ναό μέσα στην πόλη. Οι γιορτές που τελούνταν κάθε τρία χρόνια, τα «Τριετηρικά», γίνονταν στις πλαγιές του Κιθαιρώνα. Και ήταν νυκτερινές, στο φως των πυρσών. Στις κορυφές του Παρνασσού πραγματοποιούνταν ανάλογες ιεροτελεστίες. Οι γυναίκες που έπαιρναν μέρος σ' αυτές ονομάζονταν Θυιάδες και έρχονταν από τους Δελφούς, καθώς και από την Αττική. Κρατώντας πυρσούς έτρεχαν στο βουνό, πανηγυρίζοντας τη γέννηση του θεού, που απεικονιζόταν πλαγιασμένος μέσα σ' ένα πανέρι για το λίχνισμα του σταριού.

Παρά το γεγονός ότι σταδιακά τα «Διονύσια» τελούνταν σε ολόκληρη την Ελλάδα, πουθενά δεν έφταναν σε λαμπρότητα τους εορτασμούς που πραγματοποιούνταν στην Αττική.

Στην Αττική, κατά τις γιορτές αυτές γίνονταν αναπαραστάσεις ορισμένων μύθων, ιδιαίτερα του Ικάριου και της Ηριγόνης[83]. Στις γιορτές του δήμου Ικαρίας κρεμούσαν στα κλωνιά των δέντρων κούκλες, σε ανάμνηση των παρθένων, που ακολουθώντας την Ηριγόνη, κρεμάστηκαν από την απελπισία τους. Αυτές οι γιορτές ονομάζονταν «Αιώρα». Ένας κάτοικος του δήμου Ικαρίας, ο Θέσπις, δημιούργησε αργότερα την τραγωδία από το διθύραμβο.

Στην Αττική τελούνταν προς τιμή του Διονύσου δυο ειδών γιορτές Τα μικρά και τα μεγάλα «Διονύσια». Τα πρώτα διατηρούσαν πάντοτε ένα χαρακτήρα αγροτικό και ονομάζονταν "Θεοίνια", δηλαδή γιορτή του θεού του οίνου. Στα «Μικρά Διονύσια» περιλαμβάνονταν και τα «Οσχοφόρια», που γιορτάζονταν στην Αθήνα ως πρόλογος του τρύγου. Όφειλαν δε την ονομασία τους στο γεγονός πως κατά τη διάρκειά τους οι πιστοί περιέφεραν κλαδιά από κλήματα (όσχους) με τσαμπιά σταφύλια. Σύμφωνα με το μύθο, τα Οσχοφόρια είχε θεσπίσει ο Θησέας, όταν γύρισε από την Κρήτη, μετά τη νίκη του κατά του Μινώταυρου. Οι απαρχές της παράδοσης αυτής χάνονται στο βάθος του χρόνου, ίσως και της προϊστορίας. Ο πρωτόγονος άνθρωπος, δεμένος με τη φύση και εξαρτημένος από τους κύκλους

[83] Σχετικά με τον Ικάριο και την Ηριγόνη: http://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfoseis/page_098.html

της ζωής, γιορτάζει κάθε μετάβαση. Οι γιορτές αυτού του είδους είχαν ως αφετηρία το Φεβρουάριο, δηλαδή λίγο πριν την αναγέννηση της φύσης, την Άνοιξη. Σαφώς, πρόκειται για διαβατήρια έθιμα, τα οποία σηματοδοτούν τη μετάβαση στη νέα εποχή του χρόνου. Ως διαβατήριο έθιμο – τελετουργία, ορίζεται μια τελετή η οποία σηματοδοτεί κάποια μετάβαση, είτε πρόκειται για μετάβαση από μια χρονική περίοδο στην επόμενη, είτε ορίζει την ένταξη του ατόμου σε κάποια ομάδα, ηλικιακή, κοινωνική κλπ. Επομένως, όλα τα ευετηρικά έθιμα, είναι εξ ορισμού διαβατήρια[84].

Ως σημαντική αλλαγή είναι πολύ φυσικό να φορτίζει έντονα τον άνθρωπο με ποικίλα συναισθήματα, όπως αυτά της αγωνίας για την ομαλή μετάβαση, ή την εύκολη ένταξη στην ομάδα, καθώς και του άγχους για τη μελλοντική εξέλιξη γενικότερα. Αποτέλεσμα αυτών των ανησυχιών υπήρξε η δημιουργία τελετουργιών, οι οποίες έχουν ως στόχο τον εξευμενισμό της αντίστοιχης θεότητας, προκειμένου ο άνθρωπος να κερδίσει την πολυπόθητη προστασία στην κρίσιμη στιγμή. Η ένταξη του ατόμου σε μια κοινωνική ομάδα, επηρεάζει όχι μόνο το ίδιο αλλά και την κοινωνική δομή στην οποία εντάσσεται, τόσο το άτομο όσο και η ομάδα και φυσικά το γεγονός αποτελεί σημαντική κοινωνική αλλαγή.

Ο αγγλικός όρος Rites of Passage προέρχεται από τον αντίστοιχο γαλλικό Les rites de Passage, που προέρχεται από το σχετικό έργο του Arnold van Gennep, ο οποίος χαρακτηριστικά γράφει ότι: “Our brief examination of the ceremonies through which an individual passes on all the most important occasions of his life has now been completed….We have seen that an individual is placed in various sections of society, synchronically and in succession; in order to pass from one category to another and join individuals in other sections, he must submit, from the day of his birth to that of his death, to ceremonies whose forms often vary but whose function is similar.”[85] (μετάφραση. : «Η σύντομη εξέταση των τελετών μέσω των οποίων περνά ένας άνθρωπος σε όλες τις σημαντικότερες περιστάσεις της ζωής του έχει πλέον ολοκληρωθεί ... Είδαμε ότι ένα άτομο

---

[84] Βαρβούνης Μ.: Διαβατήρια έθιμα του ελληνικού εορτολογίου (διάλεξη στο Δημοτικό Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Περιστερίου 09/01/2017 (βιντεοσκοπημένη στο https://www.youtube.com/watch?v=cYSFdDADH9q ημερομηνία ανάρτησης 24/01/2017)

[85] Van Gennep A.: The Rites of Passage Psychology Press, 1960 p. 189

τοποθετείται σε διάφορα τμήματα της κοινωνίας, συγχρονικά και διαδοχικά· προκειμένου να περάσει από μια κατηγορία σε άλλη και το άτομο να ενταχθεί σε άλλα τμήματα, πρέπει να υποβάλλεται, από την ημέρα της γέννησής του μέχρι εκείνη του θανάτου του, σε τελετές των οποίων οι μορφές συχνά ποικίλλουν, αλλά των οποίων η λειτουργία είναι παρόμοια.»)

Τον Ανθεστηριώνα, κατά τους αρχαίους Έλληνες, που ταυτίζεται με το σημερινό Φεβρουάριο, γιόρταζαν τα τριήμερα Ανθεστήρια, προς τιμήν του Διονύσου - θεού του κρασιού, του θεάτρου, της μεταμφίεσης, της ελευθέριας διακωμώδησης των πάντων.

Τα Ανθεστήρια ήταν πομπή, με άνθη, τραγούδια, μουσικούς και σκώμματα (σατιρικοί αστεϊσμοί, από το ρήμα σκώπτω = κοροϊδεύω, χλευάζω, σατιρίζω), που οι συμμετέχοντες συμποσιαστές έλεγαν ντυμένοι ως σάτυροι - ακόλουθοι του Διονύσου, κρατώντας θύρσους κοσμημένους με κισσό, ο οποίος αποτελούσε σύμβολο γονιμότητας - και φορώντας προσωπίδες. Γι' αυτό το λόγο ονομάζονταν και κωμαστές (κωμάζω = γυρίζω με άλλους στους δρόμους, λέγοντας τραγούδια και πειράγματα και κώμος = νυχτερινή έξοδος - πομπή συμποσιαστών στους δρόμους, με προσωπίδες, λαμπάδες, μουσικά όργανα και σατιρικά τραγούδια. Εξ ου και κωμωδία). Ο κορυφαίος, πάνω σε άρμα, όπως κάθε κωμαστής με τα πειράγματά του, έσερνε σε άλλους "τα εξ αμάξης». Στόχος πάντα το πείραγμα και η διασκέδαση με απώτερο σκοπό την επίτευξη της γονιμότητας γης και ζώων.

Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι, κατά την αρχαιότητα, αναπαραστάσεις ερωτικών σκηνών δεν ήταν σπάνιες, κυρίως σε αγγεία που χρησιμοποιούνταν κατά τη διάρκεια των συμποσίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ερωτικές σκηνές που απεικονίζονται σε τοιχογραφίες της Πομπηίας, ευρισκόμενες σε κτίσματα που χρησιμοποιούνταν ως οίκοι ανοχής. Οι δε αναπαραστάσεις ερωτικών σκηνών με τη μορφή τοιχογραφιών ή μικρών πινάκων ζωγραφικής, φαίνεται πως ήταν κοινός τόπος στη διακόσμηση της κρεβατοκάμαρας των

Ρωμαίων[86], ενώ παρόμοιου τύπου αναπαραστάσεις δεν ήταν άγνωστες ούτε στην αρχαία Αίγυπτο[87].

1.2 Βυζάντιο

Οι ηθικοί φραγμοί και οι τρόποι συμπεριφοράς που προσπάθησε να επιβάλει η νέα θρησκεία (Χριστιανισμός), δεν επικράτησαν ολοκληρωτικά. Η αθυροστομία δεν παύει να υπάρχει και στα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ο Φαίδων Κουκουλές στο έργο του «Βυζαντινών βίος και Πολιτισμός», αναφέρει (στις αντίστοιχες ενότητες) ότι στα χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας υπήρχαν σε αφθονία ερωτικά ποιήματα και άσματα, καθώς και σκωπτικά άσματα. Εξίσου συχνές είναι οι αθυρόστομες βλασφημίες και οι προσβλητικές χειρονομίες[88].

Στα χρόνια του Βυζαντίου είναι αρκετά έντονο το φαινόμενο της δημιουργίας ενός είδους αργκό για τη δήλωση της σεξουαλικής πράξης και των γεννητικών οργάνων ανδρών και γυναικών· πολλές δε από τις λέξεις αυτής της αργκό χρησιμοποιούνται και ως υβριστικές εκφράσεις, ενώ με την πάροδο του χρόνου κάποιες από αυτές μεταβάλλουν το νόημά τους, που ωστόσο πάντα παραμένει υβριστικό. Για παράδειγμα: η λέξη «μπάμπαλο» που για τους βυζαντινούς σήμαινε το πέος, σήμερα υποδηλώνει υβριστικά τον ηλικιωμένο άνδρα· η λέξη μουνίν – μουνί ανάγεται στα βυζαντινά χρόνια· οι λέξεις βίλλος, βιλλίν, ψωλή, ψώλος (που βρίσκουμε αρχικά στο Σαχλίκη[89] και σήμερα απαντούν τόσο σε αθυρόστομες εκφράσεις όσο και σε διαλέκτους, είναι βυζαντινές). Οι λέξεις δηλώνουν τα γεννητικά όργανα, αλλά χρησιμοποιούνται ως ένα είδος αργκοτικής διατύπωσης,

---

[86] Βλ ενδεικτικά: John R. Clarke, Looking at Lovemaking: Constructions of Sexuality in Roman Art, 100 B.C. – A.D. 250, Berkeley 1999 και Eva Cantarella, Pompei, i volti dell' amore, Milano 1999 (2nda ed.)

[87] Βλ ενδεικτικά το άρθρο της αιγυπτιολόγου Αικ. Κολτσίδα: Έρωτας και ερωτισμός στην αρχαία Αίγυπτο στο:
http://www.npress.gr/home-post/%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%B1-%CE%B1%CE%AF%CE%B3%CF%85/

[88] Κουκουλές Φ.: Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός, Αθήνα, 1948, τόμος 3, κεφ.: αι έριδες και αι ύβρεις, αι αραί, αι ευχαί και οι όρκοι

[89] Σαχλίκης Στέφανος: Τα ποιήματα εκδ. ΜΙΕΤ Αθήνα 2015

με υβριστική πρόθεση. Επίσης, το υβρεολόγιο των Βυζαντινών είναι αρκετά πλούσιο και πολλές λέξεις του επιβιώνουν ως τις μέρες μας, διατηρώντας την υβριστική σημασία τους: κάθαρμα, βάσκανος, κακοήθης, βάναυσος, βάρβαρος, χονδρός, ψευδολόγος ή ψεματάρης, μέθυσος ή μεθυστής, κλέπτης, ψωμοζήτης, άτιμος, σκύλος, βρομιάρης, άτσαλος, άνανδρος, προδότης, μοιχός, πόρνης υιός, ταυροαββάς (>ταυραμπάς), σαλιαρομυξιάρης κλπ., είναι κάποιες από αυτές. Ο Φαίδων Κουκουλές, στα «Ου φωνητά των Βυζαντινών» περιγράφει τις «παρεκκλίσεις» των Βυζαντινών. Ο ίδιος ωστόσο, λόγω της νοοτροπίας της εποχής του και των απόψεων περί ήθους, αλλά και του φόβου της λογοκρισίας και της πιθανής δίωξης εξαιτίας των γραφομένων του, στην αρχή ήδη του κεφαλαίου, υποστηρίζει ότι: «Εις την δημοσίευσιν της παρούσης μελέτης με ώθησεν ουχί βεβαίως η πρόθεσις να σκανδαλίσω τους αναγνώστας μου αναπτύσσων θέματα τας ταπεινοτέρας ορμάς υποδαυλίζοντα, αλλ' η επιθυμία μου να γνωσθή μία ακόμη, ελάχιστα γνωστή, πλευρά του βίου των Βυζαντινών προγόνων μας εις τα ήθη και τον πολιτισμόν αυτών αναφερομένη». Και στη συνέχεια προσθέτει: «Επιθυμώ να τονίσω ότι, όσα κατωτέρω θα είπω, αποτελούσιν εκτροπάς διεστραμμένων ατόμων σφόδρα ψεγομένας, επ' ουδενί δε λόγω ανταποκρίνονται προς τας συνηθείας της μεγίστης πλειονότητος του εγκρατούς Βυζαντινού λαού».

Η Αθυροστομία λοιπόν και οι υβριστικές εκφράσεις, δεν ήταν άγνωστες στους Βυζαντινούς και τα επιτίμια ήταν βαρύτατα για τους αθυρόστομους: ξηροφαγία, μετάνοιες και αποχή από την Αγία Μετάληψη για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ακόμα και σήμερα η Εκκλησία ορίζει βαρύτατες ποινές[90].

Συχνό φαινόμενο στους βυζαντινούς, είναι η χρήση αποσπασμάτων της Παλαιάς Διαθήκης (κυρίως αποσπάσματα από το Άσμα Ασμάτων) με την κυριολεκτική τους σημασία, αντί της θεολογικής τους ερμηνείας, με αποτέλεσμα, τα εκκλησιαστικά κείμενα να μετατρέπονται σε ερωτικά και συχνά αρκετά

---

[90] **Βλ. σχετικά Ράλλης, Ε. και Ποτλής, Μ.: Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας , Αθήνα 1852-1859 και Spicilegium Romanum [a cura di Angelo Mai]: S. Germani 1. patriarchae Constantinopolitani De haeresibus et synodis, Volume 7, Typis Collegii Urbani**

αθυρόστομα[91] (το φαινόμενο παρατηρείται και στη Δύση, κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, αλλά διατηρείται ακόμη και Βικτοριανή εποχή), ενώ την ίδια εποχή δεν απουσιάζουν λογοτεχνικά κείμενα τα οποία εξυμνούν τον έρωτα, όπως «Καλλίμαχος και Χρυσορρόη»[92], «Λίβιστρος και Ροδάμνη», «Ιμπέριος και Μαργαρώνα», «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα», «Φλώριος καὶ Πλατσιαφλώρη», «Σεμίραμη καὶ Ἀλέξανδρος». Κατά το 14^{ο} αιώνα δεν απουσιάζει η αθυροστομία στην ποίηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γνωστό ερωτικό – σατιρικό ποίημα «Διήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων», όπου συναντάμε διατυπώσεις όπως:

[…]το άλογον το φοβερόν, τον θρόνον των ανθρώπων,

Και όνον μεγαλόψωλον και μεγαλοαρχιδάτον […]

Οι θρησκευτικοί ηγέτες (Πατέρες της Εκκλησίας, Ιερές Σύνοδοι κλπ.) προσπάθησαν να θέσουν φραγμούς στην αθυροστομία των βυζαντινών, χρησιμοποιώντας συχνότατα σκληρά επιτίμια. Παρόλα αυτά η χριστιανική ηθική δεν κατόρθωσε να ανακόψει την πορεία ενός τρόπου γλωσσικής έκφρασης, που, έχοντας τις ρίζες του στην απώτατη αρχαιότητα, εξακολουθεί να υπάρχει απόλυτα λειτουργικό ως σήμερα.

Η ένταση του προβλήματος ήταν μεγάλη, αφού τόσο η εκκλησία, όσο και η πολιτεία, αναγκάστηκαν να θεσπίσουν νόμους, για τον περιορισμό των ύβρεων και της βωμολοχίας από τους βυζαντινούς σε κάθε επίπεδο (π.χ. Σύνταγμα Θείων και Ιερών Κανόνων, τίτλος Θ’: Περί κληρικών υβριζόντων βασιλέα, ή επίσκοπον ή άρχοντα, ή πρεσβύτερον, τίτλος ΙΓ’: Περί λαϊκού υβρίζοντος βασιλέα κλπ. Σύνοδος Καρθαγένης Κανών Ξ’: (ΞΘ’) Περί του αφελέσθαι τα των Ελλήνων

---

[91] Μαρία Καμπούρη – Βαμβούκου: Ερωτισμός και Βυζάντιο, στο http://vizantinaistorika.blogspot.gr/2014/07/blog-post.html

[92] Ενδεικτικά:

οὕτως τὸ σῶμα πάντερπνον εἰς τοῦ λουτροῦ τὴν χάριν·
σῶμα καὶ γὰρ πανεύγενον καὶ κρυσταλλώδης σάρκα
τὴν χάριν καὶ τὴν ἡδονὴν εἰς τὸν λουτρὸν αὐξάνει.
Ἐξέβησαν ἐκ τοῦ λουτροῦ· εἰς τοῦ λουτροῦ τὰ χείλη
εὑρέθη στρῶμα κείμενον ἐπὶ τῆς γῆς στρωμένον,
ὅπερ ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτῆς ἐχαριτώθην·
καὶ τὰς ἐκείθεν ἡδονὰς τὰς οὔσας ἐν τῷ στρῶμα.
Τίς εἰπῃ, τίς ἐξηγηθῇ καὶ τίς λεπτολογήσῃ;

Παρά το ότι δεν υπάρχει αθυρόστομη διατύπωση, το περιεχόμενο είναι καθαρά ερωτικό.

συμπόσια, Μέγας Βασίλειος κανών ΜΕ': Εάν τις το όνομα λαβών του Χριστιανισμού, ενυβρίζη τον Χριστόν, ουδέν όφελος αυτώ από της προσηγορίας, κλπ.).

Κοινός τόπος είναι επίσης οι παρωδίες θρησκευτικών τελετουργιών (π.χ. η Ακολουθία του Σπανού), με έκδηλη την πρόθεση διακωμώδησης και ευτελισμού των συγκεκριμένων νοημάτων και αξιών, αλλά και η σάτιρα – καυτηριασμός των κοινωνικών συμπεριφορών και αξιών (π.χ. Συναξάριον των ευγενών γυναικών). Τα διάφορα χρονικά διασώζουν αρκετές πληροφορίες για το θέμα, αλλά και αρκετά σκωπτικά άσματα και κάθε είδους ύβρεις[93].

Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να πιθανολογήσουμε με σχετική ασφάλεια ότι, η αύξηση και ο εμπλουτισμός του αθυρόστομου λεξιλογίου της ελληνικής, φαίνεται να ανάγεται στους βυζαντινούς χρόνους.

1.3 Από την Άλωση ως τις μέρες μας: Νεοελληνική αθυρόστομη προφορικότητα

1.3.1 Αναφορές στο δημοτικό τραγούδι

Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453), αποτελεί ένα καθαρά συμβατικό χρονικό όριο, αφού, ως γνωστόν, η αθυροστομία, ως ανθρώπινη δραστηριότητα, εξελίσσεται αδιάκοπα. Το μόνο ίσως κομβικό γεγονός είναι το ότι, σταδιακά, τουρκικές λέξεις εισχώρησαν στην ελληνική καθημερινότητα, επηρεάζοντας φυσικά και την εξέλιξη της αθυροστομίας. Σαφώς πρόκειται για μια πολύ μεγάλη και ανομοιογενή χρονική περίοδο, η οποία ωστόσο έχει επηρεαστεί καθοριστικά από την Τουρκοκρατία και τις κοινωνικές δομές που αυτή ενίσχυσε στον ελληνικό πληθυσμό και ιδιαίτερα τις ελληνικές κοινότητες (και κατά τόπους την

[93] Για την «Ακολουθία του Σπανού» και γενικότερα για το ευτράπελο στοιχείο στα λαϊκά δρώμενα, σε σχέση με τις παρωδίες ιεροπραξιών κλπ, βλ Πούχνερ Β.: Κοινωνιολογική Λαογραφία: Ρόλοι, συμπεριφορές, αισθήματα, Αθήνα, Αρμός, 2010 σελ.: 270-299

Ενετοκρατία), ενώ άλλα σημαντικά ιστορικά γεγονότα, όπως π.χ. οι Παγκόσμιοι Πόλεμοι, δε φαίνεται να λειτούργησαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της αθυροστομίας, πιθανώς εξαιτίας της σχετικά σύντομης διάρκειάς τους.

Η ύπαρξη της αθυροστομίας διατηρείται και στους χρόνους μετά την Άλωση, είναι δε εμφανής στα δημοτικά τραγούδια και ιδίως στα κλέφτικα. Ενδεικτικά:

Του Ζαχαράκη
στ. 11 *Τι κρύβεσαι, Γιουσούφ αγά, σαν την παλιοπουτάνα*,
στ. 18 «*Γιουσούφ αράπη, μασκαρά, γαϊδουρογεννημένε*, [94]

Του Αντρούτσου
στ. 5 *Μωρέ βουνί, κακό βουνί, πουτάνα Καταβόθρα*, [95]

Του Ζαχαριά
στ. 4 *Τι τόκαμα του κερατά, και κλαίγετ' από εμένα;* [96]

Του Κατσαντώνη
στ. *7 Ο κερατάς μην έρχεται, ο Άγο Μουχουρντάρης;* [97]

Κάτω στου Βάλτου τα χωριά
στ. 14 *χέζουν τα γένια του κατή,* [98]

Ο καπετάνος αγαπητικός
στ. 2 *μην τα μαλώνης τα παιδιά και μην τα κακοβρίζης,*
στ. *11 Βαρείτε τον τον κερατά, βαρείτε τον τον πούστη.* [99]

---

[94] Το Δημοτικό Τραγούδι – Τα Κλέφτικα επιμέλεια, Αλέξης Πολίτης Αθήνα 1981 σελ. 39
[95] Ό.π. σελ 43
[96] Ό.π. σελ 47
[97] Ό.π. σελ. 64
[98] Ό.π. σελ. 117

Οι εκφράσεις αυτές είναι σχεδόν πάντα υβριστικές, στα πλαίσια της έκφρασης εναντίωσης των Ελλήνων κατά των Τούρκων, ή των μη συμμορφουμένων με τα ιδεώδη της εποχής: γενναιότητα, πίστη και αφοσίωση στην ένοπλη ομάδα στην οποία ανήκουν, σεβασμός στη θρησκεία, καυτηριασμός όσων δεν αγωνίζονται για τον κοινό σκοπό της ελευθερίας ή προσπαθούν να αποκομίσουν ίδια οφέλη από την προσπάθεια για εθνική ανεξαρτησία. Χαρακτηριστικά αθυρόστομοι υπήρξαν πολλοί αγωνιστές του ’21, με κυριότερο εκπρόσωπο αυτού του είδους συμπεριφοράς τον ήρωα Γεώργιο Καραϊσκάκη.

1.3.2 Οι βιότοποι της βωμολοχίας από τον 20ό αι. ως σήμερα

Στους νεώτερους χρόνους –από τις αρχές του 20ου αι. κ.εξ.- η αθυροστομία διατηρείται και καλλιεργείται, παρά τις συχνές προσπάθειες της εκκλησίας και της νομοθεσίας να την περιστείλει με το συνήθη τρόπο της λογοκρισίας.

Στο στρατό, σε φυλακές, στις διάφορες αργκοτικές διαλέκτους, σε σχολικές αυλές και πανεπιστημιακά κυλικεία, σε μοναστήρια, σε λιμάνια, σε πλοία, σε αγορές, παντού η αθυροστομία, ή καλύτερα η βωμολοχία είναι συνηθισμένη κατάσταση και τρόπος συμπεριφοράς και εκφοράς του λόγου. Παντού κυκλοφορούν αισχρόλογες διασκευές προσευχών, ποιημάτων, τραγουδιών της μόδας, αλλά και αποσπασμάτων των ομηρικών επών κ.ά. αρχαιοελληνικών κειμένων (δημιουργημένες κυρίως από μαθητές και φοιτητές), βωμόλοχες ψευτομαντινάδες και στιχάκια, δίστιχα ή τετράστιχα ποιήματα, παροιμίες κι ό,τι άλλο μπορεί να φανταστεί κανείς[100].

---

[99] Ό.π. σελ 121

[100] Ενδεικτικά: Αθανασόπουλος, Κ.: Η γλώσσα του στρατού. Γλώσσα – λαογραφία – κοινωνία και πέντε πεζά για το στρατό. Πάτρα, χ.ε. 1986, Ανώνυμος: Τα αληθινά ομηρικά έπη. Αθήνα, Λούπινα, 2002, Βαρβούνης, Μ.Γ.: Άσεμνα και βωμολοχικά λαογραφικά. Παλαιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις, Αθήνα 2007, Βερέττας, Μ.: Τα βρωμόλογα των Αρχαίων Ελλήνων. Χυδαιότητες, προστυχιές, βωμολοχίες (επιμέλεια. Ανθούλα Χατζηγεωργίου). Αθήνα, 2007 χ.έ., Βερέττας, Μ: Τα βρώμικα έπη. Σύνθεση χυδαίων ψευδο-ομηρικών στιχουργημάτων. Ρόδος, 2012 χ.έ., Βλάχος, Φ.: (επιμέλεια.) Γαμοτράγουδα Δημοτικά, Ανθολογία. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα 1981, Βλάχος, Φ.: (επιμέλεια.) Γαμοτράγουδα Δημοτικά, Δεύτερη έκδοση συμπληρωμένη. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα, 1985, Βλάχος, Φ.: Χωριάτικα βρωμόλογα. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα, 1985,

Γραμματας, Θ.: «Τα άσεμνα της Καθαροδευτέρας. Το τρίψιμο του πιπεριού στο Όθος Καρπάθου και στην Αγιάσο Λέσβου». Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας (Κάρπαθος 21-26 Μαρτίου 2006) (επιμέλεια.) Μηνάς Αλεξιάδης. Αθήνα, Κάρπαθος και Λαογραφία, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Καρπάθου – Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου – Επαρχία Καρπάθου 2008, Δημητρίου, Κ.: (επιμέλεια.) Νεοσατυρικά αθυρόστομα. Άργος, Αναγέννηση, 1986, Έξαρχος, Γ.: Το Αλφαβητάρι της έμμετρης πορνογραφίας. Μια συλλογή από αθυρόστομα στιχάκια και ποιήματα Ελλήνων δημιουργών. Αθήνα, Δίαυλος, 2002, Έξαρχος, Γ.: Το καλό τετράδιο του φαντάρου. Αθήνα, Ντέφι, 1986, Ζαφειρόπουλος, Χ.: Συνθήματα του γηπέδου. Το πέρασμα στην οργανωμένη ταυτότητα και τη βωμολοχία. Στο Βαμβακάς, Β και Παναγιωτόπουλος, Π (επιμέλεια.), Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, 569-570. Αθήνα, Το πέρασμα, 2010, Ζάχος: Λεξικό της Πιάτσας. Αθήνα, Κάκτος, 1981, Θεοδωρόπουλος, Θ.: Η ελευθεροστομία στη Ρούμελη. Γαρδικιώτικες κουβέντες. 2012, Καμηλάκη, Μ.: «Και οι τοίχοι έχουν… μιλιά!»: Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του χιούμορ στον γραπτό ανώνυμο συνθηματικό λόγο. Στο Γαβριηλίδου, Ζ., Ευθυμίου, Α., Θωμαδάκη, Ε. και Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. (επιμέλεια.) Selected Papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics (Κομοτηνή 1-4 Σεπτεμβρίου 2011). Κομοτηνή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κανάκης, Κ.: "Sir, yes sir!". Πορνογραφική γλώσσα: Ο λόγος της απροκάλυπτα σεξουαλικής αναπαράστασης. Στο Κανάκης, Λ. (επιμέλεια., Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, 305-357. Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011β, Καπετανάκης, Β.: Το λεξικό της πιάτσας (Λαογραφικόν Λεξικολογικόν Απάνθισμα). Αθήνα, Νομικός, 1962[2], Καραγιάννης, Β.: Τα Αδιάντροπα. Λεσβιακά λαογραφικά. Αθήνα, Φιλιππότης, 1983 (πρόλογος Μ.Γ. Μερακλής), Καρώνης, Π.: Πριάπεια και Σατυρικά Δημοτικά Γαμοτράγουδα, Αθήνα εκδ. Το Δόντι, 2016 (ανάτυπο της συλλογής του Μιχαήλ Λελέκου), Κολτσίδας, Α.: Λεξικό της πιάτσας: Λέξεις και εκφράσεις της καθημερινής ζωής. Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 1978, Κοροβίνης, Θ.: Βωμολοχίες σκανδαλιστικές Ελληνικές παροιμίες. Αθήνα, Άγρας, 1998, Κουκουλέ, Μ.: Νεοελληνική Αθυροστομία τόμος Α'. Αθήνα Εκδόσεις Νεφέλη, 1984 (εισαγωγή G. Legman), Κουκουλέ, Μ.: Νεοελληνική Αθυροστομία τόμος Β' Αθήνα, Νεφέλη, 1986 ,Κουκουλέ, Μ.: Νεοελληνική Αθυροστομία τόμος Γ', Αθήνα, Νεφέλη, 1988, Λελέκος Μ.Σ.: Δημοτικής Ανθολογίας μέρος δεύτερον. Πριάπεια. Αθήνα, Συντεχνία 1974 [1869], Λενακάκης, Α.: Κρητικά Αξεμούριστα. Ο ελευθερόστομος λόγος στην Κρητική παράδοση. Συμβολή στην Κρητική παράδοση. Ηράκλειο, 2011. χ.έ., Ληναίος, Ε.: Απόρρητα. Θεσσαλονίκη, Μιχ. Τριανταφύλλου, 1935, Λιάπης, Β.: Σεξουαλική Λαογραφία. Έρευνα στους Αρβανίτες. Αθήνα, Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης Ελληνικό Τμήμα, χ.χ., Μανιατέας, Γ.: Τα ακατάλληλα της Μάνης. Βωμολοχικά, ασεμνολογικά ποιήματα, τραγούδια, ανέκδοτα. Αρεόπολη, Αδούλωτη Μάνη, 2006, Μελίκης, Γ.: Αντρικά Μουνάτα, τομ. Α' και Β'. Αθήνα, ιδιωτική έκδοση, 2003, Μπουκάλας, Π., Καραγιάννης, Σ. και Σχινάς-Παπαδόπουλος, Ι.: Συνθήματα και Τραγούδια των Ελληνικών Γηπέδων. Αθήνα, Εκδόσεις Άγρα, 2014, Παπαζαχαρίου, Ε.: Λεξικό της ελληνικής αργκό (Λεξικό της πιάτσας). Αθήνα, Κάκτος 1999[2] [1992], Παπάνης, Δ. και Παπάνης, Γ.: Παροιμιακά αδιάντροπα. Καρναβαλικά αγιασώτικα ξετσίπωτα και άλλα πολλά «τα ου φωνητά προς ανδρός». Μυτιλήνη 1995, Παπανικολάου, Κ.Θ.: Βρωμόλογα του χωριού. Από την παιδική ηλικία ως τα γεράματα. Ιχνευτής 34-35, 36-39. Ιούλιος-Αύγουστος 1988, Πετρόπουλος Η.: Της Φυλακής εκδ.: Νεφέλη , Πετρόπουλος, Η.: Ιστορία της Καπότας. Αθήνα, Νεφέλη, 1984, Πετρόπουλος, Η.: Ο Κουραδοκόφτης. Αθήνα, Νεφέλη, 2002, Πετρόπουλος, Η.: Παροιμίες του υποκόσμου. Αθήνα, Νεφέλη, 2002, Πετρόπουλος, Η.: Περικαυλόδιος λακωνική ιστορία. Σχολιαστής, 65-67 (23-12-1987) ,Πετρόπουλος, Η.: Τα Καλιαρντά (Το γλωσσικόν ιδίωμα των κιναίδων). Αθήναι, Δίγαμα, 1971, Πλατής, Ν.: Index Maladictus. Το βρωμολεξικό. Αθήνα, Οι Εκδόσεις των συναδέλφων, 2014, Πλατής, Ν.: Το ουαλικό λεξικό του σεξ. Αθήνα, Κέδρος, 2007, Πολίτης, Ν.Γ.: «Υβριστικά σχήματα», Λαογραφία 4, 601-669, 1913-14 , Πρασσά, Χ.: «Η «γλώσσα των νέων» από τη σκοπιά των ενηλίκων». Στο Μοσχονάς, Σ.Α. (επιμέλεια.), Όψεις της γλώσσας στον τύπο, 1-8. Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, 2001, Πριαπίδου Πέους: Ψωλιάς. Αθήνα, Τυπογραφείο «Ο Πρίαπος», 1984, Προβοκάτσης Νάρκισσος – Νουνεχής Περίκαλλος: Βουκολική Παρτούζα. Αθήνα, εκδ. Μη Άμεση Επανάσταση 1984, Προκόπιος: Ανέκδοτα ή Απόκρυφη Ιστορία Αθήνα εκδ. Άγρα, 2010, Σαμίου Δ.: Τραγούδια στον Κύκλο του Χρόνου (ένθετο σε CD). Τα Αποκριάτικα: ανίερα-ιερά. Αθήνα, Καλλιτεχνικός Σύλλογος Δημοτικής Μουσικής / Δόμνα Σαμίου, 1994, Χρηστάκης, Λ. και Επάρατος. Μ.: Το Λεξικό της

Στους τοίχους ουρητηρίων (συνήθως των δημοσίων ή κοινοχρήστων), στα φρεάτια των ανελκυστήρων, στους περιβόλους των γηπέδων, στους τοίχους εγκαταλελειμμένων κτηρίων, απαντούν άπειρες αθυρόστομες φράσεις (συχνά ανορθόγραφες, που συνοδεύονται και από τα αντίστοιχα με το περιεχόμενό τους σκαριφήματα), τόσο που συχνά είναι να απορεί κανείς, αλλά και να θαυμάζει την ευρηματικότητα των δημιουργών τους.

Η αθυροστομία δεν απουσιάζει ούτε από την τηλεόραση, το θέατρο ή τη μουσική[101].

1.3.3 Η αθυροστομία στο διαδίκτυο

Το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν μπει σε τόσο μεγάλο βαθμό στη ζωή των Νεοελλήνων, ώστε να αποτελούν πηγή λαογραφικών πληροφοριών[102]

Η αθυροστομία έφτασε και στο διαδίκτυο (internet), όπου υπάρχουν πάνω από 3500 ιστοσελίδες (sites) με «βρώμικα» ανέκδοτα[103], ιστορίες, σχέδια κλπ. προσβάσιμα στον καθένα[104]. Ιδιαίτερα δε αναφορικά με τα ανέκδοτα, τα οποία οι

ντάγκλας. Αθήνα, Opera, 1995, Χρηστάκης, Λ.: (επιμέλεια.) Τα χασικλίδικα ρεμπέτικα. Ανθολόγηση στίχων. Αθήνα, Χάος και Κουλτούρα, 2000, Χρηστάκης, Λ.: Στιχουργήματα του Στρατού. Αθήνα, Κούρος, σειρά 14 Η Λαϊκή μας Παράδοση, αρ. 1, 1990

[101] Σχετικά με την αθυροστομία στην επιθεώρηση και γενικότερα στο θέατρο κατά τους τελευταίους χρόνους, βλ. ενδεικτικά: http://www.tanea.gr/news/nsin/article/4554672/?iid=2 σχετικά με το θέμα των τηλεοπτικών εκπομπών, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι μεταμεσονύκτιες εκπομπές του Κωστόπουλου σε γνωστό κανάλι, οι αθλητικές εκπομπές του Τάκη Τσουκαλά, τα αθυρόστομα τραγούδια του Τζίμη Πανούση που κυριάρχησαν στην ελληνική ροκ μουσική σκηνή για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι αθυρόστομοι στίχοι των Ελλήνων ράπερς όπως στο τραγούδι «πόσο μαλάκας είσαι» των Goin' Through

[102] Σχετικά με το ζήτημα Λαογραφία και διαδίκτυο βλ. ενδεικτικά Χρυσανθοπούλου Βασιλική: Τόποι μνήμης στην καστελλοριζιακή μετανάστευση και διασπορά εκδ Παπαζήση Αθήνα 2017 σελ. 104-112

[103] Τα ανέκδοτα είναι ιστορίες ή σύντομες αφηγήσεις που βασίζονται σε μυθοπλασία ή και πραγματικό γεγονός και προορίζονται να διασκεδάσουν, να ευχαριστήσουν και ενδεχομένως να καυτηριάσουν. Τα ανέκδοτα περιέχουν ένα θέμα και ένα κατηγόρημα και πολύ συχνά ένα άμεσο αντικείμενο. Κάτι λέγεται, κάτι γίνεται, και πιο συχνά, κάποιος είναι το κέντρο της ιστορίας. Όλα τα ανέκδοτα είναι, σε κάποιο βαθμό ασεβή, ειρωνικά, αντίθετα με την καθεστηκυία τάξη. Αυτό σημαίνει ότι κάθε αστείο έχει τη δυνατότητα να προσβάλει κάποιον ή κάτι και η κατάσταση αυτή φτάνει στο έπακρο με τη χρήση της αθυρόστομης διατύπωσης.

[104] Στις περισσότερες, αν όχι όλες αυτές τις ιστοσελίδες, δεν υπάρχει η σχετική προειδοποίηση ως προς το περιεχόμενο.

μεγαλύτεροι τα λένε «σόκιν» και οι νεώτεροι «βρώμικα» ανέκδοτα, των οποίων η θεματολογία είναι περιορισμένη: όλα μιλούν για σεξουαλικές γκάφες ή κατορθώματα, για τα αντίστοιχα κατορθώματα του γνωστού ήρωα Τοτού ή Μπόμπου (πάντα φυσικά σε σχέση με το σεξ), ή τις «εξυπνάδες» του στο σχολείο, που φυσικά και αυτές κινούνται στον ίδιο άξονα. Ακόμα και μέσω της κινητής τηλεφωνίας μπορούν να αποσταλούν, με τη μορφή γραπτού μηνύματος τέτοιου είδους κείμενα, χωρίς κανενός είδους περιορισμό, εκτός ίσως από αυτόν του μεγέθους του κειμένου. Στα πρώτα χρόνια της διάδοσης της κινητής τηλεφωνίας στη χώρα μας, κυκλοφόρησε μια ολόκληρη σειρά σεξουαλικού περιεχομένου σχεδίων, φτιαγμένων με σημεία στίξης, αριθμούς και γράμματα, τοποθετημένα με τέτοιο τρόπο που να δημιουργούν μεγαλύτερα σχήματα. Η δε ευρηματικότητα των δημιουργών τους (που φυσικά παραμένουν άγνωστοι) ήταν πραγματικά τεράστια. Χρήστες τους, άτομα κυρίως νεαρής ηλικίας, κατά το πλείστον έφηβοι[105]. Στα δε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, προκειμένου οι χρήστες να αποφύγουν τον κίνδυνο λογοκρισίας, έχουν επινοήσει κάποια σύνολα συμβόλων – συνδυασμούς συμβόλων – γραμμάτων, τα οποία σημαίνουν αθυρόστομες λέξεις ή εκφράσεις, π.χ.**: (=8 B=8**, που αντιστοιχεί στη φράση «πίπα – κώλο»[106], ***x/m,** που αντιστοιχεί στη φράση «στ' αρχίδια μου»[107].

1.3.4 Παραδείγματα σύγχρονων αθυρόστομων στιχουργημάτων και εκφράσεων

Η αστικοποίηση και η εύκολη επικοινωνία μεταξύ του πληθυσμού, που είχαν ως αποτέλεσμα τη σταδιακή επικράτηση μιας ομοιομορφίας στη ζωή των νεοελλήνων, οδήγησαν και στην εξαφάνιση πολλών τοπικών εθίμων. Αυτό είχε ως συνέπεια και μια, κατά κάποιο τρόπο, ομοιομορφία στις αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις, άσχετα με τα έθιμα με τα οποία αυτές μπορούν να σχετίζονται. Έτσι, τα

---

[105] Βλ. και 2.2 Η αθυροστομία των εφήβων και των νέων

[106] https://www.slang.gr/definition/2612-8-b8

[107] https://www.slang.gr/definition/3404-xm

ίδια αθυρόστομα δίστιχα ή τετράστιχα –και γενικά εκφράσεις, χαρακτηρισμοί, υπονοούμενα κλπ.- απαντούν σε ολόκληρο το σημερινό ελληνικό χώρο. Για παράδειγμα, λέξεις όπως: μαλάκας, πούστης, σκατά, αρχίδι, γαμώ, είναι πανελλαδικά διαδεδομένες με την ίδια συχνότητα χρήσης. Αυτό που διαφοροποιεί σε κάποιες περιπτώσεις την αθυροστομία, ή τη βωμολοχία κατά περίπτωση, είναι το αργκοτικό ιδίωμα που χρησιμοποιούν οι εκάστοτε ομάδες στην έκφρασή τους· για παράδειγμα, διαφέρουν οι εκφράσεις των ομοφυλοφίλων –που διατυπώνονται συνήθως στο δικό τους γλωσσικό ιδίωμα, τα καλιαρντά[108]- από εκείνες των ναυτικών, όπως παλιότερα διέφερε η αργκό των ρεμπέτηδων από τη γλώσσα των υπολοίπων αστικών πληθυσμών.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της απουσίας αθυρόστομων εκφράσεων από τα ρεμπέτικα τραγούδια[109], εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων, παρά την ύπαρξη αργκοτικών λέξεων και φράσεων –ενώ απαντά σε πολλά παραδοσιακά άσματα που συνδέονται με αποκριάτικα έθιμα ή με εκείνα του τύπου των γιορτών γυναικοκρατίας.

Τα περισσότερα, αν όχι όλα τα νεώτερα αθυρόστομα στιχουργήματα, δεν έχουν τίτλο. Επίσης, παρά το ότι συχνά προσπαθούν να μιμηθούν το δεκαπεντασύλλαβο των δημοτικών τραγουδιών (πιθανά επειδή είναι ένα οικείο μέτρο) δεν το καταφέρνουν πάντα με επιτυχία, ενώ στη γραπτή τους μορφή (αν και όποτε υπάρχει, αρκετά συχνά γράφονται σα να είναι πεζά, δηλαδή χωρίς να έχουν τη μορφή στίχων) Ενδεικτικά παραδείγματα νεώτερων αθυρόστομων στιχουργημάτων, φράσεων, ευφυολογημάτων[110]:

Τρέχουν από την καύλα μου -στα μπούτια- υγρά, ποτάμια
Τι να μου κάνει η πούτσα σου που είναι σαν τη μπάμια

---

[108] Πετρόπουλος, Η.: Τα Καλιαρντά, Αθήνα, εκδ. Δίγαμμα, 1971
[109] Όπως υποστηρίζει ο Η. Πετρόπουλος στο βιβλίο του Ρεμπέτικα Τραγούδια, εκδ Κέδρος 2011, σελ. 32
[110] Κατά τον Γ. Θανόπουλο (Ελληνική Λαϊκή Ποίηση. Από το Δημοτικό Τραγούδι στη Σύγχρονη Έντυπη και Ηλεκτρονική Ποίηση, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2014), η σύγχρονη λαϊκή ποίηση εμπεριέχει αρκετές βωμολοχίες, οι οποίες όμως δε στοχεύουν σε συγκεκριμένα κάθε φορά άτομα, αλλά σε καταστάσεις και θέματα ευρέως γνωστά.

Για να χορτάσει το μουνί θέλει ψωλή γεμάτη
κι απ' τη η δικιά σου λείπουνε δυο δάχτυλα και κάτι…
Σου στήνομαι στα τέσσερα καίγομαι από τον πόθο
τη χώνεις μες στον κώλο μου μα… ίσα που τη νιώθω
Για να χορτάσει ο κώλος μου θέλει λιγάκι πλάτος
μα εσένα είναι ο πούτσος σου λιανός π' ανάθεμάτος
Απ΄ τη βραδιά του γάμου μας είδα τη μαύρη τύχη
που βρήκα υποδεκάμετρο ενώ έψαχνα για πήχη
Ενώ άλλα υποσχόσουνα πως θα συμβούν στο στρώμα
Εγώ θυμάμαι να ρωτώ «μπήκε ή όχι ακόμα;»
Άσχημο πράμα το μουνί να ζει μες στην ορφάνια
να ψάχνει για παρηγοριά σε αγγούρια και ραπάνια
Θα φύγω, μια καλή ψωλή όπως τη θέλω να ΄βρω
Να 'ναι μακριά να ΄ναι χοντρή κι ας είναι κι από μαύρο…[111]

Βήχω – κλάνω, τσούπα θα κάνω
Έτσ' και στ'ν άλλη τη ξεπατωμένη
Έβ'χα κι έκλανα η καημένη[112]

Εγώ καλά καθόμουνα
Τι μου 'τανε να χέσω
Να τσακιστούν τα πάτερα
Και στα σκατά να πέσω[113]

Συχνότατες είναι και οι αθυρόστομες σκωπτικές φράσεις, όπως, για παράδειγμα:

---

[111] http://promahi-nea.blogspot.gr/2014/03/18.html
[112] Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας (πρωτογενής ύλη) «προφητική» φράση που καταδεικνύει ότι τα κορίτσια σε παλιότερες εποχές δεν ήταν ιδιαίτερα επιθυμητό ή ευχάριστο αποτέλεσμα εγκυμοσύνης.
[113] Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας (πρωτογενής ύλη). Λέγεται στην περίπτωση που κάποιος πραγματοποιεί ριψοκίνδυνες ενέργειες, που τελικά δεν οδηγούν σε αίσιο αποτέλεσμα (καταγραφή Μεσολόγγι 2015 Πληροφορητής γυναίκα 70 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μην παίζεις με την καρδιά ενός άντρα, γιατί έχει μόνο μια… Παίζε καλύτερα με τ' αρχίδια του, που έχει δύο[114].

*Δε φταις εσύ που είσαι μαλάκας. Ο πατέρας σου φταίει, που δεν τραβήχτηκε (*σε άλλη παραλλαγή: *η μάνα σου φταίει που δεν είχε πονοκέφαλο)*[115]

Αρχίδια χαρτοπόλεμο, μουνί καλλιγραφία[116]

Τι λες ρε αρχίδι, που το μυαλό σου είναι μισό level κάτω κι απ' της αμοιβάδας ! [117]

ΣΟΚΟΛΑΤΕΝΙΟΣ ΒΙΟΣ

Δεν έβαλε νους ποιητού,
να γράψει ποίημα περί σκατού.
Γι' αυτό κι εγώ για τα σκατά
ποίημα θα συνθέσω
κι αν δε σας αρέσουνε,
προθύμως θα σας χέσω.

Τίποτα δε απόμεινε
στον κόσμο αυτό για μένα!

---

[114] Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας (πρωτογενής ύλη). Σύγχρονος «φιλοσοφικός» στοχασμός…(καταγραφή Αθήνα 2017, Πληροφορητής, γυναίκα 40 ετών, Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

[115] Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας. Λέγεται σε περιπτώσεις που ο ομιλών θέλει να εκφράσει έντονα την εναντίωσή του στη συμπεριφορά του συνομιλητή του. Συνήθως χρησιμοποιείται προκειμένου να δοθεί έμφαση στα λεγόμενα, αλλά και με μια έντονα ειρωνική διάθεση, αντί της συνηθέστερης διατύπωσης «είσαι μαλάκας» ή «μη λες (κάνεις) μαλακίες» (Καταγραφή Ιωάννινα 2014, Πληροφορητής άνδρας 43 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

[116] Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας (πρωτογενής ύλη). Λέγεται αναφορικά με αποτυχημένες προσπάθειες, που όμως θα έπρεπε να έχουν αίσιο αποτέλεσμα (Καταγραφή Τρίκαλα Κορινθίας 2013. Πληροφορητής άνδρας 56 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

[117] Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας (πρωτογενής ύλη). Πρόκειται για φράση κατά τη διάρκεια έντονης διαφωνίας μεταξύ νεαρών σε πανεπιστημιακό κυλικείο και, προφανέστατα, χρησιμοποιήθηκε αντί της κλασικής φράσης «τι λες βρε ηλίθιε» (Καταγραφή Αθήνα 2014, Πληροφορητής άνδρας 22 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όλα βρωμούν τριγύρω μου
και φαίνονται χεσμένα.

Όλα σκατένια γίνανε
κι ο βίος ο δικός μου,
σκατά εγίνηκε κι αυτός,
σκατά όλου του κόσμου.

Σκατένιος είναι τούτος 'δω,
σκατένιος είν' κι εκείνος,
σκατά βρωμάει το σκατό,
Σκατά βρωμάει κι ο κρίνος.

Σκατό κι εγώ μες στα σκατά
και σε βρακί χεσμένο,
ό,τι κι αν γράψω το σκατό,
Βρωμάει σκατωμένο!

Όλα σκατένια τα θωρώ
και δίχως λίγο ν' απορώ,
σκατά μασώ, σκατά ρουφώ,
σκατά θα πάω να χέσω
κι απ' τα σκατά θα σηκωθώ
και στα σκατά θα πέσω!

Όταν πεθάνω χέστε με,
τα κόλυβά μου φάτε
και πάλι ξαναχέστε με
και πάλι ξαναφάτε[118]

---

[118] Ποίημα που αποδίδεται από τον πληροφορητή στον ποιητή Σούτσο ή στο Σουρή. Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας (Καταγραφή Αθήνα 2000, πληροφορητής γυναίκα 68 ετών Τριτοβάθμιας

Εκπαίδευσης). Κυκλοφορεί δε σε αρκετές παραλλαγές, με περισσότερες ή λιγότερες στροφές ή στίχους. Το εν λόγω ποίημα, με τίτλο «Μυρωμένοι στίχοι» πραγματικά αποδίδεται στο Γεώργιο Σουρή και έχει ως εξής:

Τίποτε δεν απόμεινε
στον κόσμο πια για μένα,
όλα βρωμούν τριγύρω μου
και φαίνονται χεσμένα.

Μόνο σκατά φυτρώνουνε
στον τόπο αυτό τον άγονο
κι όλοι χεσμένοι είμαστε,
σκατάδες στο τετράγωνο.

Μας έρχεται κάθε σκατάς,
θαρρούμε πως σωθήκαμε,
μα μόλις φύγει βλέπομε
πως αποσκατωθήκαμε.

Σκατά βρωμάει τούτος δω,
σκατά βρωμά κι εκείνος,
σκατά βρωμάει το σκατό,
σκατά βρωμά κι ο κρίνος.

Σκατά κι εγώ, μες στα σκατά,
και με χαρτί χεσμένο
ό,τι κι αν γράψω σαν σκατό
προβάλλει σκατωμένο.

Σκατά τα πάντα θεωρώ
και χωρίς πια να απορώ,
σκατά μασώ, σκατά ρουφώ,
σκατά πάω να χέσω,
απ' τα σκατά θα σηκωθώ
και στα σκατά θα πέσω.

Όταν πεθάνω χέστε με,
τα κόλλυβά μου φάτε
Και πάλι ξαναχέστε με
και πάλι ξαναφάτε

μα απ' τα γέλια τα πολλά
κοντεύω ν' αρρωστήσω
και δεν μπορώ να κρατηθώ,
μου φεύγουν από πίσω.

Σκατά ο μεν, σκατά ο δε,
σκατά ο κόσμος όλος
κι απ' το πολύ το χέσιμο
μου πόνεσε ο κώλος!

ωστόσο πολλοί αμφισβητούν την πατρότητά του (για την αμφισβήτηση βλ σχετικά: https://sarantakos.wordpress.com/2012/01/05/oxisouris/). Οι διαφορές μεταξύ των δυο στιχουργημάτων με οδηγούν στο να πιθανολογήσω ότι το «ποίημα» έχει υποστεί κατά καιρούς

-Τι έχεις πάθει κόρη μου κι είσαι έτσι αλαφιασμένη;
-Έχω φαγούρα στο μουνί, Αγία Ηγουμένη !
-Σύρε μπροστά στην είσοδο, εκεί στην Άγια Βρύση,
και τρίψε το με Αγιασμό. Θα σε ανακουφίσει …
Πήγα μπροστά στην είσοδο, πήγα στην Άγια Βρύση
μα δεν ανακουφίστηκα, χρειάζομαι γαμήσι !
-Τι λόγια λες, αμαρτωλή; Σώπα και μας ακούνε.
Κι εμάς μας λείπει η ψωλή, αλλά δε βλασφημούμε.
-Και τι να κάνω η χριστιανή που είμαι καβλωμένη;
Εσείς δεν έχετε ορμές, Αγία Ηγουμένη;
-Λες να μην έχω, κόρη μου; Τι λες; Να 'χω αγιάσει;
Καμιά αδερφή μες στη μονή δεν έχει τέτοια κράση.
-Και τότε; Πώς τη βγάζετε; Ποιο είν' το μυστικό σας;
-Κοίτα να δεις, κοπέλα μου. Είσαι μικρή, δεν ξέρεις,
μα αν συνεχίσεις όπως πας, για πάντα θα υποφέρεις.
Τόσο καιρό που φύλαγες την τρύπα σου για προίκα
σου γίναν' τα μουνόχειλα σαν ξεραμένα σύκα
Πρέπει λοιπόν σιγά-σιγά τον πόνο να απαλύνεις.
Γι' αυτό σου λέω με Αγιασμό την τρύπα σου να πλύνεις.
-Την πίσω τρύπα ή την μπροστά; Ποιο δάχτυλο να βάλω;
Πες μου πώς γίνεται σωστά. Αχ! Δεν αντέχω άλλο.
-Άκουσε, κόρη μου, καλά, δώσε την προσοχή σου:
Ποτέ δεν πρέπει μόνη σου να πλένεις το μουνί σου.
Τράβα λοιπόν στην είσοδο, εκεί στην Άγια Βρύση
κι εγώ θα στείλω άμεσα κάποιον να σε φροντίσει
-Ποιος θα ναι; Πώς θα λέγεται; Και ποια η καταγωγή του;
Θα 'χει λεφτά και όνομα; Αξίες στη ζωή του;
-Κόρη, μην είσαι αφελής. Αφού κι εσύ το ξέρεις
πως όταν φτάνει η στιγμή της καύλας κι υποφέρεις

αρκετές «διασκευές», ίσως εξαιτίας της αδύναμης μνήμης ή της φαντασίας των ανθρώπων που το διαδίδουν.

δεν έχουν νόημα τα λεφτά ούτε η ανατροφή του,
μα να 'χει μήκος αρκετό και πάχος το καβλί του !
Να στέκεται αγέρωχο, περήφανο γενναίο,
κι όσο κι αν το ταλαιπωρείς να παραμένει ακμαίο.
Τράβα, λοιπόν, και μη ρωτάς στη Βρύση, που σου είπα.
Να, συμβουλή: πρώτη φορά, ποτέ την πίσω τρύπα !
Μ' αυτά τα λόγια τα σοφά που είπε η Ηγουμένη,
η κόρη φεύγει τρέχοντας κι απ' τη χαρά χεσμένη.
Αμέσως πήγε μόνη της και στήθηκε στη Βρύση,
προσμένοντας καρτερικά κάποιον να τη φροντίσει.
Ήταν ντυμένη ελαφρά, κυλότα δεν φορούσε,
γιατί η κάψα στο μουνί την εταλαιπωρούσε.
Πέφτει στα δυο τα γόνατα τάχα πως προσευχόταν
και μέσα της τον ψωλαρά περίμενε κι ευχόταν
να 'ναι μαζί της τρυφερός μα κι άγριος σαν πρέπει
και να 'ναι η πούτσα του ορθή σαν την Αγία Σκέπη !
Να φέρεται με σεβασμό, να ξέρει να προσφέρει
αυτό που δεν κατάφερνε μονάχη με το χέρι.
Κι εκεί, σκυφτή στα τέσσερα, βλέπει τον καβαλάρη,
μ' υπέροχη κορμοστασιά, τεράστιο παπάρι,
και βγάζει ένα αναστεναγμό που πλάνταξε η φύση:
-Ορίστε ο λεβέντης μου! Αυτός θα με γαμήσει!
Σηκώνει το κεφάλι της και του γελάει με τρόπο,
κλείνει το μάτι πονηρά, του κάνει λίγο τόπο,
να έρθει από τα δεξιά τη φόρα του να πάρει
και να μπορέσει εύκολα την τρύπα να κεντράρει.
Κι ο καβαλάρης βλέποντας τον κώλο τον παρθένο
έτσι λευκό, λαχταριστό, έτσι καλοστημένο,
αρπάζει το παπάρι του, φωνάζει -Εν Τούτω Νίκα !
και της το βάζει άγαρμπα από την πίσω τρύπα.
Τι ήταν να το κάνει αυτό; Την ξάφνιασε την Κόρη,
της γύρισαν τα μάτια της, βροντάστραψαν τα όρη.

Έβγαλε δυνατή κραυγή, της κόπηκε η ανάσα,
της λύγισαν τα γόνατα, της έφυγαν τα ράσα.
Όμως μετά το ξάφνιασμα, μετά την πρώτη αντάρα
μετά το σοκ που ένιωσε της κόρης η κωλάρα,
ο πόνος -τι παράξενο!- άρχισε να 'χει γλύκα,
πολύ το 'φχαριστιότανε αυτό το «Εν Τούτω Νίκα!».
Τι κι αν λιγάκι πιο νωρίς την είχαν ορμηνέψει
διείσδυση στον κώλο της να μην την επιτρέψει;
Τι κι αν η κάψα στο μουνί ήταν το πρόβλημά της;
Τι κι αν την ξάφνιασε άγαρμπα ο ωραίος αναβάτης;
Αυτή το 'φχαριστήθηκε. Θα το 'κανε και πάλι,
θα το 'κανε και με ψωλή ακόμα πιο μεγάλη !
Άσ' την να λέει η άσχετη Αγία Ηγουμένη,
διπλά σε φτιάχνει το καβλί, που από πίσω μπαίνει.

-Τι έχεις πάθει, κόρη μου, και πας σαν συγκαμμένη;
-Μου 'κάναν Οθωμανικό Αγία Ηγουμένη…
-Σου άρεσε; -Μου άρεσε.
-Θα ξαναπάς; -Δεν ξέρω.
Καλό το πισωκολλητό, μα τώρα υποφέρω.
-Δώσε καιρό στον κωλο σου να ηρεμήσει λίγο…
-Πόσο καιρό; Πονάω πολύ τα πόδια σαν ανοίγω.
-Σε δύο μέρες αρχικά θα πάψεις να υποφέρεις,
θέλει μετά κι άλλες εφτά, μέχρι να συνεφέρεις.
Ό,τι σου λέω οι σοφοί πατέρες μας το βρήκαν,
του κωλου τα εννιάμερα πώς λες εσύ να βγήκαν;[121]

---

[121] Προσωπική συλλογή της ερευνήτριας (Καταγραφή Αθήνα 2000, πληροφορητής άνδρας 65 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης). Το σκωπτικό αυτό στιχούργημα υποτίθεται πως, μεταξύ άλλων, ερμηνεύει τη γνωστή φράση «του κώλου τα εννιάμερα». Ωστόσο, υπάρχουν και άλλες «σκληρότερες» ερμηνείες, που αναφέρονται στη σεξουαλική επαφή μεταξύ ομοφυλόφιλων ανδρών και αναφέρονται στο χρονικό περιθώριο που απαιτείται να μεσολαβεί μεταξύ των επαφών αυτών. Το στιχούργημα φαίνεται να θίγει με πολύ σκληρό τρόπο το ζήτημα της αγνότητας των ρασοφόρων, οι οποίοι, τόσο ιερωμένοι, όσο και απλοί μοναχοί, συχνά γίνονται στόχος της

1.3.5 Παροιμιακή αθυροστομία, παροιμιακές εκφράσεις, παροιμιακής μορφής διατυπώσεις (από καταγραφές της ερευνήτριας)

Θα αποτελούσε σημαντική παράλειψη το να μην γίνει εδώ αναφορά στην ύπαρξη αθυρόστομων παροιμιών, παροιμιακών εκφράσεων και παροιμιακής μορφής διατυπώσεων. Η παροιμιακή αθυροστομία δεν είναι ηθικά άσεμνη. Η χρήση της δείχνει ελευθεροστομία, ειλικρίνεια, αλλά όχι κάτι το «πονηρό» στις περισσότερες των περιπτώσεων. Το νόημα των αθυρόστομων παροιμιών και παροιμιακών εκφράσεων δε σχετίζεται με κάτι το «ανήθικο». Παρά τη χρήση αθυρόστομων λέξεων, το περιεχόμενο παραμένει σοβαρό. Η αθυρόστομη διατύπωση φαίνεται να χρησιμοποιείται προκειμένου να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στα λεγόμενα, ή καλύτερα, στα εννοούμενα. Οι παροιμιακής μορφής όμως διατυπώσεις, μπορούν να έχουν άσεμνο περιεχόμενο, είναι σαφέστατα νεώτερες των παροιμιών και προσπαθούν λεκτικά να προσομοιάσουν στις παροιμίες, προκειμένου να αποκτήσουν μεγαλύτερο κύρος κατά τη χρήση τους.

Οι παροιμίες, οι παροιμιώδεις εκφράσεις και οι παροιμιακής μορφής διατυπώσεις που παρουσιάζονται εδώ, είναι κατά το πλείστον πανελλήνια διαδεδομένες, ωστόσο στον κατάλογο που ακολουθεί αναφέρεται η πρώτη φορά που η ερευνήτρια της κατέγραψε (άσχετα με το ότι τις ξανασυνάντησε σε άλλες περιοχές της Ελλάδας σε διαφορετικές χρονικές στιγμές)[122].

Εδώ πρέπει να αναφέρω ότι, κατά τη διάρκεια της καταγραφής των παρακάτω παροιμιών, παροιμιωδών εκφράσεων και παροιμιακής διατύπωσης εκφράσεων, οι περισσότεροι από τους πληροφορητές που εντάσσονται στη βαθμίδα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης αρνήθηκαν να επιτρέψουν την καταγραφή των λεγομένων τους (γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και είναι πολύ λίγοι σε σύγκριση με όσους ανήκουν στις άλλες δύο εκπαιδευτικές βαθμίδες). Πιθανολογώ

αθυρόστομης διατύπωσης των λαϊκών ανθρώπων.

[122] Τις εκφράσεις αυτές κατέγραψα όχι συστηματικά, δηλαδή όχι έχοντας ως σκοπό τη συλλογή αποκλειστικά αθυρόστομων παροιμιών, αλλά κάθε φορά που τις συναντούσα – άκουγα, σε συζητήσεις, στις καθημερινές δραστηριότητές μου, ή και κάποιες φορές «κρυφακούγοντας» τις συνομιλίες άλλων, για παράδειγμα μιας παρέας στο διπλανό τραπέζι μιας ταβέρνας, ενώ στη συνέχεια φρόντιζα διακριτικά να αλιεύσω τις απαραίτητες πληροφορίες (βασικά βιογραφικά στοιχεία, σημασία των λεγομένων)

ότι η έλλειψη μόρφωσης τους δημιουργούσε μια σχετική συστολή, χωρίς όμως αυτό να είναι βέβαιο ή απόλυτο. Αντίθετα, η ηλικία ή το φύλο δε φαίνεται να επηρέασαν ουσιαστικά την άντληση των πληροφοριών. Ας σημειωθεί εδώ ότι οι παροιμίες άρχισαν να καταγράφονται πολύ πριν την επιλογή του θέματος ως διδακτορικής διατριβής, γι' αυτό και οι πληροφορητές δεν εντάσσονται πάντα στο ηλικιακό φάσμα των 18-70 ετών. ωστόσο, επειδή οι παροιμίες αποτελούν μια μορφή εκφοράς του λόγου με αρκετά μακρά διάρκεια ζωής, η ηλικία των πληροφορητών δεν αλλοιώνει τον πληθυσμό στον οποίο αναφέρεται γενικά η έρευνα.

Οι ηλικίες που δηλώνονται είναι αυτές της χρονικής στιγμής της καταγραφής. Όλοι δε οι πληροφορητές κατάγονται και διαβιούν στον τόπο καταγραφής κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Άβρακος βρακί δεν είχε, το 'δε και ξεκωλιάστηκε. Πρόκειται για διατύπωση που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ανθρώπους οι οποίοι κατάφεραν να αποκτήσουν κάποια ελάχιστα περιουσιακά κατά κύριο λόγο στοιχεία και άρχισαν να συμπεριφέρονται με αλαζονεία και έπαρση, θεωρώντας εαυτούς σημαντικούς. (Καταγραφή: Μεσολόγγι 2002. Πληροφορητής άνδρας 70 ετών, Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αγκάθια έχει ο κώλος του. Παροιμιώδους μορφής διατύπωση, η οποία αναφέρεται σε ανθρώπους που δε μπορούν να παραμείνουν ήσυχοι, να διατηρήσουν την ηρεμία τους, η σε υπερκινητικά παιδιά, που δε μπορούν να καθίσουν ήσυχα παρά τις συμβουλές των μεγαλυτέρων. Απαντά και ως *Σκουλήκια έχει ο κώλος σου;* Ή : *Καρφιά έχει ο κώλος του*. (Καταγραφή: Αθήνα 2002. Πληροφορητής γυναίκα 65 ετών, Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αλάργα από στραβού ραβδί κι από κουτσού γαμήσι. Λέγεται ως συμβουλή για πράγματα και καταστάσεις που πρέπει με κάθε τρόπο να αποφεύγονται. (Καταγραφή Καρπενήσι 2003 Πληροφορητής άνδρας ετών 73, Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Άλλοι ψυχομαχάνε και άλλοι ψωλοβαράνε. Συνηθίζεται για να χαρακτηρίσει συμπεριφορές ανθρώπων που αδιαφορούν για σημαντικά προβλήματα, ενώ την ίδια στιγμή ασχολούνται με επουσιώδη. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1998 Πληροφορητής άνδρας 76 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Άλλος κώλος φαίνεται κι άλλος μαγειρεύεται. Χρησιμοποιείται για περιπτώσεις που άλλα περιμένουμε κι άλλα συμβαίνουν, συνήθως κατώτερα των προσδοκιών. (Καταγραφή Ιωάννινα 2001 Πληροφορητής γυναίκα 66 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αλώνια σκεπασμένα, κώλος αναπαμένος. Όταν κάποιος έχει προετοιμαστεί σωστά, δεν ανησυχεί για την έκβαση των πραγμάτων (Καταγραφή Πάτρα 2004 Πληροφορητής γυναίκα 67 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αμ' πότε σε ξεβράκωσα και δεν ήσουνα χεσμένος; Για όσους επαναλαμβάνουν διαρκώς τα ίδια σφάλματα. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1989 Πληροφορητής άνδρας 67 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Άμα σε βαστάει ο κώλος σου. Σημαίνει, αν έχεις το κουράγιο και την ικανότητα, αντιμετώπισέ με. Συνήθως συνοδεύεται από την προστακτική Έλα! (Καταγραφή Αθήνα 1998 Πληροφορητής άνδρας 70 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αν δε σε κλάσει ο μάστορας, δε γίνεσαι τεχνίτης. Σημαίνει ότι δεν μπορεί κάποιος να αποφύγει τις διαδικασίες τα στάδια και τους κόπους, προκειμένου να επιτύχει το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα. Πρόκειται για το αθυρόστομο αντίστοιχο του «τα αγαθά κόποις κτώνται». (Καταγραφή Μεσολόγγι 1998 Πληροφορητής άνδρας 70 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αν δεν βρέξεις κώλο, ψάρι δεν τρως. Εκφράζει την πεποίθηση ότι για το οτιδήποτε απαιτείται προσπάθεια και κόπος. Απαντά και στη μορφή: *Θα βρέξεις κώλο για να φας παπί*, καθώς και *Βρέξε κώλο να φας πεταλίδα*. (Καταγραφή

Πρέβεζα 1998 Πληροφορητής άνδρας 69 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αν ήταν το βιολί ψωλή, θα το παίζανε πολλοί. Λέγεται για όσους κάνουν πως τα ξέρουν όλα. (Καταγραφή Αθήνα 2003 Πληροφορητής άνδρας 60 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αναστενάζω στη βρύση, κλαίω γιομίζει η γούρνα, ο κώλος δεν έχει βρακί και τ' αφάλι μας θέλει λουλούδια. Για εκείνους που έχουν υψηλές φιλοδοξίες και μεγάλες απαιτήσεις από τους άλλους, χωρίς όμως να έχουν ανάλογα προσόντα. (Καταγραφή Πύργος 1998 Πληροφορητής άνδρας 72 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Απ' τον κώλο του ταΐζει γάιδαρο. Αναφέρεται σε ανθρώπους που έχουν, ή θεωρούν οι ίδιοι πως έχουν, εξαιρετικές ικανότητες. Χρησιμοποιείται τόσο ως έπαινος, όσο και ως ειρωνεία. (Καταγραφή Βόλος 2014 Πληροφορητής άνδρας 77 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Απέχει από τον κώλο ως το μουνί. Χρησιμοποιείται για να δηλώσει πολύ σχετικές μεταξύ τους έννοιες ή πολύ μικρές αποστάσεις ή για να περιγράψει καταστάσεις με πολύ μικρές διαφορές. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2007 Πληροφορητής άνδρας 75 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Από μπρος κυρά - Μαριώρα κι από πίσω κουτσοκώλα. Για εκείνους που άλλο είναι στην πραγματικότητα κι άλλο προσποιούνται ότι είναι. Το ίδιο ακριβώς νόημα έχει και η φράση: *Από μπροστά κυρά - Μαριά κι από πίσω κοφινόκωλη*, καθώς και το πιθανώς νεώτερο *Από μπρος είναι παρθένα κι από πίσω μπαίνουν τρένα*. (Καταγραφή Καλαμάτα 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Άσπρα μαλλιά στην κεφαλή, κακά μαντάτα στην ψωλή. Η πικρή διαπίστωση ότι μαζί με τα γεράματα έρχεται και η σεξουαλική ανικανότητα. Στον αντίποδα βρίσκεται η φράση: *Άσπρα γένια, πούτσα σιδερένια*. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1998

Πληροφορητής άνδρας 70 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Άσπρος κώλος, μαύρος κώλος, από το πέρασμα του ποταμιού θα φανεί. Οι ικανότητες και ο χαρακτήρας καθενός φαίνονται στις δυσκολίες. (Καταγραφή Τρίπολη 2000 Πληροφορητής γυναίκα 60 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αυτή η δουλειά θέλει να βάλεις κάτω τον κώλο σου. Όταν κάτι απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια. Λέγεται ως συμβουλή. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1998 Πληροφορητής άνδρας 70 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αυτοί οι δυο είναι κώλος και βρακί. Για αχώριστους φίλους. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2009 Πληροφορητής γυναίκα 54 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αυτός έχει μάτια και στον κώλο. Αναφέρεται σε ανθρώπους με εξαιρετικές ικανότητες, εν προκειμένω σε εκείνους που διαθέτουν μεγάλη παρατηρητικότητα, που τίποτα δεν ξεφεύγει από την προσοχή τους. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2007 Πληροφορητής άνδρας 71 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αφεντικά και δούλοι, σκατά γινήκαμ' ούλοι. Περί αμφισβήτησης της εξουσίας ή της καθεστηκυίας τάξης (Καταγραφή Μεσολόγγι 1996 Πληροφορητής γυναίκα 78 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Αχ κι αν ήμουν τυχερή, θα με πήδαγε δεσπότης. Λέγεται ως παράπονο από ανθρώπους που πιστεύουν ότι είναι άτυχοι ή ότι έχουν αδικηθεί. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1993 Πληροφορητής γυναίκα 72 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Βάλαμε χέρι στο βυζί, δέξου μουνί μαντάτα. Όταν η άσχημη έκβαση μιας κατάστασης θεωρείται δεδομένη. Το ίδιο νόημα έχει και η παροιμία: *Καράβι που αργεί, σκατά είναι φορτωμένο*. (Καταγραφή Αθήνα 2007 Πληροφορητής άνδρας 60 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Βατευότανε η γίδα και του τράγου ο κώλος τσούζει. Όταν κάποιος δέχεται,

αναγκαστικά, τις συνέπειες πράξεων για τις οποίες δεν είναι υπεύθυνος. Το ίδιο νόημα έχει και το: *Άλλος γαμεί κι άλλος πληρώνει* (Καταγραφή Αμφιλοχία 2007 Πληροφορητής άνδρας 75 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γαμεί η χελώνα το λαγό, όταν ο αετός είναι από πάνω. Αναφέρεται σε ανθρώπους που εκμεταλλεύονται υψηλές γνωριμίες ή δυνατούς προστάτες για προσωπικό τους όφελος (Καταγραφή Θεσσαλονίκη 2005 Πληροφορητής γυναίκα 60 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γαμιέσαι, κόρη μ', χαίρεσαι, στη γέννα θα τα πούμε. Στις περιπτώσεις που κάποιος δε δείχνει να γνωρίζει ή να ενδιαφέρεται για τις συνέπειες των πράξεών του, οι οποίες ασφαλώς προμηνύονται άσχημες. (Καταγραφή Λάρισα 2005 Πληροφορητής γυναίκα 75 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γάτος γαμάει, γάτος σκούζει. Κάποιοι παραπονιούνται, ενώ τα έχουν όλα. Απαντά και στη μορφή : *Είσαι σαν το γάτο, εμ γαμάει, εμ και σκούζει*. (Καταγραφή Θεσσαλονίκη 2005 Πληροφορητής γυναίκα 61 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γελάνε όλοι, γελάνε κι οι κώλοι. Λέγεται για ασήμαντους ανθρώπους που επιμένουν στις εσφαλμένες απόψεις τους. Απαντά και ως: *Μιλάν' όλοι, μιλάν' κι οι κώλοι.* Το ίδιο νόημα έχει και το: *Κουνιούνται οι βάρκες στο γιαλό, κουνιούνται κι οι κουράδες.* (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 75 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γέλασε η γίδα που φάνηκε της προβατίνας ο κώλος. Αναφέρεται σε όσους σχολιάζουν τα ζητήματα των άλλων και δεν ασχολούνται με τα δικά τους προβλήματα. . (Καταγραφή Αθήνα 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γέρου χάιδεμα και νιου γαμήσι. Απαραίτητη τόσο η εμπειρία, όσο και η αντοχή… (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γίναμε σκατά κι απόσκατα. Βρισκόμαστε στη χειρότερη δυνατή κατάσταση. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γλυκά τρως, πικρά κλάνεις. Αναφέρεται στις οδυνηρές συνέπειες κάποιων πράξεων. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γλυκός ο ύπνος το πρωί γδυτός ο κώλος την Λαμπρή. Λέγεται για τους αναβλητικούς ή οκνούς ανθρώπους, οι οποίοι δε μεριμνούν για το μέλλον. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γοργά - γοργά ας τον θάψουμε, μη σηκωθεί η ψωλή του. Όταν κάποιος ενεργεί βιαστικά προκειμένου να καλύψει ή να δικαιολογήσει κάποιο σφάλμα. (Καταγραφή Βόλος 2003 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γυρεύει ορθογραφία στης μυλωνούς τον κώλο. Αναφέρεται σε όποιον επιδιώκει πράγματα που είναι δεδομένο ότι δε μπορούν να συμβούν. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Γύρισε τον κώλο της γης. Έχει ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο. (Καταγραφή Πάτρα 2005 Πληροφορητής γυναίκα 64 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Δε μας 'φτάναν τα αιδοία, ήρθαν κι απ' την Κορινθία. Δε φτάνουν τα δικά μας προβλήματα, αναγκαζόμαστε να επωμιστούμε και των άλλων. Πιθανώς η παροιμιακή διατύπωση αναφέρεται στις φημισμένες Κορίνθιες εταίρες της αρχαιότητας. Το ίδιο νόημα έχει και η φράση: *Είχαμε ψωλές σακιά, μας ήρθαν κι από τα χωριά.* (Καταγραφή Μεσολόγγι 2009 Πληροφορητής άνδρας 68 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Δεν έχει δει παπά κώλο. Δεν έχει αντιμετωπίσει μεγάλες δυσκολίες, δεν έχει εμπειρίες ζωής. Λέγεται κυρίως για νέους που προσπαθούν να επιβάλουν τη γνώμη τους σε μεγαλύτερους. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2008 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Δεν λέει πως θέλει ο κώλος της, μόν' λέει πως φταίει η μοίρα της. Χρησιμοποιείται για όσους δεν παραδέχονται ότι κάνουν εσφαλμένες επιλογές. (Καταγραφή, Τρίκαλα 2014 Πληροφορητής γυναίκα 55 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης).

Δουλειά δεν είχε ο διάολος, γαμούσε τα παιδιά του. Λέγεται για όσους δημιουργούν προβλήματα εκεί που δεν υπάρχουν, προκειμένου να ασχοληθούν με κάτι. Το ίδιο νόημα έχει και η φράση: *Αδειανός καλόγερος τα 'σπαγε και τα 'ραβε.* (στη συγκεκριμένη περίπτωση, αυτά που υποτίθεται ότι σπάει και ράβει ο καλόγερος, είναι οι όρχεις του). (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής άνδρας 82 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έβαλε βρακί στον κώλο του. Όταν κάποιος φτωχός αποκτά περιουσία. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έβαλε και την πορδή του δύναμη. Εξάντλησε όλες του τις δυνάμεις – δυνατότητες. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έβαλε τα μούτρα με τον κώλο. Όταν κάποιος προσπαθεί να εξισώσει ανόμοια πράγματα. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2005 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έβαλε τον κώλο του στα κάρβουνα. Λέγεται όταν κάποιος αναλαμβάνει μεγάλο ρίσκο. (Καταγραφή Ιωάννινα 2001 Πληροφορητής άνδρας 50 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έβγαλε όξω τον κώλο του. Για όσους φροντίζουν να εξαιρέσουν εαυτούς από τις συνέπειες μιας κατάστασης. (Καταγραφή Αθήνα 1999 Πληροφορητής άνδρας 51 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έγινε κώλος. Σημαίνει, ότι είναι σε άσχημη κατάσταση, ή μάλωσε άσχημα με κάποιον. Στη δεύτερη περίπτωση απαντά σε πληθυντικό: *Έγιναν κώλος, Έγιναν σκατά*. (Καταγραφή Αθήνα 1999 Πληροφορητής άνδρας 52 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Εδώ γαμούν αρσενικούς κι εσύ γυρεύεις νύφη. Όταν κάποιος έχει εξωφρενικές απαιτήσεις. (Καταγραφή Αθήνα 1999 Πληροφορητής άνδρας 50 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Εδώ ο κόσμος χάνεται και το μουνί χτενίζεται. Αναφέρεται στους αδιάφορους. (Καταγραφή Θεσσαλονίκη 1999 Πληροφορητής άνδρας 55 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Είναι κώλος και βρακί. Λέγεται για τους επιστήθιους φίλους. (Καταγραφή Θεσσαλονίκη 1999 Πληροφορητής άνδρας 55 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Είπανε της αλεπούς να χέσει κι έκατσε και ξεκωλιάστηκε. Σημαίνει ότι κάποιος το παρακάνει, εκμεταλλεύεται σε υπερβολικό βαθμό την ανεκτικότητα των άλλων. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 60 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Είπε η χέστρα της πορδούς, κάνε 'κείθε γιατί βρωμάς. Χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις που κάποιος παραβλέπει τα σημαντικά δικά του προβλήματα ή μειονεκτήματα και κατηγορεί τους άλλους για ζητήματα πολύ μικρότερης σπουδαιότητας. Με άλλα λόγια, Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα. Απαντά και ως: *Είπε ο χέστης του κλανιάρη, βάρδα απ' εδώ ρε ξεκωλιάρη*. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 60 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έκαμε κι η ψείρα κώλο κι έχεσε τον κόσμο όλο. Διατυπώνεται και ως: *Έκανε κι η μύγα κώλο κι έχεσε τον κόσμο όλο.* Για όσους έχουν αποκτήσει ελάχιστα αλλά κομπάζουν για αυτό. Την ίδια σημασία έχει και το: Έκαμε τον κώλο του ντουφέκι και βροντάει και δεν στέκει. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 67 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Εκεί που βγάζεις το ψωμί σου, να μη βάζεις το καυλί σου. Έκφραση που σημαίνει ότι πρέπει να σεβόμαστε όχι μόνο τον επαγγελματικό χώρο, όπως δηλώνεται ξεκάθαρα στην παροιμιακή φράση, αλλά και όσους μας ευεργετούν με οποιοδήποτε τρόπο. (Καταγραφή Αθήνα 2000 Πληροφορητής άνδρας 60 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έκλασ' η νύφη, σχόλασ' ο γάμος. Χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις που κάτι διακόπτεται απότομα και συνήθως για ασήμαντο λόγο. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 67 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έλα μουνί στον τόπο σου και πούτσο μη γυρεύεις. Για όσους επιθυμούν ή επιδιώκουν πράγματα πέρα από τις ικανότητές τους ή σε ακατάλληλη χρονική στιγμή (Καταγραφή Λαμία 2011 Πληροφορητής άνδρας 59 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Έστρωσε τον κώλο του. Αναφέρεται σε όσους ενώ μέχρι πριν λίγο ήταν αναβλητικοί, αποφασίζουν να δράσουν. Χρησιμοποιείται κυρίως όταν κάποιος αποφασίζει να εργαστεί ή να ασχοληθεί συστηματικά με κάτι. (Καταγραφή Καλαμάτα 2001 Πληροφορητής άνδρας 70 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Η αξίνα θέλει κώλο και κομμάτι απ' άλλο κώλο. Κάποιες δουλειές είναι πραγματικά δύσκολες, ή εξαιρετικά απαιτητικές. Το ίδιο νόημα έχει και το: *Η δουλειά αυτή θέλει κώλο και σκαμνί.* Καθώς και το *Θα βρέξεις κώλο για να φας παπί.* (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Η κότα όταν έρθει το αβγό στον κώλο της ψάχνει για φωλιά. Για όσους αναβάλουν μέχρι την τελευταία στιγμή. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 66 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Η πορδή αν δε βρωμάει δε λογιέται για πορδή. Για πράγματα μικρής σημασίας (Καταγραφή Παράλιο Άστρος Κυνουρίας 2013 Πληροφορητής γυναίκα 76 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Η πουτάνα σαν γεράσει,
πέντε τέχνες θε' να πιάσει:
πλύστρα, μαγίστρα, καντουνογυρίστρα,
ρουφιάνα και μαμή. Λέγεται για άτομα αμφιβόλου ηθικής, που, παρά την προχωρημένη ηλικία τους, δεν αλλάζουν συμπεριφορά. Ας σημειωθεί εδώ ότι, κανένα από τα επαγγέλματα-ιδιότητες που αναφέρονται δεν έχαιρε εκτίμησης σε παλιότερες εποχές (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 86 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Η προσταγή σου φιρμάνι κι ο κώλος σου ντουμάνι. Χρησιμοποιείται ειρωνικά όταν κάποιος δίνει οδηγίες ή συμβουλές και οι γύρω του αδιαφορούν. Η νεώτερη σχετική διατύπωση είναι: *Το ίδιο μου κάνεις, είτε μιλάς, είτε κλάνεις*. (Καταγραφή Λευκάδα 2007 Πληροφορητής άνδρας 60 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Θα γυρίσει ο τροχός, θα γαμήσει κι ο φτωχός. Σχετικά νεώτερη παροιμιακής μορφής διατύπωση, η οποία εκφράζει την πεποίθηση ότι κάποτε οι συνθήκες θα βελτιωθούν. (Καταγραφή Αθήνα 1997 Πληροφορητής άνδρας 40 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Θέλει η πουτάνα να κρυφτεί κι η χαρά δεν την αφήνει. Όταν κάποιος δε μπορεί να κρύψει τον ενθουσιασμό του. (Καταγραφή Αγιάσος Λέσβου 2003 Πληροφορητής γυναίκα 48 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Θέλει να κλάνει με ξένο κώλο. Θέλει να καρπωθεί ξένους κόπους. (Καταγραφή Αργαλαστή Πηλίου 1998 Πληροφορητής άνδρας 51 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Καλά καταπίνει η μαϊμού τα ξυράφια, θα την δούμε και στο χέσιμο. Λέγεται για όσους ενεργούν παράτολμα, αλλά δεν είναι σε θέση να υποστούν τις συνέπειες των επιλογών τους. Φαίνεται πως είναι περιληπτική διατύπωση ανεκδότου της δεκαετίας του ’80. (Καταγραφή Αθήνα 2000 πληροφορητής γυναίκα 32 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης).

Κατά τα μούτρα σου κι ο κώλος μου. Εκφράζει την απαξίωση απέναντι στο συνομιλητή. (Καταγραφή Ιωάννινα 1994 Πληροφορητής γυναίκα περίπου 50 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κατά τα σκατά και το φτυάρι. Σημαίνει ότι δεν πρέπει να αποδίδουμε σε πρόσωπα ή καταστάσεις μεγαλύτερη σημασία από αυτή που πραγματικά έχουν. (Καταγραφή Αγρίνιο 2001 Πληροφορητής άνδρας 54 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κι ο βασιλιάς κι εκείνος κώλο έχει. Κάποια πράγματα ισχύουν υποχρεωτικά για όλους (Καταγραφή Ναύπλιο 2000 Πληροφορητής γυναίκα 43 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κλάνει ο κώλος του, ώσπου να βγει η ψυχή του. Για όσους δεν εγκαταλείπουν εύκολα κακές συνήθειες. (Καταγραφή Ναύπλιο 2000 Πληροφορητής γυναίκα 48 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλο δέρνεις, κώλο αφήνεις, πάλι κωλαράκος είναι. Αναφέρεται σε καβγάδες μεταξύ φίλων, οι οποίοι φυσικά δεν κρατούν πολύ. Απαντά και ως: *Τον κωλάκο και αν τον δείρεις, πάλι κωλαρέντζος είναι.* (Καταγραφή Λευκάδα 2009 Πληροφορητής γυναίκα 40 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλο είδες; Καρτέρα και τα σκατά του. Για τις περιπτώσεις που όλα δείχνουν ότι τα πράγματα δε θα πάνε καλά. Το ίδιο σημαίνει και το: *Κώλο μυρίζεσαι; Σκατά λιγουρεύεις*. (Καταγραφή Ιστιαία 2006 Πληροφορητής άνδρας 53 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλοι που δροσίζονται ποτέ δεν συγκαίονται. Λέγεται για όσους προνοούν και αποφεύγουν τα χειρότερα (Καταγραφή Φλώρινα 2003 Πληροφορητής γυναίκα 50 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλος γυναικός που εφάνη δύσκολ' απολησμονιέται. Οι κακές ή απρεπείς συμπεριφορές, καθώς και τα δυσάρεστα γεγονότα δύσκολα ξεχνιούνται. (Καταγραφή Πτολεμαΐδα 2003 Πληροφορητής γυναίκα 85 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλος είναι πορδές φτιάχνει. Λέγεται αναφορικά με την αναμενόμενη κακή συμπεριφορά ανήθικων ανθρώπων. (Καταγραφή Κόνιτσα 2007 Πληροφορητής γυναίκα 70 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλος κλασμένος γιατρός χεσμένος. Διατυπώνει συνοπτικά τη σπουδαιότητα της καλής λειτουργίας των εντέρων για την ανθρώπινη υγεία. Το ίδιο σημαίνει και το: *Κώλος που κλάνει σε γιατρό δεν φτάνει*. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2015 Πληροφορητής γυναίκα 45 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλος κουνιστός, μούνος ανοιχτός. Λέγεται για τις γυναίκες που περπατούν προκλητικά. Σαφώς αναφέρεται σε παλιότερες χρονικές περιόδους που οι αντιλήψεις περί ηθικής ήταν πολύ αυστηρότερες από τις σημερινές (Καταγραφή Αθήνα 1999 Πληροφορητής άνδρας 55 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Κώλος μαθημένος δεν ξεχνάει ο καημένος. Έξις δευτέρα φύσις. Την ίδια σημασία έχει και το: *Κώλος που 'μαθε να κλάνει, εύκολα δεν ξεμαθαίνει*. (Καταγραφή Μέτσοβο 1998 Πληροφορητής γυναίκα 50 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μαγκιά, κλανιά και κώλος φινιστρίνι. Το έλεγαν για τους δήθεν μάγκες. Πιθανότατα προέρχεται από το παλιότερο γλωσσικό ιδίωμα των φυλακισμένων[123]. Το ίδιο νόημα έχει και η φράση: *Μαγκιά, κλανιά κι ο κώλος επεισόδιο*. Καθώς και η: *Μαγκιά, κλανιά και κώλος εξάτμιση* (Καταγραφή Βόλος 2007 Πληροφορητής γυναίκα 32 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μάθανε πως γαμιόμαστε, πλακώσανε κι οι γύφτοι. Όταν κάποιοι έχουν παράλογες απαιτήσεις, ή προσπαθούν διαρκώς να εκμεταλλευτούν τη φιλοτιμία των γύρω τους. (Καταγραφή Χαλκίδα 2002 Πληροφορητής άνδρας 50 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μαθημένος του τεμπέλη ο κώλος από κωλοκάθισμα. Λέγεται για όσους δε διορθώνουν τις κακές τους συμπεριφορές. (Καταγραφή Χαλκίδα 2002 Πληροφορητής γυναίκα 60 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μακριά από τον κώλο μου κι ας είναι ένα πόντο. Εκφράζει την αδιαφορία για τα προβλήματα των συνανθρώπων, αρκεί αυτά να μην έχουν συνέπειες για τον ομιλούντα. Το ίδιο σημαίνει και το: *Μια σπιθαμή μακριά από τον κώλο μου κι ας είναι ότι θέλει*. (Καταγραφή Χώρα Νάξου 2006 Πληροφορητής άνδρας 40 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μάλλιασε ο κώλος του να κάθεται. Αναφέρεται στους τεμπέληδες ή άεργους. (Καταγραφή Βόλος 2001 Πληροφορητής γυναίκα 72 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μαμ και νάνι, πούτσο και σεργιάνι. Για όσους ενδιαφέρονται μόνο για τα υλικά αγαθά και την καλοπέραση (Καταγραφή Τρίκαλα Κορινθίας 1995 Πληροφορητής άνδρας 28 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

---

[123] Βλ σχετικά για το συγκεκριμένο ιδίωμα: Ηλίας Πετρόπουλος: Της Φυλακής, Αθήνα, εκδ, Νεφέλη, 1981

Μάστορης είναι και της κατσίκας ο κώλος, που κάνει το σκατό της κομπολόι. Λέγεται για όσους επαίρονται για τα κατ΄ ουσίαν ασήμαντα επιτεύγματά τους. (Καταγραφή Κατερίνη 2009 Πληροφορητής άνδρας 60 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Με ένα κώλο γερνάει κανείς, με μια γνώμη δεν γερνάει. Υποδηλώνει ότι κατά τη διάρκεια της ζωής τους οι άνθρωποι αλλάζουν απόψεις ακόμα και αναφορικά με σημαντικά ζητήματα. Το ίδιο νόημα έχει και το: *Με ένα κώλο γερνάνε οι άνθρωποι, με ένα βιός δεν γερνάνε*. Καταγραφή Φλώρινα 2006 Πληροφορητής άνδρας 69 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Με σάλιο και υπομονή, ο κώλος γίνεται μουνί. Η υπομονή και η προσπάθεια ανταμείβονται (Καταγραφή Χαλκίδα 2016, Πληροφορητής γυναίκα 40 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Με το στόμα λέει άλλα και άλλα κλάνει ο κώλος του. Για όσους άλλα λένε και άλλα πράττουν. (Καταγραφή Βόνιτσα 1998 Πληροφορητής γυναίκα 56 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Με τον κώλο του χαλάει κούτσουρα. Για εκείνους που έχουν εξαιρετικές ικανότητες σε κάποιο τομέα. Χρησιμοποιείται και ως ειρωνεία για τους τεμπέληδες. (Καταγραφή Βόνιτσα 2000 Πληροφορητής άνδρας 75 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μήτε κερί στον διάβολο, μήτε στον Τούρκο κώλο. Διατυπώνεται ως συμβουλή για καταστάσεις που πρέπει πάση θυσία να αποφεύγονται (Καταγραφή Αγρίνιο 2000 Πληροφορητής άνδρας 71 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μικρό κώλο δεν έδειρες, μέγα μη φοβερίζεις. Εκφράζει την πεποίθηση ότι κάποια πράγματα πρέπει να γίνονται εγκαίρως, διαφορετικά δε φέρνουν αποτέλεσμα. Απαντά και στη διατύπωση: *Μικρό κώλο δεν παιδέψεις μέγα μη δοκιμάσεις.* (Καταγραφή Νάουσα 1998 Πληροφορητής γυναίκα 74 ετών

Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μιλάει ο κόσμος, μιλάει και ο κώλος. Όταν απαξιώνεται ο συνομιλητής και οι απόψεις του. Απαντά και ως: *Μιλούν όλοι, μιλούν κι οι κώλοι.* Και: *Μιλάει ο κώλος μου.* (Καταγραφή Μεσολόγγι 2003 Πληροφορητής γυναίκα 50 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Μόνο του γέρου το πουλί κάνει καλό γαμήσι,
γιατί αργεί να σηκωθεί κι αγανακτά να χύσει. Περιγραφικότατο της μειωμένης σεξουαλικής απόδοσης των ηλικιωμένων, που ταυτόχρονα μπορεί και να θεωρηθεί προσόν, αν αντιμετωπιστεί από τη σκοπιά των γυναικών (κάτι αντίστοιχο του «ουδέν κακόν αμιγές καλού») (Καταγραφή Αθήνα 2018 Πληροφορητής άνδρας 46 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Να 'μουν το Μάη γάιδαρος, τον Αύγουστο κριάρι, όλους τους μήνες κόκορας και γάτος το Γενάρη. Η παροιμία δεν είναι αθυρόστομη, ωστόσο περιέχει υπονοούμενα σχετικά με την ανδρική σεξουαλική ικανότητα. Πρόκειται για ένα είδος ευχής για διαρκή σεξουαλική ακμή, αντίστοιχη εκείνης που έχουν κάποια ζώα σε συγκεκριμένες εποχές του χρόνου, οι οποίες αποτελούν και αναπαραγωγικές εποχές του είδους τους. (Καταγραφή Αθήνα 1996 Πληροφορητής άνδρας 52 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Να 'χα πουτάνας ριζικό και ακαμάτρας μοίρα. Παράπονο με τη μορφή διατύπωσης ευχής, που λέγεται από ανθρώπους που θεωρούν τον εαυτό τους άτυχο. Το ίδιο νόημα έχει και το: *Οι πουτάνες και οι τρελές έχουν τις τύχες τις καλές*. (Καταγραφή Ελευσίνα 2015 Πληροφορητής γυναίκα 83 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Να 'χα μοίρα, να ΄χα τύχη, να ΄χα και ψωλή έναν πήχη. Παροιμιώδης φράση με σημασία ευχής για καλοτυχία και σεξουαλική ευρωστία. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2007 Πληροφορητής άνδρας 57 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Να 'χαμε μια μάντρα κώλοι, για να τους γαμούμε όλοι. Παροιμιακής μορφής διατύπωση των νεότερων χρόνων. Χρησιμοποιείται για να περιγράψει καταστάσεις κατά τις οποίες κάποιος επιθυμεί όσα δε μπορεί να αποκτήσει (Πάτρα 2000 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ντύσου, γδύσου, συλλογίσου, φάγε, πιέ, χέσε, κοιμήσου. Τα σημαντικά του βίου… χρησιμοποιείται ως συμβουλή – παρότρυνση. (Καταγραφή Χαλκίδα 2000 Πληροφορητής άνδρας 65 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο γέρος πάει ή από πέσιμο ή από χέσιμο. Διαπίστωση των βιολογικών αδυναμιών της τρίτης ηλικίας (Καταγραφή Πειραιάς 1997 Πληροφορητής γυναίκα 44 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο Θεός άλλους έπλασε και άλλους έκλασε. Για τους πολύ άτυχους ανθρώπους. (Καταγραφή Πειραιάς 1997 Πληροφορητής γυναίκα 45 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο καθένας την πορδή του μοσχολίβανο τη λέει. Για όσους δεν παραδέχονται τα λάθη τους, ή ισχυρίζονται ως έχουν πάντα δίκιο. Το ίδιο νόημα έχει και το: *Όλων ο κώλος κλάνει κι ο δικός μου ούτε πρίτς*. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2003 Πληροφορητής γυναίκα 65 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο κουφός και ο κλανιάρης, πάνε δίπλα στα νταούλια. Για εκείνους που βρίσκουν εύσχημους τρόπους να κρύβουν τα μειονεκτήματά τους ή να αποδίδουν τα σφάλματά τους σε άλλους. (Καταγραφή Αντίπαρος 2015 Πληροφορητής γυναίκα 59 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο κώλος διατάζει ακόμα και βασιλιά. Κάποια πράγματα είναι αναπόφευκτα για όλους. (Καταγραφή Πειραιάς 1997 Πληροφορητής γυναίκα 70 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο μαθημένος κώλος και σε βασιλιά μπροστά κλάνει. Για όσους δεν

αλλάζουν συμπεριφορά ή στάση, ανεξάρτητα με το τι επιβάλουν οι συνθήκες ή το κοινωνικό περιβάλλον (Καταγραφή Πάτρα 2001 Πληροφορητής γυναίκα 72 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο ύπνος θρέφει μάγουλα και ξεβρακώνει κώλους. Λέγεται για τις συνέπειες της αδιαφορίας και της απραγμοσύνης. (Καταγραφή Πειραιάς 1997 Πληροφορητής άνδρας ετών 74 Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ο χορός και το γαμήσι είν' της γυναικός η φύση. Κατά βάση σεξιστική διατύπωση, που υποστηρίζει ότι οι γυναίκες ενδιαφέρονται από τη φύση τους μόνο για την καλοπέραση ((Καταγραφή Αίγιο 1997 Πληροφορητής άνδρας 67 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όλα σου ξανάστροφα κι ο κώλος σου παράτρουπα. Λέγεται για τους πολύ ιδιότροπους. (Καταγραφή Σκόπελος 2003 Πληροφορητής γυναίκα 50 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος αφήνει τη στεριά και θάλασσα γυρεύει ο διάβολος στον κώλο του κουκιά μαγειρεύει. Για όσους λαμβάνουν ριψοκίνδυνες αποφάσεις ή ενεργούν παράτολμα, αδιαφορώντας για τους κινδύνους (Αθήνα 2006 Πληροφορητής γυναίκα 45 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος βρίσκει και γαμεί, αστοχιά του αν παντρευτεί. Λέγεται ως συμβουλή και σημαίνει ότι καλό είναι να μη δημιουργούμε υποχρεώσεις, αν δεν είναι απαραίτητο, ούτε προβλήματα εκεί που δεν υπάρχουν. (Καταγραφή Καλαμάτα 2012 Πληροφορητής άνδρας 70 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος διατάζει κι όποιος κλάνει ποτέ δεν κουράζεται. Λέγεται ειρωνικά για όσους παραπονιούνται διαρκώς, καθώς και για τους τεμπέληδες. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2011 Πληροφορητής γυναίκα 66 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος έχει δυο κώλους ας πουλήσει τον έναν. Ειρωνική νεώτερη

διατύπωση-σχόλιο για όσους έχουν παράλογες απαιτήσεις, πιθανώς με βάση το γνωστό βιβλικό «ο έχων δύο χιτώνας». (Καταγραφή Αιτωλικό 2001 Πληροφορητής γυναίκα 56 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος έχει μπιστοσύνη στον κώλο του, χέζει το βρακί του. Για εκείνους που υπερεκτιμούν τις ικανότητές τους (Καταγραφή Πτολεμαΐδα 2007 Πληροφορητής γυναίκα 66 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος έχει πολύ πιπέρι βάνει και στον κώλο του. Για όσους είναι υπερβολικοί. Πρόκειται για την αθυρόστομη εκδοχή του γνωστού: Όποιος έχει πολύ πιπέρι βάζει και στα λάχανα (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής άνδρας 72 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος κεντάει γάιδαρο, μυρίζει τις πορδές του. Για τις αρνητικές συνέπειες που προκαλούν κάποιοι με τις εσφαλμένες επιλογές τους. Παρόμοιο νόημα έχουν και τα*: Όποιος νύχτα περπατεί, λάσπες και σκατά πατεί. Όποιος πηδάει πολλά παλούκια, κάποιο θα του μπει στον κώλο. Όποιος πουτάνα εμπιστευτεί, στον κώλο του ρεπάνι. Όποιος στην ξέρα περπατεί και θάλασσα γυρεύει, ο διάβολος οπίσω του κουκιά του μαγειρεύει. Όποιος τον Αύγουστο γαμεί, κακό χειμώνα βγάζει. Όταν ανακατεύεις τα σκατά, βρομάνε*. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1998 Πληροφορητής άνδρας 79 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όσα ξέρει αυτός δεν τα ξέρει της αλεπούς ο κώλος. Επαινετική έκφραση για τους πολύ έξυπνους ή πολύ ικανούς ανθρώπους (Καταγραφή Καστοριά 2004 Πληροφορητής γυναίκα περίπου 45 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όποιος πηδάει πολλά παλούκια, κάποιο θα του μπει στον κώλο. Αργά ή γρήγορα καθένας θα υποστεί τις συνέπειες των επιλογών του. (Καταγραφή Πρέβεζα 2002 Πληροφορητής γυναίκα 74 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Όσο πιο ψηλά ανεβαίνει η μαϊμού τόσο φαίνεται ο κώλος της. Για τους απρόσεκτους που εκτίθενται διαρκώς επιζητώντας κέρδη (Καταγραφή Καστοριά

2004 Πληροφορητής γυναίκα 45 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ότι φάμε, ότι πιούμε και ότι αρπάξει ο κώλος μας. Νεότερη παροιμιώδης φράση, αναφερόμενη σε όσους επιθυμούν την καλοπέραση (Καταγραφή Κέρκυρα 2011 Πληροφορητής άνδρας 62 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ουρανός που θ' αστράψει θα βρέξει και κώλος που θα κλάσει θα χέσει. Όταν οι κακές συνέπειες μιας πράξης είναι αυτονόητες και αναπόφευκτες (Καταγραφή Σαλαμίνα 1999 Πληροφορητής γυναίκα 58 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Πάει σαν μουδιασμένος κώλος. Όταν η συμπεριφορά κάποιου αποκαλύπτει την ενοχή του (καταγραφή Βόνιτσα 1997 Πληροφορητής γυναίκα 70 ετών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης)

Παιδί ας έχουμε και κώλο ας μην έχουμε. Για όσους ζητούν πράγματα πάνω από τις δυνάμεις τους (Καταγραφή Ιστιαία 1990 Πληροφορητής γυναίκα 40 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Πέντε δέκα ξυλιές σε ξένο κώλο δεν πονάνε. Δηλώνει την αδιαφορία για τα παθήματα των άλλων (επίσης απαντά και στη μορφή: *Σε ξένο κώλο εκατό ραβδιές δεν είναι τίποτα* (Καταγραφή Πλαταμώνας 1999 Πληροφορητής άνδρας 50 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Πέρσι έκλασε, φέτος βρόμισε. Όταν οι συνέπειες ή τα αυτονόητα γίνονται αντιληπτά με σημαντική καθυστέρηση (αθυρόστομη παραλλαγή του γνωστού: Πέρυσι ξίνισε, φέτος βρόμισε) (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 28 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Πήγα να πω τον πόνο μου και μου 'πιασαν τον κώλο μου. Για τις περιπτώσεις που δεν αποδίδεται δικαιοσύνη, αντίθετα, το θύμα ταλαιπωρείται περισσότερο, ή πέφτει θύμα εκμετάλλευσης εκείνων που θα έπρεπε να τον

βοηθήσουν (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής γυναίκα 28 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Πότε ο Γιάννης δεν μπορεί, πότε ο κώλος του πονεί. Παροιμιακή έκφραση που χαρακτηρίζει τους αναβλητικούς (Καταγραφή Μεσολόγγι 2000 Πληροφορητής άνδρας 35 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Πουτάνα με τα κλάματα και κλέφτης με τους όρκους. Για όσους προσποιούνται ότι είναι αθώοι (Καταγραφή Κατερίνη 1990 Πληροφορητής γυναίκα 44 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Σ' αγαπώ κυρά να κλάνεις αλλά μην το παρακάνεις. Η υπομονή έχει τα όριά της. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2013 Πληροφορητής γυναίκα 66 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Σ' ένα βρακί δυο κώλοι δεν χωράνε. Για όσους επιζητούν τα δύσκολα ή αδύνατα (πρόκειται για την αθυρόστομη εκδοχή γνωστής φράσης Δε χωρούν δυο καρπούζια στην ίδια μασχάλη) (Καταγραφή Νάουσα 2012 Πληροφορητής άνδρας περίπου 80 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Σαν είσαι μόνος σου να βαστάς τον κώλο σου, σαν είσαι μ' άλλους να βαστάς το στόμα σου. Παροτρύνει σε μετρημένη συμπεριφορά, μετρημένα λόγια μπροστά σε τρίτους (Καταγραφή Μεσολόγγι 2017 Πληροφορητής γυναίκα περίπου 50 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Σαν πετύχει η μαλακία, τύφλα να `χει το γαμήσι. Νεότερη παροιμιακής μορφής διατύπωση χιουμοριστικού χαρακτήρα με… αυτονόητο περιεχόμενο, συνηθισμένη κυρίως μεταξύ εφήβων, ωστόσο λέγεται και από μεγαλύτερους ως αστείο, ενώ κάποτε χρησιμοποιείται ειρωνικά για όσους κομπάζουν για ανύπαρκτα στην πραγματικότητα ερωτικά κατορθώματα. (Καταγραφή Αθήνα 2010 Πληροφορητής άνδρας 20 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Σκατά νιάτα, καλά γεράματα. Αναφέρεται σε όσους πέρασαν δύσκολα στα νεανικά τους χρόνια, προσπαθώντας να αποκτήσουν πλούτο και οι κόποι τους ανταμείφθηκαν, αλλά και σε όσους δυστύχησαν κατά το παρελθόν με οποιοδήποτε τρόπο. (Καταγραφή Ιστιαία 2010 Πληροφορητής γυναίκα περίπου 60 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Στον πούτσο μας λουλούδια και γύρω-γύρω μέλισσες. Παροιμιακής μορφής διατύπωση των νεότερων χρόνων, η οποία χρησιμοποιείται για να εκφράσει την απόλυτη αδιαφορία στα λεγόμενα του συνομιλητή ή στις καταστάσεις-γεγονότα που εκείνος περιγράφει αλλά ο ακροατής θεωρεί ασήμαντα ή ανάξια λόγου ή απλώς πιστεύει ότι πρόκειται για βλακείες. (Καταγραφή Αθήνα 2015 Πληροφορητής άνδρας 24 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Σταύρωμα για σπυρί στον κώλο. Αναφέρεται σε εκείνους που θεωρούν τα παθήματά τους εξόχως σημαντικά και θέλουν όλοι να ασχολούνται με αυτά (Καταγραφή Μεσολόγγι 1999 Πληροφορητής γυναίκα περίπου 85 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Στο φαΐ και στο γαμήσι ο Θεός δεν κάνει κρίση. Νεότερη διατύπωση, έχει τη σημασία ότι οι βιολογικές ανάγκες πρέπει να καλύπτονται με κάθε τρόπο και μέσο (Καταγραφή Λασίθι 2005 Πληροφορητής άνδρας 48 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τα γράφει στον κώλο του. Παροιμιώδης έκφραση δηλωτική της μεγάλης αδιαφορίας (πρόκειται για την αθυρόστομη εκδοχή της γνωστής φράσης : τα γράφει στα παλιά του τα παπούτσια) (Καταγραφή Αθήνα 1992 Πληροφορητής άνδρας 23 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους. Για εκείνους που έχουν απαιτήσεις αλλά όχι προσόντα (Καταγραφή Αγρίνιο 1989 Πληροφορητής γυναίκα 42 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τα ξερά σκατά στον τοίχο δεν κολλάνε. Για όσα είναι ανέφικτα (Καταγραφή Πάλαιρος 2007 Πληροφορητής γυναίκα 30 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Την υπογραφή σου και την ψωλή σου να προσέχεις που τα βάζεις. Παρότρυνση – συμβουλή περί υπευθυνότητας, απευθυνόμενη κυρίως σε νεαρούς άνδρες (Καταγραφή Ιτέα 1999 Πληροφορητής άνδρας 52 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Της γριάς ο κώλος ξέρει παραμύθια. Για τους ηλικιωμένους και πολύπειρους. (Καταγραφή Ηγουμενίτσα 1999 Πληροφορητής άνδρας 42 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Της κακής ψωλής οι τρίχες της φταίνε. Ειρωνική διατύπωση για εκείνους που, ελλείψει ικανοτήτων, κατηγορούν άλλους για τις αποτυχίες τους (Καταγραφή Αθήνα 1999 Πληροφορητής άνδρας 67 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Της μυλωνούς ο κώλος αλεύρια κοσκινάει. Ο καθένας φέρεται σύμφωνα με τις γνώσεις και τις εμπειρίες του (Καταγραφή Αγρίνιο 2000 Πληροφορητής γυναίκα 51 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το γαμήσανε και ψόφησε. Νεότερη παροιμιακής μορφής διατύπωση που σημαίνει ότι η ανευθυνότητα έχει πάντα αρνητικές επιπτώσεις (Καταγραφή Αθήνα 1993 Πληροφορητής άνδρας 23 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το ένα του κωλομέρι, αξίζει την γη, την οικουμένη. Χαρακτηρισμός για πολύ σημαντικούς ή πολύ ικανούς ανθρώπους (Καταγραφή Ναύπλιο 1990 Πληροφορητής γυναίκα 40 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το ίδιο μου κάνεις, είτε μιλάς, είτε κλάνεις. Όταν αδιαφορούμε για τη γνώμη κάποιου ή δεν την εκτιμούμε. (Καταγραφή Δημητσάνα 1989 Πληροφορητής γυναίκα περίπου 35 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το μαχαίρι είν' για τους εχθρούς κι η ψωλή για τους δικούς. Συμβουλή σχετικά με το πώς πρέπει να φερόμαστε κατά περίπτωση. (Καταγραφή 1989 Μεσολόγγι Πληροφορητής άνδρας 53 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης).

Το μουνί και το πριόνι, όποιος δεν τα ξέρει ιδρώνει. Διατύπωση αναφερόμενη στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν όσοι δεν έχουν την κατάλληλη για τις περιστάσεις γνώση ή εμπειρία (Καταγραφή 1989 Μεσολόγγι Πληροφορητής άνδρας 53 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης).

Το μουνί σέρνει καράβι (σε άλλη παραλλαγή: *Τρίχα μουνιού καράβι σέρνει*) Αναφορά στην ικανότητα κάποιων γυναικών να επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τους άνδρες στη λήψη αποφάσεων (Καταγραφή Πάτρα 2001 Πληροφορητής άνδρας 58 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το μουστάκι είναι ο φερετζές του πούστη. Αναφέρεται σε όσους προσπαθούν μέσω υπερβολικά ανδροπρεπούς συμπεριφοράς να κρύψουν τις ομοφυλοφιλικές τους προτιμήσεις αλλά και γενικότερα σε εκείνους που μέσω υπερβολικών στάσεων και συμπεριφορών προσπαθούν κα κρύψουν κάποια μειονεκτήματα (Καταγραφή Αθήνα 2001 Πληροφορητής γυναίκα 57 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το ντέφι κι η Αποκριά είναι του πούστη η χαρά. Για τους απερίσκεπτους και με υπερβολική διάθεση επίδειξης. Κάποιες φορές χρησιμοποιείται και για να χαρακτηρίσει ομοφυλόφιλους με έντονα θηλυπρεπή συμπεριφορά (Καταγραφή Απόλλωνας Νάξου 2009 Πληροφορητής άνδρας 63 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το ράσο θέλει καλοπέραση κι η πουτανιά φκιασίδι. Νεότερη εκδοχή της φράσης: *Η φτώχεια θέλει καλοπέραση και η πουτανιά φτιασίδι*. Κάποια πράγματα θεωρούνται αναγκαία ή απαραίτητα. (Καταγραφή Κεφαλονιά 1989 Πληροφορητής άνδρας 23 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το χωριό καιγότανε και η Μαριώ γαμιότανε. Για τους αδιάφορους σχετικά με σημαντικά θέματα. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1986 πληροφορητής άνδρας περίπου 55 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Το ψάρι θέλει υπομονή και το μουνί κυνήγι. Συμβουλή-παρότρυνση προς τους δειλούς στην προσωπική τους ζωή (Παραλλαγή *: η πρέφα θέλει υπομονή και το μουνί κυνήγι*) (Καταγραφή Μεσολόγγι 2012 Πληροφορητής άνδρας 42 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τον κώλο βάζεις μάγειρα; Σκατά σου μαγειρεύει. Για τους ανίκανους και αναποτελεσματικούς. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2012 Πληροφορητής άνδρας 42 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τον πέρασε από του βελονιού τον κώλο. Περί εξονυχιστικού ελέγχου. Αντίστοιχα η φράση : *Περασμένος από τον κώλο του βελονιού*, αναφέρεται στους εξαιρετικά ικανούς. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1991 Πληροφορητής Γυναίκα 80 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τον Τούρκο φίλευε και τον κώλο σου φύλαγε. Συμβουλή σχετικά με την υπερβολικά συγκαταβατική συμπεριφορά, η οποία πρέπει να αποφεύγεται (Καταγραφή Ρέθυμνο 1996 Πληροφορητής γυναίκα 61 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τον τρώει ο κώλος του. Λέγεται για εκείνους που έχουν την τάση να μπλέκονται σε προβλήματα (Καταγραφή Μέτσοβο 1990 πληροφορητής άνδρας 59 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Του γέρου τ' αρχίδια, νερόβραστα κρεμμύδια. Περί ανούσιων ή ασήμαντων πραγμάτων (Καταγραφή Γαλαξίδι 1992 Πληροφορητής γυναίκα 64 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Του έβαλε νέφτι στον κώλο. Του δημιούργησε σημαντικά προβλήματα, τον

έκανε να «τρέχει» (Καταγραφή Μεσολόγγι 1995 Πληροφορητής γυναίκα 78 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Του κώλου τα εννιάμερα και του πούτσου τα σαράντα. Αναφέρεται στο εύλογο χρονικό διάστημα που απαιτούν κάποιες καταστάσεις. Κάποτε χρησιμοποιείται και για να εκφράσει αδιαφορία, όταν ο συνομιλητής αναλίσκεται στο να μιλά για τα αυτονόητα. (Καταγραφή Τρίκαλα Κορινθίας 1993 Πληροφορητής άνδρας 47 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τρέμει η Άρτα, τρέμει η Πόλη, τρέμουνε βυζιά και κώλοι. Περί τρομερά σημαντικών γεγονότων (Καταγραφή Ναύπακτος 1990 Πληροφορητής γυναίκα 78 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τρέμει ο κώλος του να βγει η ψυχή του. Λέγεται όταν κάποιος είναι ανήμπορος λόγω γήρατος. (Καταγραφή Μεσολόγγι 2017. Πληροφορητής γυναίκα 75 ετών, Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Τρεχάτε ποδαράκια μου να μην σας φτάσει ο κώλος. Συμβουλή για να αποφύγει κάποιος δυσάρεστες καταστάσεις. Απαντά και στη μορφή: *Τρεχάτε ποδαράκια μου να μη σας χέσει ο κώλος μου* (Καταγραφή Νέα Μουδανιά Χαλκιδικής 2003 Πληροφορητής γυναίκα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Φάε κώλε μου αλεύρια και μουνί μου βερεσέδια. Για εκείνους που καλοπερνούν σε βάρος άλλων. (Καταγραφή Σπάρτη 2011 Πληροφορητής άνδρας 73 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Χέζει ο κώλος του λεφτά, και κατουράει λάδι. Για τους πολύ τυχερούς στα οικονομικά ζητήματα (Καταγραφή Γαλαξίδι 2011 Πληροφορητής άνδρας 63 ετών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Χέσε μέσα Πολυχρόνη που δε γίναμε ευζώνοι. Έκφραση απογοήτευσης για τις ατυχίες της ζωής (Καταγραφή Μεσολόγγι 1989 Πληροφορητής γυναίκα 27 ετών

Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Χέσε ψηλά κι αγνάντευε και χαμηλά κατούρα. Όταν κάτι θεωρείται χαμένη υπόθεση. Επίσης χρησιμοποιείται ως προτροπή για αδιαφορία όταν μια κατάσταση δε μπορεί να διορθωθεί. (Η φράση απαντά συνήθως: *Χέζε ψηλά κι αγνάντευε*. Η προσθήκη γίνεται προκειμένου να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση) (Καταγραφή Πάτρα 1994 Πληροφορητής γυναίκα 47 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Χεστήκαμε κι η βάρκα γέρνει. Περί ασήμαντων θεμάτων. Το ίδιο νόημα έχουν και οι φράσεις : *Χέστηκε η Φατμέ στο Γενί-τζαμί*. Και: *Χέστηκε η φοράδα στ' αλώνι.* (Καταγραφή Ιωάννινα 1995 Πληροφορητής γυναίκα 24 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Χέστηκε ο Πολύδωρος που 'ναι στα πόδια γρήγορος. Για τους δειλούς ή φυγόπονους. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1993 Πληροφορητής γυναίκα 19 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Χήρας κώλο γάμησε πουτάνας μην ζηλέψεις. Αναφέρεται στην άποψη που επικρατούσε σε παλιότερες εποχές σχετικά με τη σεξουαλική δραστηριότητα των χήρων γυναικών. Επίσης έχει τη σημασία του ότι είναι προτιμότερο να φροντίζει κάποιος τη διατήρηση των κεκτημένων παρά να κυνηγά τα άπιαστα. (Καταγραφή Ναύπακτος 1998 Πληροφορητής άνδρας 69 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

Χτες χέστηκε σήμερα βρώμισε. Για καθυστερημένες αντιδράσεις. (Καταγραφή Μεσολόγγι 1996 Πληροφορητής γυναίκα 47 ετών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ώρα σου καλή κι ο δρόμος σου γυαλί κι ο κώλος σου ροδάνι, να περπατεί να κλάνει. Ειρωνική «ευχή» για όσους διαρκώς απειλούν ότι θα φύγουν ή ότι θα εγκαταλείψουν την προσπάθεια. Το ίδιο νόημα έχει και το: *Ώρα σου καλή κι ο κώλος σου ντουφέκι, να βροντά και να μη στέκει.* Και το: *Ώρα καλή στην πρύμνη*

σου κι αγέρα στα πανιά σου κι ούτε μουνί γαμήσιμο να μη βρεθεί μπροστά σου. (Καταγραφή Πάτρα 1995 Πληροφορητής γυναίκα 63 ετών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης).

1.4 Έθιμα που σχετίζονται με την Αθυροστομία (ενδεικτικές αναφορές)

Υπάρχουν πολλά εθιμικά δρώμενα –κάποια από αυτά επιβιώνουν ως τις μέρες μας, είτε ως έθιμα είτε ως αναβιώσεις εθίμων- κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία είναι σχεδόν επιβεβλημένη (π.χ. οι διάφορες γιορτές γυναικοκρατίας[124] που έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα, όπως η γιορτή της αγίας Άννας (8 Ιαν.)[125], του Κλήδονα, όπου, μεταξύ των άλλων, οι γυναίκες διηγούνται διάφορα ανέκδοτα, που δεν επιτρέπεται να ακούσει αφτί ανδρός (σε χωριά όπως Κίτρος, Αμάτοβο, Κιουρκούτ, Τσαντιρλί, Κουφάλια, Καβακλί / Βιζύη, Σαράντα Εκκλησιές, Αδριανούπολη, Λουλέ - Μπουργκάς, όπου οι Βούλγαροι είχαν το αντίστοιχο έθιμο «Μμπάμπιν-ντέν». Πρόκειται για τη γιορτή της μαμής[126], που απαντά και σε πολλές άλλες περιοχές της Ελλάδας (και στην οποία απαγορεύεται η συμμετοχή ανδρών καθώς και ανύπαντρων γυναικών[127]). Αθυρόστομα τραγούδια απαντούν και στα αποκριάτικα γλέντια, ενώ δεν είναι σπάνια η χρήση τους ως μέσο ψυχαγωγίας και τις καθημερινές, τόσο τα χειμωνιάτικα, όσο και τα καλοκαιρινά βράδια. Δεν περνά απαρατήρητη η χρήση της αθυροστομίας κατά τη διάρκεια της Αποκριάς και της Καθαρής Δευτέρας, σχετιζόμενη με αρκετά

---

[124] Ενδεικτικά: http://oisapes.mysch.gr/ekdiloseis/gynaikokratia.html , https://www.rizospastis.gr/story.do?id=3710217 και http://laografiaparadosi.blogspot.gr/2015/01/blog-post_8.html βλ. και Σταμέλος Δ.: Λαογραφική πινακοθήκη: Θέματα και μορφές από τη λαϊκή λατρεία και το λαϊκό μας βίο και πολιτισμό εκδ. Πιτσιλός Αθήνα 1997

[125] Ενδεικτικά: http://www.eviaportal.gr/euboea_content.asp?ID=15686

[126] Ενδεικτικά: Σταμέλος Δ.: Λαογραφική Πινακοθήκη: Θέματα και μορφές από τη λαϊκή λατρεία και το λαϊκό μας βίο και πολιτισμό εκδ. Πιτσιλός, Αθήνα 1997. http://laografiaparadosi.blogspot.gr/2015/01/blog-post_8.html και http://www.e-thraki.gr/cgs.cfm?areaid=1&id=141

[127] Γ απαγόρευση αυτή θυμίζει έντονα τελετές μυημένων, οι οποίοι απαγορεύουν στους αμύητους τη συμμετοχή.

παραδοσιακά δρώμενα σαφέστατης γονιμικής σημασίας. Ο Λουκάτος[128], χαρακτηριστικά αναφέρει ότι: «Είναι περίεργο, ότι την Καθαρή Δευτέρα μας, που είναι τόσο αυστηρά (και πολύ εθελοντικά) νηστίσιμη, γίνεται, στο ελληνικό ύπαιθρο, η πιο εκδηλωτική γιορτή κοινωνικής επικοινωνίας και χαράς, με τα συσσωρευμένα (κούλουμα, από το λατινικό cumulus) κοινά αγαθά, ορεκτικότατους θαλασσινούς ή άλλους μεζέδες (που τους ζηλεύει η απαγορευμένη κρεοφαγία) και με κρασί σε άφθονη παροχή. Οι χοροί και τα τραγούδια επιδεικνύονται εορταστικά (βγαίνουν στο φως και οι παλιές ενδυμασίες) και μαζί τους (με τη βοήθεια του κρασιού και της ανοιξιάτικης ερεθιστικής ώρας) επιδεικνύεται και το σατιρικό παραδοσιακό πνεύμα του Έλληνα, που, όταν εξασφαλίσει την ελευθερία του λόγου (η Αποκριά το επιτρέπει) γίνεται αριστοφάνεια δηκτικός. Πληθύνονται και τα ερωτοπόνηρα πειράγματα (κι ας είναι "καθαρή" Δευτέρα) και η αθυροστομία εκδηλώνεται αποκαλυπτική. Ο "χρόνος" και ο "τόπος" της ημέρας, μαζί με την ψυχολογία της αυριανής (σαρακοστιανής) απαγόρευσης, τα επιτρέπουν όλα. Οι βωμολοχίες και τα πορνόλογα ακούονται με ανεκτικότητα (κι ευχαρίστηση) στην ώρα τους, πράγμα που θα ήταν αδιανόητο, για άλλες δημόσιες ώρες. Κι εδώ βρίσκεται η υπεροχή της συμπεριφοράς του λαού, από τις αυθαίρετες (και αταίριαστες περιστατικά και ξεκάρφωτες) αισχρολογίες των σύγχρονων θεατρικών παραστάσεων... ή και εκδόσεων».

Τους μασκαρεμένους, ο Αριστοφάνης ονομάζει «Ονοκώλες». Ο λαϊκός άνθρωπος, εύστοχα, στο πλούσιο λεξιλόγιό του, έδωσε χαρακτηριστικές ονομασίες, που φανερώνουν ανάγλυφα κι αδρά τόσο την εμφάνιση όσο και τη φασαριόζικη παρουσία τους. Σε κάθε τόπο ονομάζονται διαφορετικά: Γενίτσαροι, Κουδουνάτοι, Μωμόεροι, Κουκούγεροι, Καμουζέλες, Μούσκαροι, Κουδουνάδες, Τράγοι, Προσωπεία, Μουτζούνες και πιο κοινά Μασκαράδες και Καρνάβαλοι, που φορούν κέρατα, μάσκες και γιδοπροβιές, πολλά κουδούνια στη μέση και στο λαιμό κι ένα κουδούνι φαλλικό ανάμεσα στα πόδια τους, πηδούν και χορεύουν και φέρνουν πραγματικό πανδαιμόνιο. Είναι ακόμα οι: Κούκεροι, Χούχουτοι,

---

[128] Λουκάτος Δ.: Συμπληρωματικά του Χειμώνα και της Άνοιξης σελ.

Σταχτάδες, Μπέηδες, Κιοπεκμπέηδες[129], Πιτεράδες, κι αυτοί που έχουν γυναικείο μασκάρεμα: Απλετώ, Βυζώ, Γελώ, Βαρδένα, Μαρμάρω, Πετασιά, Χαμοδράκαινα, Παιδοπνίχτρα, Στρίγγλα κι άλλα πολλά, που, εκτός από τη σωματική τους σκιαγράφηση, φανερώνουν και τις απόκρυφες διαθέσεις που έχουν οι μασκαρεμένοι συμμετέχοντες στη γιορτή. Τις Αποκριές, άντρες και γυναίκες, άνθρωποι που στην καθημερινότητά τους «μετράνε τα λόγια τους» και προσέχουν ακόμα και την παραμικρή χειρονομία ή υπονοούμενο στην κουβέντα τους, καθώς τρώνε φασολάδα ή «μπουρανί» και πίνουν μπόλικα ποτήρια κρασί ή τσίπουρο, είναι πρόθυμοι για όλα, φτάνει να έχουν την κατάλληλη συντροφιά. Και συνηθίζεται να τη βρίσκουν. Όλα τα τελούμενα έχουν κοινά δύο βασικά γνωρίσματα: την παλλαϊκή συμμετοχή και την έξαρση για ερωτική δραστηριότητα. Αυτές άλλωστε είναι οι βασικές προϋποθέσεις για πραγματικά αποκριάτικα δρώμενα.

Τα ήθη, τα έθιμα, τα τραγούδια, οι χοροί, οι γιορτές και οι παραδόσεις, είναι ο κρίκος που ενώνει τον αρχαίο με το βυζαντινό και το σημερινό ελληνισμό στη μακρά διάρκεια. Έτσι, οι Αποκριές έχουν την καταγωγή τους και σχετίζονται με τις αρχαιοελληνικές γιορτές. Συγκεκριμένα: Οι αρχαίοι Έλληνες γιόρταζαν τα «Διονύσια»[130] για να τιμήσουν τον Διόνυσο, τον προστάτη των γονιμοποιών δυνάμεων της γης και ξεχωριστά του αμπελιού και του κρασιού. Ο θεός πίστευαν πως ζούσε σε σπηλιά, περιπλεγμένη με κληματαριά. Όταν ωριμάσαν τα σταφύλια, έκοψε και γεύτηκε τον χυμό τους. Ευχαριστήθηκε από τη γεύση και μέθυσε. Προσέφερε στους αγρότες, στους βοσκούς, στις νύμφες - βοσκοπούλες. Ήπιαν κι εκείνοι και ένιωσαν να γλυτώνουν από τους κόπους, τις θλίψεις, τις αγωνίες, τα βάσανά. Τον ακολούθησαν παράφορα, στεφανωμένοι με κλήματα. Χοροπηδούσαν και φώναζαν «ευοί, ευάν», χτυπούσαν κύμβαλα και τύμπανα, έπαιζαν σύριγγες κι αυλούς, γύριζαν παντού και διέδιδαν την καλλιέργεια του αμπελιού. Σκορπούσαν την ευθυμία, τη χαρά και την ξεγνοιασιά που όλοι είχαν ανάγκη.

Η φιλοσοφία των αποκριάτικων εθίμων, φαίνεται να εδράζεται στην ιδέα της ανατροπής της τάξης του κόσμου, στην αμφισβήτηση ιεραρχίας και στην

---

[129] Ρωμαίος Κ. Λαϊκές λατρείες στη Θράκη Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού τ. ΙΑ' σελ. 1-131

[130] http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=149992

κατάργηση καθιερωμένων ορίων, έστω και για μια μέρα, προκειμένου ο λαϊκός άνθρωπος να απαλλαγεί από τα καθημερινά μου βάρη. Είναι μια στάση που αντιδιαστέλλεται ξεκάθαρα από την επίσημη θρησκευτική ή / και ηθική τοποθέτηση που επικρατεί όλο τον υπόλοιπο χρόνο. Είναι ένας τρόπος πρόκλησης ευγονίας και ένας τρόπος διαμαρτυρίας στην καταπίεση της καθημερινότητας ταυτόχρονα. Ο λαϊκός άνθρωπος ξεδίνει, εκτονώνεται, διασκεδάζει, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις απαγορεύσεις του θρησκευτικού και κοινωνικού καθωσπρεπισμού.

Από τις λατρευτικές εθιμικές τελετουργίες, που ξεδιπλώνονται στον κύκλο του χρόνου, πιο ανθεκτικές αποδείχτηκαν εκείνες των αγροτικών κοινωνιών, κρατώντας στο βάθος αναλλοίωτο το μαγικοθρησκευτικό τους πυρήνα. Έθιμα, πίσω από τα οποία κρύβονται αρχέγονες δοξασίες και δεισιδαιμονίες, ανεξιχνίαστες για το νου του λαϊκού ανθρώπου, αλλά βαθιά ριζωμένες στην ψυχή και τις συνήθειές του. Ο Γ. Α. Μέγας («Ελληνικαί εορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας», 1957) παρατήρησε ότι η όλη λειτουργία είναι αρχαιότερη και από τον Διόνυσο. Τη θεωρεί πράξη της θρησκείας των πρωτόγονων γεωργών που με μαγικά προσπαθούσαν να πετύχουν γονιμότητα της γης και καλή σοδειά. Σιγά - σιγά, η «γονιμοποιός δύναμη» εξατομικεύτηκε και προσωποποιήθηκε ως θεός Φαλλός κι έπειτα θεός Διόνυσος.

Στις γιορτές και ιεροτελεστίες με φανερή παγανιστική αγροτική προέλευση, ανήκει η νεοελληνική αγροτική Αποκριά. Μια απλή παρατήρηση των αποκριάτικων εθίμων, καθιστά ολοφάνερη τη σχέση τους με την ανάγκη του λαϊκού ανθρώπου, ο οποίος ζει από τη γη και κατά συνέπεια με την ανάγκη για γονιμότητα και καρποφορία. Όλα στον αποκριάτικο κύκλο σχετίζονται με τη γονιμότητα, με την παραγωγή και, κατά συνέπεια με την ευζωία του ανθρώπου. Σε μια κρίσιμη καμπή του χρόνου, στο πέρασμα από το χειμώνα στην άνοιξη, οι άνθρωποι με αυτές τις προεαρινές τελετουργίες και το ξέφρενο ξέσπασμα χαράς πανηγύριζαν την ετήσια αναγέννηση του κόσμου. Αν και τα σύγχρονα δυτικότροπα καρναβάλια, όπως αυτό της Πάτρας[132], φαίνεται πως έχουν διασκεδαστικό χαρακτήρα, δεν πρέπει σε

---

[132] http://www.artsnculture.gr/event/%CE%B2%CE%BB%CE%B5%CF%80%CF%89-%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%8D-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%BD%CE%B1%CE%B2%CE%B1%CE%BB/

καμία περίπτωση να συγχέονται ούτε να συνδέονται με τα παραδοσιακά αποκριάτικα έθιμα, αφού πρόκειται για «ευρωπαϊκές» επιδράσεις στη ζωή των κατοίκων, προερχόμενες και οφειλόμενες στο ιστορικό παρελθόν. Το καρναβάλι της Πάτρας έχει ξεκάθαρα Βενετσιάνικες ρίζες, οι οποίες ξεκινούν από την περίοδο της Ενετοκρατίας στην περιοχή, αλλά και στις σχέσεις της ευρύτερης περιοχής της Δυτικής Ελλάδας με τη Δύση και ειδικότερα την Ιταλία. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρώτη του εμφάνιση τοποθετείται στα 1828, έτος απελευθέρωσης της πόλης. Φυσικά, έχει ενσωματώσει δρώμενα που έχουν τη βάση τους στην ελληνική Αποκριά, όπως για παράδειγμα, το κάψιμο του Καρνάβαλου, αλλά και ο ίδιος ο χρόνος τέλεσης. Αντίθετα, κάποια σύγχρονα αντίστοιχά του που πραγματοποιούνται σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας (π.χ. Μοσχάτο Αττικής) δεν είναι παρά απομιμήσεις – αντιγραφές του καρναβαλιού της Πάτρας, οι οποίες δε μπορούν φυσικά να θεωρηθούν, τουλάχιστον προς το παρόν, εθιμικά δρώμενα, μια και, αφενός δεν έχουν τις ρίζες σους στο βάθος του χρόνου, αφετέρου δεν έχουν καθιερωθεί ως τέτοια στη συνείδηση του λαϊκού ανθρώπου. Τα «σύγχρονα» αστικά καρναβάλια φαίνεται πως τείνουν να γίνουν έθιμα, μια και αρκετά από αυτά έχουν ήδη κάποιες δεκαετίες ζωής. Ωστόσο είναι πρόωρο το να χαρακτηριστούν έθιμα, τουλάχιστον με την έννοια που δίνει στον όρο η λαογραφική Επιστήμη. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί και να τονιστεί, ότι αυτά τα Καρναβάλια είναι «κατασκευασμένα». Εισήχθησαν δηλαδή στη ζωή των τοπικών κοινωνιών, πολύ αργότερα από τις εποχές που διαμορφώθηκαν τα αντίστοιχα δρώμενα σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Καθίσταται ολοφάνερο ότι τα νεώτερα αποκριάτικα έθιμα, έχουν, κατά το πλείστον, τα παράλληλά τους στη διονυσιακή λατρεία. Πιο συγκεκριμένα, τα «Διονύσια», ως πανελλήνιες γιορτές, απαντούν σε όλο σχεδόν το εύρος του αρχαιοελληνικού κόσμου, με σημαντικότερα κέντρα τους την Αθήνα, την Κόρινθο, τη Σμύρνη, την Κέρκυρα, τη Νάξο, τη Δήλο, τη Τήνο, τη Σικυώνα, τη Μίλητο και τη Βοιωτία. Ο γενικός χαρακτήρας των Διονυσίων περιελάμβανε οινοποσία, ευθυμία, άκρατο ενθουσιασμό, κύμβαλα, τύμπανα, θιάσους, πομπές και διθυράμβους. Στα «Μικρά» ή «κατ' αγρούς» Διονύσια οι πανηγυριστές αντάλλασαν σκώμματα και χειρονομίες με τους περαστικούς, ενώ γίνονταν πομπές κανηφόρων, μεταμφιέσεις, φαλλοφορίες και δραματικοί αγώνες προς τιμή του Θεού, αλλά και συμπόσια με

μουσική και χορό. Οι κωμαστές μετά το τέλος του συμποσίου φορούσαν προσωπίδες και στεφάνους, έκαναν αγώνες λαμπαδηφορίας και μετά περιφέρονταν στους δρόμους, χορεύοντας και τραγουδώντας με τη συνοδεία μουσικής. Στα Μεγάλα Διονύσια τιμούσαν το Θεό ως «Ελευθερέα», με περιφορά του αγάλματος του Θεού και φαλλοφορία, θυσία ταύρου και θεατρικούς αγώνες στο θέατρο του Θεού, κάτω από την Ακρόπολη. Ο Αριστοτέλης στο έργο του «Περί Ποιητικής»[133] παρατηρεί: «Αφού λοιπόν γινόταν αρχικά αυτοσχέδιος, και αυτή και η κωμωδία, και η μεν από των εξαρχόντων τον διθύραμβον, η δε από των εξαρχόντων τα φαλλικά, τα οποία ακόμα και τώρα σε πολλές πόλεις διατηρούνται και γιορτάζονται». «Φαλλικόν είναι ποίημα αυτοσχέδιον επί τω φαλλώ αδόμενον»[134].

Η Αποκριά, όπως περίπου διαμορφώθηκε στους Βυζαντινούς χρόνους, περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα πολύ παλιών εθίμων, αποτελώντας, ακόμα και στις μέρες μας, μια γιορτή με ψυχαγωγική, αλλά και κοινωνική διάσταση. Η φιλοσοφία των αμέτρητων αποκριάτικων εθίμων, που συναντάμε στις διάφορες γωνιές της χώρας μας, εστιάζεται στην ιδέα της ανατροπής της τάξης του κόσμου, στην αμφισβήτηση αξιών και ιεραρχίας, στην κατάργηση ορίων και καθιερωμένων νόμων. Η αμφισβήτηση αυτή, η τάση κατάργησης των κάθε είδους ορίων, γίνεται σαφής μέσω του τρόπου συμπεριφοράς των συμμετεχόντων στα αποκριάτικα δρώμενα: η αθυροστομία, η κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας φαγητού και κυρίως οινοπνευματωδών, ο ασταμάτητος χορός και τραγούδι, η γενικότερη υπερβολή σε κάθε έκφανση διασκεδαστικής δραστηριότητας, καταστρατηγούν όλα τα κοινωνικά και θρησκευτικά πρέπει. Η σατιρική διάθεση του καρναβαλιού, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί με το πέρασμα του χρόνου, για να φτάσει στη σημερινή της μορφή, που ουσιαστικά είναι μορφή διαμαρτυρίας του λαϊκού ανθρώπου για τις δυσκολίες που καθημερινά αναγκάζεται να βιώσει, ο σκληρός καυτηριασμός όλων των κακώς κειμένων, δεν είναι τίποτα λιγότερο από την ξεκάθαρη αμφισβήτηση της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων, που εκφράζεται, κατά τη διάρκεια της

---

[133] Easterling, P.E. & Knox, B.M.W.: Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Αθήνα, Παπαδήμας, 1990, σελ.: 481

[134] Βλ σχετικά: Henri Estienne Thesaurus Linguae Grecae σελ. 563 στο λήμμα «ΙΘΥΦΑΛΛΟΣ»

Αποκριάς, με τρόπο τέτοιο ώστε να εκτονώνεται η πίεση, χωρίς όμως η διαμαρτυρία να μετατρέπεται σε οργή. Έτσι, λειτουργεί ως μέσο κάθαρσης. Ως πραγματική «διασκέδαση», αφού ο λαϊκός άνθρωπος «ξεχνά» έστω και για λίγο τα βάσανα, τις αγωνίες και τα προβλήματα της καθημερινότητας και αποφορτίζεται μέσω αυτής της «ανώδυνης» μορφής διαμαρτυρίας κατά της εξουσίας και γενικότερα ενάντια σε όλα όσα τον καταδυναστεύουν.

Στη Μακεδονία, ιδιαίτερα στα χωριά των Σερρών και της Δράμας που εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες της Ανατολικής Ρωμυλίας, «εγκαταστάθηκε» μαζί τους και ο Καλόγερος, το αποκριάτικο έθιμό τους. Σε αυτό συμμετέχουν μόνο άνδρες και υποδύονται διάφορους ρόλους (Βασιλές, Βασίλισσα, Βασιλόπουλο, Κορίτσα, Ζευγολάτης, Σιδεράς, Ψωμάς, Μπαρμπέρης, Δαμαλάκια, τα παλικάρια που σέρνουν το άροτρο για την ιερή γονιμοποίηση της γης κ.ά.). Παλιά, ο ρόλος του Καλόγερου ήταν κληρονομικό δικαίωμα μιας οικογένειας, συνήθεια η οποία σήμερα έχει ατονήσει. Επικεφαλής του δρώμενου, ο Καλόγερος, με τη συνοδεία μουσικής, ξεκινά την τελετουργική επίσκεψη στα σπίτια του χωριού. Όποιον προλάβει στο διάβα του τον λασπώνει με ένα σφουγγάρι που κρατά. Στα σπίτια οι νοικοκυρές ραίνουν τον Καλόγερο με στάρι, κριθάρι και άλλους σπόρους και ανταλλάσσουν μαζί του ευχές για καλή παραγωγή. Το Βασιλόπουλο βάζει κρασί σε ένα ποτήρι, το δίνει στον Βασιλέ κι αυτός στον νοικοκύρη. Το έθιμο περιλαμβάνει και αναπαράσταση οργώματος[135]. Στο δρώμενο δεν συναντάμε αθυρόστομες διατυπώσεις, ωστόσο ο συμβολισμός του είναι καθαρά γονιμικός, ενώ το ότι «σημαντικά πρόσωπα» όπως το βασιλόπουλο και ο Βασιλές φαίνονται να έχουν ρόλους υπηρετών του νοικοκύρη, πιθανώς να είναι ένας τρόπος αμφισβήτησης της εξουσίας τους, άρα και υβριστικής συμπεριφοράς. Ταυτόχρονα, το συγκεκριμένο έθιμο έχει φαίνεται να έχει τα κύρια χαρακτηριστικά ενός ευετηρικού δρώμενου που στοχεύει στην καρποφορία, μέσω της τελετουργικής μίμησης[136]

Στην Κοζάνη από το 1650 καθιερώθηκαν το Δωδεκαήμερο των

---

[135] Για τη λεπτομερή περιγραφή του εθίμου βλ ενδεικτικά: (http://www.e-istoria.com/m45.html

[136] Βλ Πούχνερ Β.: Τα δρώμενα της Ελλάδας και της βαλκανικής, Αθήνα, εκδ Αρμός 2016 κεφ. 5 Ευετηριακές και αποτρεπτικές πράξεις

Χριστουγέννων τα Ρουγκατσάρια[137], που παραλλαγμένα αργότερα γίνονταν το Φλεβάρη. Παρά το ότι η αθυροστομία εδώ φαίνεται να απουσιάζει, οι γονιμικοί-ευερητικοί συμβολισμοί είναι πολλοί.

Στη Θράκη τελούνταν θεατρικά δρώμενα με τον Καλόγερο, τον Κούκερο (ή Χούχουτο), τον Σταχτά, τον Κιοκμπέη, τους Πιτεράδες.

Στις Μυκήνες παρίσταναν τον Πεθαμένο, τη νεκρώσιμη ακολουθία και την ταφή του. Πρόκειται για μια παρωδία εκκλησιαστικής τελετουργίας, από αυτές που συνηθίζονταν στο Βυζάντιο, ταυτόχρονα όμως φαίνεται να έχει και το συμβολισμό του εξορκισμού του θανάτου και της αναγέννησης με τη μαγική βοήθεια του κρασιού:

Στον τάφο σου μπεκρή
τρέχει κρασάκι
όπου έπινες πολύ
με την τέσα τη γεμάτη.

Οι Κεφαλλονίτες είχαν το γαϊτανάκι του Μασκαρά, φορούσαν προσωπίδες από δέρμα προβάτου, κουδούνια και άλλες Μασκαρίες και έδιναν ακόμη και παραστάσεις στο δρόμο με ηθοποιούς τους κατοίκους των χωριών.

Στη Ζάκυνθο υπήρχε μεγάλη, αυτοσχέδια, προφορική παράδοση των τοπικών θεατρικών δρώμενων, των Ζακυνθινών Ομιλιών[138].

Η Μυτιλήνη είχε τις Μουτσούνες[139], τους κουδουνάτους[140] θιάσους που ελευθεροστομούσαν, αλλά έπαιζαν και σκηνές του «Ερωτόκριτου», της «Θυσίας του Αβραάμ» και άλλων δραμάτων.

---

[137] http://eranistis.net/wordpress/2016/01/06/%CF%84%CE%B1-%CF%81%CE%BF%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CF%84%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CF%81%CE%AC%CF%80%CE%B7%CE%B4%CE%B5%CF%82/

[138] http://imerazante.gr/2011/03/03/23355

[139] http://www.rizospastis.gr/story.do?id=3923289

[140] Οι κουδουνάτοι απαντούν επίσης και στη Σκύρο. Ενδεικτικά, https://simadiatouaigaiou.wordpress.com/2010/02/17/%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%BD%CE%AC%CF%84%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B9%CE%AC%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83%CE%BA%CF%8D%CF%81%CE%BF/) και τη Νάξο http://thisisnaxos.gr/page.aspx?itemID=SPG73. Γενικότερα η χρήση κουδουνιών κατά τη διάρκεια της Αποκριάς φαίνεται πως είναι γενικότερα διαδεδομένη στον Ελληνικό χώρο.

Στη Θήβα, στην Κορινθία και το Μαραθώνα αναπαρίσταναν το Βλάχικο Γάμο[141], έθιμο οι ρίζες του οποίου χάνονται σε θρακικές αποκριάτικες τελετές.

Στη Σκύρο έσερναν τα Διονυσιακά «εξ αμάξης», οι Νυφάδες και ο Γέρος. Ο χορός και το τραγούδι της Κοκάλας είχαν ιδιαίτερη παράδοση στην Αττική, στη Θεσσαλία και αλλού:

Έστειλα τον άντρα μου
να πάρει κρέας
και του δώσαν μια κοκάλα
και τη βάζω στην τσουκάλα.
Τήνε βράζω και δε βράζει
πέντε μέρες τήνε βράζω
στις οκτώ την κατεβάζω.
Να και μου 'ρχεται ένας φίλος
της γειτόνισσας ο σκύλος
και μ' αρπάζει την κοκάλα
και μ' αφήνει την τσουκάλα.

Στη Σίφνο έλεγαν τα Ξίκολα, τραγούδια, όπως το εξής:

Κουτσός στον κάμπο έτρεχε
να φτάσει καβαλάρη
κι ο καβαλάρης του 'λεγε
να ζήσεις παλικάρι.
Στραβός βελόνα γύρευε
μέσα στον αχυρώνα
κι ένας κουφός του έλεγε
την άκουσα που βρόντα.

Στη Χίο κυριαρχούσαν οι Καρκαλούσες, οι άντρες μεταμφιεσμένοι σε γυναίκες, ενώ στη Μύκονο χόρευαν το γαϊτανάκι και την Καμήλα.

Στο Σοχό[142] φορούν με πολύχρωμες μάσκες, μεγάλα κουδούνια των

---

[141] http://viotikoskosmos.wikidot.com/vlachikos-gamos http://www.iefimerida.gr/news/321440/arhisan-ta-ntaoylia-kai-ta-tsamika-ston-vlahiko-gamo-sti-thiva-eikones-vinteo

[142] https://ellas2.wordpress.com/2011/02/15/%CF%84%CE%BF-

κοπαδιών και μαύρες, τραγίσιες, ολόσωμες προβιές. Ο μεταμφιεσμένος ονομάζεται «καρναβάλι». Τα καρναβάλια θα μαζευτούν και θα ξεχυθούν στους δρόμους φωνάζοντας, χτυπώντας τα κουδούνια, ανταλλάσσοντας ευχές, κερνώντας κρασί. Το έθιμο αυτό, όπως και τα άλλα αποκριάτικα έθιμα σε άλλες περιοχές, είναι άμεσα συνδεδεμένο με την αγωνία για καλή σοδειά.

Η Κοζάνη είναι γνωστή για το έθιμο του Φανού[143]. Το έθιμο κορυφώνεται τη νύχτα της τελευταίας Κυριακής της Αποκριάς, όταν ανάβονται φωτιές στις γειτονιές, γύρω από τις οποίες τραγουδούν και χορεύουν οι συμμετέχοντες.

Ο «Γέρος», η «Κορέλα» και ο «Φράγκος» είναι τα κεντρικά πρόσωπα στη σκυριανή Αποκριά[144]. Ο «Γέρος» είναι ντυμένος με ολόσωμη, τραγίσια προβιά, φοράει δεκάδες κουδούνια προβάτων και μια μάσκα επίσης από προβιά μικρού γιδιού. Η «Κορέλα» είναι ένας νέος ντυμένος με γυναικεία παραδοσιακή φορεσιά και με μάσκα ίδια με του «Γέρου». Ο «Φράγκος» φορά παντελόνι, μια οποιαδήποτε μάσκα, ένα μεγάλο κουδούνι πίσω στη μέση και κρατά ένα μεγάλο κοχύλι το οποίο φυσά συνέχεια. Η ετερόκλητη αυτή παρέα γυρνάει στους δρόμους σκορπίζοντας το κέφι και τη χαρά στους περαστικούς και στους νοικοκυραίους. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι θεατρικές παραστάσεις και οι απαγγελίες από ερασιτέχνες ηθοποιούς, στις οποίες σατιρίζονται θέματα της επικαιρότητας.

Στη Σιάτιστα οι γιορτές κορυφώνονται με τα «Μπουμπουσιάρια» τις Αποκριές και ανήμερα των Φώτων. Αργά το απόγευμα οι μεταμφιεσμένοι (κυρίως γυναίκες) γλεντούν στην πλατεία Γεράνειας συνοδεία ορχήστρας με χάλκινα, σιατιστινό κρασί και παραδοσιακούς μεζέδες, ενώ το ξεφάντωμα συνεχίζεται μέχρι τα ξημερώματα. Ανήμερα των Φώτων οι παρέες των μεταμφιεσμένων συγκεντρώνονται στην πλατεία Γεράνειας και το μεσημέρι ξεκινά η μεγάλη παρέλαση και η τελική αξιολόγηση για τη βράβευση των καρναβαλιστών.

%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8C%CF%81%CF%89%CE%BD-%CF%84%CF%81%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%82-%CE%B6%CF%89%CE%AE/

[143] http://www.kozanilife.gr/apokria-kozanis/

[144] http://www.inskyros.gr/%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B8%CE%AF%CE%BC%CE%BF%CF%85-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BD/

Στην Καστοριά τα «Ραγκουτσάρια»[145], ένα έθιμο που αναβιώνει κάθε χρόνο ανήμερα των Θεοφανίων κι έχει τις ρίζες του στις αρχαίες εθνικές πανηγύρεις που τελούνταν στο πλαίσιο της διονυσιακής λατρείας. Άνδρες και γυναίκες μεταμφιεσμένοι σε ελάφια, τράγους και καμήλες περιπαίζουν τους περαστικούς, χτυπούν τις πόρτες των σπιτιών και ζητούν δώρα. Τα «Ραγκουτσάρια» κορυφώνονται στις 8 Γενάρη, με την παρέλαση των καρναβαλιστών και αφετηρία την οδό Μητροπόλεως. Το έθιμο τελείται και σε άλλες πόλεις[146]

Στον Τύρναβο, το Μπουρανί[148], είναι πιθανό να αποτελεί την τοπική εκδοχή των αρχαίων βακχικών συμποσίων. Είναι η πλέον αθυρόστομη, συμβολική και φαλλική αποκριάτικη τελετή που επιβίωσε μέχρι τις μέρες μας. Το μπουρανί είναι το φαγητό της Καθαρής Δευτέρας, μια χορτόσουπα χωρίς λάδι, το μαγείρεμα της οποίας συνοδεύεται με άσεμνα πειράγματα και τραγούδια. Κεντρικό σύμβολο του εθίμου είναι ο φαλλός σε διάφορες μορφές, σύμβολο, το οποίο, όπως είπαμε, εκφράζει την ανάγκη επίκλησης των «μαγικών» δυνάμεων της γης για να «γεννήσει».

Παλαιότερα, προκειμένου οι μυημένοι να φτάσουν στο στάδιο της μέθεξης, έπρεπε πρώτα να δοκιμάσουν από τη σούπα και έπειτα να αρχίσουν τους αστεϊσμούς. Σήμερα, γύρω από το μπουρανί στήνεται ένα σκηνικό παιχνιδιού με φαλλικά σύμβολα και τολμηρά λογοπαίγνια, τα οποία υποκινούνται από τα σκωπτικά και άκρως προβοκατόρικα τραγούδια των Συλλόγου των μπουρανίδων με σκοπό την έξαρση της διονυσιακής ατμόσφαιρας. Το έθιμο συμβολίζει την αναπαραγωγή και την ευτεκνία.

Η αισχρολογία και οι άσεμνες χειρονομίες της Αποκριάς είχαν πιθανώς και την αποστολή κάποιας μύησης των νεότερων γενεών στα μυστικά της ερωτικής επαφής (για την επίτευξη της τεκνογονίας, δηλαδή της ανθρώπινης γονιμότητας), αφού ήταν ένας εύκολος τρόπος να ακούσουν οι νέοι και, κατά συνέπεια, να

---

[145]http://www.kastoria.gov.gr/%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%84%CF%83%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%B1/

[146] Εκτός της Καστοριάς, παρόμοια δρώμενα τελούνται και στα Γρεβενά και στο Νεοχώρι Καρδίτσας

[148] http://www.pragmatikotita.gr/article/1210-tyrnavos-mpoyrani-kai-pei

μάθουν τα σχετικά με το σεξ, που κάτω από άλλες συνθήκες αποτελούσαν όχι απλώς απαγορευμένη πληροφορία, αλλά δεν ετίθεντο προς συζήτηση ούτε και μεταξύ των ενηλίκων, παράλληλα προς τις μαγικές επιδιώξεις τους για την ελπιδοφόρα γονιμοποίηση της γης.

Κοινός τόπος μεταξύ των περισσοτέρων από αυτά τα εθιμικά δρώμενα είναι το μοτίβο του γάμου και οι «ήρωές» του, οι στερεότυποι δηλαδή ρόλοι που διαμορφώνονται προκειμένου να αποδώσουν συγκεκριμένους συμβολισμούς. Το δε μοτίβο του γάμου, είναι ίσως το ισχυρότερο γονιμικό δρώμενο, αφού επιτυγχάνει να συνδυάσει την αρχαιοελληνική γονιμική – ευετηρική πίστη με τη χριστιανική θρησκεία και το τυπικό της, μέσω του μυστηρίου του γάμου, έστω και αν αυτό παρωδείται. Το γαμπρό και τη νύφη υποδύονται συνήθως άτομα του αντίθετου από το αναμενόμενο φύλου. Τα ιερά σύμβολα του γάμου ως θρησκευτικής τελετής – εκκλησιαστικού μυστηρίου αποδίδονται με τρόπο τόσο έντονα κωμικό, που τις περισσότερες φορές αγγίζει τα όρια της γελοιοποίησης. Σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι η επίτευξη της γονιμότητας· όμως, ο φόβος για την επενέργεια βλαπτικών πνευμάτων (είτε από μέρους της φύσης, είτε από μέρους των ανθρώπων, ή κάποιων άγνωστων ή γνωστών δαιμονικών όντων) στις κρίσιμες αυτές για την επιβίωση ώρες, μετατρέπει όλη την αναπαράσταση του γάμου σε κωμικό – ευτελές δρώμενο, προκειμένου να μην υπάρξει αυτός ο φθόνος και οι επικίνδυνες συνέπειές του κατά την τέλεση του πραγματικού γάμου και της συγκομιδής.

Ακόμη και οι σοβαρές αναπαραστάσεις, όπως εκείνες του «βλάχικου γάμου» της Θήβας, δεν παραλείπουν να παρεμβάλουν το κωμικό στοιχείο, ακριβώς για να αποφύγουν το πιθανό «κακό μάτι» της πραγματικότητας[149]. Τα διάφορα βλαπτικά πνεύματα - όπως και οι άνθρωποι- ξεγελιούνται εύκολα με τη σάτιρα, ή και με το μασκάρεμα (της Αποκριάς).

---

[149] Ένα ανάλογο τρόπο σκέψης μπορούμε να εντοπίσουμε στην καθημερινότητα πολλών δεισιδαιμόνων Νεοελλήνων που πιστεύουν στο «κακό μάτι» και, προκειμένου να αποφύγουν τις ζημιογόνες συνέπειές του, εκτός από διάφορα φυλαχτά, χρησιμοποιούν την πρακτική του «φτυσίματος» ή του «μουντζουρώματος», οι οποίες έχουν ως σκοπό να αμαυρώσουν την τέλεια εικόνα του προσώπου ή αντικειμένου που «κινδυνεύει από το μάτιασμα» αφού, αν δεν είναι τέλειο κάτι, δεν υπάρχει λόγος να το ζηλέψουν και να το ματιάσουν.

Μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε ότι μεταξύ όλων των αποκριάτικων εθίμων – δρωμένων υπάρχει ένας κοινός τόπος: η αμφισβήτηση της καθεστηκυίας τάξης. Η αθυροστομία που διακρίνει αυτά τα έθιμα έρχεται σε έντονη αντίθεση με τον καθωσπρεπισμό της κοινωνικής ζωής, με τους εκκλησιαστικούς κανόνες, αλλά και με τις επιταγές των νόμων. Η αθυροστομία της Αποκριάς δεν περιορίζεται μόνο στη χρήση δυσφημισμών. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται συχνά αγγίζει τη χυδαιολογία, ξεφεύγοντας από κάθε μέτρο και συμβατικότητα. Αυτός είναι ένας από τους σκοπούς της γιορτής: το ξεπέρασμα των ορίων, γιατί μόνο έτσι θα «ξορκιστεί το κακό» κα θα έρθει η καλή σοδειά κατά την πεποίθηση των παλιότερων, ή το «ξεσάλωμα», η αχαλίνωτη διασκέδαση των νεώτερων, που θα οδηγήσει στην εκτόνωση και τη συναισθηματική και ψυχολογική αποφόρτιση από τις εντάσεις και τα προβλήματα της καθημερινότητας (με τη βοήθεια τις περισσότερες φορές του αλκοόλ, που θα διαλύσει τους όποιους ενδοιασμούς και σεμνοτυφίες). Και, παρά το αχαλίνωτο υβρεολόγιο, παρά την ασταμάτητη αισχρολογία, παρά τα σεξουαλικού περιεχομένου υπονοούμενα που γίνονται απλώς νοούμενα, αφού διατυπώνονται με τη μέγιστη δυνατή σαφήνεια, κανένας δεν θίγεται, ούτε θυμώνει γιατί… το προστάζει η μέρα.

Κεφάλαιο 2ο. ΤΟ ΑΣΕΜΝΟ - ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (σύντομη επισκόπηση)

Στο παρόν κεφάλαιο καταβάλλεται μια προσπάθεια να παρουσιαστούν συνοπτικά τα κυριότερα περιθωριακά ιδιώματα της Νέας Ελληνικής, όπως αυτά λειτουργούν στην καθημερινότητα, δηλαδή στο επίπεδο της επικοινωνιακής χρήσης από το λαϊκό άνθρωπο.

2.1 Τα Περιθωριακά Ιδιώματα της Νέας Ελληνικής

Η Φιλιππάκη – Warburton[150], αναφέρει ότι, με τον όρο «περιθωριακά ιδιώματα» νοούνται εκείνες οι γλωσσικές ποικιλίες, οι οποίες θεωρούνται ακραίες περιπτώσεις κοινωνικών διαλέκτων. Παρά τον συνήθως στεγανό χαρακτήρα αυτών των ιδιωμάτων, κάποιες από τις λέξεις αυτές διείσδυσαν στην Κοινή Νέα Ελληνική. και αποτελούν μέρος του καθημερινού λεξιλογίου), χάνοντας φυσικά, ή αλλοιώνοντας της αρχική τους σημασία, προς το πιο «ανώδυνο». [151]

Αυτά τα ιδιώματα, όπως είναι φυσικό, εξελίσσονται συν τω χρόνω, μεταβάλλονται, εμπλουτίζονται ή εξαφανίζονται – παύουν να χρησιμοποιούνται.

Ενδεικτικά, μπορούν να αναφερθούν τα εξής:

- Τα κουτσαβάκικα (η μάγκικη λαϊκή γλώσσα)[152]
- Τα καλιαρντά (γλώσσα των ομοφυλόφιλων)[153]
- Η γλώσσα των τοξικομανών[154]

---

[150] Φιλιππάκη-Warburton, Ε.: Περιθωριακά Ιδιώματα. Στο Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (επιμέλεια.) Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα, εκδ. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 1999, σελ. 338-339

[151] Ό.π. σελ 338

[152] Βλ. Δαγκίστης, Κ.: Γαλλοελληνικό Λεξικό της λαϊκής (argot), Αθήνα, εκδ. Βασιλείου, 1967, Καπετανάκης, Β.: Το λεξικό της πιάτσας (Λαογραφικόν Λεξικολογικών Απάνθισμα), Αθήνα, Εκδ Νομικός, 1962 (β' έκδοση), Κολτσίδας, Α.: Λεξικό της πιάτσας: Λέξεις και εκφράσεις της καθημερινής ζωής, Θεσσαλονίκη, εκδ. Κυριακίδης, 1978, Παπαζαχαρίου, Ε.: Λεξικό της ελληνικής αργκό (Λεξικό της πιάτσας). Αθήνα, εκδ.: Κάκτος 1999 (β' έκδοση), Πικρός, Π.: Τουμπεκί. Αθήνα, εκδ.: Κάκτος, 1979

[153] Βλ. Πετρόπουλος, Η.: Τα Καλιαρντά (Το γλωσσικόν ιδίωμα των κιναίδων). Αθήναι, εκδ.: Δίγαμα, 1971

[154] Βλ. Χρηστάκης, Λ. και Επάρατος. Μ.: Το Λεξικό της ντάγκλας. Αθήνα, εκδ.: Opera, 1995,

- Η γλώσσα των μοτοσικλετιστών[155]
- Η γλώσσα των φαντάρων[156]
- Τα ρεμπέτικα[157]
- Η γλώσσα των φυλακισμένων[158]
- Η γλώσσα των φιλάθλων[159]
- Η γλώσσα των νέων[160]

Ας σημειωθεί εδώ ότι τα κουτσαβάκικα έχουν πλέον εξαφανιστεί ως αμιγές γλωσσικό ιδίωμα, αφού εξέλειψε η κοινωνική ομάδα που χρησιμοποιούσε τη συγκεκριμένη διάλεκτο. Λέξεις όμως όπως: «αγκαζέ», «μάγκας», «μπαμπέσης», «νταβατζής», «νταής», «ξεφτέρι», «σεβντάς», «τουμπεκί», «φελέκι», έχουν περάσει στην καθημερινή ομιλία των σημερινών λαϊκών ανθρώπων. Επίσης, τα καλιαρντά, έχουν δανείσει κάποιες λέξεις τους στη σημερινή αργκό, ωστόσο η χρήση τους τείνει να καταργηθεί (τουλάχιστον στην ακραία εκδοχή), αφού και ο

Χρηστάκης, Λ.: (επιμέλεια.) Τα χασικλίδικα ρεμπέτικα. Ανθολόγηση στίχων. Αθήνα, εκδ.: Χάος και Κουλτούρα, 2000

[155] Πρόκειται όχι για ιδιαίτερη γλωσσική έκφραση, αλλά για αυξημένη χρήση λέξεων ορολογίας, προερχόμενων κυρίως από τη λειτουργία των μηχανών γενικά και των μοτοσυκλετών ειδικότερα, προκειμένου να αποδοθούν κυρίως χαρακτηρισμοί προσώπων και καταστάσεων.

[156] Βλ. Έξαρχος, Γ.: Το καλό τετράδιο του φαντάρου. Αθήνα, εκδ.: Ντέφι, 1986

[157] Βλ. Πετρόπουλος, Η.: Ρεμπέτικα Τραγούδια. Αθήνα, εκδ.: Κέδρος, 1979 (β' έκδοση)

[158] Βλ. http://www.kathimerini.gr/247720/article/epikairothta/ellada/o-agrafos-nomos-ths-siwphs-enwnei-oles-tis-omades

[159] Ενδεικτικά http://planitas.blogspot.gr/2012/02/blog-post.html και Ν. Κατσώχης, Οι "μεταφορές" του πολέμου: από τα πεδία της μάχης στις "μάχες" των γηπέδων στο: http://www.24grammata.com/?p=7869 και Παπαναγιώτου Χρήστος: Μορφολογική Ανάλυση του Λεξιλογίου της γλώσσας του ποδοσφαίρου. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Φιλολογίας, Πάτρα 2016

[160] Ενδεικτικά: Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Η γλώσσα των νέων σε συγκριτική προοπτική. Ελληνικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 17, σελ.: 562-576, 1997, Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Γλώσσα των νέων και γλωσσική αγορά της νεανικής κουλτούρας. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 18, σελ.: 41-55, 1998, Ανδρουτσόπουλος, Γ. και Κακριδή, Μ.: Γλώσσα των νέων. Αναγνώριση, αποδοχή και κριτική των νεανικών ιδιωμάτων. Στο Βαμβακάς, Β. και Παναγιωτόπουλος, Π. (επιμέλεια.), Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, εκδ.: Το πέρασμα, σελ. 86-89, 2010, Ανδρουτσόπουλος, Γ.: «Ο ραψωδός που θέλεις να φτάσεις». Γλωσσικές στρατηγικές πολιτισμικής οικειοποίησης στο ελληνόφωνο ραπ». Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, σελ.: 1-11. Ρέθυμνο, εκδ. Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2004, Βελούδης, Γ.: Άνισες εξισώσεις: Η γλώσσα των νέων. Στο Χάρης Γ.(επιμέλεια.), Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα, Αθήνα, εκδ. Πατάκης, σελ.: 73-82. 2001, Ιορδανίδου, Α., και Ανδρουτσόπουλος, Γ.: «Πήρανε τη γλώσσα… στο κρανίο»: Στάσεις των ΜΜΕ απέναντι στη γλώσσα των νέων. Ελληνική Γλωσσολογία 97, σελ.: 586-595. Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1999, Κάτος Γ.: Λεξικό της λαϊκής και της περιθωριακής γλώσσας στο: http://georgakas.lit.auth.gr/dictionaries/index.php/leksika/katou-g

αντίστοιχος κοινωνικός ρατσισμός (ομοφοβία) σταδιακά αμβλύνεται, τουλάχιστον στον τρόπο σκέψης των νεότερων ανθρώπων. Επομένως και τα καλιαρντά τείνουν να χάσουν το ρόλο τους ως περιθωριακό γλωσσικό ιδίωμα, μια και η ομοφυλοφιλία δεν ανήκει πια στο κοινωνικό περιθώριο. Αυτά τα δυο γλωσσικά ιδιώματα καταδεικνύουν την εξέλιξη στον τρόπο έκφρασης. Από τη στιγμή που οι αντίστοιχες κοινωνικές ομάδες, ή οι λόγοι δημιουργίας των ιδιωμάτων παύουν να υφίστανται, αντίστοιχα και τα ίδια τα ιδιώματα παύουν να χρησιμοποιούνται, τουλάχιστον στο σύνολό τους.

2.2 Η αθυροστομία των εφήβων και των νέων

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει μια σύντομη αναφορά στη χρήση της αθυροστομίας από παιδιά, εφήβους και νέους, ως κομμάτι της γλωσσικής τους συμπεριφοράς[161].

Κατά, τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται ταχύτατα και η ηλεκτρονική αργκό, ή αλλιώς αργκό του διαδικτύου. Πρόκειται για μια γλώσσα που χρησιμοποιεί ξενόγλωσσους τεχνικούς όρους (κατά κύριο λόγο δανεισμένους από την αντίστοιχη αγγλική ορολογία), καθώς και συντομογραφίες τεχνικών όρων και εικονικές παραστάσεις που σημαίνουν ολόκληρες φράσεις και φυσικά είναι δύσκολο για κάποιον «μη μυημένο» να τις κατανοήσει. Το νόημά τους μπορεί να είναι απλό-καθημερινό, ή υβριστικό, ανάλογα με το τι επιθυμεί να εκφράσει ο χρήστης. Π.χ. LMAO < Laughing My Ass Out, ή/και LMFAO < Laughing My Fucking Ass Out που η μετάφρασή τους είναι μεν αθυρόστομη, αλλά το

---

[161] Για τη γλώσσα των νέων γενικότερα βλ.: Ανδρουτσόπουλος, Γ. και Κακριδή, Μ.: Γλώσσα των νέων. Αναγνώριση, αποδοχή και κριτική των νεανικών ιδιωμάτων. Στο Βαμβακάς, Β. και Παναγιωτόπουλος, Π. (επιμέλεια.), Η Ελλάδα στη δεκαετία του ’80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, 86-89. Αθήνα, Το πέρασμα, 2010
Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Γλώσσα των νέων και γλωσσική αγορά της νεανικής κουλτούρας. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 18, 41-55, 1998
Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Γλώσσα των νέων. Στο Χρηστίδης, Φ.Α. και Θεοδωροπούλου, Μ. (επιμέλεια.), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα, 108-113. Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001
Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Η γλώσσα των νέων σε συγκριτική προοπτική. Ελληνικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 17, 562-576, 1997

περιεχόμενό τους νοηματικά δεν αντιμετωπίζεται ως τέτοιο στο διαδίκτυο (επίσης, το ίδιο ισχύει και για τα λιγότερο χρησιμοποιούμενα LMDO και LMVO). Λέξεις όπως feedback (=ανατροφοδότηση) έχουν αντικαταστήσει τις αντίστοιχες ελληνικές (οι οποίες είναι βεβαίως μεταφράσεις όχι πάντα πετυχημένες τις ξενόγλωσσης ορολογίας), με τη δικαιολογία από πλευράς των χρηστών ότι «είναι πιο εύκολες, πιο βολικές, τις έχουν συνηθίσει». Επίσης, πολύ συχνή είναι η χρήση σειρών σημείων στίξης, πχ **:) :(** κ.λπ., (τα λεγόμενα smileys, ή emoticons, ή emoji στο facebook), με τις οποίες εκφράζονται με σύντομο τρόπο ποικίλα συναισθήματα. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια η αργκό του διαδικτύου έχει αρχίσει να εμφανίζεται και στον προφορικό λόγο των νέων (κυρίως των εφήβων και των νεαρών ενηλίκων).

Το γεγονός ότι οι μικρές ηλικίες (παιδιά προεφηβικής ηλικίας και έφηβοι) κάνουν χρήση αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων στην καθημερινότητά τους, ίσως θα πρέπει να το δούμε και από μια άλλη οπτική γωνία, που δε σχετίζεται με την υβριστική σημασία της αθυροστομίας. Πιθανώς, η χρήση των αθυρόστομων εκφράσεων μπορεί να αντιμετωπιστεί ως ένα είδος «διαβατήριας πρακτικής» για τα νεαρά άτομα[162]. Ο van Gennep[163] ήδη από το 1909, εξέφρασε πρώτος της άποψη ότι όλες οι ανθρώπινες κοινωνίες χρησιμοποιούν κάποιας μορφής τελετουργίες, προκειμένου να σηματοδοτήσουν τις σημαντικές μεταβάσεις στην κοινωνική κατάταξη των ατόμων, ιδιαίτερα εκείνες που συνδέονται και με αλλαγές στην προσωπική κατάσταση, όπως η γέννηση, η εφηβεία, ο γάμος, ο θάνατος, καθώς και η απόκτηση σημαντικής – εξέχουσας θέσης στην κοινωνική ιεραρχία, ή η ένταξη σε κάποια μυστική κοινωνία – ομάδα. Με αυτό το σκεπτικό, μπορούμε να θεωρήσουμε τη χρήση της αθυροστομίας από παιδιά της προεφηβικής ηλικίας και εφήβους, ως έναν τρόπο ένταξης στην ομάδα των ομηλίκων[164], αλλά και στην

---

[162] Πούχνερ Β.: Κοινωνιολογική Λαογραφία: Ρόλοι, συμπεριφορές, αισθήματα, Αθήνα, Αρμός, 2010 σελ.: 98-178 και ιδίως 102 και 104 και
Μανόλης Γερ.. Βαρβούνης: Ήθη, έθιμα και τελετουργίες λόγοι, πράξεις, ιδεολογίες, νοοτροπίες και συμπεριφορές, Θεσσαλονίκη εκδ Σταμούλη 2018 σελ .: 55

[163] Arnold van Gennep: The rites of passage, The Chicago University Press, 1960 μεταφρασμένο στα ελληνικά: Τελετουργίες Διάβασης εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια Θεόδωρος Παραδέλλης Αθήνα, Ηριδανός 2016, σελ.: 124-187

[164] Βλ Ξυδόπουλος, Γ.Ι.: Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2008, σελ. 234 και γενικότερα για το θέμα Partridge, E.: A Dictionary of Slang

«κοινωνία των μεγάλων», των ενηλίκων, αφού η χρήση μιας τέτοιου είδους διατύπωσης νοηματικά συνδέεται με τη σεξουαλική δραστηριότητα (η οποία στα μάτια των παιδιών αυτής της ηλικίας είναι προνόμιο των μεγάλων). Άρα, η αθυροστομία για τους εφήβους σημαίνει κάποια μορφή χειραφέτησης, ανεξαρτησίας, επανάστασης, μεγαλώματος (όπως, δυστυχώς, κάποιες φορές το ίδιο σημαίνει και το κάπνισμα ή και κάποιες παραβατικές συμπεριφορές). Το παιδί της προεφηβικής ηλικίας και ο έφηβος μιλούν για το σεξ, που τους προβληματίζει και τους απασχολεί σε πολύ μεγάλο βαθμό. Και μιλούν γι' αυτό, όπως μιλούν «οι μεγάλοι»… επίσης βρίζουν, (παλιότερα μόνο τα αγόρια, τώρα και τα κορίτσια) γιατί αυτό σημαίνει ότι μεγάλωσαν και μιλούν όπως θέλουν, επαναστατούν με τον τρόπο τους στα πρέπει που τους επιβάλει ο περίγυρός τους. Για τους εφήβους «είναι μαγκιά να μιλάς έτσι». Επίσης, με αυτή τη συμπεριφορά θεωρούν ότι εντάσσονται ευκολότερα στην ομάδα των ομηλίκων, αφού «όλοι έτσι μιλάνε…. Μόνο οι φλώροι το παίζουν ευγενικοί», όπως υποστηρίζουν οι ίδιοι. Η αθυροστομία λοιπόν για τους εφήβους, είναι, μαζί με τη χρήση της «γλώσσας των νέων» ένας τρόπος ένταξης στην ομάδα, αλλά και ένας τρόπος αναγνώρισης μεταξύ τους και αλληλοαποδοχής ή μη, ανάλογα με την περίπτωση. Η χρήση της αθυροστομίας σε αυτή την περίπτωση, είναι χαρακτηριστική συμπεριφορά της πλειονότητας, η οποία άλλοτε συνεχίζεται και άλλοτε όχι στην ενήλικη ζωή.

2.3 Τα Ειδικά Λεξιλόγια

Ο όρος «ειδικά λεξιλόγια» (αγγλ. register, γαλλ. langues), πρωτοδιατυπώθηκε από τους Anderson & Trudgill[165], οι οποίοι τον χρησιμοποίησαν προκειμένου να αναφερθούν σε περιθωριακά λεξιλόγια, αλλά και λεξιλόγια μη περιθωριακών ομάδων που χρησιμοποιούν ιδιαίτερες εκφράσεις, βασισμένες στην ορολογία του επαγγέλματός τους κατά κύριο λόγο, όπως π.χ. οι

---

and Unconventional English (8η εκδ.). London, Routledge, 1984. Αντίστοιχα οι Jay, T., and Janschewitz, K.: The pragmatics of swearing. Journal of Politeness Research 4, 267-288, 2008 κατατάσσουν τους λόγους χρήσης της αθυροστομίας στις εξής 3 κατηγορίες: νευρολογικοί, ψυχολογικοί, κοινωνικοπολιτισμικοί και πραγματολογικοί.

[165] Anderson, L.G. and Trudgill, P.: Bad Language. Oxford, Blackwell 1990

γιατροί, οι οικοδόμοι, οι δικηγόροι, οι τεχνίτες κ.λπ. Πρόκειται για γλωσσικά ιδιώματα, αποτελούμενα από λέξεις προερχόμενες κατά κύριο λόγο από την επαγγελματική ορολογία[166], των οποίων το νόημα δε μπορεί να αντιληφθεί ο κοινός χρήστης της γλώσσας και χρησιμοποιούνται ως «συνθηματική γλώσσα»[167] προκειμένου τα μέλη της εκάστοτε ομάδας να συνεννοούνται μεταξύ τους, θέτοντας ταυτόχρονα όλους τους μη ανήκοντες στην ομάδα – συντεχνία, εκτός επικοινωνιακής διαδικασίας[168]. Λέξεις προερχόμενες από τη «συνθηματική γλώσσα» έχουν διαδοθεί ευρύτερα, ξεφεύγοντας από τα στενά όρια της ομάδας από την οποία προέρχονται και χρησιμοποιούνται πλέον ευρύτερα. Τέτοιες περιπτώσεις λέξεων είναι κυρίως οι προερχόμενες από τη γλώσσα των μαστόρων, ιδιαίτερα των κτιστών, όπως π.χ. «κάλφας» (που απαντά και ως επίθετο), «μαχτίδι», «τσιράκι», «αλφάδι», «καρφιάς», «μαρκίζα», «μαδέρι», «τούβλο», «μπετόν αρμέ», «στόκος»[169], ενώ σε μικρότερο βαθμό αυτό ισχύει για λέξεις δανεισμένες από τη ναυτική και αλιευτική ορολογία, π.χ. «μαούνα», «παλαμάρι», «καμάκι». Αξιοσημείωτο είναι το ότι λέξεις που χρησιμοποιούνται μεταξύ επιστημόνων και αποτελούν επαγγελματική ορολογία, δεν έχουν διαδοθεί ευρύτερα, πιθανώς λόγω της δυσκολίας κατανόησής τους από τους μη ειδικούς (προφανώς στην περίπτωση αυτή επιτυγχάνεται ο αρχικός σκοπός της ύπαρξης της «συνθηματικής γλώσσας»).

---

[166] Παρατηρείται ότι συμβαίνει κάτι αντίστοιχο μεταξύ των φοιτητών, ιδιαίτερα των πρώτων εξαμήνων φοίτησης. Κατά τη διάρκεια της έρευνας παρατηρήθηκε ότι αρκετοί φοιτητές, ανεξάρτητα από το επιστημονικό πεδίο ενδιαφέροντός τους, χρησιμοποιούν συχνά στις μεταξύ τους μη επιστημονικές συζητήσεις, επιστημονική ορολογία, προκειμένου να περιγράψουν πρόσωπα ή καταστάσεις. Π.χ. ο όρος «locus desperatus», γνωστός στους φοιτητές της φιλολογίας, χρησιμοποιείται για να περιγράψει καταστάσεις απελπιστικές ή ανεξέλεγκτες, ή και για να χαρακτηριστούν άτομα τα οποία δεν είναι συμπαθή στους ομιλούντες και γι' αυτό το λόγο αποφεύγεται η συναναστροφή μαζί τους. Αντίστοιχα, η φράση «ανήκεστος βλάβη», που προέρχεται από την ιατρική ορολογία αλλά συχνά χρησιμοποιείται και από τους νομικούς, συχνά χρησιμοποιείται από τους φοιτητές της νομικής, προκειμένου να περιγράψουν κάποιον «τόσο χαζό όσο δε γίνεται»

[167] Ο Ν.Γ. Πολίτης ήδη στα 1909, στον 1^{ο} τόμο της Λαογραφίας, κάνει λόγο για τις συνθηματικές γλώσσες των διαφόρων επαγγελματιών. Ο Γ. Σπυριδάκης δε, στο «Οδηγίαι προς Συλλογήν Λαογραφικής Ύλης» Αθήναι 1962 σελ 141, επίσης κάνει λόγο για συνθηματικές γλώσσες

[168] Η Δελβερούδη Ρ.: Γλωσσική ποικιλία. Στο Χρηστίδης Α.Φ. (επιμέλεια.) Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα σελ. 54-57 Θεσσαλονίκη Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας 2001, επίσης ονομάζει αυτά τα γλωσσικά ιδιώματα συνθηματικές γλώσσες ή αντιγλώσσες, αλλά, όπως είδαμε παραπάνω, δεν πρόκειται για κάτι ουσιαστικά καινούριο.

[169] Ενδεικτικά βλ: Τριανταφύλλου Αγγελική: Η μαστορική ορολογία της οικοδομικής. Λαμία 2014, χ.έ.

Τόσο τα ειδικά, όσο και τα περιθωριακά λεξιλόγια στο σύνολό τους, φαίνεται πως δημιουργούνται με βάση τους κανόνες που ισχύουν για κάθε γλώσσα. Ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που δημιουργούνται νέες λέξεις ή που η αρχική σημασία των λέξεων τροποποιείται, γενικά ισχύουν οι ίδιοι γραμματικοί και συντακτικοί κανόνες. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό τους είναι ότι δεν εντάσσονται σε αυτά λέξεις ή / και φράσεις με αφηρημένη έννοια, την ίδια στιγμή που οι αξιολογικοί όροι είναι πολυάριθμοι, αφού η χρήση ενός περιθωριακού λεξιλογίου σκοπό έχει περισσότερο να χαρακτηρίσει – κρίνει, παρά να ορίσει πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις, δηλώνοντας την κρίση αυτή με ακραίο τρόπο, χωρίς ιδιαίτερη αξιολογική διαβάθμιση[170]. Ο Eble[171] υποστηρίζει ότι αυτά τα λεξιλόγια καλύπτουν κυρίως τις ανάγκες έκφρασης των ανθρώπων, παρά τις επαγγελματικές εκφραστικές ανάγκες. Η ανάγκη δε διαφοροποίησης της εκάστοτε ομάδας, οδηγεί στη χρήση υποτιμητικών λέξεων και εκφράσεων για όσους δεν ανήκουν σε αυτή. Χαρακτηριστικά, μπορούμε να αναφέρουμε λέξεις όπως: χανούμια, βαζέλες, λαγοί, γαύροι κ.λπ. από τη γλώσσα των φιλάθλων, που χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τους οπαδούς αντιπάλων ομάδων, καθώς επίσης μπορούμε να αναλογιστούμε το πλήθος υποτιμητικών εκφράσεων και λέξεων που αναφέρονται στη γυναίκα αντιμετωπίζοντάς την ως αντικείμενο, κάτι που, τα τελευταία χρόνια έχει επεκταθεί και σε χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιούν γυναίκες για τους άνδρες[172].

---

[170] Βλ. Χριστοπούλου Κατερίνα: Το Άσεμνο Λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής: Μια μελέτη των Μορφολογικών, Σημασιολογικών και Πραγματολογικών χαρακτηριστικών του. (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Φιλολογίας: Τομέας Γλωσσολογίας, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών: Γλωσσολογική ανάλυση και Εφαρμογές. Πάτρα 2010 (επιβλέπων: Γ. Ι. Ξυδόπουλος) σελ. 8.

[171] Eble, C.: College Slang: In-group Language among College Students. Chapel Hill, University of North Carolina Press 1996 σελ. 49-50

[172] Λέξεις όπως ξέκωλο, θεόμουνο κ.α. με καθαρή τη σεξιστική τους φόρτιση είναι πλέον καθημερινή πρακτική πολλών. Αντίστοιχα, λέξεις που χρησιμοποιούνται για να χαρακτηρίσουν και τα δύο φύλα, π.χ. τούμπανο, θεότεκνο, το αγγλικό fuckable και στην ελληνική του εκδοχή γαμήσιμος/η κ.λπ., είναι κοινή πρακτική για άτομα νεαρής, κατά κύριο λόγο, ηλικίας.

2.4 Το Άσεμνο - Αθυρόστομο Λεξιλόγιο

Με τον όρο «Άσεμνο λεξιλόγιο», εννοούμε όλες τις λέξεις και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται με σκοπό να προσβάλουν, να εξυβρίσουν, ή ακόμη και να περιγράψουν κάποιον με αρνητική - υποτιμητική διάθεση. Πρόκειται για λέξεις που, κατά κύριο λόγο, αναφέρονται στα γεννητικά όργανα και τις λειτουργίες τους, στη σεξουαλική πράξη, καθώς και σε χαρακτηρισμούς που χρησιμοποιούνται με σκοπό να προσβάλουν, να διασύρουν ή να βλάψουν τα άτομα στα οποία αναφέρονται, με άλλα λόγια πρόκειται για λέξεις-ταμπού. Ο όρος ταμπού (taboo)[173], τόσο οικείος σήμερα στις δυτικές γλώσσες, έχει κάνει ένα αρκετά μεγάλο ταξίδι, μέχρι να φτάσει στην Ευρώπη. Κι όταν λέμε ταξίδι, το εννοούμε κυριολεκτικά, καθώς τον εισήγαγε στα αγγλικά από τις πολυνησιακές γλώσσες ο Βρετανός εξερευνητής James Cook. Συγκεκριμένα, όταν ο Cook, το 1777, επισκέφτηκε τα νησιά Tonga της Πολυνησίας, συνάντησε τον τύπο tapu, ο οποίος σήμαινε ιερό, καθαγιασμένο, απαραβίαστο, απαράβατο, απαγορευμένο, καταραμένο» και εφαρμοζόταν σε κάθε είδους απαγόρευση, όπως σχολιάζει ο Radcliff-Brown[174]. Ο όρος εμφανίζεται παρηλλαγμένος και στη γλώσσα των νησιών Φίτζι ως tabu, στους Maori ως tapu, και πιθανολογείται ότι προέρχεται από το πρωτο-ωκεανικό tabu, με αντίστοιχη σημασία[175]. Όπως προκύπτει από τις καταγραφές του Cook στο ημερολόγιο που διατηρούσε, έντονη ήταν η έκπληξή του απέναντι στο ταμπού ως πολιτισμική συνήθεια των κατοίκων των Tonga, οι οποίοι συχνά δεν άγγιζαν καν πολλά τρόφιμα ή κάποια συγκεκριμένα αντικείμενα, ισχυριζόμενοι ότι αυτά «είναι ταμπού», δηλαδή, δεν επιτρεπόταν να τα φάνε ή να τα χρησιμοποιήσουν[176].

Έτσι, το ταμπού, στα τέλη του 18ου αι., άρχισε να εμφανίζεται με τη σημασία

---

[173] Σχετικά με την έννοια του όρου βλ. και: Καμηλάκη, Μ. Κατσούδα, Γ και Βραχιονίδου, Μ.: Πιπέρι στο στόμα! Όψεις των λέξεων-ταμπού στη Νέα Ελληνική. Πρόλογος Θανάσης Νάκας. Αθήνα, Καλλιγράφος, 2015 σελ. 1-9

[174] Radcliff-Brown, A.R.: Taboo. Cambridge, Cambridge University Press, 1939, σελ. 5

[175] πβ. Duda. B.: Euphemisms and dysphemisms: In a search of a boundary line. στο Circulo de Linguistica Aplicada a la Comunication 45, 3-19 2011 p.5)

[176] (James Cook: Captain Cook's Journal During the First Voyage Round the World 1893)

της αρνητικής κατηγορικής προσταγής και στις ευρωπαϊκές γλώσσες, αντικαθιστώντας συχνά λέξεις που αναφέρονταν σε θρησκευτικές, κοινωνικές και ηθικές απαγορεύσεις, αφού, κατά τον Wardhaugh, «το ταμπού είναι ένας τρόπος δια του οποίου η κοινωνία εκφράζει την απαρέσκειά της για ορισμένες μορφές συμπεριφοράς, που πιστεύεται ότι είναι επιβλαβείς για τα μέλη της, είτε για υπερφυσικούς λόγους ή επειδή θεωρείται ότι μια τέτοιου είδους συμπεριφορά παραβιάζει κάποιον ηθικό κώδικα» [177].

Ωστόσο, την ευρεία διάδοση και τη χρήση του, ακόμη και στο καθημερινό λεξιλόγιο, ο όρος την οφείλει στην έκδοση του πασίγνωστου έργου του Sigmund Freud, Τοτέμ και Ταμπού (2004 [1913]). Σε αυτό ο Freud θεωρεί ως ταμπού «περιορισμούς, οι οποίοι είναι διακριτοί από τις θρησκευτικές ή ηθικές απαγορεύσεις, που δεν βασίζονται σε κανενός είδους θεϊκή τάξη, αλλά μπορεί να ειπωθεί ότι επιβάλλουν τους εαυτούς τους με το «έτσι θέλω»[178]. Ο ίδιος αναλύει εκτενώς τα μόνα δύο ταμπού, που θεωρεί ως παγκόσμια και καθολικά, καθώς εμφανίζονται σε κάθε εποχή και κοινωνία, την αιμομιξία και την πατροκτονία, και ισχυρίζεται ότι σε αυτά βρίσκεται η απαρχή του πολιτισμού[179]. Ο Jay, στο: Why we Curse (Philadelphia, John Benjamins, 2000), υποστηρίζει ότι το προσβλητικό ή υβριστικό λεξιλόγιο αποτελεί μορφή λεκτικής βίας (verbal violence), το οποίο έχει ως στόχο να πλήξει ένα ή περισσότερα άτομα. Οι λέξεις του, αποτελούν ένα κανονικό (normal) και σημαντικό (essential) κομμάτι της γλώσσας, το οποίο παίζει καθοριστικό ρόλο στην επικοινωνία των συναισθημάτων. Η Holster[180] επίσης, σχετικά με αυτές τις λέξεις και εκφράσεις, θεωρεί ότι εκφέρονται από τον ομιλητή με τόσο αυθορμητισμό, όσο καμιά άλλη κατηγορία λέξεων. Ο Ljung με τη σειρά του, δίνει συνοπτικά τον εξής ορισμό σχετικά με το υβριστικό λεξιλόγιο: «Οι υβριστικές λέξεις είναι εκφράσεις που θεωρούνται σήματα ορισμένων συναισθημάτων και συμπεριφορών ενός ομιλητή, που χρησιμοποιεί λέξεις-ταμπού

---

[177] Wardhaugh, R.: An Introduction to Sociolinguistics. Oxford, Basil Blackwell, 1984 σελ. 45
[178] Freud, S.: Totem and Taboo. Trans. James Strachey. London, Routledge, 2004 [1913] σελ. 22
[179] βλ. Καμηλάκη & Κατσούδα & Βραχιονίδου 2015:1-2
[180] Holster, D.: An Investigation of ESOL Teachers' Attitudes Towards Teaching About Taboo English Language Classroom.
http://aut.Researchegateway.ac.nz/bitstream/10292/35/2/HolsterD/pdf 2003 σελ 31

με μη τεχνικό τρόπο» [181]. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι ομιλητές έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν υβριστικές εκφράσεις, χωρίς την ταυτόχρονη χρήση λέξεων που ανήκουν στο άσεμνο λεξιλόγιο.[182]

Κατά τους Anderson & Hirsch[183] υπάρχουν τρεις προϋποθέσεις, για να θεωρηθεί μια λέξη ως ταμπού:

α) να αναφέρεται σε θέμα ταμπού ή / και σε ζητήματα κοινωνικώς μη αποδεκτά σε έναν πολιτισμό,

β) να μη θεωρείται ότι πρέπει να ερμηνευθεί κυριολεκτικά και

γ) να μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να εκφράσει έντονα συναισθήματα και συμπεριφορές.

Βέβαια, όλες οι υβριστικές λέξεις, δεν έχουν την ίδια φόρτιση. Οι ίδιοι οι ομιλητές θεωρούν ότι υπάρχει κλιμάκωση της έντασης των συναισθημάτων που επιθυμούν να εκφράσουν με τη χρήση τους, άρα και οι ίδιες οι λέξεις ιεραρχούνται κατά κάποιο τρόπο, σύμφωνα με τη βαρύτητά τους[184]. Αντίστοιχα, οι Allan & Burridge[185], σε μια προσπάθεια κατάταξης αυτών των λέξεων και φράσεων, διαμόρφωσαν ένα σχήμα με συγκεκριμένες διαβαθμίσεις, το οποίο έχει ως εξής:

Στο ηπιότερο επίπεδο βρίσκεται ο **Ευφημισμός (euphemism)**. Πρόκειται για την αντικατάσταση μιας χυδαίας ή επώδυνης λέξης ή έκφρασης με μια πιο «ευγενική» και «στρογγυλεμένη»[186]. Ο ομιλητής, όταν θέλει να αποφύγει τη χρήση μιας λέξης ή φράσης, χρησιμοποιεί στη θέση της ένα, θα λέγαμε νοηματικό

---

[181] Ljung. M.: Om svordomar I svenskam, engelskan, och andra sprak. Stockholm, Akademilitteratur, 1984, σελ. 24

[182] Σχετικά με την ελληνική σύγχρονη πραγματικότητα βλ.: Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης & Μ.Γ. Βαρβούνης: Άσεμνη Ελληνική Λαογραφία, Αθήνα, εκδ Καρδαμίτσα, σελ. 13-26 (Εισαγωγή)

[183] Anderson, L.G. and Hirsch, R.: A project on swearing: A comparison between American English and Swedish. Στο Swearing, Report no 1. Goteborg: Department of Linguistics, University of Goteborg 1985, σελ. 5

[184] Χαρακτηριστικά, οι συμμετέχοντες στην έρευνα υποστηρίζουν ότι λέξεις όπως: μαλάκας, σκατά, χέστηκα, δεν είναι τόσο «βαριές βρισιές» όπως τα: άντε γαμήσου, γαμώ τη μάνα σου, γαμώ το Χριστό σου κ.λπ.

[185] Allan, K. and Burridge, K.: Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge: Cambridge University Press 2006, σελ. 31-34

[186] Ενδεικτικά: Rawson, H.: A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. New York, Crown Publishers, 1981, Holder, R.W.: How Not To Say What You Mean. A Dictionary of Euphemisms. Oxford, Oxford University Press, 2002, Γιακουμάκη, Ε.: Ευφημισμός. Γλωσσική προσέγγιση. Παραδείγματα από τη νεοελληνική κοινή και τις διαλέκτους (διδακτορική διατριβή) Αθήνα, Τυπογραφείο Γραφικές Τέχνες Ε. Μπουλούκος – Α. Λογοθέτης ΑΕ, 2000

ισοδύναμο, δηλαδή, μια άλλη λέξη, η οποία συνήθως είναι πιο γενικευμένη ως προς το νόημά της, ή πιο «τεχνική», η οποία όμως επίσης έχει το ίδιο νόημα με την υβριστική λέξη την οποία αποφεύγει. Ο δε Hughes[187], υποστηρίζει ότι, όσο πιο αρνητική είναι η σημασία μιας λέξης-ταμπού, τόσο περισσότερους ευφημισμούς μπορεί να παράγει. Βέβαια αξίζει να σημειωθεί εδώ η παρατήρηση του Jay[188] ότι δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά το αν και κατά πόσο οι ομιλητές επιτυγχάνουν το ίδιο επίπεδο συναισθηματικής ικανοποίησης, όταν αντικαθιστούν μια λέξη-ταμπού με έναν ευφημισμό. Η δική μας έρευνα έδειξε ότι, κατά τη γνώμη των χρηστών, «δεν είναι το ίδιο», ή «δεν το ευχαριστιέσαι το βρισίδι», υποστηρίζουν μ' άλλα λόγια ότι τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στην εκτόνωση των συναισθημάτων, οι ευφημισμοί δεν είναι αρκετοί.

Στο αντίθετο άκρο βρίσκεται ο **Δυσφημισμός (dysphemism)**, η χρήση δηλαδή μιας προσβλητικής λέξης ή φράσης, αντί της αντίστοιχης ουδέτερης ή γενικότερα «ανώδυνης». Η Duda[189] ξεχωρίζει τους ακραίους δυσφημισμούς, τους οποίους αποκαλεί κακοφημισμούς. Εδώ εντάσσει τις σκόπιμα προσβλητικές και ιδιαίτερα σκληρές λέξεις και εκφράσεις, οι οποίες συχνά εκφράζουν ακραία συναισθήματα μίσους, οργής, θυμού, περιφρόνησης. «Οι ομιλητές καταφεύγουν στο δυσφημισμό, για να μιλήσουν για πρόσωπα και πράγματα που τους απογοητεύουν και τους ενοχλούν, που τα αποδοκιμάζουν και επιθυμούν να τα υποτιμήσουν, να τα εξευτελίσουν και να τα υποβαθμίσουν»[190]. Π.χ., φράσεις όπως: «άντε γαμήσου!», «είσαι πούστης!», «είσαι μαλάκας!», «είσαι πουτάνα!» κλπ, έχουν ως στόχο την αποδοκιμασία, την υποτίμηση και τον εξευτελισμό, μέσω της χρήσης δυσφημισμών. Οι περισσότερες από αυτές τις δυσφημιστικές φράσεις σχετίζονται με τη σεξουαλική δραστηριότητα, ενώ κάποιες άλλες κινούνται στο επίπεδο της ρατσιστικής συμπεριφοράς (που ασφαλώς είναι υποτιμητική και εξευτελιστική), π.χ. σκυλάραπας, βρωμόγυφτος, σκατόγυφτος κλπ. Αυτή την

---

[187] Hughes, G.: Swearing: A Social History of Foul Language. Oaths and Profanity in English. Oxford, Blackwell, 1991, σελ 12

[188] Jay, T.: The utility and ubiquity of taboo words. Perspectives on Psychological Science, 4 (2), 2009σελ. 154

[189] Duda. B.: Euphemisms and dysphemisms: In a search of a boundary line. Circulo de Linguistica Aplicda a la Comunication 45, 3-19 2011, σελ 10

[190] Cameron, D. and Kuick, D.: Language and Sexuality. Cambridge, Cambridge University Press 2003, σελ. 31

τελευταία κατηγορία του φυλετικού ρατσισμού, φαίνεται να την αποφεύγουν συστηματικά οι Έλληνες χρήστες της αθυροστομίας, ενώ αντίθετα, οι δυσφημισμοί που αφορούν στη σεξουαλική δραστηριότητα, αν και πρόκειται και πάλι για ρατσισμό, φαίνεται πως είναι σχεδόν κοινός τόπος[191].

Ο Jay[192] με τη σειρά του, χωρίζει τους δυσφημισμούς σε οκτώ υποκατηγορίες:

- Ταμπού ή βωμολοχίες (taboo or obscenity): εδώ εντάσσονται όλα τα χυδαία λόγια και οι αποδοκιμαστέες, μη αποδεκτές κοινωνικά εκφράσεις που δεν είναι επιτρεπτές στη δημόσια σφαίρα και υπόκεινται σε λογοκρισία (π.χ. πουτάνα, πούστης, άντε γαμήσου κ.λπ.).
- Επιφωνηματικές υβριστικές εκφράσεις (expletives): είναι οι συναισθηματικά φορτισμένες εκφράσεις χωρίς συγκεκριμένο αποδέκτη, οι οποίες διοχετεύουν λεκτικά συναισθήματα οργής, απογοήτευσης, φόβου κλπ.(π.χ. γαμώτο!, σκατά! Χέσε μέσα!).
- Βλασφημίες (blasphemy): ο εκ προθέσεως διασυρμός του Θεού και γενικότερα των θρησκευτικών πεποιθήσεων ή δοξασιών (π.χ. γαμώ την Παναγία σου, άντε στο διάολο).
- Ανοσιολογίες (profanity): εκφράσεις που χρησιμοποιούν θρησκευτική ορολογία με βλάσφημο, κοσμικό ή αδιάφορο τρόπο, χωρίς όμως να υπάρχει πρόθεση βλασφημίας εκ μέρους του ομιλητή. Πρόκειται απλά για ένα τρόπο έκφρασης συναισθηματικών αντιδράσεων ή κινήτρων, με περισσότερη ίσως έμφαση από όση χρειάζεται (π.χ. μα τον Θεό! μα την Παναγία! Σε κάποιες περιοχές της Ελλάδας συνηθίζεται η αναφορά στους πολιούχους – προστάτες αγίους, πχ. Μα τον Αϊ Σπυρίδωνα, μα τον Αϊ Διονύση (ιδιαίτερα σύνηθες στα Επτάνησα)
- Κατάρες (cursing): εκφράσεις που ενέχουν απειλή και η

[191] Το αν και σε ποιο βαθμό η χρήση αθυρόστομων εκφράσεων/δυσφημισμών με συγκεκριμένη σημασία αποτελεί ρατσιστική συμπεριφορά, είναι ένα πολύ σημαντικό θέμα, με το οποίο θα πρέπει να ασχοληθεί σοβαρότατα η επιστημονική κοινότητα.
[192] Jay, T.: Cursing in America. Philadelphia, John Benjamins 1992

διατύπωσή τους απαγορεύεται, τόσο από τους εκκλησιαστικούς κανόνες (π.χ. να πας στο διάολο!), όσο και τους κοινωνικούς (π.χ. να βγάλεις τον καρκίνο! Να ψοφήσεις! Να κόψεις το λαιμό σου!), οι οποίες έχουν δυνάμει βλαπτική προσλεκτική ισχύ, όταν ένας ομιλητής επιθυμεί να πληγώσει ή να προκαλέσει πόνο στον αποδέκτη.

- Χυδαιότητες (vulgarisms): είναι οι σκληρές, ακατέργαστες εκφράσεις «του δρόμου», οι οποίες στερούνται διακριτικότητας και ευαισθησίας, κρίνονται ως κακόγουστες και προσβλητικές, χρησιμοποιούνται δε, για να υποτιμήσουν ένα πρόσωπο ή πράγμα ή για μεμονωμένες αναφορές ή περιγραφές (π.χ. γαμήσου ρε, θέλω να χέσω).

- Προσβολές και φυλετικοί δυσφημισμοί (insults and racial slurs): πρόκειται για λεκτικές επιθέσεις, αναφερόμενες σε σωματικές, πνευματικές ή ψυχικές ιδιότητες του αποδέκτη (π.χ. χοντρέλα, στραβούλιακας, γερόπουστας, στόκος, βλαμμένος, γύφτος, σκυλάραπας). Κατά τη γνώμη των ερωτηθέντων, πρόκειται όχι μόνο για υβριστική αλλά και ρατσιστική συμπεριφορά και ως εκ τούτου, καταδικαστέα σε κάθε περίπτωση. Από αρκετούς δε, θεωρείται βαρύτερη προσβολή σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη υβριστική λέξη, φράση ή χειρονομία.

- Περιθωριακή γλώσσα ή αργκό: ο όρος αναφέρεται στο λεξιλόγιο που αναπτύσσεται από συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, με σκοπό να τις προσδιορίσει, λειτουργώντας συνεκτικά για τα μέλη τους, ενώ ταυτόχρονα απομονώνει τα μη μέλη[193]. «Η κύρια χρήση της αργκό είναι το να δείξει ότι

---

[193] Ο όρος αργκό αρχικά εμφανίστηκε στη Γαλλία, για να δηλώσει αρχικά το σωματείο των λωποδυτών και στη συνέχεια επικράτησε για κάθε είδους συνθηματικό ιδίωμα (Δελβερούδη, Ρ.: Γλωσσική ποικιλία. Στο Χρηστίδης, Α.Φ. (επιμέλεια.), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα, 54-57. Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001). Εξαιτίας του ότι σκοπός δημιουργίας της αργκό είναι οι σχέσεις εντός συγκεκριμένων κοινωνικών δικτύων, είναι φυσικό σε αυτή να απαντούν πολλοί αξιολογικοί τύποι, καθώς το λεξιλόγιό της δηλώνει ακραίες κρίσεις των συνομιλητών, οι οποίοι, μέσα από τη συχνή χρήση υποτιμητικών όρων, παραβιάζουν τα γλωσσικά ταμπού της κυρίαρχης κουλτούρας (Eble, C.: College Slang: In-group Language among College Students. Chapel Hill, University of North Carolina Press 1996 σελ.: 49-50). Ο T. Labov, στο: Social and Language boundaries among adolescents. American Speech 67 (4), 339-366, 1992 ταξινομεί αυτό το λεξιλόγιο σε τρεις κατηγορίες: α) λέξεις που ετικετοποιούν τους άλλους, β) λέξεις που χαρακτηρίζουν αρνητικά ή θετικά τις ανθρώπινες δραστηριότητες και γ) λέξεις που χρησιμοποιούνται στον ελεύθερο χρόνο των νέων. Τα ίδια ισχύουν και για τον αγγλικό όρο slang (Montagu, A.: The Anatomy of Swearing. New York, McMillan, 1967, Spears, R.: Slang and

ανήκεις στην παρέα»[194]. Αντίθετα, η παρουσία της σε τυπικές μορφές επικοινωνίας θεωρείται ακατάλληλη, αφού, κατ' ουσίαν καταλύει την ευπρέπεια του επίσημου/σοβαρού γραπτού λόγου[195]. Τα ειδικά αυτά περιθωριακά λεξιλόγια, δεδομένου ότι σχετίζονται με μη ευρέως αποδεκτές κοινωνικά δραστηριότητες και πρακτικές, έχουν την τάση να συγκροτούνται κυρίως από άσεμνο λεξιλόγιο[196]. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στη γλώσσα των νέων, η οποία χρησιμοποιείται κυρίως μεταξύ των εφήβων και των νεαρών ενηλίκων και φέρει ως κύρια χαρακτηριστικά την ευκολία χρήσης και τη διαρκή δημιουργία νέων όρων-λέξεων[197]. Αυτή τη γλώσσα, ή καλύτερα αυτό το ιδίωμα ο Γ. Κάτος[198] την ονομάζει νεοαργκό, εξαιτίας αυτής ακριβώς της ιδιότητάς της να εξελίσσεται και να τροποποιείται με ταχύτατους ρυθμούς.

Ο Crystal[199] με τη σειρά του, ταξινομεί ως εξής: υπό το γενικό όρο άσεμνο λεξιλόγιο (bad vocabulary), ξεχωρίζει τρεις υποκατηγορίες: λεξιλόγιο ταμπού (taboo vocabulary), άσεμνο λεξιλόγιο (invective/abuse vocabulary) και υβριστικό λεξιλόγιο (swearing vocabulary), με το τελευταίο να υποδιαιρείται περαιτέρω σε βωμολοχίες (obscenities), βλασφημίες (blasphemies) και ανοσιολογίες

---

euphemism. Middle Village, NY, Jonathan David, 1981, Eble, C.: College Slang: In-group Language among College Students. Chapel Hill, University of North Carolina Press 1996, Jay, T.: Why we Curse. Philadelphia, John Benjamins, 2000).

[194] Crystal, D.: The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge, Cambridge University Press, 1997 (2nd ed.) σελ.: 53

[195] Dumas, B.K., and Lighter, J.: Is slang a word for linguists? American Speech 53 (1), 1978, σελ.:14-15

[196] Για το τι ισχύει στη Νέα Ελληνική βλ. παραπάνω στη ενότητα Περιθωριακά Ιδιώματα

[197] Χαρακτηριστική είναι η ευκολία με την οποία τα παιδιά του Λυκείου και οι νεαροί ενήλικες δημιουργούν νέες υβριστικές λέξεις, κατά κύριο λόγο χρησιμοποιώντας ήδη υπάρχουσες και τροποποιώντας τες ανάλογα με τη διάθεση της στιγμής, ή την έμφαση που θέλουν να δώσουν στα λεγόμενά τους. Έτσι πλάθουν νέες λέξεις, κυρίως σύνθετα ή παρασύνθετα, όπως πχ. Από τη λέξη μαλάκας, έχουν γεννηθεί τα μαλακοπίτουρας, μαλακόσβουρα, μαλακοκάβλης, μαλακομπούκωμα κ.λπ. Επίσης, εξίσου εύκολα δημιουργούν μη υβριστικές, ωστόσο ειρωνικής διάθεσης λέξεις και εκφράσεις, προκειμένου να υπερτονίσουν χαρακτηριστικά προσώπων, πραγμάτων και καταστάσεων, π.χ. κλαρινογαμπρός, βλαχοπανώριος, περιπτερέιμπαν κ.ά., οι οποίες φυσικά διαδίδονται με εκπληκτική ταχύτητα μεταξύ των συνομηλίκων (βλ. σχετικά www.slang.gr).

[198] Κάτος, Γ.: Λεξικό της Λαϊκής και Περιθωριακής μας Γλώσσας: http://georgakas.lit.auth.gr/dictionaries/index.php/to-leksiko/i-neoargko-i-i-glossa-tis-simerinis-neolaias

[199] Ο.π. σελ.: 173

(profanities) [200].

Μεταξύ των δύο άκρων του ευφημισμού και του δυσφημισμού, οι Cameron & Kulick[201] κάλυψαν το κενό με τη δημιουργία του όρου ορθοφημισμός (orthophemism). Εδώ εντάσσονται οι ουδέτερες και ευθείες λέξεις και εκφράσεις, οι οποίες δεν είναι ούτε ευγενικές, αλλά ούτε και σκληρές ή χυδαίες. Στην ουσία πρόκειται για επισημότερες και κυριολεκτικές λεκτικές / φραστικές επιλογές[202] που βασίζονται συνήθως σε σχετική επιστημονική ορολογία. Ο ορθοφημισμός, δίνει τη δυνατότητα στον ομιλητή να αποστασιοποιηθεί από την όποια συναισθηματική φόρτιση μπορεί να περιέχει το νόημα μιας λέξης ή φράσης, χωρίς να αλλοιώσει το νόημα των λεγομένων. Ο Μοσχονάς[203] θεωρεί ότι, τόσο ο ευφημισμός όσο και ο ορθοφημισμός, είναι κατά βάση μορφές λογοκρισίας, που χρησιμοποιούνται προκειμένου να μην πληγούν, τόσο η καλή δημόσια εικόνα του ομιλητή, όσο και αυτή του ακροατή, ή, όπως υποστηρίζουν οι Allan & Burridge[204], να μη θιγεί ο τρόπος με τον οποίο κάποιος αντιλαμβάνεται τον εαυτό του μέσα από τα μάτια των άλλων.

Εδώ αξίζει να τονιστεί ότι, στην Κοινή Νέα Ελληνική, πολλές λέξεις και εκφράσεις που ανήκουν στο άσεμνο λεξιλόγιο, δεν έχουν πάντα υβριστικό ή προσβλητικό χαρακτήρα. Αντίθετα, μπορούν να εκφέρονται από τον ομιλητή ακόμα και ως έπαινοι, για παράδειγμα η φράση «πώς τα κατάφερες ρε πούστη μου;» υποδηλώνει θαυμασμό για κάποιο επίτευγμα, η φράση «είναι γαμάτο» ή «πω πω! Γαμάει» που εκφράζει θαυμασμό για κάποιο αντικείμενο, η φράση «έχει μεγάλα αρχίδια» που περιγράφει κάποιον πολύ ικανό σε κάτι, ενώ η προσφώνηση «που ‘σαι ρε μαλάκα!» μεταξύ φίλων δεν έχουν καμιά απολύτως αρνητική

---

[200] Για τη μετάφραση των όρων βλ. Ξυδόπουλος, Γ.Ι.: Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2008, σελ 253-254

[201] Cameron, D. & Kulick, D.: Language and Sexuality. Cambridge, Cambridge University Press 2003, σελ.: 19

[202] Allan, K. and Burridge, K.: Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge: Cambridge University Press 2006, σελ.: 33

[203] Μοσχονάς, Σ.: Διορθωτικές Πρακτικές. Στο Χρήσεις της γλώσσας (Πρακτικά επιστημονικού συμποσίου, Αθήνα 3-5 Δεκεμβρίου 2004), σελ.: 151-174. Αθήνα, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 2005

[204] Allan, K. and Burridge, K.: Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge: Cambridge University Press 2006, σελ.: 32

φόρτιση. Οι ερωτηθέντες έχουν σαφή αίσθηση αυτής της διαφοροποίησης και μάλιστα υποστηρίζουν ότι «δεν είναι το τι θα πεις, αλλά το πότε, πώς και σε ποιον θα το πεις» αυτό που κάνει μια λέξη ή φράση να γίνεται βρισιά. [205]

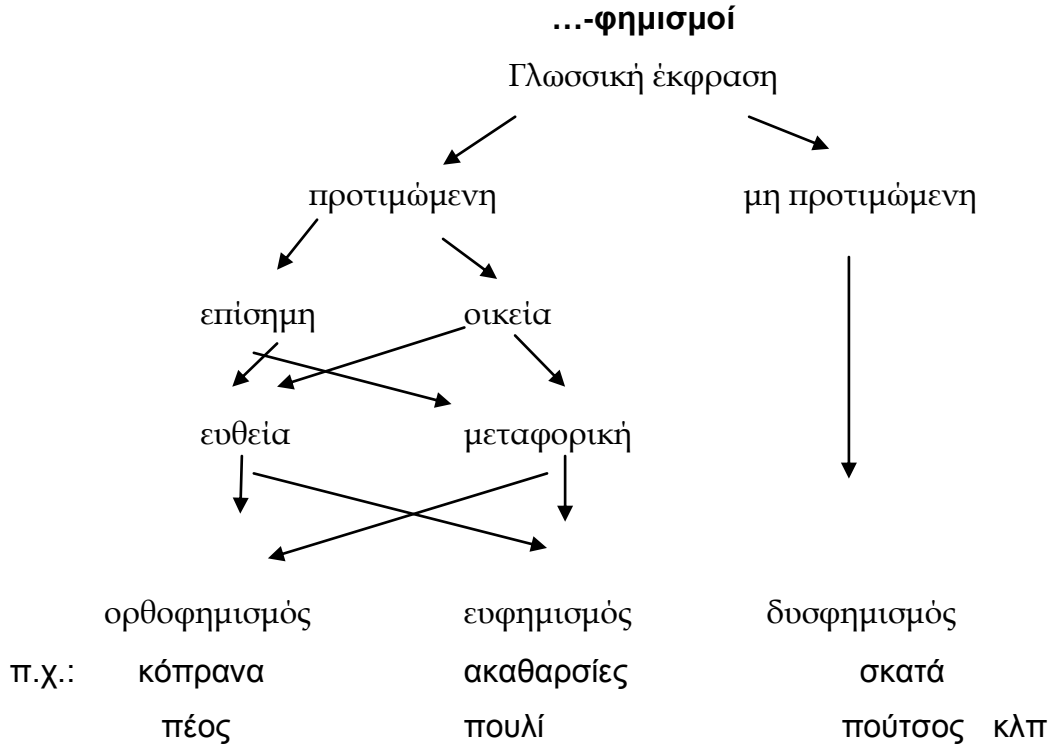

Σχ. 1 Πίνακας ...φημισμων[206]

Σε αυτό το σημείο, χρειάζεται να αποσαφηνιστεί το τι θεωρείται ως «άσεμνη γλώσσα» στη Νέα Ελληνική και ειδικότερα, πώς κάποιες λέξεις χαρακτηρίζονται ως υβριστικές, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία.

Ο Ljung[207], θεωρεί ότι το σημαντικότερο στοιχείο που προσδιορίζει κάποια λέξη ως άσεμνη είναι το να χρησιμοποιείται με τη μη τεχνική της σημασία. Δηλαδή, να μη χρησιμοποιείται με το πραγματικό της νόημα, αλλά ως

---

[205] Βλ. σχετικά και Καμηλάκη, Μ. Κατσούδα, Γ και Βραχιονίδου, Μ.: Πιπέρι στο στόμα! Όψεις των λέξεων-ταμπού στη Νέα Ελληνική. Πρόλογος Θανάσης Νάκας. Αθήνα, Καλλιγράφος, 2015, σελ.XXVI-XXIX

[206] Ό.π. σελ.: 18

[207] Ljung. M.: Om svordomar I svenskam, engelskan, och andra sprak. Stockholm, Akademilitteratur, 1984a σελ.: 23

χαρακτηρισμός, όχι απαραίτητα βάσιμος και αληθινός. Π.χ. Η λέξη «καριόλα» σημαίνει ένα συγκεκριμένο είδος κρεβατιού, ωστόσο, αν χρησιμοποιηθεί για να χαρακτηρίσει μια γυναίκα, αποτελεί υβριστική λέξη. Με παρόμοιο τρόπο, η λέξη στόκος, που κυριολεκτικά σημαίνει το γνωστό οικοδομικό υλικό, αν και δεν αποτελεί αθυρόστομη διατύπωση, στην περίπτωση που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει έναν άνθρωπο με την έννοια του χαζού, αποτελεί υβριστική λέξη. Επίσης, μια λέξη για να χαρακτηριστεί ως υβριστική, πρέπει να είναι λέξη-ταμπού ή να αναφέρεται σε κάποιο θέμα ταμπού για την κοινωνία και το χρόνο στον οποίο εμφανίζεται[208]. Τέλος, για να θεωρηθεί μια λέξη ως άσεμνη, θα πρέπει να χρησιμοποιείται με «συγκινητικό» (emotive) τρόπο. Ο Ljung διαφοροποιεί τους όρους «συγκινητικός (emotive) και «συγκινησιακός» (emotional), προσδιορίζοντας τη διαφορά στο βαθμό ελέγχου που μπορεί να έχει ο ομιλητής στην κατάσταση ή στο γεγονός, το οποίο πυροδοτεί τη χρήση της λέξης ή φράσης. Και ο ίδιος καταλήγει στο ότι «οι υβριστικές λέξεις είναι εκφράσεις που θεωρούνται σήματα ορισμένων συναισθημάτων και συμπεριφορών ενός ομιλητή, που χρησιμοποιεί λέξεις-ταμπού με μη τεχνικό τρόπο»[209].

Αντίστοιχα, οι Anderson & Hirsch[210], ορίζουν τρία χαρακτηριστικά, ως προαπαιτούμενα για να μπορεί μια λέξη να χαρακτηριστεί ως υβριστική:

1. Η λέξη πρέπει να αναφέρεται σε κάποιο θέμα ταμπού ή/και σε ζητήματα μη αποδεκτά από την κοινωνία κατά το συγκεκριμένο χρόνο,

2. η λέξη πρέπει να ερμηνεύεται κυριολεκτικά και

3. η λέξη να μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να εκφραστούν έντονα συναισθήματα και συμπεριφορές.

Παρόλα αυτά, τόσο ο Ljung, όσο και οι Anderson & Hirsch, φαίνεται

---

[208] Ljung. M.: Om svordomar I svenskam, engelskan, och andra sprak. Stockholm, Akademilitteratur, 1984a σελ.: 22

[209] Ο Markus Karjalainen στο: Where have all the swearwords gone An analysis of the loss of swearwords in two Swedish translations of J. D. Salingers Catcher in the Rye Master's Thesis, October 2002. University of Helsinki, Department of English, Faculty of Arts. University of Helsinki, Helsinki 2002, σελ.: 21 μεταφράζει τον ορισμό του Ljung στα αγγλικά ως εξής: «[Swearwords are] expressions that are seen as signals of certain emotions and attitudes in a speaker, using taboo words in a non technical way»

[210] Anderson, L.G. and Hirsch, R.: A project on swearing: A comparison between American English and Swedish. Στο Swearing, Report no 1. Goteborg: Department of Linguistics, University of Goteborg 1985, σελ. 5

πως τείνουν στην άποψη ότι είναι δύσκολο να δοθεί ένας ορισμός για τις άσεμνες λέξεις, καθώς δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ όλων των μελετητών του θέματος.

Συνοψίζοντας λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, στη Νέα Ελληνική, κατά κύριο λόγο, το άσεμνο λεξιλόγιο χρησιμοποιείται:

1. Με τρόπο καθαρά υβριστικό,
2. με τρόπο κολακευτικό μεταξύ ατόμων με ιδιαίτερη οικειότητα στις σχέσεις τους,
3. με σκοπό να μειώσει ή να προσβάλει κάποιο πρόσωπο, μια δραστηριότητα. ενέργεια ή ιδιότητα και
4. με τρόπο σχεδόν ουδέτερο, δηλαδή χωρίς ιδιαίτερη συναισθηματική φόρτιση.

2.5 Η δημιουργία του Άσεμνου Λεξιλογίου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τόσο τα περιθωριακά λεξιλόγια γενικά, όσο και το άσεμνο λεξιλόγιο ειδικότερα, ακολουθούν κατά βάση τους κανόνες που ισχύουν στη Νέα Ελληνική, αναφορικά με τη σύνταξη, την εκφορά του λόγου, αλλά και την ίδια τη δημιουργία των λέξεων.

Αναλυτικότερα, ως προς την **ετυμολογία** των λέξεων, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Το μεγαλύτερο μέρος των λέξεων είναι ελληνικές και προέρχονται από αρχαιοελληνικές, βυζαντινές-μεσαιωνικές και ελληνιστικές ρίζες, σε ποσοστό που αγγίζει το 70%, ενώ το 30% προέρχεται από άλλες γλώσσες, μεταξύ των οποίων η Τουρκική, η Ιταλική, η Γαλλική και η Αγγλική, η οποία επηρεάζει περισσότερο τη γλώσσα των νέων, λόγω της μεγαλύτερης εξοικείωσής τους με αυτή, μέσω, όχι μόνο της σχετικής γλωσσομάθειας, αλλά κατά κύριο λόγο μέσω της μουσικής, του κινηματογράφου και του διαδικτύου. Ο Ανδρουτσόπουλος αναφερόμενος ειδικά στη γλώσσα των νέων αναφέρει ότι: «Ο δανεισμός αργκοτικών αγγλισμών αντικατοπτρίζει μια προσέγγιση βιωματικών εμπειριών σε διεθνές επίπεδο: Συγκρίσιμες νεανικές ομάδες σε διάφορες χώρες βασίζονται στις ίδιες πολιτισμικές

πηγές. Καθώς τα «ήθη και έθιμα» μιας νεανικής κουλτούρας (στο χορό, στον τρόπο ντυσίματος, στην κοινωνική τοποθέτηση κλπ) ισχύουν ανεξάρτητα από την κάθε χώρα, η νεανική πολιτισμική γνώση εκφράζεται σε διάφορες γλώσσες με τα ίδια διεθνή δάνεια…»[211]. Το αξιοσημείωτο γεγονός ότι, κατά κύριο λόγο, η γλώσσα των νέων βρίθει λέξεων προερχομένων από την Αγγλική δεν πρέπει να μας εντυπωσιάζει. Πρόκειται λοιπόν για μια διαδικασία «παγκοσμιοποίησης» σε επίπεδο γλωσσικής έκφρασης.

Ο δανεισμός ωστόσο αυτός, αν και φαίνεται να είναι εξαιρετικά δημιουργικός, εμφανίζεται μόνο σε κάποια λεξικά πεδία. Οι λέξεις προσαρμόζονται σε κάθε περίπτωση στους κανόνες Ελληνικής, θα λέγαμε «εξελληνίζονται» σε επίπεδο μορφής, αφού, με την προσθήκη καταλήξεων, κλίνονται όπως οι αντίστοιχες ελληνικές. Σε αυτό το σημείο έντονες φαίνεται να είναι οι επιρροές από την αργκό του διαδικτύου, με χρήστες άτομα κυρίως νεότερης ηλικίας. Τέλος, ένα συχνό φαινόμενο των τελευταίων χρόνων, είναι η «αντίστροφη μετάφραση», δηλαδή η κυριολεκτική μετάφραση στα αγγλικά αργκοτικών ελληνικών εκφράσεων, με σκοπό βέβαια όχι την προσβολή αλλά το χιούμορ. Π.χ. η έκφραση «σιγά τον πολυέλαιο» αγγλικοποιείται σε «slowly the very oil», που φυσικά για τους χρήστες της Αγγλικής δεν έχει νόημα, όπως επίσης η φράση «θα σου αλλάξω τα φώτα» γίνεται «I'm gonna change your lights», ή το «χέζε ψηλά κι αγνάντευε» μετατρέπεται σε «shit high and look away» ενώ το «από την πόλη έρχομαι και στην κορφή κανέλλα» (που ούτε στα ελληνικά έχει νόημα), καταλήγει σε «from the town I'm coming and on the top cinnamon».

Επίσης, μικρό ποσοστό λέξεων φαίνεται να έχει σλαβικές ρίζες, ενώ η Γερμανική φαίνεται να μη συμμετέχει σε αυτή τη διαδικασία δανεισμού.

Η Αναστασιάδη - Συμεωνίδη[212], επισημαίνει την αριθμητική/στατιστική υπεροχή των δανείων ουσιαστικών, τόσο στα ειδικά λεξιλόγια, όπως και στους πολιτιστικούς όρους, γεγονός που έχει τις ρίζες του στη φύση των ουσιαστικών της

---

[211] Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Γλώσσα των νέων. Στο Χρηστίδης, Φ.Α. και Θεοδωροπούλου, Μ. (επιμέλεια.), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα, 108-113. Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001

[212] Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α.: Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής: Άμεσα δάνεια από τη γαλλική και αγγλοαμερικανική μορφοφωνολογική ανάλυση. Θεσσαλονίκη, Υπηρεσία Δημοσιευμάτων ΑΠΘ, 1994, σελ.: 68

Νέας Ελληνικής, ενώ αντίστοιχα άλλες γλώσσες όπως η Αγγλική ή η Γαλλική παρουσιάζουν σημαντική αυτονομία και συγκροτούν σημασιολογικά το στοιχείο που κατονομάζουν. Χαρακτηριστικό είναι δε ότι, κάθε φορά που εντάσσεται στη γλώσσα ένα νέο αντικείμενο αναφοράς, εντάσσεται και το αντίστοιχο γλωσσικό σημείο μέσω του δανεισμού[213].

Αντίστοιχα, ξενόγλωσσες καταλήξεις, κυρίως προερχόμενες από τη Γαλλική, χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία λέξεων, που ωστόσο το θέμα τους είναι ελληνικής προέλευσης[214].

Τα ρήματα από την άλλη πλευρά, δεν περιορίζονται κατά το δανεισμό, αφού αρκεί να προστεθεί ένα επίθημα και η νέα λέξη να «ελληνοποιηθεί» άμεσα.

Μια άλλη κατηγορία, είναι ο «σημασιολογικός ή εσωτερικός δανεισμός». Πρόκειται για τη μεταφορά του νοήματος μιας λέξης που ανήκει σε συγκεκριμένη γλώσσα σε λέξη άλλης γλώσσας, που ωστόσο μέχρι τη δεδομένη στιγμή δεν έχει χρησιμοποιηθεί με αυτή τη σημασία. Ο αριθμός των σημασιολογικών δανείων της Νέας Ελληνικής είναι πολύ μεγάλος, τόσο στο καθημερινό, όσο και στο άσεμνο λεξιλόγιο που μας ενδιαφέρει εδώ[215]. Για παράδειγμα, το ρήμα «ικανοποιώ» που μέχρι πρότινος λειτουργούσε με την έννοια του: καλύπτω κάποια ανάγκη – ευχαριστιέμαι με κάτι κλπ, επηρεασμένο από την αγγλική γλώσσα και συγκεκριμένα από το ρήμα satisfy, περιορίζει τη σημασία του και λειτουργεί ως ευφημισμός στην περίπτωση που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη σεξουαλική ικανοποίηση. Παρόμοια μπορεί να λειτουργήσει η λέξη «νονός», που αρχικά σημαίνει τον ανάδοχο στο μυστήριο της βάπτισης, επηρεασμένη όμως από την αντίστοιχη αγγλική godfather και ιδιαίτερα από τη από τη γνωστή αγγλόφωνη ταινία με τον ομώνυμο τίτλο, κατά περίπτωση δηλώνει τον αρχηγό συμμορίας, τον

---

[213] Ο Χ. Χαραλαμπάκης στο: Νεοελληνικός λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη, 1999 (3η εκδ) σελ 338-339, υποστηρίζει ότι ένα μεγάλο μέρος των ξένων λέξεων και εκφράσεων που χρησιμοποιούνται σήμερα στη Νέα Ελληνική, είναι μεμονωμένες λέξεις, που σχηματίζονται από στοιχεία της Ελληνικής, της Λατινικής κλπ και ονομάζονται διεθνισμοί, είναι κατά κύριο λόγο επιστημονικοί όροι, που μεταφέρονται σχεδόν άμεσα από τη μια γλώσσα στην άλλη, προκειμένου να καλύψουν τα κενά που υπάρχουν. Οι λέξεις αυτές δε μεταφράζονται, ή προσαρμόζονται ελάχιστα στη γλώσσα στην οποία εισάγονται και είναι κατανοητές χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια από τους χρήστες.

[214] Πρόκειται κυρίως για λέξεις που σχετίζονται εννοιολογικά με το σεξ.

[215] Ο σημασιολογικός δανεισμός λειτουργεί κατά το πλείστον ως ευφημισμός στην περίπτωση του ασέμνου λεξιλογίου.

«άνθρωπο της νύχτας» κλπ[216].

[216] Βλ σχετικά Χαραλαμπάκης Χ.: Νεοελληνικός λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη, 1999 (3η εκδ) σελ 330-331.

Κεφάλαιο 3ο . ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ – ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ (δημογραφικά στοιχεία)

Προκειμένου να συγκεντρωθούν στοιχεία ικανά να δώσουν μια εικόνα, έστω και αδρή, της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας αναφορικά με τη χρήση της αθυρόστομης διατύπωσης και των υβριστικών – προσβλητικών χειρονομιών, εκτός από τις συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν, κρίθηκε απαραίτητο να γίνει συλλογή πληροφοριών και μέσω ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων.

Τα ερωτηματολόγια αυτά αντιστοιχούν ως προς το περιεχόμενο των ερωτήσεων στις συνεντεύξεις, ενώ επιπλέον διευκολύνουν τη συλλογή τεράστιου όγκου πληροφοριών σε σύντομο χρονικό διάστημα και χωρίς να είναι απαραίτητη η φυσική παρουσία του ερευνητή[217].

Στην παρούσα ενότητα αναλύονται τα στατιστικά στοιχεία, όπως μελετήθηκαν και αποτυπώθηκαν με το λογισμικό IBM SPSS Statistics. Οι πληροφορίες που αναλύονται εδώ, προέρχονται από το σύνολο των συμπληρωμένων ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων και των συνεντεύξεων, οι οποίες κωδικοποιήθηκαν αντίστοιχα. Ο συνολικός αριθμός συμμετεχόντων στην έρευνα ανέρχεται σε 5873 ενήλικα άτομα, εκ των οποίων τα 193 έδωσαν μόνο προφορικές συνεντεύξεις, τα 5580 συμπλήρωσαν ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια και έδωσαν διευκρινιστικές συνεντεύξεις, ενώ 100 άτομα που έδωσαν πληροφορίες αναφορικά με τις αθυρόστομες παροιμίες και συναφούς μορφής διατυπώσεις, δεν συμπεριλαμβάνονται στο σύνολο των συμμετεχόντων, αφού η καταγραφή των παροιμιών έγινε σποραδικά και όχι αποκλειστικά στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Επίσης, διενεργήθηκαν 128 συνεντεύξεις με εφήβους, οι οποίες δεν αναλύθηκαν στατιστικά.[218]

---

[217] Τα πλεονεκτήματα της χρήσης του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου παρουσιάζονται αναλυτικά στο κεφάλαιο σχετικά με τη μεθοδολογία της έρευνας, σελ. 33

[218] Οι ανήλικοι δεν πληρούσαν όλα τα κριτήρια και δεν μπορούσαν να απαντήσουν και να απαντήσουν σε όλα τα ερωτήματα (πχ δεν εργάζονται). ΓΙ αυτό το λόγο και δεν συνυπολογίστηκαν οι απαντήσεις τους στη στατιστική ανάλυση και γενικότερα στη μελέτη του υλικού, αλλά χρησιμοποιήθηκαν μόνο για να δώσουν μια εικόνα της γλώσσας που χρησιμοποιούν οι νέοι στις

Πρόκειται για τα ποσοτικά δεδομένα, τα οποία αφορούν στην πληθυσμιακή σύσταση του δείγματος των συμμετεχόντων, ως προς το φύλο, την ηλικία, το θρήσκευμα, την εκπαίδευση (μορφωτικό επίπεδο), το επάγγελμα, τον τόπο κατοικίας και το εισόδημα. Πρόκειται δηλαδή για μετρήσεις, που παρουσιάζουν τη σύσταση του δείγματος που χρησιμοποιήθηκε στο κομμάτι της στατιστικής ανάλυσης. Η δε παρουσίαση αυτή του δείγματος κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου να καταδειχθεί η αξιοπιστία της έρευνας, στο επίπεδο της, κατά το δυνατόν, πληρέστερης απεικόνισης της σύστασης του πληθυσμού που προσδιορίστηκε ως σημείο αναφοράς της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

3.1 Φύλο

Αναφορικά με το φύλο, η αναλογία είναι 32% άνδρες και 68% γυναίκες. Το γεγονός μπορεί να ερμηνευθεί ως εξής: αφενός οι γυναίκες πείθονται ευκολότερα να πάρουν μέρος σε μια έρευνα, αφετέρου, το φύλο της ερευνήτριας συνετέλεσε στην «εξοικείωση» του δείγματος με το υπό μελέτη αντικείμενο.

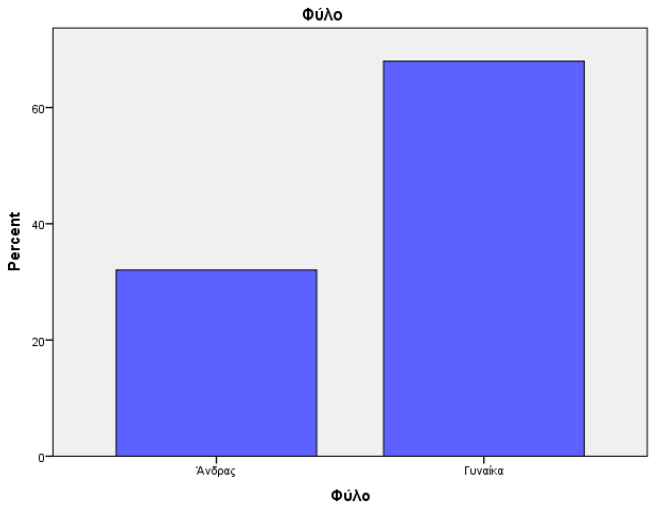

Σχ. 2 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το φύλο των συμμετεχόντων

μέρες μας.

3.2 Ηλικία

Στο γράφημα που ακολουθεί καταγράφονται οι ηλικίες των συμμετεχόντων στην έρευνα. Οι τιμές κυμαίνονται από δέκα οκτώ (18) ως εβδομήντα (70) ετών, όπως ορίστηκε μεθοδολογικά, προκειμένου να αποδοθεί η κατά το δυνατό σύγχρονη εικόνα του θέματος που μας ενδιαφέρει.

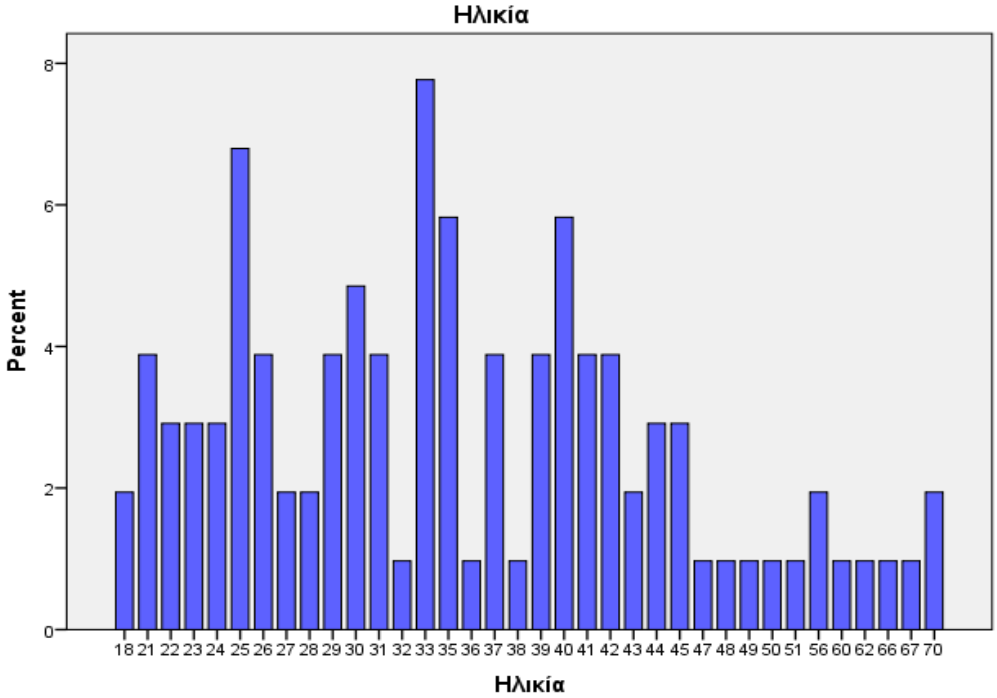

Σχ. 3 Γράφημα κατανομής των συμμετεχόντων κατά ηλικία

3.3 Θρήσκευμα

Αναφορικά με το θρήσκευμα, η συντριπτική πλειοψηφία δήλωσε «χριστιανός/ή» σε ποσοστό 81%, ενώ «άθεος/η» δήλωσε το 19%. Ένα μικρό μέρος, της τάξης του 3% δήλωσε «άλλο», αποφεύγοντας ουσιαστικά να εκφράσει τη θρησκευτική του τοποθέτηση. Το γεγονός της διαμόρφωσης των συγκεκριμένων αναλογιών ήταν αναμενόμενο, με βάση την υφιστάμενη κατάσταση στην Ελλάδα σήμερα.

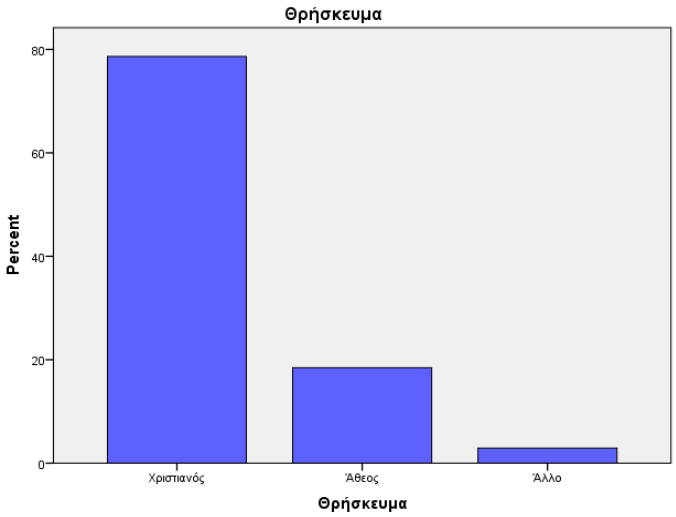

Σχ. 4 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το θρήσκευμα των συμμετεχόντων

3.4 Εκπαίδευση

Αναφορικά με την εκπαίδευση – μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, όπως φαίνεται και στα σχήματα που ακολουθούν, καλύπτεται όλο το φάσμα, το οποίο αντιστοιχεί γενικότερα και με το μορφωτικό επίπεδο του συνόλου του πληθυσμού στις αντίστοιχες ηλικίες (όπως αυτά αποτυπώνονται από την ΕΛΣΤΑΤ: http://www.statistics.gr/el/statistics/pop?p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_3_struts_action=%2Fsearch%2Fsearch&_3_redirect=%2Fel%2Fstatistics%2Fpop&_3_keywords=%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7&_3_groupId=0). ΓΥΜΝΑΣΙΟ ποσοστό 1%, ΛΥΚΕΙΟ ποσοστό 11,7%, ΑΕΙ και ΤΕΙ ποσοστό 48,5% και ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ή και ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ ποσοστό 38,8%. Διαπιστώνεται ότι υπάρχει σαφής άνοδος του μορφωτικού επιπέδου στις νεώτερες γενιές, μια και το 87,3% έχει κάνει ανώτατες σπουδές [219].

[219] Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι κανένας από τους αποφοίτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν δέχτηκε να συμμετέχει στην έρευνα, ή δεν πληρούσε τα κριτήρια που προσδιόριζαν το δείγμα πληθυσμού που χρησιμοποιήθηκε (έλλειψη επαφής με τις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο).

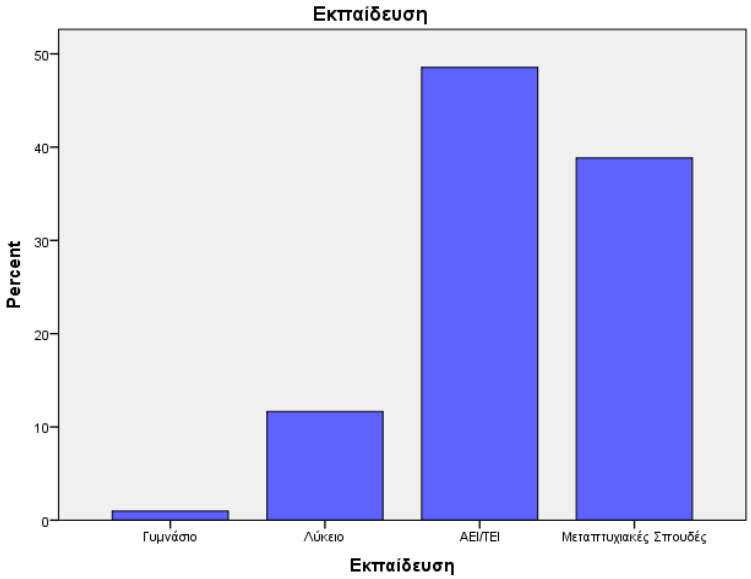

Σχ. 5 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων

3.5 Επάγγελμα

Ως προς την επαγγελματική απασχόληση, το δείγμα έχει ως εξής: 33% άνεργοι και φοιτητές – σπουδαστές (πρόκειται κυρίως για τα νεώτερα σε ηλικία άτομα), ενώ με υπαλληλική σχέση εργασίας (δημόσιος και ιδιωτικός τομέας), δηλώθηκε το 44,6%. Οι ελεύθεροι επαγγελματίες (ανεξάρτητα από το αν απασχολούνται σε μία ή περισσότερες εργασιακές σχέσεις), καλύπτουν του 18,4%. Τέλος, το ποσοστό των συνταξιούχων ήταν το μικρότερο, όπως εξάλλου ήταν φυσικό, βάσει της ηλικιακής ομάδας πληθυσμού στην οποία αναφερόμαστε, φτάνοντας μόλις το 3,9%.

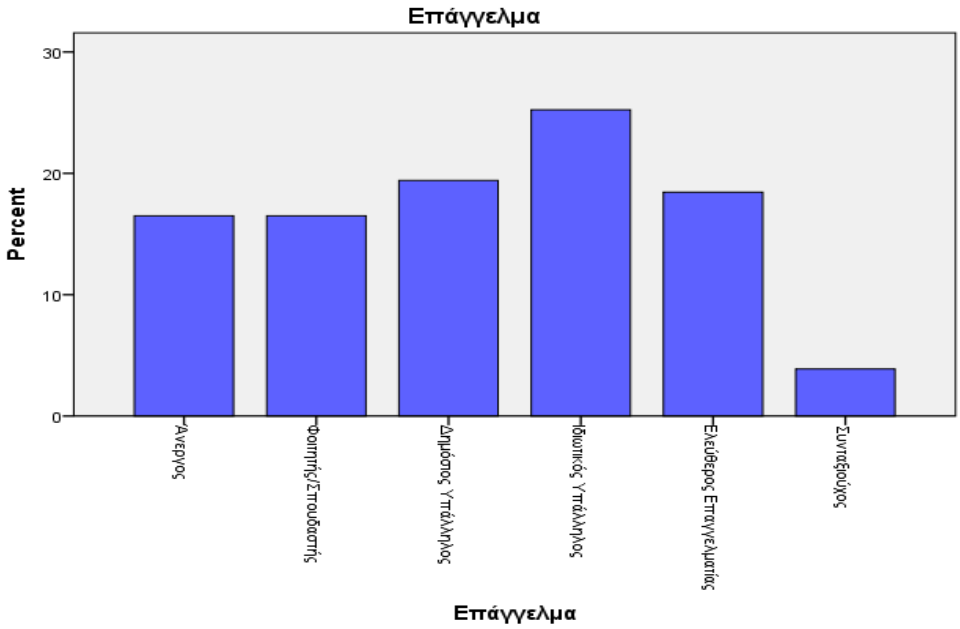

Σχ. 6 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς την επαγγελματική δραστηριότητα των συμμετεχόντων

3.6 Τόπος κατοικίας

Τα στοιχεία σχετικά με τον τόπο κατοικίας του δείγματος, δίνουν τις εξής πληροφορίες: σε αγροτικές περιοχές (μικρού πληθυσμού, αυτά που οι ίδιοι χαρακτηρίζουν «οικισμούς») κατοικεί το 8,7%. Σε ημιαστικές περιοχές (περισσότερος πληθυσμός από την προηγούμενη κατηγορία, τα λεγόμενα «χωριά» και μικρές πόλεις της επαρχίας), κατοικεί επίσης 8,7% του δείγματος. Σε αστικές περιοχές (πόλεις με πληθυσμό άνω των 50.000 κατοίκων) διαβιεί το 36,9%, ενώ στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα κλπ) ζει το 45,6% του δείγματος. Από αυτά τα στοιχεία διαπιστώνεται ξεκάθαρα και εύκολα η αστικοποίηση του πληθυσμού, μια και το άθροισμα αστικών περιοχών και αστικών κέντρων φθάνει στο ποσοστό του 82,5% του συνολικού δείγματος.

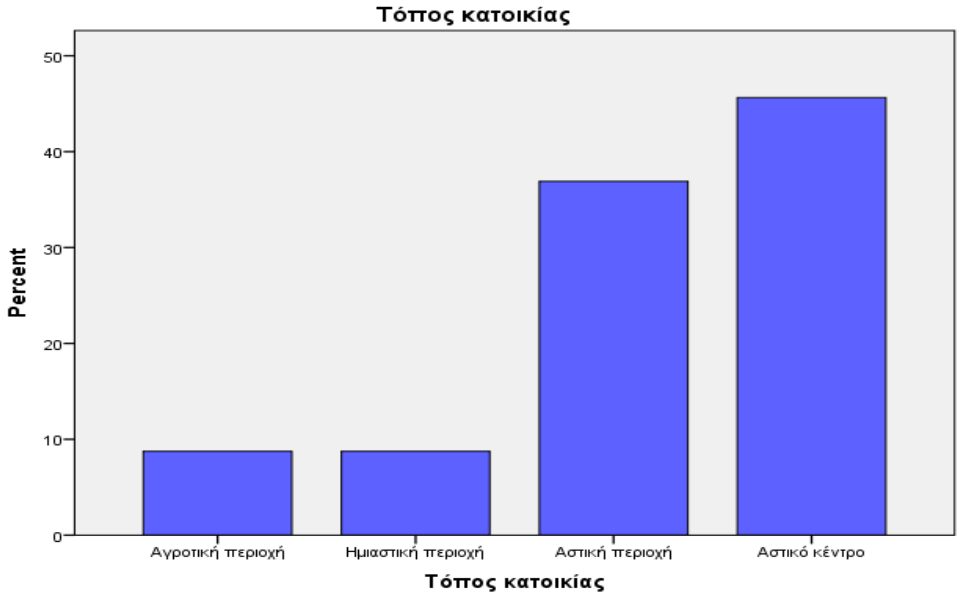

Σχ. 7 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς τον τόπο κατοικίας των συμμετεχόντων

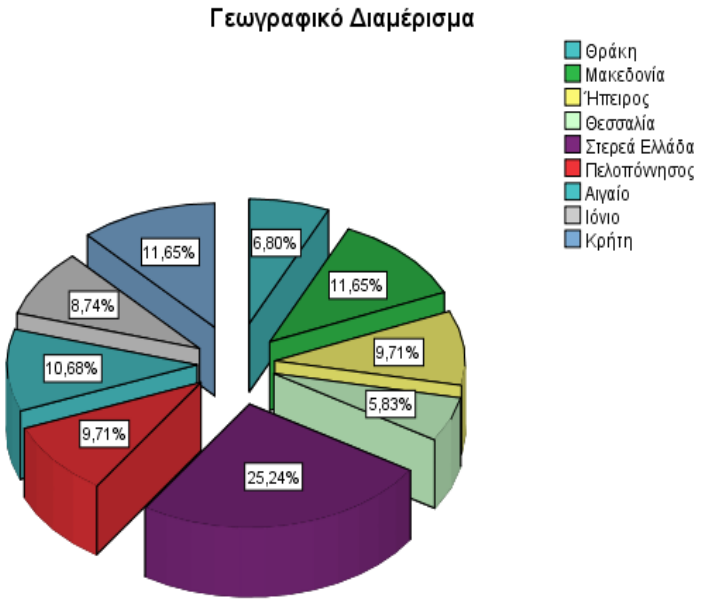

Σχ. 8 Γράφημα κατανομής συμμετεχόντων ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

3.7 Εισόδημα

Το εισόδημα, βάσει των πληροφοριών που προσέφεραν οι συμμετέχοντες, διαμορφώνεται ως εξής: 0 - 500 ευρώ κερδίζει το 42,7%. Το γεγονός οφείλεται στο ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός μη εργαζομένων μεταξύ των συμμετεχόντων, το σύνολο ανέργων και φοιτητών-σπουδαστών αγγίζει το 33%, ενώ οι ελεύθεροι επαγγελματίες δήλωσαν επίσης χαμηλά εισοδήματα (το δεύτερο αυτό στοιχείο δε μπορεί να διασταυρωθεί, λόγω της φύσης των επαγγελμάτων αλλά και των πιθανών «ελλείψεων» στις φορολογικές δηλώσεις)· 501 - 1000 ευρώ δηλώνει ότι κερδίζει το 26,2%, 1001 - 2000 το 11,7%, ενώ στο ψηλότερο σκαλοπάτι, 2001 - 3000 ευρώ βρίσκεται μόλις το 11,7% των συμμετεχόντων. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι ουδείς δήλωσε εισόδημα μεγαλύτερο των 3000 ευρώ, οπότε, ως μηδενική τιμή, δεν συμπεριλαμβάνεται στις παρακάτω μετρήσεις. Όπως εύκολα φαίνεται, το δείγμα που πληθυσμού που πήρε μέρος στην έρευνα βρίσκεται πολύ κοντά στα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (ενδεικτικοί πίνακες http://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SFA10/)

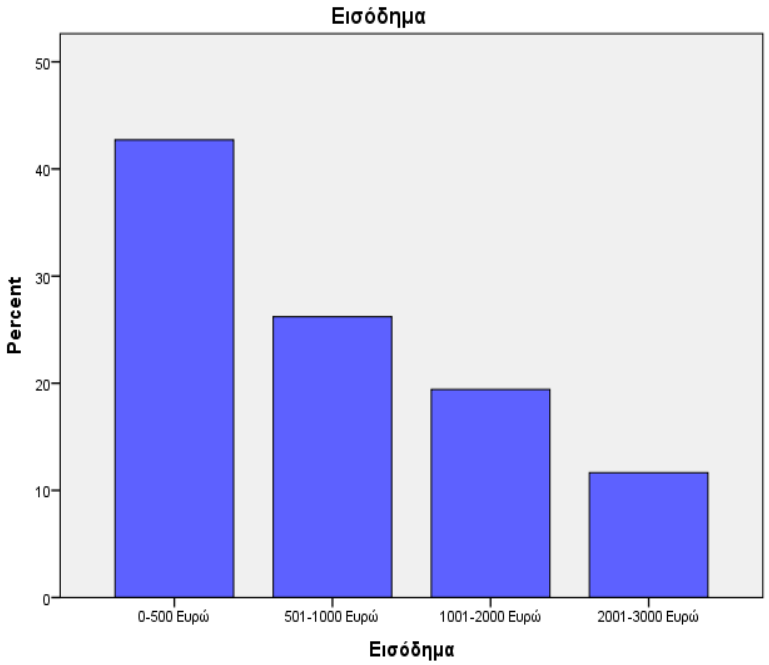

Σχ. 9 **Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας ως προς το μηνιαίο εισόδημα των συμμετεχόντων**

Κεφάλαιο 4ο. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα που προέρχονται από τις πληροφορίες οι οποίες συγκεντρώθηκαν μέσω του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου και των συνεντεύξεων. Οι πληροφορίες αυτές είναι οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, οι οποίες κωδικοποιήθηκαν προκειμένου να είναι αξιοποιήσιμες μέσω της χρήσης των λογισμικών SPSS και NVIVO.

Οι απαντήσεις δεν υπέστησαν την παραμικρή επεξεργασία, προκειμένου να μην υπάρξει η παραμικρή αλλοίωση. Οι απαντήσεις δεν υπέστησαν ορθογραφικό και συντακτικό έλεγχο, ούτε ταξινομήθηκαν με τρόπο διαφορετικό από αυτόν που έδωσαν οι ερωτηθέντες. Σε αυτήν ακριβώς τη μη επεξεργασμένη μορφή, οι συχνότερες από αυτές παρατίθενται και στους ενδεικτικούς πίνακες που υπάρχουν στην παρούσα μελέτη. Η κωδικοποίηση επίσης δεν αλλοίωσε τις απαντήσεις, αφού περιορίστηκε στην αντικατάσταση των τυποποιημένων απαντήσεων με αριθμούς, προκειμένου να καταστεί δυνατή η καταμέτρηση (πχ. Η απάντηση ΝΑΙ μετατράπηκε σε 1, η απάντηση ΟΧΙ σε 2)

Ως προς το κυρίαρχο ερώτημα για το αν οι ερωτηθέντες – πληροφορητές χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις ή / και χειρονομίες, η κατάσταση διαμορφώνεται ως εξής, όπως φαίνεται και στο ακόλουθο διάγραμμα:

Θετική απάντηση (ΝΑΙ) δίνει το σχεδόν 68% του συνόλου των ερωτηθέντων. Αρνητική απάντηση έδωσε το υπόλοιπο 32%.

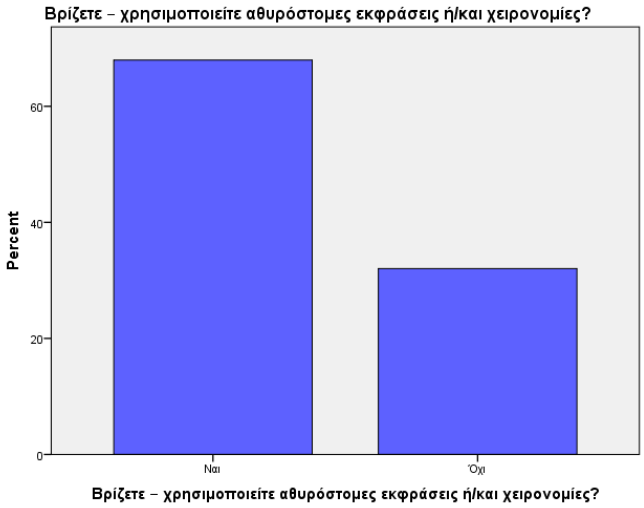

Σχ. 10 Γράφημα ποσοστιαίας αναλογίας χρήσης αθυρόστομων εκφράσεων ή / και προσβλητικών χειρονομιών

Ως προς το φύλο, η συχνότητα χρήσης αθυρόστομων εκφράσεων διαμορφώνεται ως εξής, βάσει του ANOVA TEST:

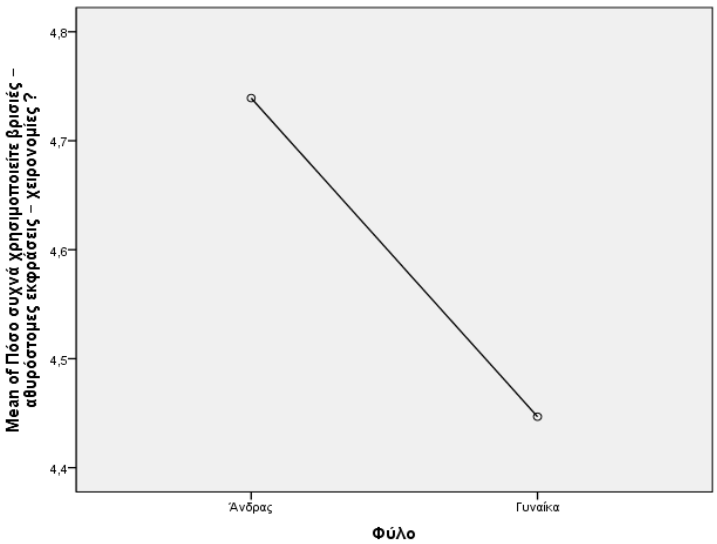

Σχ. 11 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυροστομίας μεταξύ ανδρών και γυναικών

Στο παραπάνω διάγραμμα φαίνεται ξεκάθαρα ότι οι άνδρες υπερτερούν έναντι των γυναικών ως προς τη συχνότητα, στο σύνολο του πληθυσμού. Η

διαφορά δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντική (άνδρες 4,75, γυναίκες 4,45).

Ωστόσο, φαίνεται πως το εισόδημα σε συνάρτηση με το φύλο, επηρεάζει τη χρήση των αθυρόστομων διατυπώσεων, με τον αντίστροφο τρόπο.

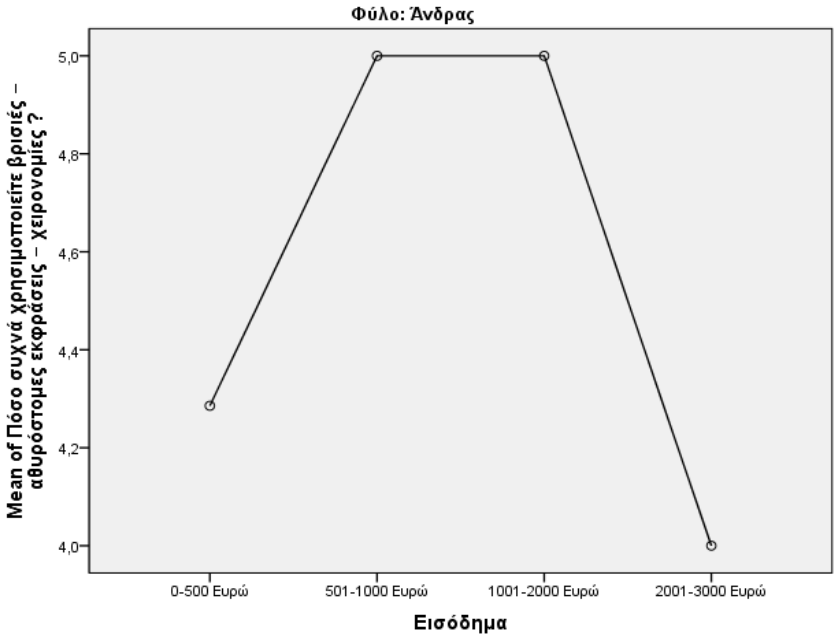

Σχ. 12 Διάγραμμα αναλογίας χρήσης αθυροστομίας σε συνδυαστική σχέση φύλου και εισοδήματος (άνδρες)

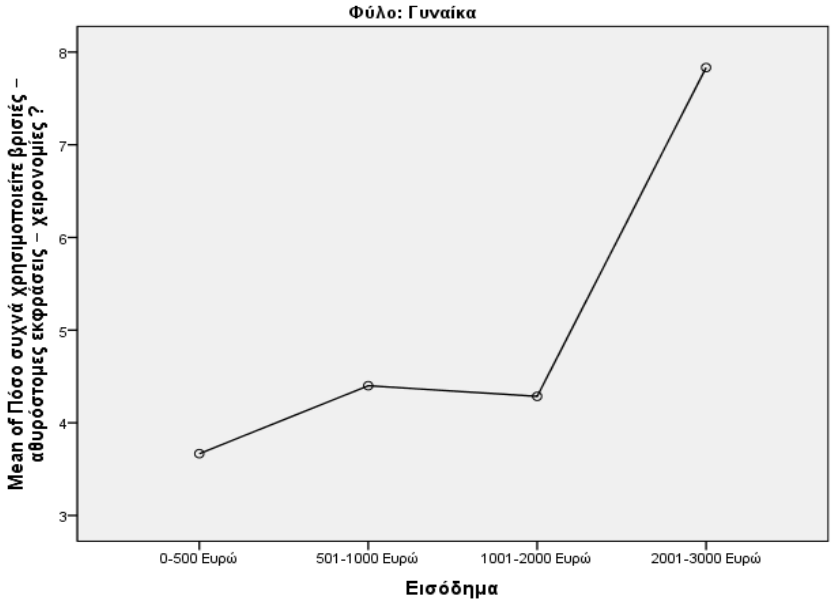

Σχ. 13 Διάγραμμα αναλογίας χρήσης αθυροστομίας σε συνδυαστική σχέση φύλου και εισοδήματος (γυναίκες)

Τα διαγράμματα 12 και 13 δείχνουν ότι, για τους μεν άνδρες η αύξηση του εισοδήματος δεν επιδρά ιδιαίτερα στη χρήση της αθυροστομίας, αφού η πλειοψηφία, εντασσόμενη στα μεσαία εισοδήματα (1001 - 2000 ευρώ), διαμορφώνει αισθητά υψηλότερα ποσοστά χρήσης, σε σύγκριση με τις ακραία χαμηλές τιμές των πολύ χαμηλών και πολύ υψηλών εισοδημάτων.

Αντίθετα, στις γυναίκες το εισόδημα φαίνεται πως επηρεάζει σημαντικά, δίνοντας τα μέγιστα ποσοστά χρήσης στα υψηλά εισοδήματα και τα ελάχιστα στα χαμηλά εισοδήματα, ενώ η μικρή πτωτική τάση που παρουσιάζεται στα μεσαία, φαίνεται πως δεν είναι στατιστικά σημαντική[220].

Επίσης, οι γυναίκες με υψηλά εισοδήματα είναι αναλογικά λίγες στο σύνολο του πληθυσμού, με αποτέλεσμα η αναλογία του Σχ. 18 να μην αλλοιώνεται από το γεγονός της αύξησης της χρήσης αθυρόστομων διατυπώσεων και χειρονομιών από αυτές.

Η ηλικία δεν φαίνεται να επηρεάζει τη χρήση αθυρόστομων εκφράσεων, αφού, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί, δεν υπάρχει σημαντική διακύμανση μεταξύ χρηστών και μη χρηστών στο ηλικιακό φάσμα που μελετάμε. Υπάρχει όμως κάποια διαφοροποίηση: η αύξηση της ηλικίας είναι αντιστρόφως ανάλογη της χρήσης των αθυρόστομων διατυπώσεων, αλλά σε ιδιαίτερα μικρό βαθμό, γεγονός που καθιστά αυτή τη διαφοροποίηση στατιστικά μη σημαντική.

---

[220] Η Schleicher, στο: Schleicher, N. 2008. Borrowing and swearing – Gender in workplace interaction indirect construction of gender at a Hungarian workplace', in J. Santaemilia and P. Bou (eds) Gender and Sexual Identities in Transition, Cambridge Scholars Publishing, υποστηρίζει ότι, η παράμετρος του φύλου δεν μπορεί να καθορίζει τις γλωσσικές επιλογές και γι' αυτό δεν πρέπει να μελετάται (βλ. σχετική αναφορά στο: Χριστοπούλου, Κ.: Το άσεμνο λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής: Μια μελέτη των μορφολογικών, σημασιολογικών και πραγματολογικών χαρακτηριστικών του. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Γλωσσολογική Ανάλυση και Εφαρμογές». Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Φιλολογίας, 2010, σελ.: 71. Ωστόσο, η σημαντική διαφοροποίηση του δείγματος της παρούσας έρευνας ίσως είναι μια αφορμή για περαιτέρω έρευνα των αιτιών που προκαλούν την εν λόγω διαφοροποίηση, η οποία βεβαίως ξεφεύγει από τα όρια της επιστήμης της λαογραφίας.

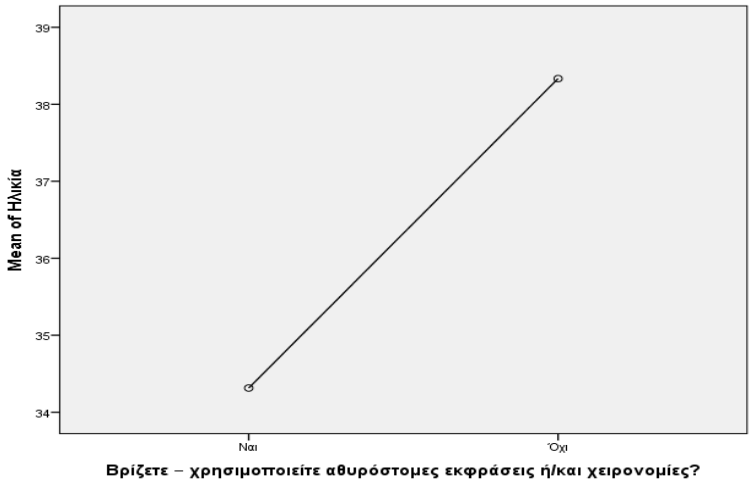

Σχ. 14 Χρήση αθυροστομίας σε σχέση με την ηλικία

Ωστόσο, η ηλικία φαίνεται να επηρεάζει τη συχνότητα χρήσης. Αυτή βαίνει αυξανόμενη κατά κύριο λόγο, όσο αυξάνεται η ηλικία, με τις μεγαλύτερες τιμές στα σαράντα (40) και στα εξήντα επτά (67) έτη αντίστοιχα. Οι ίδιοι οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι το εργασιακό στρες οδηγεί τους νεώτερους (των σαράντα ετών) στο να αθυροστομούν, ενώ αντίστοιχα οι ανήκοντες στην ηλικία των εξήντα επτά ετών υποστήριξαν ότι πλέον «δεν έχουν να δώσουν λογαριασμό», οπότε, απελευθερωμένοι πλέον, εκφράζονται όπως θέλουν.

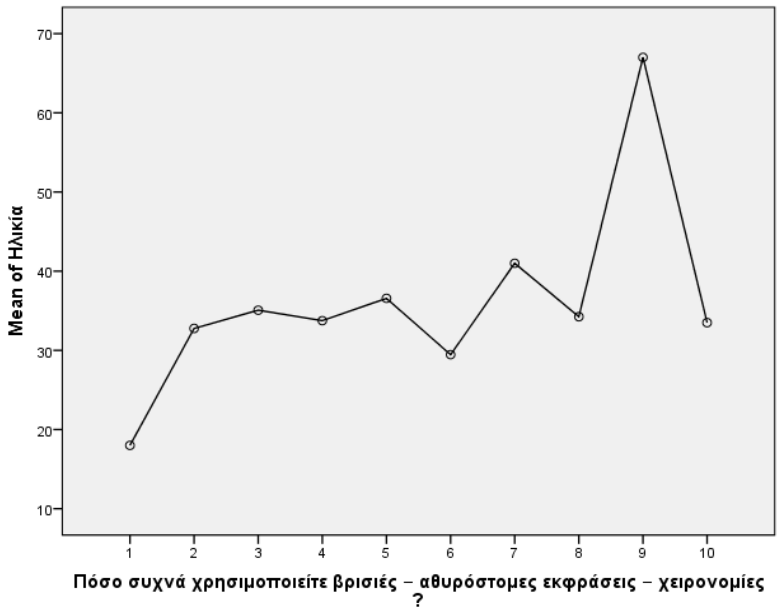

Σχ. 15 Συχνότητα χρήσης αθυροστομίας σε σχέση με την ηλικία

Η ηλικία δείχνει επίσης να επηρεάζει τη στάση των ερωτηθέντων απέναντι στους χρήστες αθυρόστομων εκφράσεων, με τους νεότερους να παρουσιάζονται διαλλακτικότεροι, σε σχέση με τους μεγαλύτερους (η τιμή «συμπαθείς» απαντά μόνο στις ηλικίες μεταξύ 24 και 31 ετών, ενώ αντίστοιχα, οι τιμές «ενοχλητικοί» και «αναιδείς», απαντούν μεν σε σχεδόν όλο το ηλικιακό φάσμα, αλλά παρουσιάζουν αυξανόμενη συχνότητα όσο αυξάνεται η ηλικία.

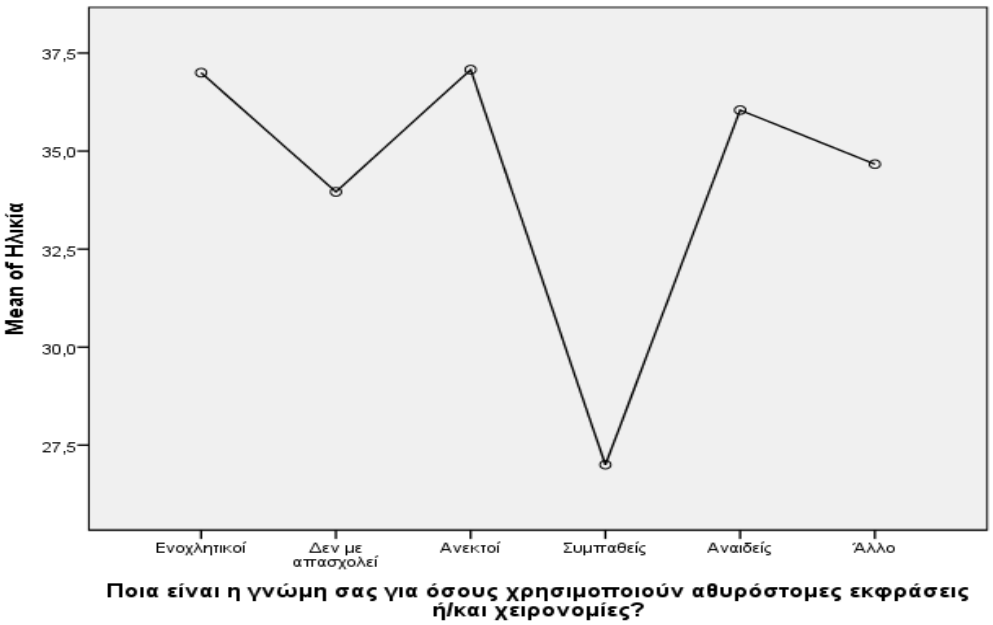

Σχ. 16 Γνώμη για τους χρήστες αθυροστομίας ανά ηλικία

Το θρήσκευμα επηρεάζει εν μέρει τη συχνότητα χρήσης αθυρόστομων εκφράσεων, όπως φαίνεται παραπάνω, αφού υπάρχει αισθητή διαφορά μεταξύ χριστιανών και άθεων. Ωστόσο η «έκρηξη» που σημειώνεται από όσους δηλώνουν «άλλο», ουσιαστικά αποφεύγοντας να δηλώσουν θρήσκευμα, δεν δείχνει να επηρεάζει ουσιαστικά την ελληνική πραγματικότητα ως προς τη συχνότητα της χρήσης της αθυροστομίας, αφού στο σύνολο του δείγματος το ποσοστό είναι μόλις 2,9% και μπορεί να δηλώνει οποιαδήποτε θρησκευτική πεποίθηση.

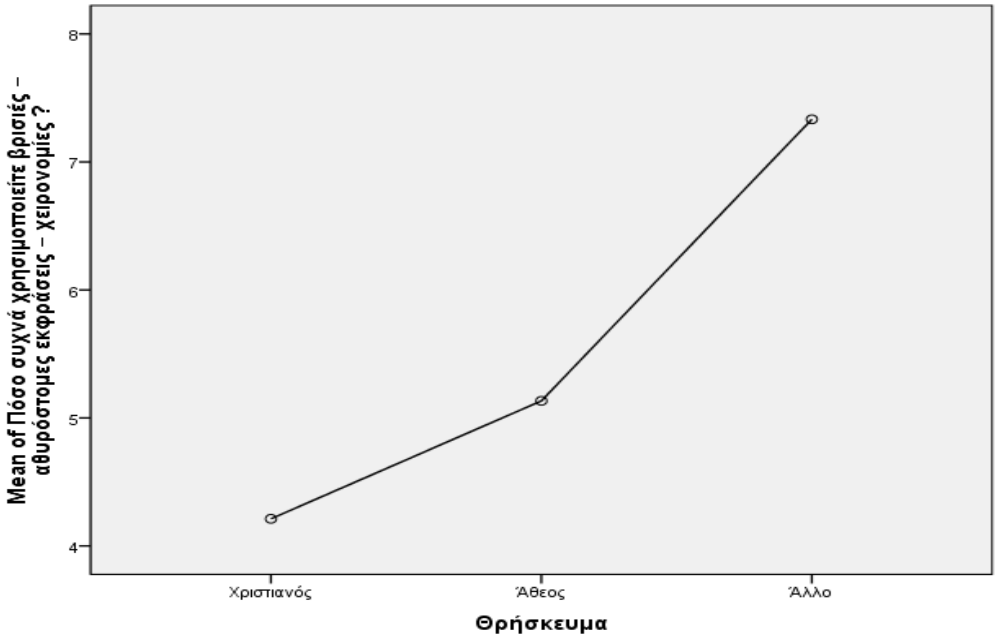

Σχ. 17 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυροστομίας με βάση το θρήσκευμα

Πρέπει να σταθούμε πολύ επιφυλακτικοί απέναντι στο θέμα της επίδρασης του θρησκεύματος στη χρήση και τη συχνότητα χρήσης της αθυροστομίας, αφού, οι περισσότεροι Έλληνες δηλώνουν μεν Χριστιανοί, αλλά οι σχέσεις τους με την Εκκλησία και τη θρησκευτική πίστη παρουσιάζουν τεράστιες διακυμάνσεις, με τους νέους να φαίνονται περισσότερο αποστασιοποιημένοι συγκριτικά με τους μεγαλύτερους. Επίσης, εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η δήλωση του συγκεκριμένου θρησκεύματος δεν συνεπάγεται πάντα και την πραγματική πίστη ή την ανάλογη ευσέβεια και τήρηση των θρησκευτικών κανόνων.

Το επάγγελμα με τη σειρά του, φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με τη συχνότητα χρήσης της αθυροστομίας. Τα υψηλότερα ποσοστά εντοπίζονται μεταξύ των ιδιωτικών υπαλλήλων και των συνταξιούχων (που όμως είναι πολύ περιορισμένοι αριθμητικά στο δείγμα, φτάνοντας μόλις το 3,9%, γεγονός φυσικό με βάση το δείγμα πληθυσμού). Επίσης αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της χαμηλής συχνότητας μεταξύ ανέργων και μεταξύ φοιτητών / σπουδαστών.

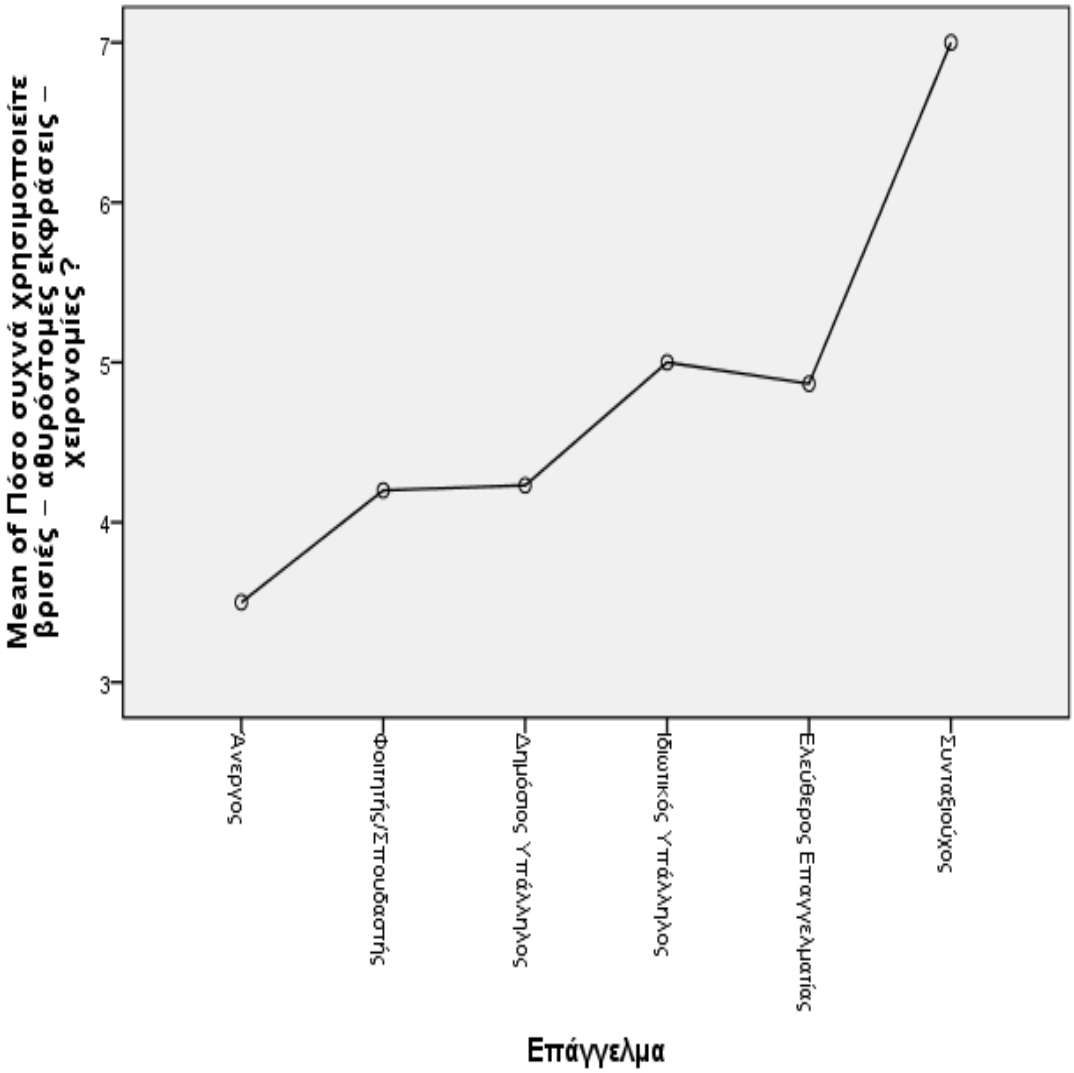

Σχ. 18 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυροστομίας με βάση το επάγγελμα

Στο διάγραμμα που έπεται φαίνεται ξεκάθαρα ότι ο τόπος κατοικίας δεν επηρεάζει ιδιαίτερα τη χρήση της αθυροστομίας. Τόσο στις αγροτικές περιοχές, όσο και στις αστικές, αλλά και στα μεγάλα αστικά κέντρα, η χρήση της αθυροστομίας φαίνεται γενικευμένη και συχνή. Αντίθετα, στις ημιαστικές περιοχές, υπάρχει μια τάση εξισορρόπησης, με μικρή υπεροχή της χρήσης έναντι της μη χρήσης. Στις ημιαστικές περιοχές υπερτερεί η χρήση χειρονομιών, όπως θα δούμε παρακάτω.

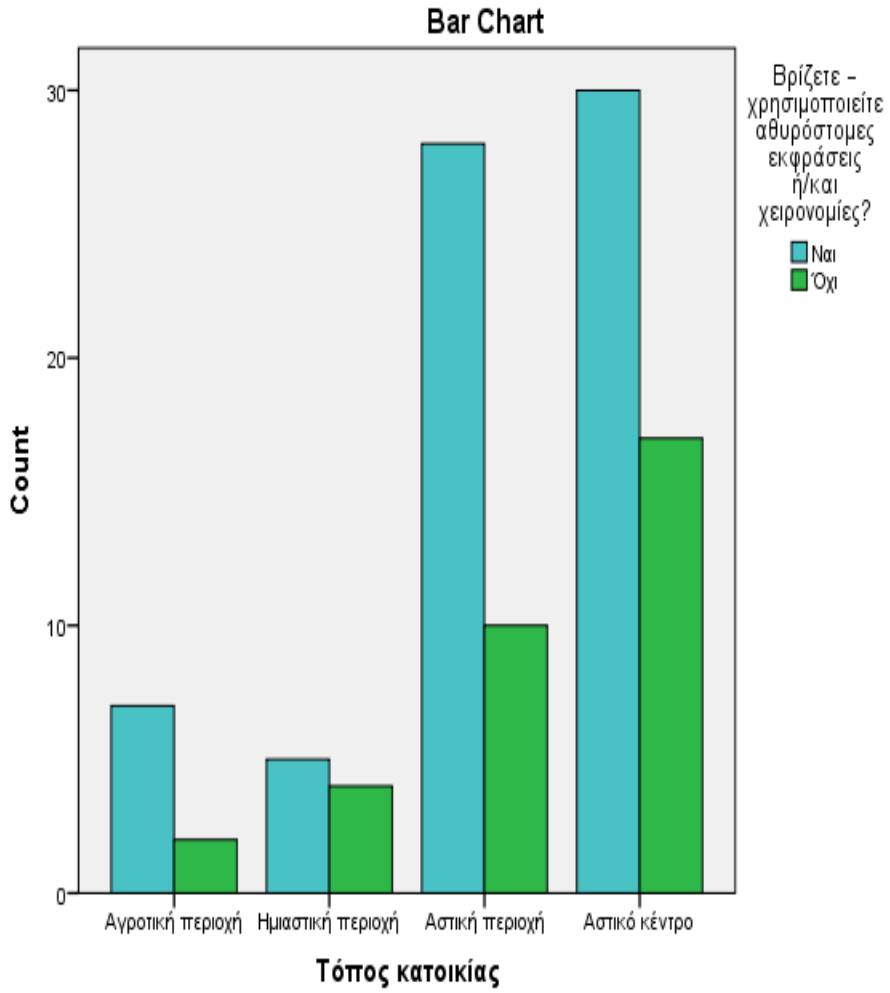

Σχ. 19 Διάγραμμα χρήσης αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας

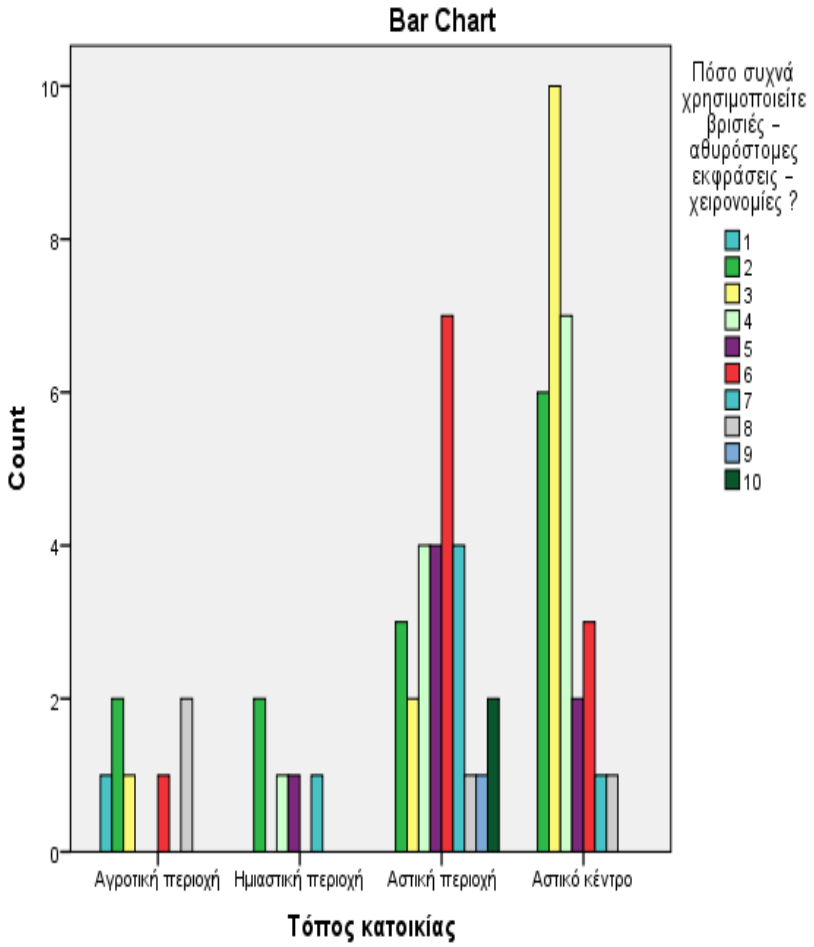

Σχ. 20 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας

Παρά το ότι το φαινόμενο της χρήσης της αθυροστομίας είναι σχεδόν ίδιο παντού, η έντασή του – συχνότητα χρήσης στην καθημερινότητα, φαίνεται να διαφέρει ανάλογα με τον τόπο κατοικίας. Έτσι, στις αγροτικές περιοχές οι τιμές είναι, θα μπορούσαμε να πούμε «ακραίες», αφού απαντούν στα επίπεδα 1, 2, 3, 6 και 8 (απουσιάζουν μεσαίες τιμές), στις ημιαστικές περιοχές η κατάσταση φαίνεται περισσότερο ισόρροπη, με τιμές 2, 4, 5 και 7, στις αστικές εντοπίζονται σχεδόν όλες οι τιμές (2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, με σημαντική υπεροχή της τιμής 6), ενώ τέλος στα μεγάλα αστικά κέντρα οι τιμές είναι 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, με υπεροχή της τιμής 3. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στα μεγάλα αστικά κέντρα απουσιάζουν οι ακραίες τιμές 1, 9 και 10, ενώ γενικότερα οι ακραίες τιμές 1 και 10 σπάνια απαντούν. Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι

συντηρητικότερη χρήση γίνεται στις ημιαστικές περιοχές, ενώ η μεγαλύτερη παρατηρείται στις αστικές περιοχές και στα αστικά κέντρα. Σαφέστατα βέβαια το γεγονός σχετίζεται μεταξύ άλλων και με το μέγεθος των πληθυσμών, αλλά και με τη γενικότερη συντηρητικότητα των εκφράσεων που διατηρεί ακόμα η ελληνική επαρχία.

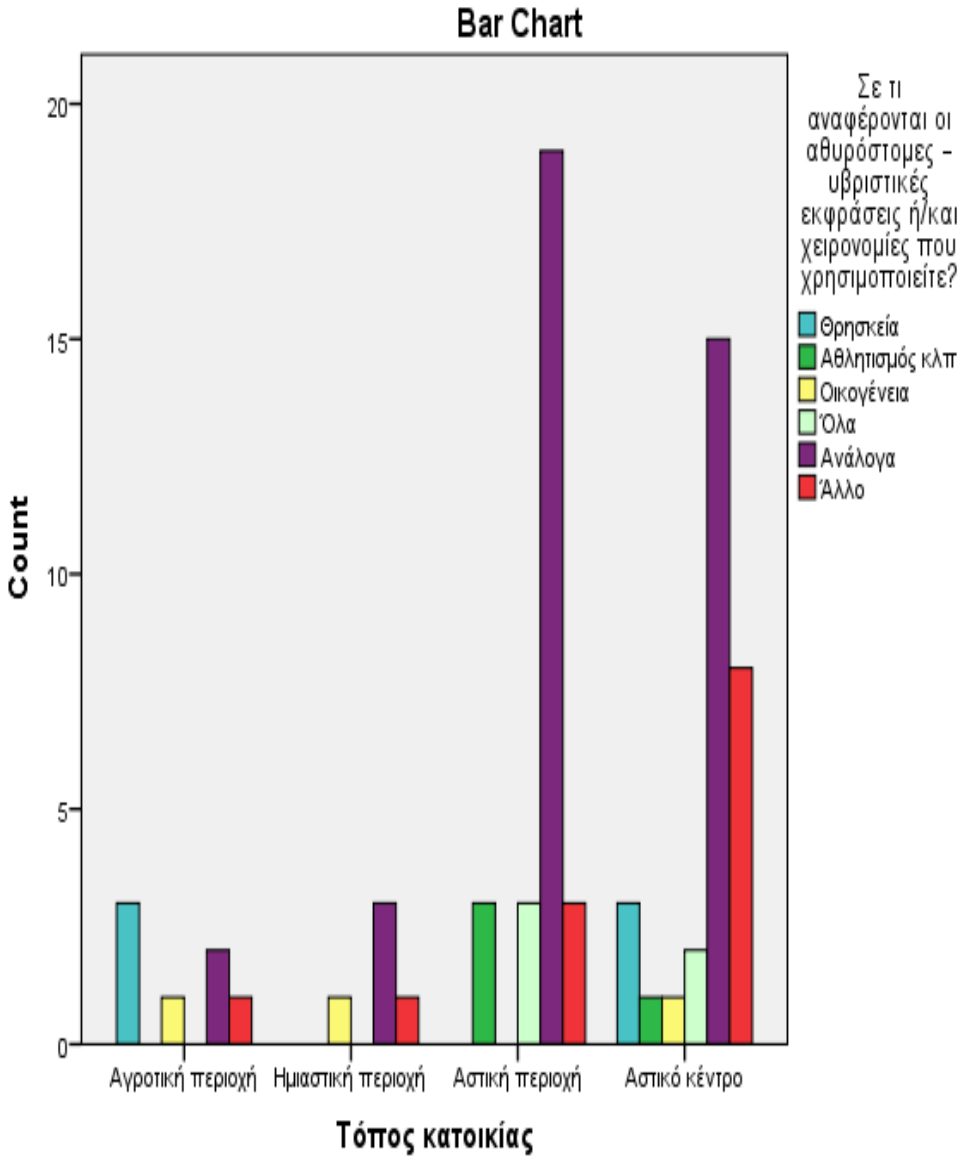

Σχ. 21 Θεματολογία αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας

Στο διάγραμμα που προηγείται, παρουσιάζεται η κατανομή της

θεματολογίας των αθυρόστομων εκφράσεων, σε αναλογία με τον τόπο κατοικίας. Στις αγροτικές περιοχές οι εκφράσεις αναφέρονται στη θρησκεία και στην οικογένεια. Στις ημιαστικές, στην οικογένεια, αλλά οι τιμές «ανάλογα» και «άλλο» που καλύπτουν ένα αρκετά ευρύ φάσμα, απαντούν σε σημαντικό βαθμό. Στις αστικές περιοχές, απαντούν ο «αθλητισμός», το «όλα», το «ανάλογα» και το «άλλο». Τέλος, στα μεγάλα αστικά κέντρα απαντούν όλες οι τιμές – θέματα. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις είναι φυσιολογικές, αν τις δούμε σε σχέση με τα πληθυσμιακά μεγέθη. Έτσι, στα χωριά και τις μικρές πόλεις της επαρχίας, που ο πληθυσμός είναι σαφώς μικρότερος, η θεματική γκάμα είναι σχετικά περιορισμένη, ενώ στις πόλεις και τα μεγάλα αστικά κέντρα απαντούν όλα τα θέματα. Για παράδειγμα, στα χωριά και τις πόλεις της επαρχίας, δεν απαντά στη θεματολογία ο αθλητισμός, αφού οι κάτοικοι δεν έχουν τόσο έντονη τη συνήθεια του γηπέδου, επομένως δεν υπάρχει το αντίστοιχο κίνητρο για τη χρήση αθυρόστομων εκφράσεων σχετικών με τον αθλητισμό. Πιθανές αθυρόστομες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης ενός ποδοσφαιρικού αγώνα μέσω τηλεόρασης, εντάσσονται στην κατηγορία «ανάλογα», που απαντά στις ημιαστικές περιοχές. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι οι ημιαστικές περιοχές παρουσιάζονται «συντηρητικότερες» των υπολοίπων αναφορικά με τη θεματολογία των αθυρόστομων εκφράσεων. Επίσης διαπιστώνουμε ότι η τιμή «ανάλογα» κυριαρχεί σχεδόν σε όλο το φάσμα των συμμετεχόντων στην έρευνα, υποδηλώνοντας την προσαρμοστικότητα της χρήσης της αθυροστομίας στις εκάστοτε συνθήκες (χαρακτηριστικό είναι ότι στις μικρότερες ηλικίες παρατηρείται το φαινόμενο της «δημιουργίας» νέων αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων).

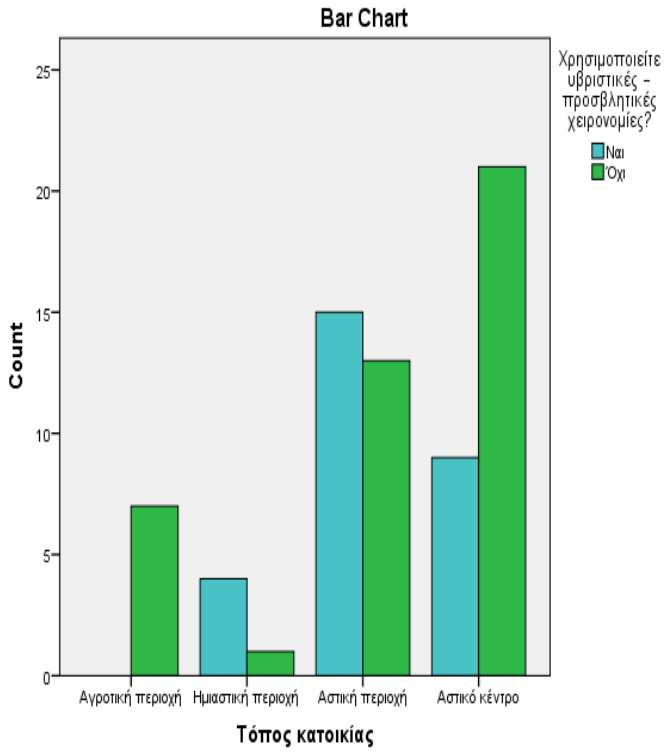

Σχ. 22 Διάγραμμα χρήσης προσβλητικών χειρονομιών με βάση τον τόπο κατοικίας

Η χρήση υβριστικών – προσβλητικών χειρονομιών φαίνεται να διαφοροποιείται αισθητά με βάση τον τόπο κατοικίας των συμμετεχόντων στην έρευνα. Αναλυτικότερα, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών δηλώνουν ότι ΔΕΝ κάνουν χρήση χειρονομιών. Στις ημιαστικές περιοχές η χρήση υπερτερεί σημαντικά έναντι της μη χρήσης, στις αστικές περιοχές η διαφορά που παρατηρείται είναι μικρή υπέρ της χρήσης και τέλος στα μεγάλα αστικά κέντρα η μη χρήση συγκεντρώνει διπλάσια ποσοστά από τη χρήση. Γενικότερα μπορούμε να πούμε ότι, παρά το γεγονός ότι η αθυροστομία είναι κάτι συνηθισμένο στην ελληνική πραγματικότητα, οι προσβλητικές – υβριστικές χειρονομίες κατέχουν σημαντικά μικρότερο βαθμό χρήσης – λειτουργικότητας[221].

[221] Ο Πούχνερ, στο Πούχνερ Β.: Κοινωνιολογική Λαογραφία: Ρόλοι, συμπεριφορές, αισθήματα, Αθήνα, Αρμός, 2010 σελ.: 290-314, θεωρεί τις χειρονομίες ως σημαντικότατες στη διαδικασία της ανθρώπινης επικοινωνίας.

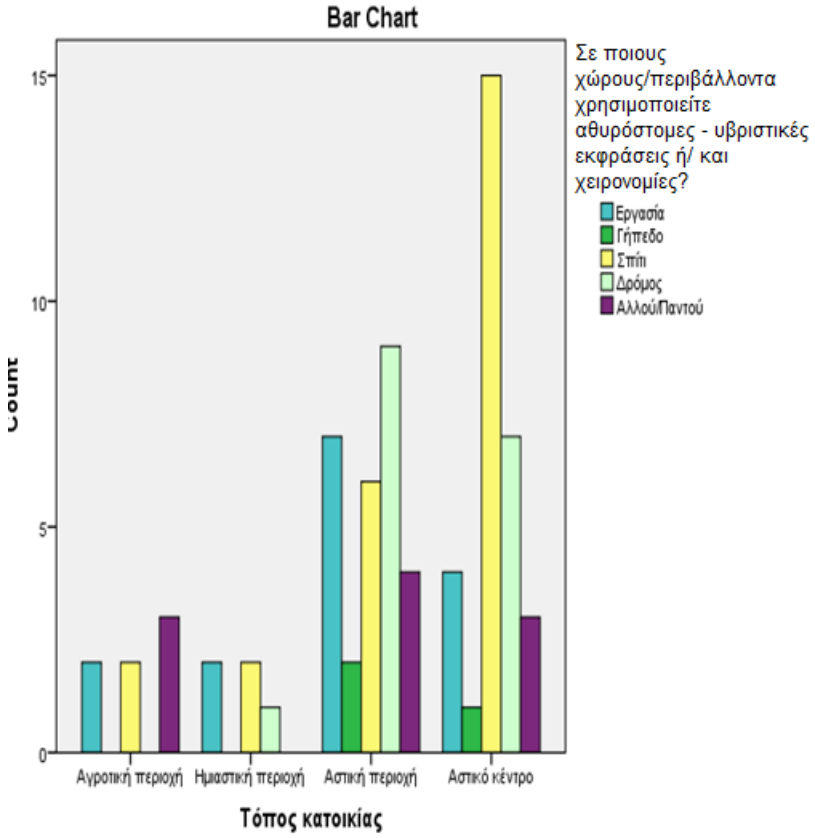

Σχ. 23 Διάγραμμα περιβαλλόντων χρήσης αθυροστομίας με βάση τον τόπο κατοικίας

Το περιβάλλον – χώρος στον οποίο γίνεται χρήση αθυρόστομων εκφράσεων ή/και χειρονομιών, φαίνεται να μεταβάλλεται, επηρεαζόμενο από τον τόπο κατοικίας. Αναλυτικότερα, η κατάσταση διαμορφώνεται ως εξής: στις αγροτικές περιοχές χρήση αθυρόστομων εκφράσεων έχουμε κατά κύριο, αν όχι αποκλειστικό λόγο, στην εργασία και στο σπίτι, ενώ το «αλλού/παντού», αν και φαίνεται στο διάγραμμα να υπερτερεί, απλά καλύπτει όλες τις άλλες περιπτώσεις, αναφερόμενο κυρίως στους χώρους συνάθροισης, όπως π.χ. τα καφενεία. Στις ημιαστικές περιοχές το σκηνικό τροποποιείται: απαντούν η εργασία, το σπίτι και ο δρόμος (με την έννοια των διαδρομών, της οδήγησης κ.α. συναφών καταστάσεων). Στις αστικές περιοχές η γκάμα διευρύνεται, περιλαμβάνοντας όλες τις περιπτώσεις, με την εργασία και το δρόμο να κυριαρχούν. Τέλος, στα μεγάλα αστικά κέντρα έχουμε και πάλι όλες τις πιθανές περιπτώσεις, αλλά εδώ κυριαρχεί ο χώρος του σπιτιού, ενώ έπονται ο δρόμος και η εργασία. Η κατάσταση

ουσιαστικά φαίνεται να εξαρτάται άμεσα από τις συνθήκες διαβίωσης. Για παράδειγμα, στα χωριά δε μπορεί να βρίσει κανείς στο γήπεδο, γιατί απλούστατα γήπεδο δεν υπάρχει τις πιο πολλές φορές, ή οι κάτοικοι δεν το επισκέπτονται τόσο συχνά όσο στις πόλεις. Στο άλλο άκρο, τα αστικά κέντρα, η τεράστια συχνότητα της χρήσης αθυρόστομων εκφράσεων ή/και χειρονομιών στο σπίτι, οφείλεται και πάλι στον τρόπο ζωής των κατοίκων των μεγαλουπόλεων, οι οποίοι περνούν αρκετές ώρες της μέρας στα σπίτια τους, «ειδικά τώρα με την κρίση», όπως οι ίδιοι χαρακτηριστικά αναφέρουν, ενώ ταυτόχρονα η σχετικώς απρόσωπη μεγαλούπολη φαίνεται να εμποδίζει την έκφραση των ανθρώπων σε δημόσιους χώρους, όπως είναι π.χ. οι χώροι εργασίας (εξαρτάται βεβαίως και από τη φύση της εργασίας, το βαθμό οικειότητας με τους συναδέλφους, την πιθανή πίεση που δημιουργείται στο εργασιακό περιβάλλον λόγω ευθυνών ή άλλων αγχογόνων καταστάσεων κλπ).

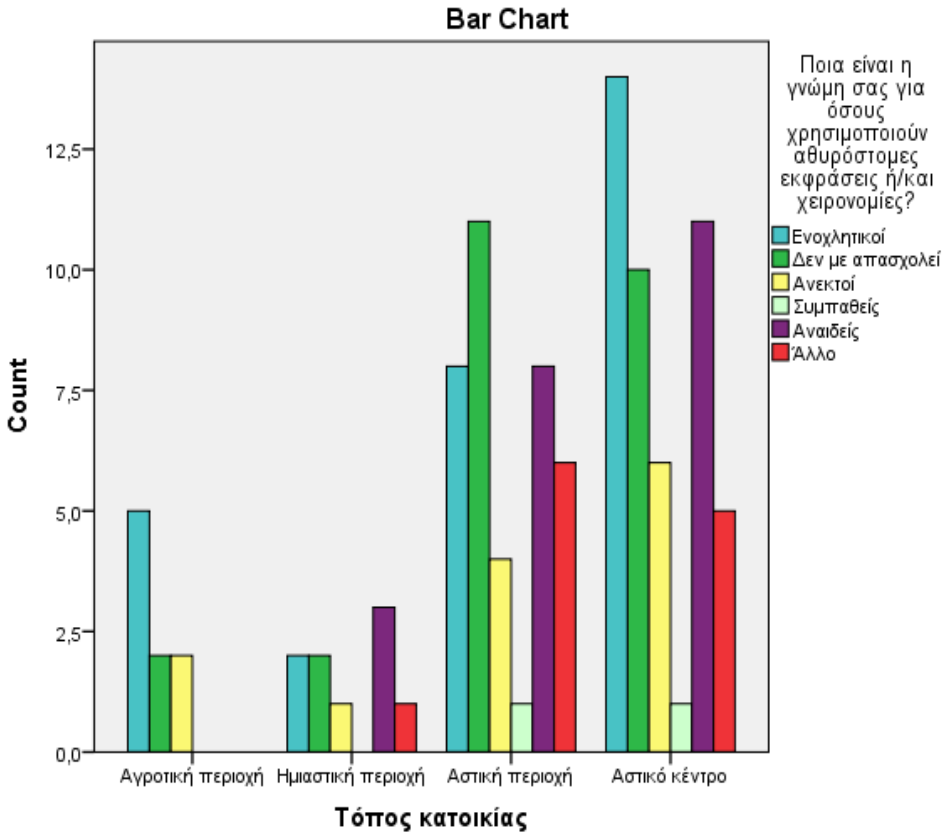

Σχ. 24 Διάγραμμα τρόπου αντιμετώπισης χρηστών με βάση τον τόπο κατοικίας

Ανεξάρτητα από το αν οι ίδιοι χρησιμοποιούν ή όχι αθυρόστομες εκφράσεις ή/και υβριστικές – προσβλητικές χειρονομίες στην καθημερινότητά τους, οι συμμετέχοντες αντιμετωπίζουν τους χρήστες ως εξής, με βάση τον τόπο κατοικίας: στις αγροτικές περιοχές η κατάσταση κυμαίνεται από το «ενοχλητικοί» (το οποίο υπερέχει αισθητά) ως το «ανεκτοί», ενώ το «δε με απασχολεί» ουσιαστικά είναι τρόπος αποφυγής μιας ξεκάθαρης απάντησης. Στις ημιαστικές περιοχές υπερτερεί η άποψη ότι είναι «αναιδείς», έπονται τα «ενοχλητικοί» και «δε με απασχολεί» με την ίδια συχνότητα, ενώ επίσης με την ίδια μεταξύ τους συχνότητα αλλά μικρότερη των προηγουμένων απαντούν τα «ανεκτοί» και «άλλο» (το τελευταίο εκφράζει εδώ σε γενικές γραμμές αρνητική στάση, ή επιφυλακτικότητα, αφού, από τη στιγμή που και οι ίδιοι χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις στην καθημερινότητά τους, δεν τους είναι εύκολο να διατυπώσουν ξεκάθαρα αρνητική γνώμη για το φαινόμενο). Στις αστικές περιοχές υπερισχύει το «δε με απασχολεί» (ουσιαστικά η αποφυγή και πάλι διατύπωσης ξεκάθαρα αρνητικής τοποθέτησης), ενώ έπονται με την ίδια μεταξύ τους συχνότητα το «ενοχλητικοί» και το «αναιδείς», χαμηλότερα στην κλίμακα βρίσκεται το «άλλο» (ως τρόπος και πάλι αποφυγής ξεκάθαρα αρνητικής στάσης), ακολουθεί το «ανεκτοί», ενώ τελευταίο και μάλιστα με ξεκάθαρη διαφορά έρχεται το «συμπαθείς». Στα μεγάλα αστικά κέντρα φαίνεται ότι η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρη: το «ενοχλητικοί» υπερέχει αισθητά, με αμέσως επόμενο το «αναιδείς». Ακολουθεί το «δε με απασχολεί» (που εδώ χρησιμοποιείται με την έννοια της αδιαφορίας), το «ανεκτοί» (με μικρή διαφορά), κατόπιν το «άλλο» (που εκφράζει διάφορες ενδιάμεσες βαθμίδες μεταξύ ενόχλησης και αδιαφορίας), ενώ τελευταίο τοποθετείται το «συμπαθείς».

Γενικότερα διαπιστώνεται μια, θα μπορούσαμε να πούμε, έντονα αρνητική στάση απέναντι στους χρήστες αθυρόστομων εκφράσεων, ακόμα και από τους ίδιους τους χρήστες. Ακριβώς σε αυτό το σημείο εστιάζεται τις περισσότερες φορές η αποφυγή ξεκάθαρης απάντησης στο συγκεκριμένο ερώτημα.

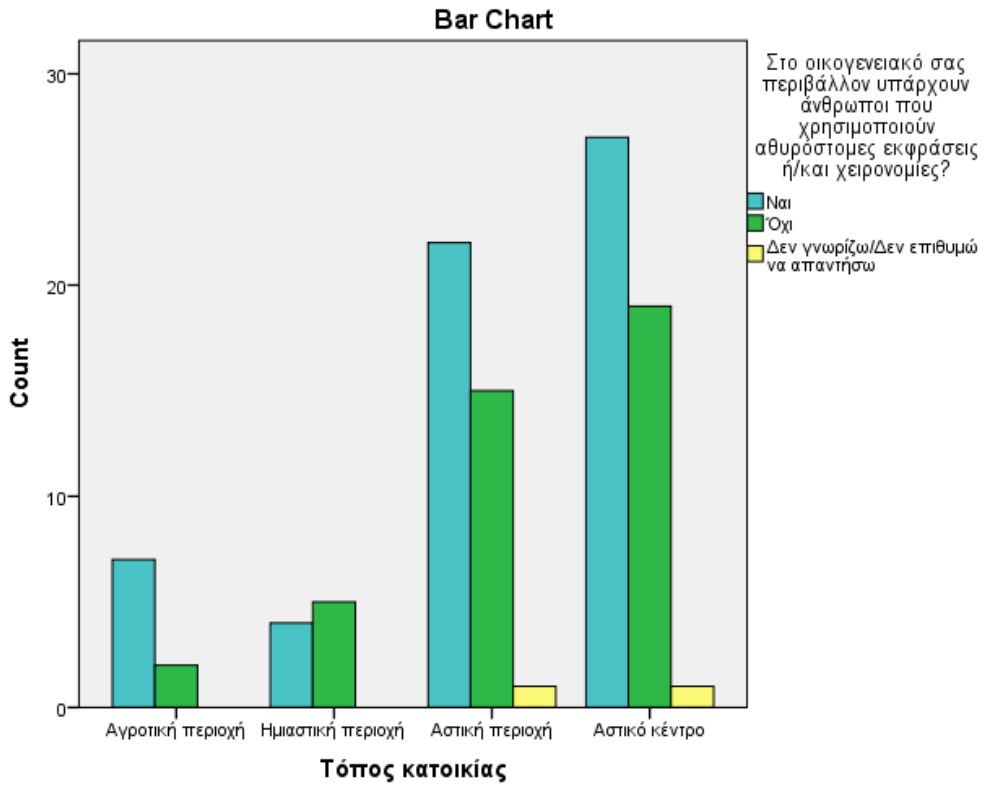

Σχ. 25 Διάγραμμα αναφορικά με τη χρήση αθυροστομίας από μέλη του οικογενειακού περιβάλλοντος, με βάση τον τόπο κατοικίας

Στο ερώτημα αναφορικά με τη χρήση αθυρόστομων εκφράσεων μεταξύ των μελών του οικογενειακού περιβάλλοντος των συμμετεχόντων, η απάντηση είναι ξεκάθαρα θετική, ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας, ενώ το «δεν γνωρίζω/δεν επιθυμώ να απαντήσω», που εκφράζει την άρνηση σαφούς απάντησης, έχει μόνο δύο απαντήσεις, μια προερχόμενη από αστική περιοχή και μια από αστικό κέντρο.

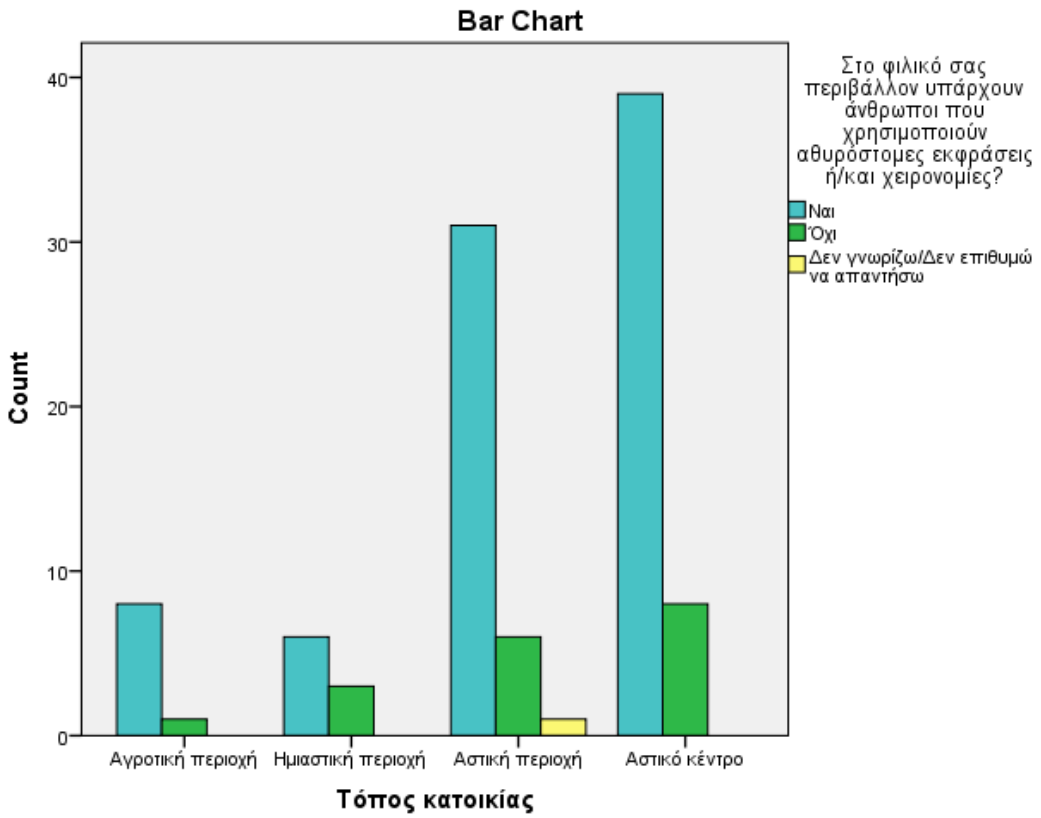

Σχ. 26 Διάγραμμα αναφορικά με τη χρήση αθυροστομίας από μέλη του φιλικού περιβάλλοντος, με βάση τον τόπο κατοικίας

Όπως και στο προηγούμενο ερώτημα, έτσι και τώρα, αναφορικά με τη χρήση αθυρόστομων εκφράσεων από τα άτομα του φιλικού περιβάλλοντος των συμμετεχόντων στην έρευνα, η απάντηση είναι ξεκάθαρα καταφατική, ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας. Το γεγονός αυτό, πιθανά σχετίζεται με την οικειότητα που αναπτύσσεται μεταξύ ατόμων στο φιλικό περιβάλλον. Έτσι, οι περισσότερες αθυρόστομες λέξεις ή και εκφράσεις δεν χρησιμοποιούνται υβριστικά αλλά κυρίως ως προσφωνήσεις ή αστεϊσμοί, όπως δηλώνουν οι ερωτηθέντες.

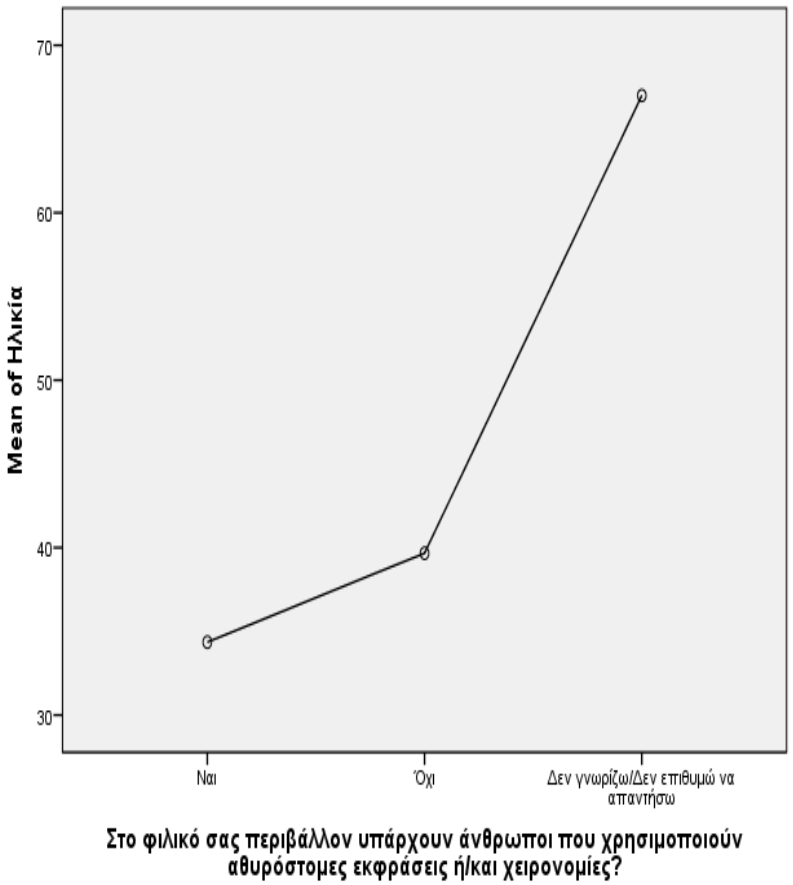

Σχ. 27 Χρήστες στο φιλικό περιβάλλον με βάση την ηλικία των συμμετεχόντων

Η ηλικία φαίνεται να παίζει ρόλο, όχι τόσο στο επίπεδο του «ΝΑΙ» ή του «»χι" στην ερώτηση για τη χρήση αθυρόστομων εκφράσεων στο φιλικό περιβάλλον, όσο στην αποφυγή ξεκάθαρης απάντησης. Οι συμμετέχοντες μεγαλύτερης ηλικίας προτιμούν να μην απαντήσουν στο ερώτημα, επιλέγοντας το «Δεν γνωρίζω/Δεν επιθυμώ να απαντήσω». Το ίδιο ισχύει και για το αντίστοιχο ερώτημα που αφορά στο οικογενειακό περιβάλλον, ενώ αναφορικά με το εργασιακό περιβάλλον η ηλικία δε φαίνεται να επηρεάζει τις απαντήσεις.

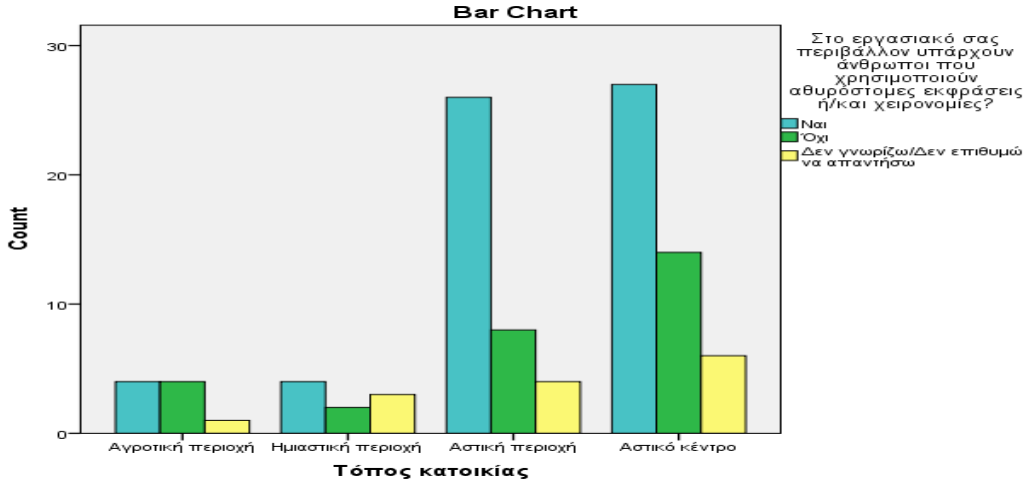

Σχ. 28 Διάγραμμα αναφορικά με τη χρήση αθυροστομίας από μέλη του εργασιακού περιβάλλοντος, με βάση τον τόπο κατοικίας

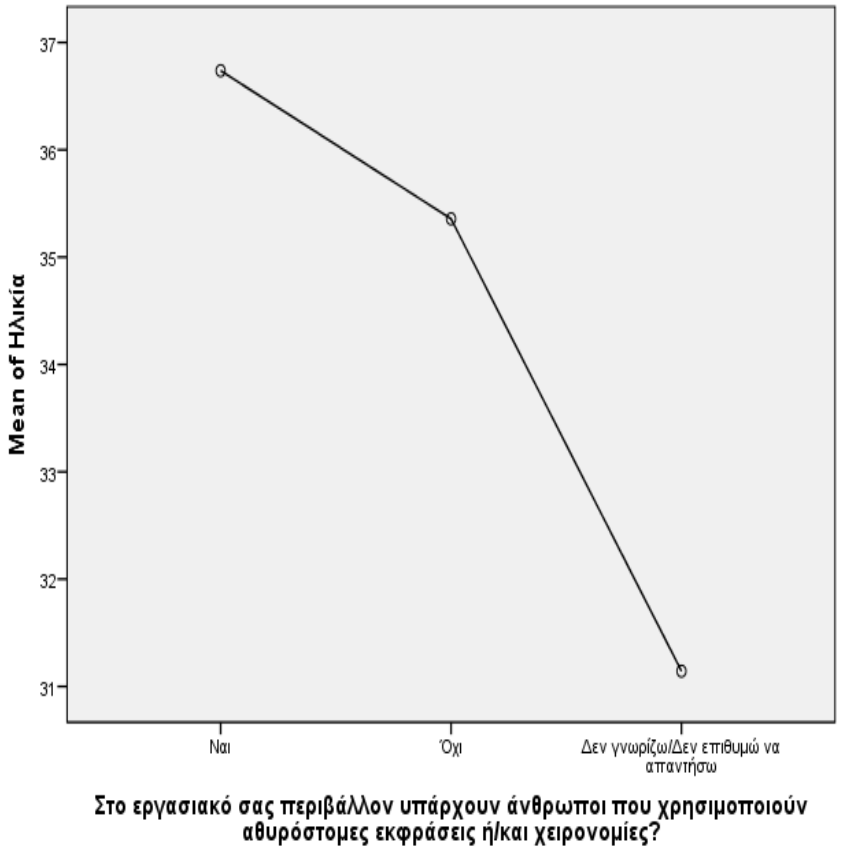

Σχ. 29 Διάγραμμα αναφορικά με την ύπαρξη χρηστών στο εργασιακό περιβάλλον με βάση την ηλικία των συμμετεχόντων

Όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα, αναφορικά με τη χρήση αθυρόστομων εκφράσεων από μέλη του εργασιακού περιβάλλοντος, οι απαντήσεις διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τόπο κατοικίας των ερωτηθέντων. Η ηλικία των ερωτηθέντων, από την άλλη πλευρά, δε φαίνεται να επηρεάζει την ειλικρίνεια των απαντήσεων. Αναλυτικότερα, στις αγροτικές περιοχές το «ναι» και το «όχι» παρουσιάζουν την ίδια συχνότητα, στις ημιαστικές υπερέχει ελαφρά το ναι, στις αστικές περιοχές το ναι εμφανίζεται υπερδιπλάσιο, ενώ στα αστικά κέντρα σχεδόν διπλάσιο του όχι. Αξίζει να σημειωθεί ότι η απάντηση «δεν γνωρίζω/δεν επιθυμώ να απαντήσω», εμφανίζεται σε όλο το φάσμα του δείγματος, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, με αναλογικά μέγιστο στις ημιαστικές περιοχές και ελάχιστο στις αγροτικές.

Το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται πως είναι καθοριστικό για τη συχνότητα της χρήσης των αθυρόστομων διατυπώσεων ή / και προσβλητικών χειρονομιών. Συγκεκριμένα είναι έντονα αντιστρόφως ανάλογο της συχνότητας, παρά το ότι δεν επηρεάζει τη χρήση γενικότερα ως λεκτική συμπεριφορά. Οι απόφοιτοι της ανώτατης εκπαίδευσης, παρά το ότι κατέχουν σημαντικότατο ποσοστό μεταξύ των συμμετεχόντων στην έρευνα, ταυτόχρονα παρουσιάζουν τη μικρότερη συχνότητα χρήσης αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων, ενώ παρουσιάζεται μια μικρή, μη σημαντική στατιστικά αύξηση της συχνότητας χρήσης μεταξύ των κατόχων μεταπτυχιακών και διδακτορικών τίτλων σπουδών. Ωστόσο σε κάθε περίπτωση, η συχνότητα χρήσης δεν παρουσιάζει ακραίες τιμές μελετώμενη με βάση το μορφωτικό επίπεδο.

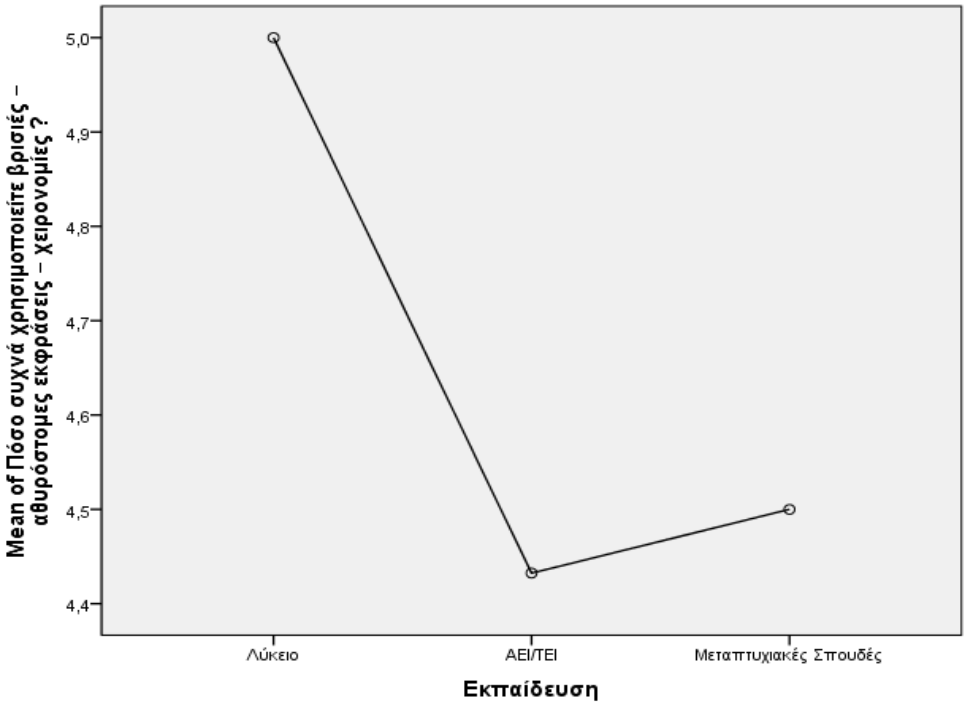

Σχ. 30 Διάγραμμα συχνότητας χρήσης σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο

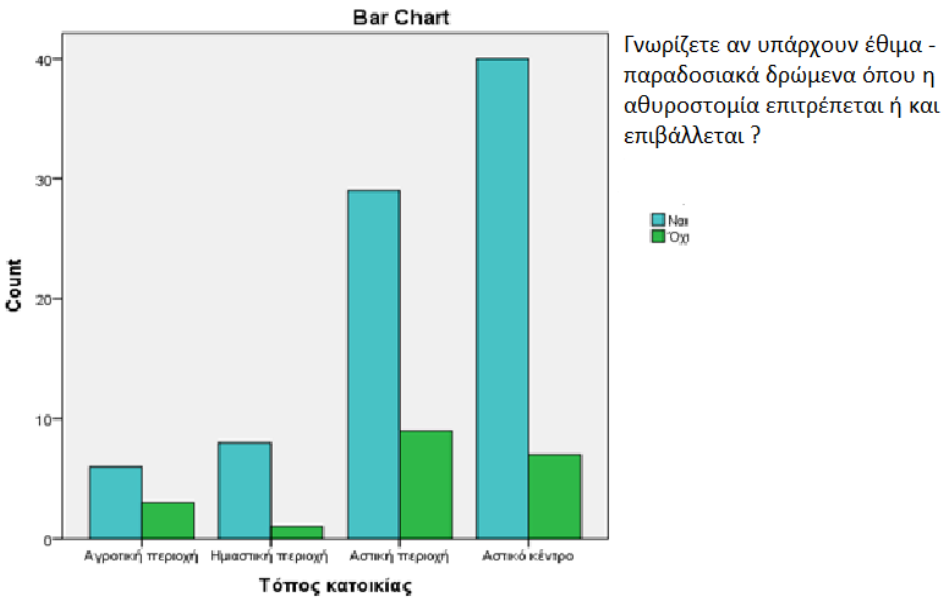

Σχ. 31 Διάγραμμα αναφορικά με τη γνώση ύπαρξης εθίμων - δρωμένων όπου η αθυροστομία θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά

Στο σημαντικό ερώτημα σχετικά με το αν οι πληροφορητές γνωρίζουν παραδοσιακά τραγούδια, έθιμα, ποιήματα και γενικότερα παραδοσιακά δρώμενα στα οποία η αθυροστομία είναι συχνή και συνηθισμένη, αν όχι επιβαλλόμενη από τις περιστάσεις, η συντριπτική πλειοψηφία απαντά καταφατικά. Οι περισσότεροι σχετίζουν την εθιμική εκφορά της αθυροστομίας με τις αποκριές, ωστόσο η γνώση αυτή φαίνεται να σταματά στην απλή αναφορά για τους περισσότερους. Δηλαδή, λένε πως ξέρουν αλλά αδυνατούν στην πλειονότητά τους να δώσουν περισσότερες λεπτομέρειες για το θέμα. Φαίνεται ότι αυτή η γνώση περιορίζεται απλά στο επίπεδο της πληροφορίας.

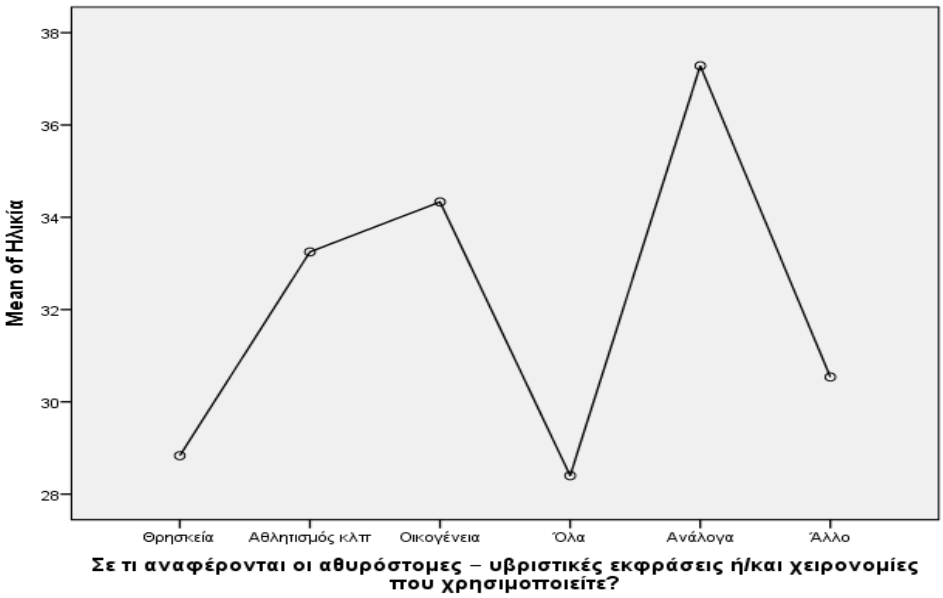

Σχ. 32 Θεματολογία αθυροστομίας σε σχέση με την ηλικία των συμμετεχόντων

Η ηλικία φαίνεται να σχετίζεται ουσιαστικά και με τη θεματολογία των αθυρόστομων εκφράσεων. Οι αποκλίσεις φαίνεται να είναι σημαντικές. Διαπιστώνεται μια τάση στους νεότερους να αναφέρονται περισσότερο σε θρησκεία, αθλητισμό, οικογένεια και όλα, ενώ στις μεγαλύτερες ηλικίες φαίνεται να κυριαρχεί η επιλογή «ανάλογα», η οποία μπορεί να ερμηνευθεί τόσο ως αποφυγή ξεκάθαρης απάντησης σε κάποιες περιπτώσεις, όσο και ως «πλουραλισμός» επιλογών στο αθυρόστομο λεξιλόγιο.

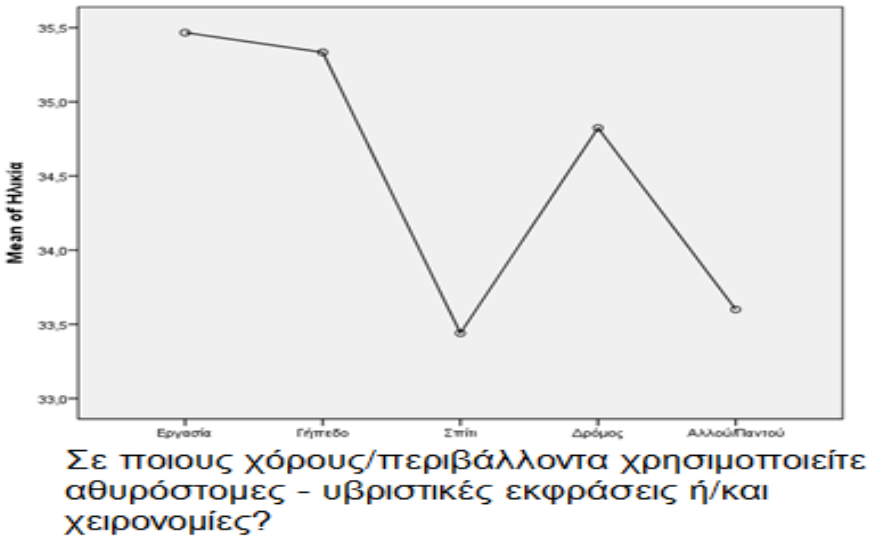

Σχ. 33 Περιβάλλοντα χρήσης αθυροστομίας με βάση την ηλικία

Οι χώροι χρήσης αθυρόστομων εκφράσεων επίσης σχετίζονται άμεσα με την ηλικία των ερωτηθέντων. Οι νεώτεροι κάνουν χρήση περισσότερο στο γήπεδο (και λοιπούς αθλητικούς χώρους), καθώς και στο εργασιακό περιβάλλον. Στο σημείο αυτό θα ήταν σημαντική παράλειψη να μην τονιστεί ότι, οι αθυρόστομες εκφράσεις χρησιμοποιούνται κατά κόρον στο γήπεδο και γενικότερα σε οτιδήποτε σχετίζεται με το άθλημα του ποδοσφαίρου, ενώ απουσιάζουν ουσιαστικά σε άλλα ομαδικά αθλήματα και είναι πραγματικά ανύπαρκτες στα αγωνίσματα του στίβου. Σαφέστατα το γεγονός αυτό θα πρέπει να μελετηθεί υπό το πρίσμα της οπαδικής νοοτροπίας που κατέχει την πλειοψηφία όσων ασχολούνται με το ποδόσφαιρο, η οποία οδηγεί στο φανατισμό, με αποτέλεσμα τις συχνά ανεξέλεγκτες συμπεριφορές που, δυστυχώς, κάποιες φορές δε σταματούν στις αθυρόστομες εκφράσεις αλλά φτάνουν στα όρια της πραγματικά παραβατικής συμπεριφοράς, η οποία εκδηλώνεται ακόμα και με τη χρήση βίας (συμπλοκές μεταξύ οπαδών, βιαιοπραγίες και καταστροφές αθλητικών χώρων και άλλα φαινόμενα χουλιγκανισμού). Αξίζει επίσης στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι πολλοί από τους χρήστες αθυρόστομων εκφράσεων υποστηρίζουν ότι το να πάνε στο γήπεδο είναι μια διαδικασία η οποία δεν αφορά μόνο στην ενίσχυση της ομάδας που υποστηρίζουν, αλλά σχετίζεται άμεσα με το γεγονός ότι, επειδή ακριβώς «στο

γήπεδο μπορούν να βρίσουν άνετα», λειτουργεί και ως τρόπος εκτόνωσης της γενικότερης πίεσης που μπορεί να δέχονται από άλλες παραμέτρους της ζωής τους. Έτσι, το γήπεδο και το ποδόσφαιρο έχουν αναπτύξει σταδιακά μια ξεχωριστή κουλτούρα με συμπεριφορές, τρόπους σκέψης και διαδικασίες, που δεν απαντούν σε άλλες περιπτώσεις της καθημερινότητας του λαϊκού ανθρώπου[222].

Αντίθετα, στο δρόμο, ή οπουδήποτε αλλού η ηλικία δεν παίζει ρόλο. Οι περισσότεροι παραδέχονται ότι χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις κατά τη διάρκεια της οδήγησης και όχι όταν απλά περπατούν στο δρόμο, ή όταν δεν είναι οι ίδιοι οδηγοί ή συνοδηγοί, αλλά απλοί επιβάτες. Επίσης, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, αναφορικά με την ηλικία, οι νεότεροι ερωτηθέντες αποφεύγουν γενικότερα να χρησιμοποιήσουν αθυρόστομες εκφράσεις ή / και χειρονομίες εντός του σπιτιού, και αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο στις περιπτώσεις που στο σπίτι υπάρχουν μικρά παιδιά ή ηλικιωμένοι, μια και, όπως οι ίδιοι υποστηρίζουν, «είναι θέμα διαπαιδαγώγησης» στην πρώτη περίπτωση και «σεβασμού» στη δεύτερη, πράγμα που δεν ισχύει για τους μεγαλύτερους σε ηλικία. Πολλοί από αυτούς που στο σπίτι αποφεύγουν τη χρήση αθυρόστομων εκφράσεων, είναι δυνατό να είναι χρήστες σε άλλα περιβάλλοντα (εργασία, δρόμος, γήπεδο). Υποστηρίζουν δε ότι αυτή η διαφοροποίηση οφείλεται στο διαφορετικό περιβάλλον, δηλαδή στη διαφορά του χώρου και των παρόντων, που μπορούν να δημιουργήσουν μεγαλύτερη ή μικρότερη κάθε φορά άνεση και οικειότητα, προκειμένου να είναι δυνατή η χρήση της αθυροστομίας.

---

[222] Το θέμα της συμπεριφοράς του λαϊκού ανθρώπου στο γήπεδο το πρωτομελέτησε ο Δημήτριος Λουκάτος, στο πολύ ενδιαφέρον κείμενό του «Ο υπερθετικός του ποδοσφαίρου», στο βιβλίο του Σύγχρονα Λαογραφικά (Folklorica Contemporanea), Αθήναι 1963, σελ. 58-63. Εδώ μιλάει και για το «ξέδωμα» των ανθρώπων στο γήπεδο, για τα συνθήματα των νικητών και για τα μουντζώματα των νικημένων (σ. 61). Παρόλο που ο Λουκάτος δεν αναφέρει βρισιές, παρά μόνο θετικές εκφράσεις, οι βρισιές (κάφροι, χανούμια, κλπ.) μπορούν και αυτές να εκληφθούν ως υπερθετικοί αρνητικοί στο ποδόσφαιρο.

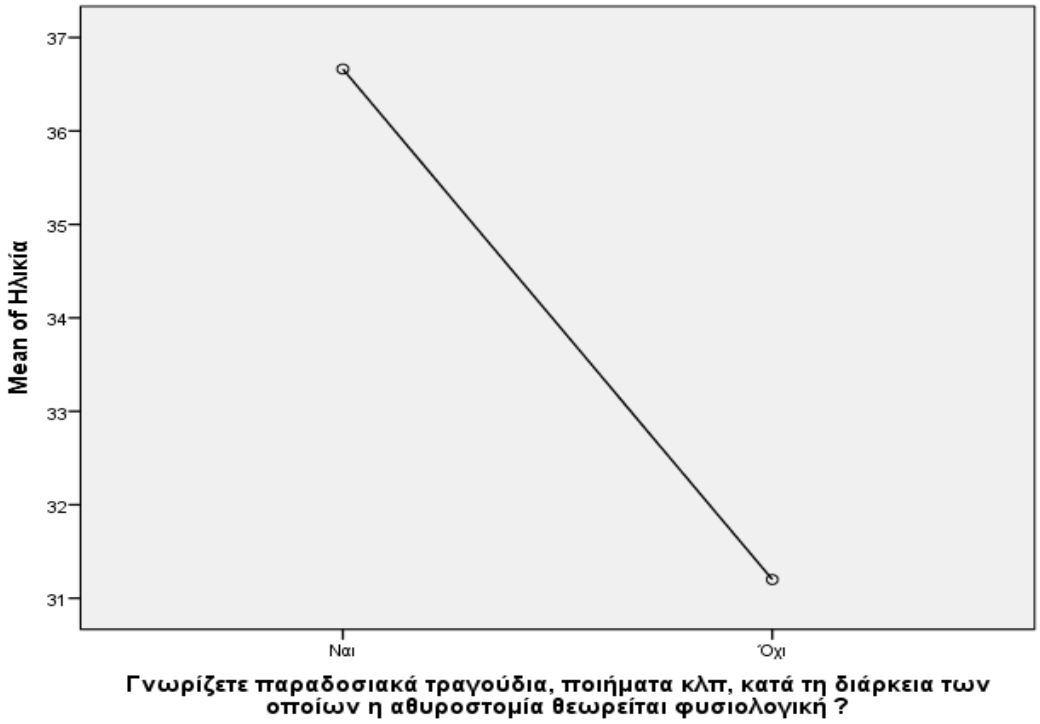

Σχ. 34 Διάγραμμα αναφορικά με τη γνώση εθίμων - δρωμένων, τραγουδιών κλπ κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά

Το σημαντικότερο ίσως ερώτημα που υποβλήθηκε στους συμμετέχοντες στην έρευνα, αφορούσε στο αν γνωρίζουν παραδοσιακά τραγούδια, ποιήματα, δρώμενα, κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία είναι/θεωρείται αναμενόμενη συμπεριφορά, προκειμένου να ερευνηθεί η σχετική γνώση – εμπειρία τους στο θέμα. Η απάντηση ήταν συντριπτικά θετική, ανεξάρτητα από τον τόπο διαβίωσης των ερωτηθέντων[223]. Κρίνεται ιδιαίτατα σημαντική η καταφατική απάντηση, αφού υποδηλώνει τη γνώση της ύπαρξης καταστάσεων όπου η αθυροστομία, αν όχι επιβάλλεται από αυτές, θεωρείται τουλάχιστο φυσιολογική συμπεριφορά, σε αντίθεση με την καθημερινότητα που, όπως είδαμε παραπάνω, φαίνεται τις περισσότερες φορές να είναι κατακριτέα. Η ποιότητα της γνώσης αυτής αναλύεται στο Κεφάλαιο 7ο Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ.

[223] Ωστόσο, στο ερώτημα σχετικά με το ποια τραγούδια λόγου χάριν γνωρίζουν, οι απαντήσεις διαφέρουν σημαντικότατα, όπως θα δούμε στο σχετικό κεφάλαιο

Κεφάλαιο 5ο. Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΗΣ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗΣ

Η μελέτη της συχνότητας των αθυρόστομων λέξεων (οι οποίες στην Κοινή Νέα Ελληνική είναι ταυτόχρονα και λέξεις – ταμπού), μπορεί να ρίξει φως στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει ο σύγχρονος λαϊκός άνθρωπος την αθυροστομία, αφενός ως προς τις λέξεις που χρησιμοποιεί και αφετέρου σχετικά με τη θεματολογία της αθυροστομίας.

Στο σχήμα 36 που έπεται (σελ.: 194), καταδεικνύεται το γεγονός ότι, κάποιες λέξεις κυριαρχούν από πλευράς συχνότητας μεταξύ των αθυρόστομων διατυπώσεων. Οι επικρατέστερες είναι οι εξής: «μαλάκας»[224], «πούστης», «γαμώ», σε όλες τις πτώσεις, αριθμούς πρόσωπα. Οι τρείς αυτές λέξεις, καθώς επίσης και αρκετές άλλες όπως, «πουτάνα», «αρχίδι», που απαντούν αρκετά συχνά, δίνουν ταυτόχρονα και το στίγμα της κυρίαρχης θεματολογίας της αθυρόστομης διατύπωσης. Χαρακτηριστικό είναι ότι η λέξη ΜΑΛΑΚΑΣ, στις διάφορες γραφές (τονισμένο, άτονο και greeklish), σε όλες τις πτώσεις, καθώς και τα παράγωγά της, καταλαμβάνουν ένα ποσοστό της τάξης του 55,2% στο σύνολο των συχνότερων αθυρόστομων λέξεων. Ταυτόχρονα, είναι η λέξη που χρησιμοποιεί πάνω από το 90% των ερωτηθέντων.

Είναι ξεκάθαρο ότι ο σύγχρονος λαϊκός άνθρωπος στην Ελλάδα του τέλους του 20ού και των αρχών του 21ου αιώνα, επικεντρώνει την αθυρόστομη θεματολογία του σε εκφράσεις που νοηματικά σχετίζονται σχεδόν αποκλειστικά με τη σεξουαλική δραστηριότητα οποιασδήποτε μορφής. Αντίθετα, λέξεις όπως «ηλίθιος» (απαντά και στα τρία γένη), «καραγκιόζης» και «κρετίνος», καθώς και άλλες παρόμοιου νοήματος, είναι ελάχιστα συχνές. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός

[224] Για τη λέξη βλ αναλυτικότερα στο: Προύντζου, Α. και Χριστοπούλου Αικ.: Μια λεξικολογική προσέγγιση για την άσεμνη λέξη μαλάκας. Στο: Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα (Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών) 33 (2012): σελ. 293-305. Στο: http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_33_293_305.pdf

ότι λέξεις και φράσεις του τύπου: «σκατά», «πάω να χέσω», «χέσε με», απουσιάζουν από την παραπάνω απεικόνιση. Η αιτιολογία, πάντα σύμφωνα με τη γνώμη των χρηστών - πληροφορητών, είναι η εξής: κάποιες λέξεις που οι παλιοί / μεγαλύτεροι σε ηλικία τις θεωρούσαν αθυρόστομες - υβριστικές, σήμερα έχουν αποφορτιστεί από την αρνητική τους σημασία και αντιμετωπίζονται ουδέτερα. Έτσι, «ξεχνιούνται» ή χρησιμοποιούνται ελάχιστα.

Αντίστοιχα, η πλέον διαδεδομένη λέξη «μαλάκας» και τα παράγωγά της, είναι τόσο συχνή, που ουσιαστικά παύει να θεωρείται βρισιά, τουλάχιστον μεταξύ ατόμων με σχετική οικειότητα στις μεταξύ τους σχέσεις και, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, υπερισχύει σε ποσοστά συχνότητας, αφού χρησιμοποιείται πολλές φορές και ως φιλική προσφώνηση. Η συχνότητά της φτάνει στο 64%.

Ίσως φαίνεται παράδοξο - περίεργο, αλλά λέξεις όπως «σκατά» και άλλες παρόμοιες δε φαίνεται να χρησιμοποιούνται πλέον ιδιαίτερα συχνά, ή τουλάχιστον όχι τόσο συχνά όσο παλιότερα (στατιστικά μη σημαντικές στο δείγμα πληθυσμού που χρησιμοποιήθηκε). Ωστόσο, αυτό το γεγονός αποτελεί μια ένδειξη του τρόπου μετασχηματισμού της αθυροστομίας, τόσο ως γλωσσικής έκφρασης, όσο και ως λεξιλογίου – λεξιλογικής επιλογής. Παρατηρούμε δηλαδή ότι υπάρχει μια διαφοροποίηση, μια αλλαγή προς το ηπιότερο στο νόημα αυτών λέξεων. Για παράδειγμα, παρά το ότι οι ερωτηθέντες απάντησαν θετικά στο ερώτημα για το αν η συγκεκριμένη λέξη και η αντίστοιχη φράση αποτελούν αθυρόστομη διατύπωση, η φράση «σκατά κι απόσκατα» χρησιμοποιείται πλέον σαν παροιμιακή έκφραση, χωρίς φυσικά να είναι τέτοια, ή, για να δώσει έμφαση στην περιγραφή μιας αρνητικής κατάστασης και όχι ως αθυρόστομη έκφραση. Γενικότερα, φαίνεται πως λέξεις και φράσεις οι οποίες κατά το παρελθόν θεωρούνταν ιδιαίτερα αθυρόστομες και η χρήση τους ήταν κάτι που έπρεπε να αποφεύγεται, με την πάροδο του χρόνο έχασαν, κατά κάποιο τρόπο, την υβριστική τους βαρύτητα και μετατράπηκαν σε καθημερινές και συνηθισμένες, μέχρι που, κάποιες από αυτές, έπαψαν να χρησιμοποιούνται ως αθυρόστομες στην καθημερινότητα των Νεοελλήνων.

Επίσης, σύμφωνα πάντα με τη γνώμη των ανθρώπων που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια, παραχώρησαν συνεντεύξεις και γενικότερα

έδωσαν πληροφορίες για την έρευνα, κάποιες λέξεις, μπορούν μεν να προσβάλουν τον άλλο, όμως από μόνες τους δεν αποτελούν αθυροστομία. Φαίνεται πως το κοινωνιογλωσσικό πλαίσιο είναι αυτό που φορτίζει το νόημα των λέξεων / φράσεων και αυτό το αντιλαμβάνονται άμεσα οι άνθρωποι. Έτσι, μπορεί μεν η λέξη «μαλάκας» να χαρακτηρίζεται από όλους ως αθυρόστομη, ωστόσο δεν αποτελεί πάντα υβριστική έκφραση, ιδιαίτερα όταν χρησιμοποιείται μεταξύ οικείων - φίλων. Αντίθετα, η λέξη «υποκείμενο», αν χρησιμοποιηθεί κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και ιδιαίτερα σε φράσεις του τύπου: «τι λες βρε υποκείμενο», θεωρείται προσβλητικότατη, χωρίς όμως να είναι αθυρόστομη. Υπάρχει επομένως ξεκάθαρη διαφοροποίηση στη συνείδηση και στον τρόπο αντίληψης του λαϊκού ανθρώπου μεταξύ των εννοιών, των λέξεων αλλά και της διαφοροποίησης του νοήματος ή της φόρτισης ανάλογα με το συνομιλιακό περιβάλλον γενικά και τις συνθήκες εκφοράς της αθυρόστομης διατύπωσης ειδικότερα. Φαίνεται λοιπόν πως, αυτό που κάνει μια λέξη να θεωρείται βρισιά, δεν είναι πάντα ή μόνο η ίδια η λέξη/έκφραση, αλλά το πλαίσιο εκφοράς της.

Γενικότερα, φαίνεται πως οι λέξεις που παλιότερα αποτελούσαν «βαριές κουβέντες», ήταν δηλαδή εξαιρετικά προσβλητικές, σήμερα φαίνεται να έχουν χάσει την έντασή τους και να αποτελούν, για αρκετούς, καθημερινές εκφράσεις, οι οποίες δε θεωρούνται πλέον αθυρόστομες ή υβριστικές. Αυτή ακριβώς η ένταξη στο καθημερινό λεξιλόγιο, φαίνεται, κατά τη γνώμη των χρηστών, να είναι η αιτία αυτής της άμβλυνσης στην ένταση και τη βαρύτητα κάποιων αθυρόστομων λέξεων ή εκφράσεων.

Οι συνηθέστερες αθυρόστομες διατυπώσεις, βάσει των απαντήσεων των πληροφορητών του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου αλλά και των προφορικών συζητήσεων-συνεντεύξεων, είναι οι εξής:

Ποιες είναι οι συχνότερες αθυρόστομες εκφράσεις ή / και χειρονομίες που χρησιμοποιείτε? *
*** Ο πίνακας περιλαμβάνει ενδεικτικές απαντήσεις του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου και των συνεντεύξεων, χωρίς παρεμβάσεις ή επεξεργασία από την πλευρά της ερευνήτριας (έχουν διατηρηθεί σφάλματα στην ορθογραφία, τη διατύπωση κλπ)**
σου γαμώ το σόι, γαμω την παναχαική σου, γαμιεσαι, μαλακα, παπαρα, μα ποσο …….(όνομα συγκεκριμένου ατόμου που φέρεται σα μαλάκας) εισαι, τον παιζεις κλπ
Γαμώ την πουτάνα μου, ρε πουστη μου, τον παίρνει/εις
gamw to kerato,tin panagia,ton xristo,tin vaggelistra kai olous tous apostolous.
Πωπω ντρέπομαι χωρίς λόγο να τις αναφέρω. Συνηθέστερο το "γαμώ την πουτανα μου"
Χριστοπαναγιες..
Από εκφράσεις: μαλάκα, άντε στο διάολο, άντε γαμήσου, πω ρε πούστη. Από χειρονομίες: φάσκελο, μεσαίο δάχτυλο, κουνώντας τη γροθιά.
μαλάκα, αντε μου στο διάολο.
την γνωστη λεξη μαλακα, και στα αρχιδια
μαλάκα,παπάρα κτλ
Γαμωτοοοοοοο, α στο Διάλο, στον πουτσο μου λουλούδια, τ' αρχίδια μου κουνιούνται, καριόλη, βρε μαλακισμένο
Μαλάκας, χαζή\ος, "δεν πας καλά", κακομοιρα\ης, " τον ηπιαμε". Αν αυτά θεωρούνται βρισιές. Απο χειρονομίες αυτά ταγνωστα: φάσκελο, δαχτυλο….
Χειρονομίες : μούντζα Βρισιές : Άντε και γαμήσου, Μαλάκας
σχετικα με τη θρησκεια
μαλακας, μαλακια, γαμωτο, ρε πουστη μου
΄Αντε στο διάολο Τι μαλακίες λες
Ρε πούστη μου
Μαλακας

Μουντζα. Αντε γαμησου. Καριολης. Γαμωτο.....
Μαλακα
μαλακας
Γαμώ το σπίτι σου
-Μαλάκα –Πουτανάκι –Βλαμμένο -Ηλίθια/-ος -Πούστη
γαμωτο
Αει στο διαολο, Γαμω το σταυρολοι σου, Μαλακας, Τονπαιρνειςκαιγερνειςρεγαμοτακαντιλιασου
μαλάκας, παπάρας, κρετίνος, βλάκας
Μαλάκα
μαλακα πουστη ηλιθια κλπ
Μαλακας
Γαμώτο Μαλάκα Ω ρε πούστη μου
"Γαμώ το Χριστό σου" (και άλλα μέλη της αγίας οικογένειας) "Μαλάκα" (περισσότερο φιλικά)
Στην επικοινωνία με συνομηλίκους τη λέξη μαλάκα ή εκφράσεις όπως "χέστηκα" για πράγματα που δεν μας νοιάζουν... γενικά δεν χρησιμοποιούμε κάτι υπερβολικό- ίσως μια- δυο εκφράσεις περισσότερες από τις παραπάνω. Με την οικογένεια χρησιμοποιούμε κάποιες παγιωμένες εκφράσεις στα αρβανίτικα λόγω καταγωγής από τον Αργοσαρωνικό, όπως "άνα μούνου" (= φάε σκατά) το οποίο όμως είναι αποχρωματισμένο σημασιολογικά κι έχει πια απλή απαξιωτική χροιά, "ιβλαψουρι" (= βλαμμένε) κ.α. πιο ΄σπάνια
γαμώ την παναγία μου, την τρέλα μου μέσα, γαμώ το χριστό μου
ΓΑΜΩ ΤΟ ΚΕΡΑΤΟ ΜΟΥ, ΑΝΤΕ ΠΝΙΞΟΥ
"είναι μαλάκας", "είναι βλαμμένος/η/ο", "είναι χαζό/η/ο", "οι πουτάνες και οι τρελές έχουν τις τύχες τις καλές", "είναι ηλίθιος/α/ο", "άι σιχτίρ", "άντε παράτα με/μας", "τι χαμένος/η/ο", " "μαλακισμένος/η/ο" Χειρονομίες χρησιμοποιώ ενίοτε το κούνημα της γροθιάς του χεριού μου πάνω και κάτω
το κέρατό μου, τα θεία, μαλάκας,
Μαλακας,καργιολης,αι γαμησου,πουστης

μαλάκας (και διάφορα παράγωγα)
γαμω την τυχη μου, μαλακας
ΤΗ ΛΕΞΗ "ΓΑΜΩΤΟ"
μαλακας, πουτανα, πουστης, αι γαμ..
φράσεις του τύπου " άϊ στο διάολο"
ΤΗΝ ΤΥΧΗ ΜΟΥ
μαλάκας, καριόλης, πούτσος, πούστης, δε γαμιέται
Μουτζες
Παπάρας, μαλάκας, κεφάλας, άντε γαμήσου, άθλιος, καραγκίοζης
Οι υβριστικές εκφράσεις που χρησιμοποιουμε είναι οι κλασικές εκφράσεις ενός μέσου Έλληνα μαλάκας και γαμ..... την πουτ.....
Μαλακα, Αντε γαμησου
Σκατά, τριμάλακας,γαμώ τον χριστό / την παναγία
Μαλάκας
είναι μαλ***/μαλ***, μας έχει γαμ***
Αντε γαμησου Γαμω την θεια σου Μπασταρδο απ το ιδρυμα
γαμώ την πουτανα μου. όχι ρε πούστη μου. μη σου γαμησω. στα αρχιδια μου. γαμώ το σοι σου. αει γαμήσου.
Γαμώτο.
Μούτζα, όχι τόσο ως βρισιά αλλά ως περιπαικτική χειρονομια
Γαμώτο Μαλάκας Πούστης Αί γαμήσου
μαλάκα, καριόλη
αη στο διαολο
α'ι' στο διαολο
γμτο
αει γαμησου, μαλακας, γαματο, γάμησε, γαμωτο, καριολα, μουνι, πουτάνα όλα, το γάμησες , στα αρ@@ μου, αρχίδι, γίδι, μποχλάδω, μαλακισμενο, αλήτη, πούστη, μουνοπανο, και πολλά πολλά άλλα ων ουκ έστιν αριθμός. ¨)
gamo ...klp
μαλάκας, μαλακίες, χέστης, γαμώ το σόι σου/μου/του κλπ
Το μουνί της μάνας σου Γαμώ το θεό σου, το Χριστό σου, την Παναγία σου,

Άντε Γαμησου, Καριόλη, πουτάνα
ΑΝΑΛΟΓΩΣ ΤΗΝ ΣΤΙΓΜΗ
Γαμώ- το κερατό μου, το στανιό μου, το σπίτι σου, το σόι σου, το χριστό σου, μαλάκα, καραγκιόζη
-μαλάκας
Μαλάκας, "το δάχτυλο", "μούντζα"
μαλάκας, ηλίθιος, μούντζα
το κέρατό μου το τράγιο μέσα !
μαλακα, γαμησου, αρχιδι, γαμω το μυαλο σου, μαλακοπιτουρα, μαλακοσβουρα
Αρχίδι, μαλακισμένο, ζωντόβολο

Σχ. 35 Πίνακας συχνότερα χρησιμοποιούμενων αθυρόστομων εκφράσεων και προσβλητικών χειρονομιών

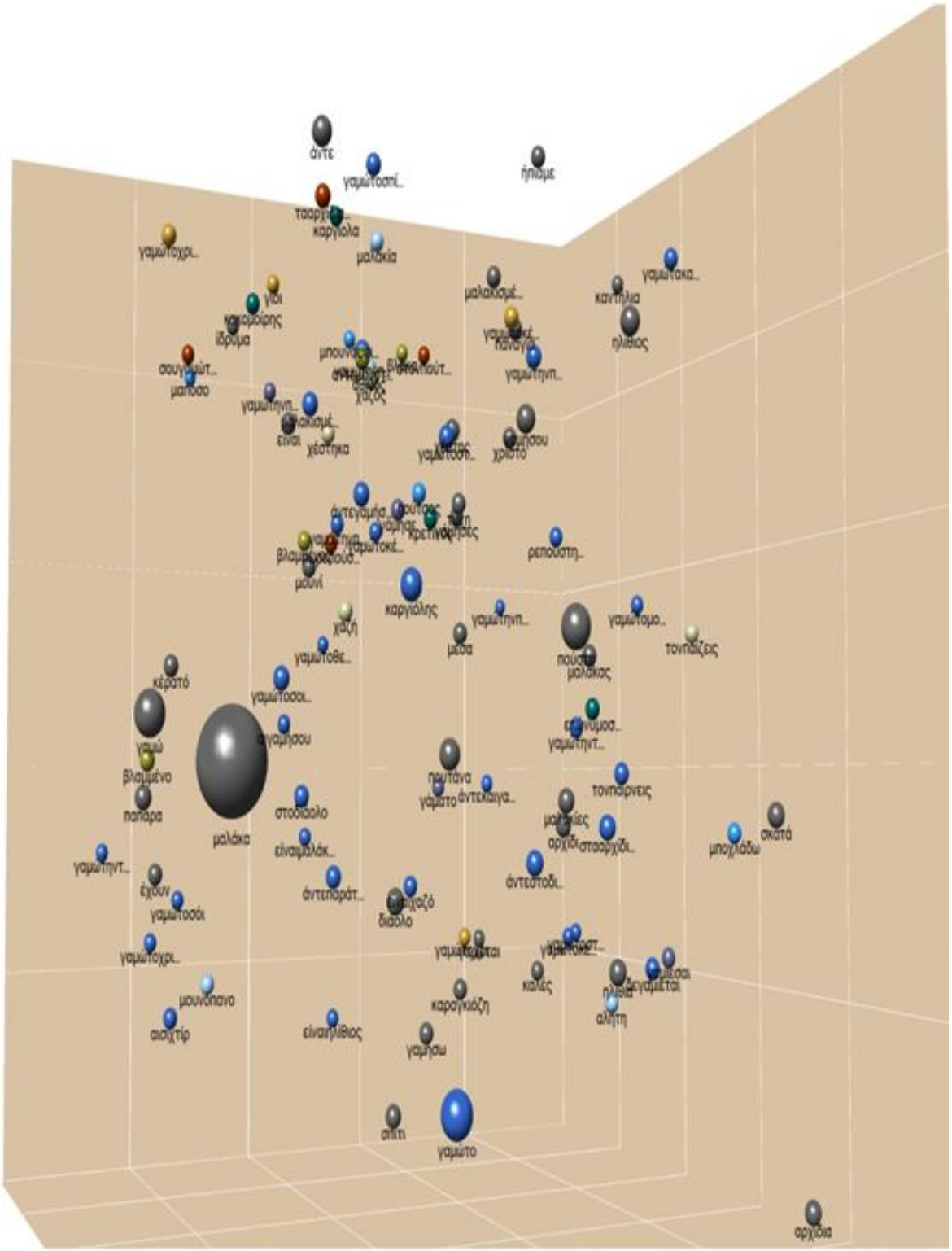

Σχ. 36 Σχηματική αποτύπωση των συχνότερα χρησιμοποιούμενων αθυρόστομων λέξεων

Στο Σχ. 36 απεικονίζονται οι συχνότερα χρησιμοποιούμενες αθυρόστομες λέξεις (το μέγεθος της σφαίρας δείχνει τη συχνότητα αναλογικά με τις υπόλοιπες λέξεις – εκφράσεις) συχνότερη φαίνεται να είναι η λέξη «μαλάκας» στις διάφορες πτώσεις, ενώ οι υπόλοιπες φαίνεται να απέχουν αρκετά. Επόμενη σε συχνότητα είναι η φράση «γαμώ το» που από τους χρήστες τις περισσότερες φορές αντιμετωπίζεται όχι ως φράση, αλλά σαν λέξη.

Σχ. 37 Σχηματική απεικόνιση των νοηματικών συσχετισμών μεταξύ των συχνότερα χρησιμοποιούμενων αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων

Στην παραπάνω σχηματική αποτύπωση, η οποία παρουσιάζει γραμμικά τη σύνδεση των αθυρόστομων λέξεων στο επίπεδο του νοήματος, καθίσταται σαφέστατο το γεγονός ότι το κυρίαρχο περιεχόμενο της αθυρόστομης διατύπωσης στη σύγχρονη Ελλάδα είναι η σεξουαλική δραστηριότητα, είτε αναφέρεται σε άτομα, είτε αποτελεί βλασφημία.

Κεφάλαιο 6ο. Η ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΒΛΗΤΙΚΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ

Θα ήταν σημαντική παράλειψη της παρούσας μελέτης, να μη γίνει αναφορά στις προσβλητικές χειρονομίες. Πρόκειται για χειρονομίες που συχνά συνοδεύουν τις αθυρόστομες εκφράσεις κατά την προφορική τους διατύπωση, προκειμένου να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στο νόημά τους και να τραβήξουν την προσοχή του ακροατή – συνομιλητή.

Κάθε λαός, εκτός από την επίσημη γλώσσα του, «μιλά» και με απρεπείς, προσβλητικές, άσεμνες χειρονομίες, οι οποίες διαφέρουν από χώρα σε χώρα, ενώ κάποιες είναι διεθνείς, όπως το γνωστό σε όλους μας, μεσαίο δάχτυλο. Η δε ελληνική «ανοιχτή παλάμη», η «μούντζα» ή «φάσκελο, φυσικά και δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από τη λίστα με τις πλέον ενδεικτικές χειρονομίες, όπως επίσης και η κίνηση του χεριού προς τα κάτω, στην κατεύθυνση των γεννητικών οργάνων, η επίδειξη του μεσαίου δακτύλου και η παλινδρομική κίνηση του χεριού.

Τα όσα ισχύουν για τις αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις, φαίνεται ναι ισχύουν και για τις υβριστικές-προσβλητικές χειρονομίες. Ο πίνακας που ακολουθεί περιλαμβάνει ενδεικτικές απαντήσεις του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου και των συνεντεύξεων, χωρίς παρεμβάσεις ή επεξεργασία από την πλευρά της ερευνήτριας.

Ποιες είναι οι υβριστικές – προσβλητικές χειρονομίες που χρησιμοποιείτε?	**Εσείς τί θεωρείτε βρισιά ή προσβλητική χειρονομία**	**Θεωρείτε ότι οι χειρονομίες που συνοδεύουν αθυρόστομες – υβριστικές εκφράσεις είναι προσβλητικές ?**
τον παιζεις, δακτυλο.	οτι δηποτε προσβαλει πραγματα που ειναι σημαντικα για τον αλλον ή οτι ειναι κοινα	Ναι

	αποδεκτο ως τετοιο.	
Κωλοδάχτυλο	Πούστης, πουτάνα, καργιόλα, γαμω	Ναι
moutza	to na vrizoume ta theia	Ναι
Δε χρησιμοποιω χειρονομίες	Τον υβριστικου περιεχομενου χαρακτηρισμό προς κάποιον. Λέξεις ή φράσεις που αρχίζουν από γα... ή απο μου... ή που.... κλπ.	Ναι
Χριστοπαναγιες	Οταν αναφερονται σε παιδια η γυναικες...	Ναι
Η χειρονομία που παραπέμπει στο 'βάλτο εκεί που ξέρεις' με ανύψωση του μεσαίου δαχτύλου. Εκείνη που υποδηλώνει 'στα τέτοια μου' με τεντωμένες και παράλληλα ευθυγραμμισμένες τις παλάμες στο ύψος των γεννητικών οργάνων. Εκείνη που κινησιολογικά εκφράζει 'πάρ' τα' με ανοιχτά τα δάχτυλα και εκτεθειμένη παλάμη. Εκείνη που εκφράζει 'την παίζεις' με κλειστή γροθιά που κινείται διαγώνια πάνω κάτω.	Σχετίζεται με τις περιστάσεις, δηλαδή το πλαίσιο, το νόημα και τη σκοπιμότητα που συνοδεύει τη βρισιά ή/και τη χειρονομία. Για παράδειγμα το να με αποκαλέσει 'ηλίθια' ένα οικείο πρόσωπο ή ακόμα και ένα μη οικείο δεν το βιώνω ως βρισιά όταν αυτό δεν παραπέμπει σε μια σκόπιμη προσβολή, παρότι μπορώ να το χαρακτηρίσω βρισιά ως γλωσσική έκφραση. Εάν όμως με φασκελώσει για παράδειγμα ένας άλλος οδηγός ως ένδειξη ανικανότητας στην οδήγηση θα το βιώσω ως προσβλητική χειρονομία.	Ναι

Δεν χρησιμοποιώ υβριστικές – προσβλητικές χειρονομίες.	βρισιά:μαλάκα, αντε γαμήσου, γαμω τον χριστό σου/ παναγία σου/ μάνα σου, αρχίδι, μουνόπανο,κτλ. χειρονομία:το λεγόμενο κωλοδάχτυλο, η κίνηση που κατευθύνουν τα χέρια τους προς το ευαίσθητο σημείο τους και λενε "εδώ σε γράφω!"	Ναι
Δειξιμο γεννητικων οργανων.	απρεπη λεξη. Δειξιμο γεννητικων οργανων	Ναι
κλασικές όπως μαλάκα κτλ...	λέξεις ή εκφράσεις που εννίοτε προσβάλλουν.	Ναι
Δεν χρησιμοποιώ	Όσες εκφράσεις μειώνουν χαρακτηριστικά μιας ταυτότητας	Ναι
Προβολή μεσαίου δαχτύλου (κωλοδαχτυλο), αυτό που λέμε "την παίζεις", μουτζα	Το χτύπημα είναι προσβλητικό όχι οι χειρονομιες. Επίσης κάτι που προέρχεται απο εναν άγνωστο η κάτι που γίνεται στα πλαίσια σοβαρής κουβέντας και θίγει την αξιοπιστία των λεγομένων του ομιλητή.	Ναι
μούντζα	βρισιές : Άντε και γαμήσου , Πουτάνα (μαζί με όλα τα συναφή) , Στο διάολο, Μαλάκας Χειρονομίες : αυτή με το δάχτυλο , και την μούντζα.	Ναι
υψωση μεσαιου δακτυλου	προσβολη οικογενειας, υψωση μεσαιου δακτυλου	Ναι

καθολου χειρονομιες και μονο λέξεις συνηθισμενες και πιο «ελαφριές» όπως μαλακας, μαλακια, γαμωτο, ρε πουστη μου και παρομοια	όλες τις χειρονομιες και λέξεις πιο ασχημες όπως μουνοπανο, καριολα, αρχιδι και τετοια	Ναι
Δεν χρησιμοποιώ υβριστικές χειρονομίες.	Το φάσκελο.	Ναι
Ελάχιστα μουντζα και ελάχιστα σηκωνω το μεσαίο δάχτυλο	Θεωρώ βρισιά οποιαδηποτε άσχημη φράση ή λέξη, φυσικά έχεισημασια το υφιςυφός με το οποιο εκφέρεται. Το ίδιο και οι χειρονομίες.	Ναι
Μονο μουτζα	Επιδειξη γεννητικων οργανων	Ναι
Μουντζα	Τα θεια. Οικογενεια. Κολοδαχτυλα. Μουντζα	Ναι
Κωλοδαχτυλο Μούντζα	Ό,τι χυδαίο. Έχει σημασία ο τρόπος που θα γίνει ή θα ειπωθεί κάτι.	Ναι
-μαλακας...αι στο διαολο ...γαμω το κερατο μου	.μαλακας αι στο διαολο αντε γαμησου..	Ναι
Δεν χρησιμοποιώ υβριστικές - προσβλητικές χειρονομίες.	Την προσβολή της προσωπικότητας του άλλου και των θείων	Ναι

Δεν χρησιμοποιώ χειρονομίες, σε περίπτωση που συμβεί θα είναι να δείξω τον μέσο από τα δάχτυλα του χεριού σε κάποιον φίλο.	Από το ύφος του άλλου και την σχέση που υπάρχει θα θεωρηθεί εαν η λέξη ή η χειρονομία θα μεταφραστεί σε προσβλητική ή όχι. Σε όποια περίπτωση η επισήμανση κάποιου χαρακτηριστικού του ατόμου μας ή του συνομιλητή γενικότερα σε χαρακτήρα-εξωτερική εμφάνιση-πράξεις και βιωτικό επίπεδο με χαρακτήρα υποβιβασμού του άλλου είναι κατά κόρον εκείνα που θα προσβάλουν παρά οι ίδιες οι λέξεις. Σε καμία περίπτωση δεν δέχομαι την χειρονομία της ανοιχτής παλάμης.	Ναι
Μουντζα	Χειρονομία. Με το χέρι/δάχτυλο.	Ναι
Μούτζες	Προτροπή σε αρρώστιες, Φασιστικά συμβολα, Υψηλός τόνος ομιλίας	Ναι
δεν χρησιμοποιώ	προσβλητική χειρονομία θεωρώ τη μούτζα, την παλινδρομική κίνηση με το χέρι και την ύψωση του μέσου δακτύλου. βρισιά εκτός από τις κλασσικές	Ναι

	υβριστικές οποιοδήποτε σχόλιο που γίνεται με σκοπό την υποτίμηση του φύλου μου της θρησκείας μου καταγωγής μου ή σεξουαλικής μου ταυτόγητας	
Τυπικός Έλληνας, δάκτυλο, μούτζωμα και φραπέ!	Οτιδήποτε προέρχεται από μη οικείο άτομο αλλά/και ο τόνος που θα χρησιμοποιήσει. Επιπλέον, ποιοί μπορεί να είναι παρόντες	Ναι
αυνανιστικη χειρονομια	καθε τι που μπορει να προσβαλλει αναλογα την περισταση..απο το βλακας μεχρι το πουστη πουτανα μαλακα... χειρονομιες οπως μουτζα η με τα δαχτυλα ή κινηση του χεριου που μοιαζει με αυνανισμο	Ναι
Πουτσα καριολα αρχιδι μαλακας πίπα	Ζωον	Ναι
Δεν χρησιμοποιώ.	Τις προσβλητικές αναφορές προς οποιαδήποτε θρησκεία. Ύβρη προς την οικογένεια του απευθυνόμενου. Σεξουαλικής αναφοράς χειρονομίες.	Ναι
Δε χρησιμοποιώ ιδιαίτερα καμία. Ίσως μούντζα μόνο.	Κάποια από τις κλασικές χειρονομίες, πέραν της κλασικής και πιο αθώας πλέον μούντζας. Όσον αφορά τη	Ναι

	βρισιά, πάντα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τόπος, η διάθεση και η χρονική στιγμή. Μπορεί πχ να εξοργιστώ πολύ πιο εύκολα όταν οδηγάω.	
Κάποιες φορές τη μούντζα ή την αντίστοιχη χειρονομία με τα δύο δάχτυλα παρά τα πέντε, την οποία χρησιμοποιούν συνήθως οι γυναίκες με τη φράση "μω να!"	Κάτι το οποίο ξεφεύγει από τα όρια του επιτρεπτού για την εκάστοτε ομάδα ένταξης- όπως αυτή ορίζεται και μεταβάλλεται ανά πάσα στιγμή- και θα στενοχωρήσει τον αποδέκτη. Δεν θα χρησιμοποιήσω τη λέξη "μαλάκας" π.χ. μπροστά στη γιαγιά μου γιατί είναι βρισιά, στην παρέα των συνομηλίκων μου όμως περνάει απαρατήρητη	Ναι
κωλοδάχτυλο	άη στο διάολο, άη γαμήσου,μούτζα...	Ναι
ΕΙΣΑΙ ΜΑΛΑΚΑΣ ΕΙΣΑΙ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΓΑΜΩ ΤΟ ΚΕΡΑΤΟ ΜΟΥ ΑΝΤΕ ΠΝΙΞΟΥ ΑΙ ΣΤΑ ΚΟΜΜΑΤΙΑ	Οτιδήποτε θεωρείται προσβλητικό για το συνομιλητή μας και έρχεται σε αντίθεση με τη συνήθη συμπεριφορά μας.	Ναι
Η ανάταση του μέσου δαχτύλου του χεριού και η κίνηση του ενός χεριού σε γροθιά που παραπέμπει στην κίνηση του αυνανισμού των	Βρισιές: λέξεις που θίγουν το ήθος/προσωπικότητα ενός ατόμου και κάποιες εκφράσεις όπως αναφορά σε Διαόλους, το "άι σιχτιρ"	Ναι

αντρών.	Χειρονομία: Υπάρχουν κάποιες παγιωμένες χειρονομίες που έχουν υβριστικές -προκλητικές συνυποδηλώσεις, αλλά και κάποιες εκφράσεις του προσώπου όπως το ΄κούνημα του κεφαλιού πάνω κάτω που συνοδεύεται με την σούφρωμα των χειλιών, η επίδειξη της γλώσσας.	
η μούντζα	σεξουαλικές χειρονομίες και διάφορους μορφασμούς.	Ναι
Κωλο δάχτυλο	Αυτές που προσβάλλουν κατι το οποίο ξερεις οτι ειναι πολύτιμο γι αυτον στον οποίο απευθύνεσαι,για παράδειγμα οικογένεια,θρησκεία	Ναι
έντονες κινήσεις με τα χέρια	λέξεις/ φράσεις σεξουαλικού περιεχομένου προσβολή των Θείων πρόταξη συγκεκριμένων δακτύλων	Ναι
μουτζα κολοδαχτυλο	βρισιεσ για την οικογένεια και τη θρησκεια	Ναι
ΔΕΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΕΣ	ΤΗΝ ΕΠΙΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΔΑΚΤΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΒΡΗ ΣΤΑ ΘΕΙΑ	Ναι
φασκελωμα κωλοδάχτυλο	λεξεις που προσβαλλουν ιδιαιτεροτητες ανθρωπων.. π.χ. χοντρος,	Ναι

	στραβος κλπ και χυδαιολογιες	
μπορεί να κάνω νεύμα με το χέρι με πρόθεση χλευαστική	βρισιές που σχετίζονται με την οικογένεια	Ναι
Μουτζα		Ναι
ΤΗΝ ΤΥΧΗ ΜΟΥ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΟΥ	ΚΑΤΙ ΠΟΥ ΠΡΟΣΒΑΛΛΕΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ-ΗΘΗ	Ναι
δεν χρησιμοποιώ	οποιαδήποτε χειρονομία ή χρήση ενός επιθέτου με προσβλητικό περιεχόμενο (σεξουαλικό ή μη)	Ναι
Μουτζες!	Κάτι σε προσβάλλει!!!	Ναι
Αναφορές σε γενετήσιες πράξεις, απαξιωτικές αναφορές στο πρόσωπο του υβριζόμενου, κινήσεις χεριών.	Προσβολή στα Θεία, προσβολή της οικογένειας ή των μελών της, του προσώπου που ανεφέρεται κάποιος,Ανάταση του αντίχειρα, παλινδρομική κίνηση του χεριού	Ναι
Δεν χρησιμοποιώ υβτιστικές χειρονομίες.	Οτι έχει σχέση με τα θεία και την οικογένεια.	Ναι
Συνήθως η μούντζα Η το τεντωμα του μεσαίου δαχτυλου	Να προσβάλλει τα θεία Χριστο Παναγια	Ναι
Δεν χρησιμοποιώ προσβλητικές χειρονομίες	Βρισιά μπορεί να είναι οτιδήποτε προσβάλλει το ηθικό αίσθημα ή το συναίσθημα του άλλου	Ναι
Υποκοριστικά όπως Μαλάκας κλπ	Ο,τι δεν είναι πρέπον.	Ναι

δεν χρησιμοποιώ	προβολή της ανοιχτής παλάμης προς κάποιον ανασήκωμα του μέσου δακτύλου, κοκ εκφράσεις τύπου: πήγαινε να *** , στον ***, κτλ	Ναι
Χειρονομια του "θα σε γαμησω" Και μουτζα	Παρολο που πολλες φορες κεω σε φιλους μου "γαμω τη θεια σου" κτλ ποτε δεν βριζω μανα...το θεωρω ακρως προσβλητικο και δεν μου αρεσει	Ναι
μούτζα	οποιαδήποτε φράση ή χειρονομία χρησιμοποιείται για να μειώσει να προσβάλει η να προκαλέσει	Ναι
Δεν χρησιμοποιώ.	Οτιδήποτε εκφέρεται με επιθετικό τρόπο είτε εν βρασμώ είτε σε κατάσταση ηρεμίας και σκοπό έχει σκοπό την προσβολή της προσωπικότητας του άλλου (εάν αναφερόμαστε σε άτομο) και την ταυτόχρονη ψυχική εκτόνωση του υβριστή.	Ναι
Μούτζα	Μούτζα, το... μεσαίο δάχτυλο, η χειρονομία που δείχνει κάθετα τα γεννητικά όργανα των ανδρων	Ναι
Μούτζα	Βρισιές σεξουαλικού περιεχομένου	Ναι

μούτζα, κατεύθυνση χεριού προς την περιοχή των γεννητικών οργάνων.	προτεταμένο το μεσαίο δάκτυλο	Ναι
Φασκελο	Θρησκεία και οικογένεια	Ναι
δεν χρησιμοποιω	την μουτζα	Ναι
δεν χρησιμοποιω	οτιδηποτε περι φυσης	Ναι
μουτζα, "στα τετοια μου" , κουρδιστη κινηση στον κρόταφο για τον παρανοικο - βλακα, περιστροφή χεριου στον κρόταφο για τον παρανοικο. κινηση μαλακα πανω κατω χερι. μεσαίο δαχτυλο για αει.... - δικαίωση. και σπανια η κινηση με τα δυο χερια στο πλαι "παρτα"/ ζήτω. κλπ.	υβρη στα θεία. παροτι δεν ειμαι ιδιαιτερα "πιστη". επίσησ περιύβριση νεκρώ με ενοχλεί πολύ. εκτός αν πρόκειται για δημόσια πρόσωπα υπό αυτ'η την ιδιότητά τους. εκφράσεις με ΄ταφους κοκκαλα προγόνων κλπ. ψαυση γεννητικων οργανων στουσ ανδρες. αυτα με ενοχλούν αν καταλαβαίνω την ερωτηση σωστα.	Ναι
gamo klp..	ta theia ,siggeneis klp	Ναι
φάσκελα συνήθως	χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου βρισιές που σχετίζονται με σεξουαλικές προτιμήσεις βρισιές που σχετίζονται με σωματικά ελαττώματα	Ναι
με τα τρία δάχτυλο	Όλα όσα ανέφερα καθώς και εκφράσεις για την οικογενειακή υπόληψη	Ναι

	Χωνάρα, μαλάκα	
ΟΤΙ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΕ ΒΡΙΣΙΑ	ΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΕΝΙΚΑ	Ναι
Μούτζα,μεσαίο δάχτυλο χεριού,χειρονομία της μαλακίας	Θεωρώ ότι βρισιά είναι λεκτική επίθεση θυμωμένου ανθρώπου συνήθως με σεξουαλικά υπονούμενα στολισμένη με την ανάλογη χειρονομία	Ναι
δεν χρησιμοποιώ	οτιδήποτε μπορεί να προσβάλει τον άλλο αν το ακούσει	Ναι
Δάχτυλο	λεκτικές προσβλητικές εκφράσεις & "Το δάχτυλο"	Ναι
μούντζα, δάχτυλο	υβριστικά επίθετα όπως μαλάκας, βλάκας κλπ, χειρονομία με μέσο δάχτυλο, χειρονομία με μπουνιά	Ναι
καμία	αν με πει μαλακισμένη	Ναι
δαχτυλο, φασκελο	οτιδήποτε μπορει να προσβαλει το συνομιλητη	Ναι

Σχ. 38 Πίνακας των συχνότερα χρησιμοποιούμενων προσβλητικών χειρονομιών και της αντιμετώπισής τους

Σύμφωνα με τις παραπάνω ενδεικτικές απαντήσεις, φαίνεται πως αθυρόστομες διατυπώσεις που σχετίζονται με τη θρησκεία και την οικογένεια θεωρούνται από την πλειοψηφία των ερωτηθέντων, ως βαρύτερα υβριστικές σε σχέση με άλλες αθυρόστομες εκφράσεις. Αυτή η τοποθέτηση σχετίζεται

πιθανότατα με το χαμηλό ποσοστό χρήσης αθυρόστομων λέξεων / εκφράσεων με την αντίστοιχη θεματολογία. Άρα, πιθανώς αποφεύγεται η χρήση εκφράσεων που θεωρούνται προσβλητικότερες σε σχέση με άλλες. Φαίνεται επίσης ότι η αρνητική στάση απέναντι στην αθυροστομία και τις άσεμνες χειρονομίες δεν εξαρτάται από το αν ο ίδιος ο πληροφορητής είναι ή όχι αθυρόστομος. Επίσης, σημαντικό είναι το γεγονός ότι φαίνεται να υπάρχει σαφής εικόνα αναφορικά με το ότι για να είναι μια λέξη ή μια φράση προσβλητική-υβριστική, δεν είναι απαραίτητο να είναι και αθυρόστομη.

Με κεντρικό άξονα το ρήμα ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ, στο ακόλουθο σχήμα αποτυπώνεται ο συσχετισμός λέξεων που αφορούν τόσο στη χρήση αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων, όσο και στη χρήση χειρονομιών. Οι συχνότερα χρησιμοποιούμενες χειρονομίες είναι η «μούντζα» (ανοιχτή παλάμη στραμμένη προς το συνομιλητή με τεντωμένα δάχτυλα) και η παλινδρομική κίνηση του χεριού. Επίσης συχνές προσβλητικές χειρονομίες είναι το ΔΑΚΤΥΛΟ, και το χέρι που δείχνει προς την κατεύθυνση των γεννητικών οργάνων. Και στην περίπτωση των χειρονομιών λοιπόν επικρατεί το σεξουαλικό περιεχόμενο.

Επίσης, όπως ισχύει και για τις αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις, οι ερωτηθέντες τηρούν αρνητική στάση απέναντι στο φαινόμενο, ανεξάρτητα με το αν οι ίδιοι είναι χρήστες ή όχι.

Αξιοσημείωτο δε είναι το γεγονός ότι, το 22,5% των χρηστών που δήλωσαν ότι μιλούν αθυρόστομα δε χρησιμοποιεί προσβλητικές χειρονομίες κατά την εκφορά της αθυρόστομης διατύπωσης. Αυτό μας επιτρέπει να πούμε ότι οι αθυρόστομες διατυπώσεις και οι προσβλητικές χειρονομίες έχουν έναν κοινό τόπο, ένα σημείο επαφής, τους κοινούς χρήστες. Πρόκειται για κάτι σχεδόν αυτονόητο, αφού πολλές από τις προσβλητικές χειρονομίες συνοδεύονται από αντίστοιχες λέξεις και εκφράσεις. Π.χ. η φράση «πάρε τ' αρχίδια μου», συνοδεύεται από τη γνωστή χειρονομία της κάθετης κίνησης του χεριού προς την κατεύθυνση των γεννητικών οργάνων.

Τέλος, εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι όλοι οι ερωτηθέντες, ανεξάρτητα από το αν χρησιμοποιούν ή όχι αθυρόστομες διατυπώσεις, θεωρούν ότι οι χειρονομίες που τις συνοδεύουν είναι πάντα προσβλητικές.

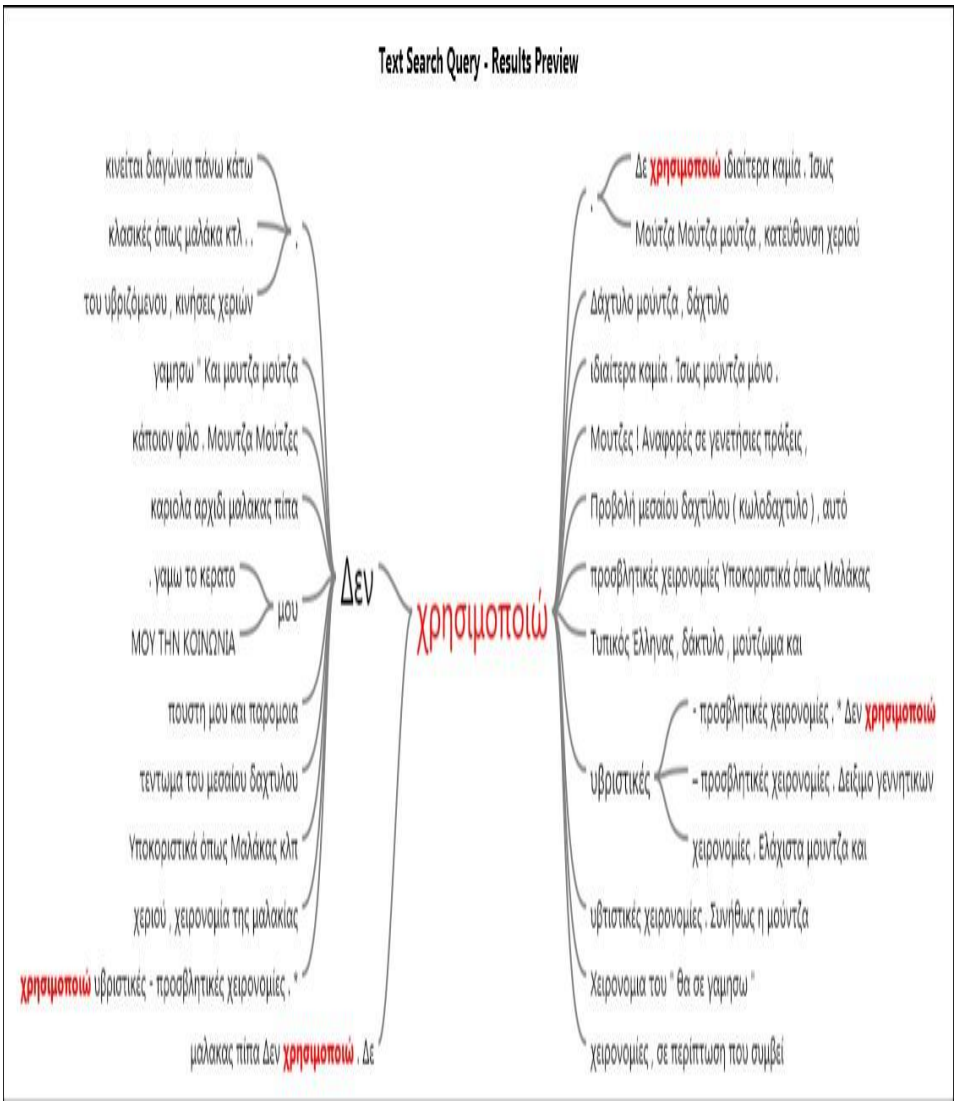

Σχ. 39 Σχηματική απεικόνιση των συχνότερων προσβλητικών χειρονομιών

Η παραπάνω σχηματική απεικόνιση αποτυπώνει τις συχνότερες λέξεις-φράσεις που χρησιμοποιήθηκαν ως απαντήσεις από τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Κυρίαρχη θέση κατέχει το ρήμα «χρησιμοποιώ», το οποίο φαίνεται να συνδέεται και να συνδυάζεται νοηματικά, τόσο με τις αθυρόστομες λέξεις/εκφράσεις, όσο και με τις άσεμνες χειρονομίες και να τις συνδυάζει μεταξύ τους. Αξιοσημείωτο εδώ είναι το γεγονός ότι, τόσο οι αθυρόστομοι συμμετέχοντες στην έρευνα, όσο και οι μη αθυρόστομοι, χρησιμοποίησαν πανομοιότυπο λεξιλόγιο για να απαντήσουν στις ερωτήσεις.

Κεφάλαιο 7ο. Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ

Ένα σημείο της έρευνας που αποτελεί πληροφορία καθοριστικής σημασίας, εντοπίζεται στο θέμα της γνώσης των πληροφορητών, αναφορικά με την κατά παράδοση χρήση της αθυροστομίας και φυσικά την ποιότητα της γνώσης αυτής, δηλαδή το αν και κατά πόσο η γνώση, ή η εικόνα που έχουν οι πληροφορητές αντιστοιχεί με την πραγματικότητα – αλήθεια.

Παρά το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία δήλωσε πως γνωρίζει ότι υπάρχουν αθυρόστομα παραδοσιακά τραγούδια, τα οποία άδονται κατά τη διάρκεια της Αποκριάς, οι μόνοι που γνώριζαν πραγματικά να αναφέρουν κάποια από αυτά ήταν μόνο οι φοιτητές του ΠΜΣ Λαογραφίας. Οι λοιποί ερωτηθέντες έδωσαν αρνητική ή εσφαλμένη απάντηση στο ερώτημα. Κάποιοι από αυτούς ανέφεραν «τα παραδοσιακά της Δόμνας Σαμίου», αγνοώντας το γεγονός ότι η Σαμίου απλώς κατέγραψε και ανέδειξε παραδοσιακά άσματα. Κάποιοι άλλοι ανέφεραν τις αθυροστομίες των έργων του Αριστοφάνη και του σύγχρονου θεατρικού είδους της επιθεώρησης, ενώ υπήρξαν και κάποιοι (στις ηλικίες μεταξύ 18 και 25 ετών) που ανέφεραν ότι γνωρίζουν κάποια αθυρόστομα τραγούδια του Τζίμη Πανούση, καθώς και κάποια τραγούδια αγγλόφωνων μουσικών συγκροτημάτων του εξωτερικού. Τέλος, υπάρχει μια μικρή μερίδα ερωτηθέντων, η οποία φαίνεται πως βρίσκεται σε σύγχυση ως προς το θέμα και δίνει μεικτές απαντήσεις. Χαρακτηριστικό της άγνοιας των νεώτερων είναι ότι υπάρχει απάντηση που αναφέρει: «τα αποκριατικα, νομιζω, τραγουδια της δωρας στρατου». Για την ακρίβεια, το 36,5% των ερωτηθέντων δήλωσαν άγνοια ή έδωσαν εντελώς εσφαλμένες απαντήσεις, 26,5% απάντησαν πως γνωρίζουν την ύπαρξη αλλά δεν ήταν σε θέση να δώσουν παραδείγματα, 14,2% έδωσαν συγκεχυμένες απαντήσεις (μπερδεύοντας τα παραδοσιακά δρώμενα με το θέατρο) και 22,8% γνώριζαν και ήταν σε θέση, τόσο να περιγράψουν ή να αναφέρουν έθιμα σχετιζόμενα με την αθυροστομία, όσο και παραδείγματα αθυροστομίας (οι

τελευταίοι ήταν φοιτητές ή απόφοιτοι του ΠΜΣ Λαογραφίας κατά το 98,2%. Επειδή όμως πρόκειται για γνώστες του επιστημονικού αντικειμένου της λαογραφίας, οι απαντήσεις που έδωσαν δε μπορούν να θεωρηθούν στατιστικά σημαντικές. Εξάλλου, αποτελούν απειροελάχιστο τμήμα του συνολικού πληθυσμού που μελετά η παρούσα έρευνα.

Διαπιστώθηκε ότι, κανένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη χρήση των αθυρόστομων διατυπώσεων καθώς και τη συχνότητα χρήσης δεν επηρεάζει τη γνώση σχετικά με την κατά παράδοση χρήση της αθυροστομίας. Πιθανώς, θα περιμέναμε ότι οι κάτοικοι των αγροτικών και ημιαστικών περιοχών θα βρίσκονταν πιο κοντά στην εθιμική χρήση της αθυροστομίας. Ωστόσο αυτό διαψεύδεται από τα αποτελέσματα της έρευνας. Ο μόνος παράγοντας που φαίνεται να παίζει ρόλο, σχετίζεται με το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων και αφορά αποκλειστικά σε εκείνους που έχουν διδαχθεί τη Λαογραφία ως επιστήμη. Αντίστοιχα, πληροφορητές που διατέλεσαν κατά το παρελθόν ή παραμένουν μέλη λαογραφικών ή άλλων τοπικού χαρακτήρα συλλόγων, ναι μεν φαίνεται να έχουν κάποια εικόνα για το θέμα, ωστόσο αυτή είναι συγκεχυμένη ή ελλιπής. Είναι οι ίδιοι που δήλωσαν ότι είχαν συμμετοχή σε παραδοσιακά δρώμενα σχετιζόμενα με την αθυροστομία, προκειμένου να διατηρούνται ζωντανές οι παραδόσεις.

Επομένως, είναι δυνατό να διατυπωθεί με ασφάλεια το συμπέρασμα ότι στις μέρες μας, υπάρχουν αποκριάτικα δρώμενα που σχετίζονται στενότατα με την αθυροστομία, όπως για παράδειγμα αυτά του Τυρνάβου και της Αγιάσου· όμως, φαίνεται πως η γνώση και η συνείδηση της σύνδεσης μεταξύ αθυροστομίας και παραδοσιακών δρωμένων λείπει από την πλειοψηφία των σημερινών Ελλήνων. Επίσης, από τις απαντήσεις αυτές, καθίσταται ολοφάνερο ότι η σχέση με την παράδοση, τουλάχιστον στο βιωματικό επίπεδο, τείνει σε σημαντικό βαθμό να εκλείψει. Ο παρακάτω πίνακας ενδεικτικών απαντήσεων απεικονίζει την κατάσταση:

Αναφέρατε παραδοσιακά τραγούδια, ποιήματα κλπ ή / και δρώμενα – περιστάσεις, κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία θεωρείται αναμενόμενη ή ακόμα και επιβαλλόμενη συμπεριφορά[225]
ανεβηκα στην πιπερια, μπτσοι κλαστε μας τα αρχιδια.
Τίτλους δεν ξέρω, αλλά ξέρω πως υπάρχουν τραγούδια που αναφέρουν λέξεις όπως γαμεί, μουνί, πούτσος κτλ
den kserw kapoio
Τα παραδοσιακά της Δόμνας Σαμίου. Αριστοφάνης, πλήθος από κρητικες μαντινάδες. Ερωτική λογοτεχνία. .. Πιερ Λουί, Εμπειρίκος κλπ
Πως το τριβουν το πιπερι?
rock music , Overkill - fuck you
Το καρναβαλικό πνεύμα συνδέεται με την αθυροστομία. Από τραγούδια: Πώς το τρίβουν το πιπέρι. Ανέβηκα στην πιπεριά.
Δεν ξέρω κάποιο, αλλά ξέρω πως υπάρχουν
Δόμνα Σαμίου
Παραδοσιακα αποκριατικα τραγουδια.Ο παπας απο το Σουφλαρι , η θεια μου η Νικολακενα κ. λ. π.
Δεν γνωρίζω
τα γαμοτραγουδα
Απόκριες (βλεπε παραδοσιακά Δόμνα Σαμίου), εκκλησιαστικος λογος, αναθεματα, τροπαρια, ψαλμοί, γενικά τα ιερά κείμενα είναι τίγκα στη βρισιά και την υποτιμηση, γιατί στα πλαίσια της ετερονομης κοινωνίας θεωρούνται μεθοδος διαπαιφαγωγισης και συμμόρφωσης
Τραγούδια της Αποκριάς (Δόμνα Σαμίου), Αριστοφάνης
Τζίμης Πανούσης, ημισκούμπρια, προσφάτως Τους.
Υπαρχει ολοκληρη σειρα απο Δημοτικα - που ξεκινανε με την "πιπερια"
Δεν γνωρίζω
δεν γνωρίζω

[225] Ο πίνακας περιέχει ενδεικτικές απαντήσεις, προερχόμενες από τα ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια και τις συνεντεύξεις, χωρίς κάποια παρέμβαση από μέρους της ερευνήτριας (πχ διόρθωση ορθογραφικών ή συντακτικών λαθών κλπ)

δεν θυμαμαι καποιον τιτλο
Δεν γνωρίζω
τα αποκριατικα, νομιζω, τραγουδια της δωρας στρατου
Δεν γνωρίζω.
Βλαχικος γάμος στη Θήβα, παραδοσιακά ποιηματα
αποκριάτικα παραδοσιακά
Παραδείγματα ανθρώπων που χρησιμοποιούσαν αθυροστομία ως χιούμορ είναι ο Αριστοφάνης για την εποχή του και από τους νεώτερους ο Σουρής. Κατά την περίοδο της Αποκριάς, στα διάφορα δρώμενα η αθυροστομία είναι φυσιολογική, αναμενόμενη και ενίοτε επιβαλλόμενη.
-Αποκριές: σατιρικά δρώμενα και τραγούδια: παρωδίες γάμων, κηδειών, διακωμώδηση αταίριαστων ζευγαριών, σάτιρα προσώπων και συμπεριφορών, λατρεία του φαλλού. -Δεκαήμερο Χριστουγέννων (κυρίως 6-7-8 Ιαν.) : παρωδίες γάμων με σεξουαλικούς υπαινιγμούς. -Παραξυπνήματα γάμου στην Αντιμάχεια και την Καρδάμαινα της Κω. Αθυρόστομα δίστιχα που τραγουδούσαν παρέες ανδρών τις μέρες που ακολουθούσαν τον γάμο, για να ξυπνούν το νεόνυμφο ζευγάρι (τεκμηριωμένο από επιτόπια καταγραφή).
Σατυρα
Δεν γνωρίζω
Σκωπτικά τραγούδια Αποκριάς
Καρναβάλι
Δεν γνωρίζω
Πούτσα μου πώς κατάντησες εσύ σ' αυτό το χάλι που όταν έβλεπες μουνί γινόσουνα ατσάλι;
Δεν γνωρίζω
-Τραγούδια παραδοσιακών δρώμενων σε καρναβάλι της βόρειας Ελλάδας/ ρεμπέτικα/δημοτικά/τα όποια όλα κάνουν συνήθως αναφορές σεξουαλικού περιεχομένου. Νεοελληνικά λαϊκά τριτοδεύτερα τραγούδια σε σκυλάδικα. Ραπ από νέα ή νεαρά συγκροτήματα ή καλλιτέχνες που εκφράζουν την αγάπη τους και

την αγανάκτησή τους από την εποχή. -Ποιήματα που αναφέρονται λέξεις ή εκφράσεις, όπως ο Χριστιανόπουλος. -Αρχαία Ελλάδα και Αριστοφάνης γνωστότερος και με τα θεατρικά έργα που παίζονται μέχρι σήμερα.
Ονομαστικά δε θυμάμαι αλλά νομίζω ότι στα κρητικά τραγούδια ή αθυροστομια θεωρείτε Φυσιολογική.
Έπαντρευαν ένα γερό ,ανδρικά μουνατα,
τα τραγουδια την Δομνας Σαμιου
Γαμάτε γιατι χανόμαστε Τζιμης Πανουσης
τα αποκριάτικα σε πολλές περιοχές της Ελλάδας όπως στον Τύρναβο Λάρισας Ελλασόνα Λάρισας Λέσβο Κοζάνη . η Δόμνα Σαμίου έχει τραγουδήσει πολλά από αυτά.
Δεν γνωρίζω
Αριστοφανης
Τα δημοτικά τραγούδια που ακούγονται στο έθιμο του Φανού στην Κοζάνη και τα πειράγματα στους περαστικούς την Καθαρά Δευτέρα στον Τύρναβο Λάρισας!
Ρεμπετικα
Οτιδήποτε παραδοσιακά τραγούδια υπάρχουν με θεματολογία τις Απόκριες.
Τα λεγόμενα "Γαμοτράγουδα-Αποκριάτικα" και από κει και πέρα ίσως κάποια θεατρικά ή και ταινίες του Νίκου Οικονομίδη.
Έχουμε αποκτιάτικα από το χωριό μου στο Αγκίστρι και κάποια σατιρικά έμμετρα στα αρβανίτικα και τα ελληνικά. Είναι πολλά για να αναφέρω ξεχωριστά αλλά τα χρησιμοποιούμε ακόμα στο σπίτι για διασκέδαση
Αποκριάτικα, σκωπτικά τραγούδια γάμου
Τα γαμοτρἀγουδα της Αποκριάς. Περιέχουν άσεμνους στίχους, συνήθως σεξουαλικού περιεχομένου, και τραγουδιούνται κατά τον εορτασμό της Αποκριάς.
Δεν γνωρίζω
Επειδή η Ειδίκευσή μου είναι πάνω στην Λαογραφία, γνωρίζω αρκετά πράγματα. Θα αναφέρω ενδεικτικά την περίοδο της Αποκριάς με παραδοσιακά

δημοτικά τραγούδια που κυριαρχεί το αθυρόστομο στοιχείο (η Δόμνα Σαμίου είχε συγκεντρώσει αρκετά σε ένα Cd με τίτλο "Τραγούδια στον Κύκλο του Χρόνου - Τα Αποκριάτικα"). Δρώμενα αυτή την χρονική περίοδο πάμπολλα ανά την Ελλάδα με εμφανή το γονιμικό-ευετηριακό-αθυρόστομο χαρακτήρα. Όλα τα παραπάνω δεν προκαλούσαν την κατακραυγή στις παραδοσιακές κοινωνίες διότι είχαν συμβολικό χαρακτήρα και αποσκοπούσαν να μυήσουν τα νεαρά άτομα στην γενετήσια συμπεριφορά.
Απόκριες. Γαμοτράγουδα.
Ζακυνθινή ομιλία και Τραγούδια της επαναστάσεως του 1821
Επιθεωρηση...
Δεν γνωρίζω
- Ανέβηκα στην πιπεριά - Κίνησα να πάω στο μύλο με τη θεια μου τη Βασίλω - Η χήρα η Παναγιώτα - Πως το τρίβουν το πιπέρι - Οι συμβουλές μιας Ηγουμένης - Ο παπάς Λαυρέντιος - Ένας γέρος ήρκουντανε - Να `μουν νύχτα στο γιαλό - Το μουνί το λένε Γιώτα
αποκριάτικα τραγούδια θεατρικές παραστάσεις (επιθεωρήσεις)
-πως το τρίβουν το πιπέρι (παραδοσιακό αποκριάτικο) -αποκριάτικα έθιμα φαλλού -κωμωδίες Αριστοφάνη
Δεν γνωρίζω
ΑΠΟΚΡΙΑΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΔΡΩΜΕΝΑ ΟΠΩΣ ΓΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟ ΒΙΛΒΙΟ ΜΕ CD ΤΗΣ ΔΟΜΝΑΣ ΣΑΜΙΟΥ ¨ΑΝΤΡΙΚΑ ΜΟΥΝΑΤΑ¨.
αποκριατικα τραγουδια θεατρικες παραστασεις , κωμωδιες , σατιρες , τηλεοπτικες εκπομπες
σε μια κωμωδία του Αριστοφάνη

Δεν γνωρίζω
ΝΑΙ ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΞΕΡΩ ΝΑ ΠΩ ΚΑΠΟΙΟ
Τα γαμοτράγουδα και τα αποκριάτικα που έχει τραγουδήσει τα τελευταία χρόνια η Δόμνα Σαμίου. Τα δρώμενα την περίοδο της Αποκριάς στον Τύρναβο και στην Νέδουσα Μεσσηνίας.
το τραγούδι<πως το τρίβουν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι>,αποκριάτικα τραγούδια(Δόμνα Σαμίου),φαλλικά,σκωπτικά,σατιρικά ποιήματα και τραγούδια,,,,δεν θυμάμαι καλά τις περιστάσεις,,,,όμως σίγουρα δεν ήταν μόνο στα πλαίσια της αποκριάς,,,,,
Δεν γνωρίζω
Δεν γνωρίζω
Ποσο μαλακας είσαι Goin Through
Έργα του Αριστοφάνη
Τραγούδια αποκριάς/ εκδηλώσεις αποκρεών Παροιμοίες (απο τη Λεσβο)
Τα τραγούδια της Αποκριάς
Δρώμενο καλόγερου, αράπη, ευετηριακά δρώμενα καρναβάλια ανά την Ελλάδα.
Κατα την εορτη της Αποκριας στην παραδοσιακη κοινωνια
Δεν γνωρίζω τέτοια τραγούδια
Τραγούδια για τις απόκριες και μερικά σε γλέντι γάμου.
Πώς το τρίβουν το πιπέρι, Να 'μουν νύχτα στον γυαλό και άλλα αποκριάτικα
Δεν γνωρίζω
δεν μπορω να θυμιθώ συγκεκριμένα αλλα αν δεν κανω λάθος συνήθως την περίοδο της απόκριας υπάρχουν τέτοιου είδους ένθιμα
Σατυρικό δράμα, Σουρής
απόκριες.. «Πώς το τρί- βλάχα μου μωρή, πώς το τρίβουν το πιπέρι; Πώς το τρίβουν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι;». "Τις Τρανές τις Αποκρές

Που λωλαίνουνται κι οι γριές τις Τρανές τις Αποκρές που αποκρέβουν οι ψωλές που αποκρέβουν απ' αρνιά αποκρέβουν κι από μνιά" "Να μουν-νύ μωρ έ- να μουν-νύ να μουν νύχτα στο γιαλό να ανά ψω-λύ μωρέ να ανά ψω-λύ, να ανάψω λύχνο για να δω, θεια μου-Νι μωρέ θεια μου-Νι, θεια μου Νικολάκαινα, θεια μου Νικολάκαινα να μην πας για λάχανα. Πού-τσα να μωρέ πού-τσα να, πού τς ανάβουν τσι φωτιές πού τς ανάβουν τσι φωτιές και πηδάνε οι μικρές; Στου αρχι-δια μωρέ στου αρχι-δια, στου αρχιδιάκου την αυλή, στου αρχιδιάκου την αυλή μαζευτήκανε πολλοί. Γάμος-ε μωρέ γάμος-ε γάμος εγινότανε, γάμος εγινότανε κάποιος παντρευόντανε. Κι όλοι χυ- μωρέ κι όλοι χυ- , όλοι χύναν το κρασί κι όλοι χύναν το κρασί, στου αρχιδιάκου την αυλή"
-όταν γυρίσω θα τους γαμήσω, Παπακωνσταντίνου -γενικοτερα πάνω στην οδήγηση και ειδικότερα όταν σου κορνάρει μαλάκας ταξιτζής και σου λέει να πας να πλύνεις κανένα πιάτο -όταν βρίζει κάποιος λόγω πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης
Τα δημοτικά τραγούδια της Αποκριάς (π.χ. Μουνάτα Θράκης, το cd αντρικά μουνάτα του Γιώρου Μελίκη με αποκριάτικα αθυρόστομα τραγούδια της Μακεδονίας, τα τραγούδια του Μπουρανί Τυρνάβου, Το πιπέρι, Πως πιάνεται η Αγάπη). Αποκριάτικα δρώμενα (π.χ. Μπουρανί Τυρνάβου, το Πιπέρι της Ηπείρου, Τα Κουκιά Λέσβου, Οι κουδουνάτοι της Λέσβου, η γιορτή της Μαμής στη Θράκη, Μωμοέρια του Πόντου, ο Καλόγερος της Θράκης, η Τζαμάλα Νέας Ανδριανής Θράκης). Γενικά, είναι πάρα πολλά ακόμη που μπορώ να αναφέρω, αλλά...

Κατα τη διάρκεια της Αποκριάς στη Σκύρο γίνεται το λαϊκό δρώμενο της "Τράτας", όπου απαγγέλλονται σατιρικά και σκωπτικά ομοιοκατάληκτα δίστιχα με αποδέκτες προσωπικότητες του νησιού, της Ελλάδας αλλά και ολοκλήρου του κόσμου. Βλ. και το βιβλίο μου Το λαϊκό δρώμενο της "Τράτας" στη Σκύρο. Μνήμες και επιδράσεις στην πολιτισμική ταυτότητα της τοπικής κοινωνίας. Εκδοσεις Αρμος, Αθήνα 2014.
Σαλαμινιακό αποκριάτικο αλλά λέγεται και μεταξύ αγοριών σε συζητήσεις τους: Από τ΄ Αλώνια ως το Μπατσί είναι ένα μονοπάτι κι απ΄τον κ-λο ως το μ- - νί δυο δάχτυλα και κάτι. Σχετικά με Σαλαμίνα σε παραπέμπω 'Αμφιθεατρικά' του Γιάννη Μαγιάτη εκδ. Δωδώνη (αν δεν το βρεις, στο φέρνω στο Σπουδαστήριο). Επίσης, να δεις και τα 'χωριάτικα βρωμόλογα' του Φίλ. Βλάχου (κι αυτό το έχω, αν δεν το βρεις)
Στις αποκριές στην Κοζάνη,είναι γνωστά τα σκωπτικά τραγούδια με την αθυροστομία τους και θεωρείται δεδομένο ότι όποιος πάει στο έθιμο αυτό με τους φανούς στην Κοζάνη, θα πρέπει να είναι έτοιμος να ακούσει όλο τον αθυρόστομο στίχο τους και να μην "χαλαστεί" με όσα θα ακούσει. Εξάλλου στον Τύρναβο της Λάρισας πάλι στην Αποκριά με το "Μπουρανί" είναι γνωστή η τελετουργία παρασκευής αυτού του χυλού και της προκλητικής στάσης των συμμετεχόντων σ αυτό.
Δε γνωρίζω
τυρναβος αποκριες
τα αποκριατικα της Σαμίου
Κάποια τραγούδια της Δόμνας Σαμίου
απόκριες, ραγκουτσαρια, θεατρική επιθεώρηση , σταντ απ κομεντυ, τραγουδια "σαρανατα μ'νια", "μανα μου μι τρωει του μνι, "επαντρευαν ενα γερο", κλπ άλλα σκωπτικά των αποκρεω. επίσης κάποιοα ροκ τραγουδια που εμπεριέχουν και υβριστικές εκφράσεις (π.χ. fuck yoy anyway, fuck the police, κλπ. αλλα και ελληνικά π.χ. εντεχνο ασμα του κυρ μανολη του μαναβη οι ντοματες). ποιήματα : το μου..κι το μου΄΄έλι επεσε μες το βαρελι, να φας αραπικη.... λουκουμια, κλπ άλλα τύπου κωμιακά στιχάκια (σύγχρονα). και άλλα πολλά που δε μου έρχονται στο μυαλό.

Ξερω πως λενε κατι τετοια στο μπουρανι στου τυρναβο
Κυρίως αποκριάτικα τραγούδια ή δρώμενα σε πολλές περιοχές Επιθεωρήσεις (θεατρικές)
Τα γαμοτράγουδα, θεατρικές παραστάσεις , αποκριάτικα δρώμενα στη Θεσσαλία
Δεν γνωρίζω
Διάφορα ανέκδοτα και κάποια τραγούδια νομίζω αποκριάτικα
Απόκριες.Η Δόμνα Σαμίου σύρθηκε στά δικαστήρια μόνο και μόνο επειδή κατέγραψε τα αθυρόστομα παραδοσιακά
Δεν γνωρίζω
Ποιήματα του Σουρή, Κάποια τραγούδια της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Δεν γνωρίζω τους τίτλους. Δεν μου αρέσουν. Κι ας προκαλούν το γέλιο.
Απόκρειες, παροιμίες, τραγούδια, γενικές εκφράσεις ή παροιμίες.
Τα αποκριάτικα της Δόμνας Σαμίου
Τα αποκριάτικα τραγούδια της Δόμνας Σαμίου
Αποκριάτικα παραδοσιακά τραγούδια Σατυρικές εκπομπές
Δεν γνωρίζω
Τα γαμοτράγουδα της Αποκριάς αλλά δεν γνωρίζω να πω κάποια

Σχ. 40 Πίνακας αναφορικά με τη γνώση παραδοσιακών τραγουδιών, ποιημάτων κλπ ή / και εθίμων, δρωμένων, περιστάσεων κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία θεωρείται αναμενόμενη ή και επιβαλλόμενη συμπεριφορά

Υπενθυμίζεται εδώ ότι στόχος δεν ήταν η καταγραφή αθυρόστομων διατυπώσεων κάθε είδους, αλλά ο έλεγχος του επιπέδου της γνώσης των ερωτηθέντων και η γενικότερη εικόνα που έχουν σχετικά με το ζήτημα που μας απασχολεί.

Στο ερώτημα αν οι ίδιοι έχουν πάρει μέρος σε δρώμενα σχετιζόμενα κατά

παράδοση με την αθυροστομία, τα αποτελέσματα διαμορφώθηκαν ως εξής: ένα ποσοστό της τάξης του 11,3% δεν είχε ποτέ κάποια επαφή με το θέμα, ενώ η πλειοψηφία του 88,7% αρχικά δήλωσε πως είχε έστω και μια τέτοια συμμετοχή, ωστόσο όταν ζητήθηκαν περαιτέρω διευκρινήσεις, μόνο το 20% είχε πάρει πραγματικά μέρος σε κάποιο παραδοσιακό δρώμενο. Οι υπόλοιποι είχαν παρακολουθήσει ως θεατές κάποια αποκριάτικα έθιμα, είχαν πάει εκδρομή στη Θήβα και «έτυχε» να δουν το Βλάχικο Γάμο, ή, επίσης τυχαία βρέθηκαν στην Πλάκα (Αθήνα) κοντά στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και είδαν να πραγματοποιούνται κάποια δρώμενα, στα οποία δεν είχαν όμως την παραμικρή συμμετοχή, ή παρακολούθησαν κάποιες αντίστοιχες εκπομπές στην κρατική τηλεόραση. Το δε ποσοστό του 20% που συμμετείχε πραγματικά, επίσης διαφοροποίησε τις απαντήσεις. Κάποιοι είπαν ότι το κάνουν για να κρατιούνται ζωντανές οι παραδόσεις (11.4%) ενώ οι λοιποί πήγαν απλά για να διασκεδάσουν και να χορέψουν, χωρίς να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τα τεκταινόμενα.

Από τα παραπάνω, εύκολα και με ασφάλεια μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των σύγχρονων Ελλήνων φαίνεται να έχει αποκοπεί, από τις παραδοσιακές περιστάσεις εκφοράς της αθυρόστομης διατύπωσης, καθώς έχει ουσιαστικά απομακρυνθεί από τα σχετιζόμενα με αυτήν έθιμα. Αντίθετα, η αθυροστομία έχει πλέον άλλες διαστάσεις, σίγουρα όχι γονιμικές, αλλά περισσότερο κοινωνικές και ψυχαγωγικές, μια και φαίνεται να αποτελεί πλέον τρόπο καθημερινής συμπεριφοράς και όχι εθιμική δραστηριότητα υποκείμενη σε συγκεκριμένα πλαίσια, εξαρτώμενα από δρώμενα και δοξασίες.

Κεφάλαιο 8ο. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Η στατιστική μελέτη και ανάλυση των δεδομένων που προήλθαν από τα ερωτηματολόγια, τόσο στην ποσοτική όσο και στην ποιοτική της διάσταση, καλείται να απαντήσει σε συγκεκριμένα ερωτήματα, προκειμένου να καταδειχθεί το αν και κατά πόσο έχει μεταβληθεί η λειτουργία της αθυροστομίας στις μέρες μας. Τα ερωτήματα αυτά, οι απαντήσεις των οποίων μπορούν να σκιαγραφήσουν σε ικανοποιητικό βαθμό τη σημερινή πραγματικότητα, είναι τα εξής:

- Ποιοι είναι οι χρήστες
- Πότε χρησιμοποιούνται αθυρόστομες εκφράσεις ή / και άσεμνες χειρονομίες (περιβάλλοντα, θεματολογία, συχνότητα, αιτιολογία)
- Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη χρήση της αθυροστομίας (φύλο, θρήσκευμα, ηλικία, εισόδημα, μορφωτικό επίπεδο, τόπος κατοικίας, επάγγελμα, περιβάλλον)
- Ποια είναι η γνώμη – στάση απέναντι στους χρήστες αθυρόστομων εκφράσεων
- Ποια είναι η σχέση της σημερινής χρήσης της αθυροστομίας συγκριτικά με το τι ίσχυε στο παρελθόν (χρήση σε συγκεκριμένα έθιμα – δρώμενα - συνθήκες)

Οι απαντήσεις που δίνονται στα ερωτήματα αυτά έχουν ως εξής:

Αναφορικά με το πρώτο ερώτημα, η απάντηση είναι ότι σχεδόν το 68% του πληθυσμού[226] που αποτέλεσε το target group (ομάδα-στόχο) της έρευνας μιλά αθυρόστομα, υπό συγκεκριμένες συνθήκες, τις οποίες θα δούμε παρακάτω. Επομένως μπορούμε να πούμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των νεότερων Ελλήνων είναι αθυρόστομη, έστω κι αν δεν το κάνει πάντα με την ίδια ένταση ή συχνότητα.

---

[226] Βλ. σχετικά στο Κεφάλαιο 4 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ

Ως προς τις συνθήκες, το περιβάλλον[227] φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο ως προς τη συχνότητα της χρήσης και τη λειτουργικότητα της αθυροστομίας. Έτσι, οι Νεοέλληνες δείχνουν πως αποφεύγουν τη συγκεκριμένη συμπεριφορά σε κάποια περιβάλλοντα (σπίτι, εργασία), ενώ σε άλλα (γήπεδο, δρόμος και γενικότερα εκτός σπιτιού) το φαινόμενο είναι συχνότερο. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα γίνεται κατάχρηση αθυρόστομων εκφράσεων, με αποκορύφωμα τη συμπεριφορά στα γήπεδα, όπου, η συναισθηματική φόρτιση είναι μεγάλη και η πλειοψηφία των ανθρώπων λειτουργεί παρορμητικά. Εκεί φαίνεται ότι οι Νεοέλληνες πάνε όχι απλά και μόνο για να υποστηρίξουν την ομάδα που συμπαθούν, αλλά και να εκτονώσουν την όποια συναισθηματική πίεση νιώθουν γενικότερα, με αποτέλεσμα σχεδόν το σύνολο των συνθημάτων που ακούγονται στα γήπεδα να είναι αθυρόστομα[228]. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η αθυροστομία κυριαρχεί στο ποδόσφαιρο, ενώ παρουσιάζεται λιγότερο συχνά σε άλλα ομαδικά αθλήματα όπως π.χ. το μπάσκετ ή το βόλεϊ, απουσιάζει δε εντελώς από τα ατομικά αθλήματα και το στίβο γενικότερα.

Η χρήση της αθυροστομίας στους επαγγελματικούς χώρους, εξαρτάται και από τη φύση του επαγγέλματος[229]. Έτσι, οι εργαζόμενοι σε γραφεία σπανιότατα χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις στον χώρο εργασίας, ενώ οι ελεύθεροι επαγγελματίες[230] κάνουν το ακριβώς αντίθετο, με κυρίαρχους στη λίστα τους επαγγελματίες οδηγούς (κυρίως οδηγούς ταξί και φορτηγών και πολύ λιγότερο οδηγούς μέσων μαζικής μεταφοράς). Το φαινόμενο δεν είναι τόσο νέο όσο νομίζουμε. Τα πρώτα δείγματά του εμφανίζονται από τις αρχές τις δεκαετίας του ’70. Η δε συμπεριφορά έχει πλέον παγιωθεί σε τέτοιο βαθμό που θεωρείται δεδομένο ότι «άμα πας στο γήπεδο, θα βρίσεις» κατά τη γνώμη των χρηστών[231]. Φαίνεται λοιπόν ότι η απάντηση στο ερώτημα είναι πως ο σύγχρονος λαϊκός

---

[227] [227] Βλ. σχετικά στο Κεφάλαιο 4 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ

[228] Οι ίδιοι οι πληροφορητές ομολογούν ότι «το γήπεδο είναι και εκτόνωση».

[229] Βλ. σχετικά στο Κεφάλαιο 4 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ

[230] Βλ. σχετικά και το διάγραμμα της σχέσης επαγγέλματος και αθυροστομίας στο Κεφάλαιο 4

[231] Βλ. σχετικά και Μπουκάλας, Π., Καραγιάννης, Σ. και Σχινάς-Παπαδόπουλος, Ι.: Συνθήματα και Τραγούδια των Ελληνικών Γηπέδων. Αθήνα, Εκδόσεις Άγρα, 2014

άνθρωπος είναι αθυρόστομος σχεδόν παντού, λιγότερο ή περισσότερο, ανάλογα με την προσωπικότητά του και με το τι οι συνθήκες επιτρέπουν. Αυτό συμβαίνει σχεδόν σε όλα τα περιβάλλοντα, ή, τουλάχιστον σε εκείνα που ξέρει εκ των προτέρων ότι μπορεί να το κάνει με σχετική ασφάλεια.

Οι αιτίες που οδηγούν στη χρήση αθυρόστομων λέξεων και εκφράσεων, συνδέονται άμεσα με την ψυχολογική κατάσταση του ατόμου[232]. Έτσι, η αθυρόστομη διατύπωση λειτουργεί ως μια μορφή λεκτικής βίας[233], προκειμένου να αποφευχθεί η σωματική βία και να εκτονωθεί η κατάσταση, σε περιπτώσεις οργής, θυμού, έντονου εκνευρισμού. Επίσης, αθυρόστομες εκφράσεις (κατά κύριο λόγο προσφωνήσεις) χρησιμοποιούνται μεταξύ στενών φίλων, δείχνοντας έτσι οικειότητα, ή διάθεση αστεϊσμού[234], χωρίς να προσβάλλεται κάποιος από τους συνομιλούντες. Έτσι, για παράδειγμα, οι αθυρόστομες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται στο θεατρικό είδος της επιθεώρησης[235], δεν προκαλούν θυμό ή οργή στους θεατές αλλά γέλιο, αφού σκοπός τους είναι να καυτηριάσουν έντονα τα ζητήματα με τα οποία καταπιάνονται[236].

Οι αθυρόστομες διατυπώσεις παίζουν σαφώς σημαντικό επικοινωνιακό ρόλο. Έτσι, συγκεκριμένες αθυρόστομες λέξεις και φράσεις λειτουργούν ως χαρακτηρισμοί προσώπων, τα οποία δεν είναι παρόντα, ως τρόποι περιγραφής καταστάσεων που οι ομιλούντες επιθυμούν να χαρακτηρίσουν με τρόπο αρνητικό, προκειμένου να δηλώσουν την απέχθεια, την αρνητική στάση, την έντονη διαφωνία. Κάποιες φορές, οι αθυρόστομες λέξεις και φράσεις βρίσκονται σε χρήση

---

[232] Η πλέον πρόσφατη άποψη διατυπώνεται στο άρθρο του David Edmonds που δημοσιεύεται στις 27/02/2017 στο BBC News Magazine, με τίτλο Why do people swear? (= γιατί οι άνθρωποι βρίζουν;) http://www.bbc.com/news/magazine-39082467

[233] Βλ. σχετικά σελ. 79

[234] Βλ. σχετικά και Μανόλης Γερ.. Βαρβούνης: Ήθη, έθιμα και τελετουργίες λόγοι, πράξεις, ιδεολογίες, νοοτροπίες και συμπεριφορές, Θεσσαλονίκη εκδ Σταμούλη 2018, σελ 35

[235] Σχετικά με την αθυροστομία στο θεατρικό είδος της επιθεώρησης βλ. ενδεικτικά: http://www.tanea.gr/news/nsin/article/4554672/?iid=2

[236] Η σημερινή επιθεώρηση, που βρίθει αθυροστομιών και άλλων συναφών εκφράσεων, θυμίζει περισσότερο το Μεγαρικό σκώμμα, που σκοπό είχε να θίξει – καυτηριάσει καταστάσεις και να προκαλέσει το γέλωτα των θεατών και των συμμετεχόντων, παρά την αριστοφανική κωμωδία, η οποία περιλαμβάνει μεν στα κείμενά της αθυρόστομες εκφράσεις, αλλά δεν είναι τόσο «χοντροκομμένη». Για το Μεγαρικό Σκώμμα βλ: [236] Lesky Albin: Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδης, 1985, σελ.: 343, 346

προκειμένου να διασκεδάσει μια παρέα, κυρίως με την αφήγηση αντίστοιχου τύπου ανεκδότων.

Η αθυροστομία φαίνεται ότι είναι για πολλούς καθημερινή πρακτική. Αντίστοιχα, ο συσχετισμός της με διάφορα δρώμενα όπως αυτά της Αποκριάς, δεν υπάρχει στη συνείδηση των νεότερων παρά μόνο ως πληροφορία, τουλάχιστον για την πλειοψηφία του πληθυσμού. Κανένας δεν περιμένει την Αποκριά για να διηγηθεί αθυρόστομα ανέκδοτα, ή για να πει αθυρόστομα τραγούδια. Βέβαια, στο εθιμικό επίπεδο αυτά διατηρούνται, ως αναβιώσεις δρωμένων υπό την αιγίδα λαογραφικών συλλόγων και λοιπών αντίστοιχων φορέων κατά κύριο λόγο. Για παράδειγμα, στο καρναβάλι της Πάτρας[237] (το οποίο δε φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με ελληνικής προέλευσης αντίστοιχα έθιμα) δεν υπάρχει το φαινόμενο της αθυροστομίας, ή τουλάχιστον δεν υπάρχει συνδεδεμένο εθιμικά με το καρναβάλι, όπως αντίθετα συμβαίνει σε άλλα ελληνικά αποκριάτικα έθιμα.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα έχουν σαφή συνείδηση του διαχωρισμού – διαφοροποίησης της αθυροστομίας και της χρήσης της ανάλογα με της συνθήκες και το περιβάλλον. Είναι ξεκάθαρο γι΄ αυτούς ότι υπάρχει σημαντική διαφορά ανάμεσα στην αθυροστομία που χρησιμοποιείται στα πλαίσια εθίμων (π.χ. αποκριάτικα δρώμενα), σε αυτή που έχει χιουμοριστική διάθεση και σε αυτή που έχει ως σκοπό την εξύβριση – προσβολή.

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση, είναι αναγκαίο να αναφέρουμε κάποιες σταθερές, σχετικά με τη χρήση της αθυροστομίας στο παρελθόν[238]. Είναι γνωστό σε όλους ότι η αθυροστομία δεν αποτελεί κάτι καινούριο για την ελληνική πραγματικότητα. Από την αρχαιότητα ακόμη είναι γνωστή η χρήση της, συνδεδεμένη με λατρευτικές τελετές όπως π.χ. με τις γιορτές προς τιμή του θεού Διονύσου, αλλά και με το θέατρο[239]. Στο Βυζάντιο, η αθυροστομία, παρά το ότι στιγματιζόταν από την Εκκλησία δεν ήταν κάτι άγνωστο[240], ούτε φυσικά στα χρόνια

---

[237] http://45dimpatras.gr/patrino-karnavali-istoria-paradoseis-xoroi
[238] Βλ. σχετικά στο κεφάλαιο Ιστορική Αναδρομή
[239] Τα έργα του Αριστοφάνη, αλλά και του Αρχίλοχου, είναι πλημμυρισμένα από αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις.
[240] Βλ. ενδεικτικά: Φ. Κουκουλές: Τα ου φωνητά των Βυζαντινών (Αθήνα, 1948)

της Τουρκοκρατίας και της Επανάστασης του 1821. Με αυτή την παραδοχή, θα ερευνηθεί το αν και κατά πόσο η σημερινή χρήση και λειτουργικότητα της αθυροστομίας σχετίζεται με εθιμικές συμπεριφορές, ή αν σήμερα διαφοροποιείται και αν ναι, προς ποια κατεύθυνση. Επίσης, αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι θα ήταν λογικό σφάλμα να συγκρίνουμε την αρχαιότητα με το σήμερα, παραλείποντας τα ενδιάμεσα χρονικά βήματα. Επιπλέον, οι συγκρίσεις στις οποίες προβαίνουμε, της σημερινής νεοελληνικής αθυροστομίας με αντίστοιχες παλαιότερων εποχών στην Ελλάδα, γίνονται υπό το πρίσμα της προσέγγισης της μακράς διάρκειας, που πρεσβεύει την εστίαση σε αρχετυπικές ομοιότητες και σε πολιτισμικά στοιχεία με παρόμοιες δομές και σύμβολα. Τέτοια είναι, για παράδειγμα, τα εθιμικά δρώμενα με άσεμνο και αθυρόστομο περιεχόμενο, που και σήμερα λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα, οι χειρονομίες και τα σύμβολα που περιλαμβάνουν, που παρουσιάζουν ομοιότητες με παλαιότερα αντίστοιχα.

Η μελέτη της ιστορικής πραγματικότητας καταδεικνύει ότι η αθυροστομία συνεχίζει τη μακραίωνη πορεία της από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, μετασχηματιζόμενη ανάλογα με τις συνθήκες του εκάστοτε τόπου και χρόνου ως προς τη λειτουργικότητα και το ρόλο της στην επικοινωνιακή διαδικασία.

Ερευνώντας το θέμα από την πλευρά της Λαογραφίας, είναι απαραίτητο να τοποθετηθούμε ως προς τον τρόπο προσέγγισης, μια και δεν είναι αρκετή στην περίπτωσή μας η απλή καταγραφή του φαινομένου, αλλά, αντίθετα, είναι απαραίτητη και μια προσπάθεια ερμηνείας, στο επίπεδο της αιτιολόγησης της ύπαρξης της αθυροστομίας στο πλαίσιο του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού.

Με αυτό λοιπόν το σκεπτικό, οφείλουμε να δούμε το θέμα μας μέσα από την ανίχνευση του χώρου και των λειτουργιών του, τόσο συγχρονικά, όσο και διαχρονικά, προκειμένου να καταδειχθεί το τι και πώς επηρεάζει την αθυροστομία, τόσο ως προς την εκφορά, όσο και ως προς τη λειτουργικότητά της. Καθίσταται δε σαφές ότι η αντιμετώπιση του ζητήματος πρέπει να λάβει υπόψη της την ιστορική εξέλιξη του φαινομένου, αλλά και των παραγόντων που την επηρέασαν. Ταυτόχρονα, τουλάχιστον αναφορικά με τη μορφή και τη λειτουργία του

φαινομένου στο σήμερα, κρίνεται σκόπιμο να συνυπολογιστούν και άλλες παράμετροι, όπως αυτή της ψυχολογίας[241], μια και οι ίδιοι οι χρήστες προσδιορίζουν ψυχολογικά – συναισθηματικά τα αίτια χρήσης της αθυροστομίας.

Τα πορίσματα που προκύπτουν από τα παραπάνω, είναι:

- Οι λέξεις και εκφράσεις που σχετίζονται νοηματικά με τη σεξουαλική δραστηριότητα θεωρούνται προσβλητικές, όταν αυτές οι λέξεις είναι δυσφημισμοί.
- Για τους περισσότερους οι ονομασίες των γεννητικών οργάνων είναι λέξεις ταμπού, ενώ αντίθετα, κατά παράδοση, οι λέξεις, οι χειρονομίες, τα ομοιώματα και όλα τα συναφή που σχετίζονται με τη σεξουαλική πράξη, είχαν χαρακτήρα γονιμικό, στα πλαίσια συγκεκριμένων τελετουργιών – γιορτών της αρχαιότητας, αλλά και νεότερων ελληνικών εθίμων. Με άλλα λόγια, τα ίδια αθυρόστομα και άσεμνα στοιχεία επιτρέπονται ή και επιβάλλονται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, ενώ απαγορεύονται αυστηρά κάτω από άλλες.

Τα πορίσματα αυτά μπορούν να αποσαφηνιστούν περεταίρω αν κοιτάξουμε πίσω στο χρόνο και μελετήσουμε την ιστορική εξέλιξη της αθυροστομίας και τη μακρά διάρκεια του φαινομένου[242]. Κατά την αρχαιότητα, αθυρόστομες εκφράσεις και χειρονομίες που παρέπεμπαν στη σεξουαλική πράξη, καθώς και ομοιώματα γεννητικών οργάνων, απαντούν σε πλείστες τελετές, αφιερωμένες στο θεό Διόνυσο και σχετιζόμενες άμεσα με τη γονιμότητα. Η κατάσταση θυμίζει λίγο τη λεγόμενη «συμπαθητική ή μιμητική μαγεία», πραγματοποιούνται δηλαδή τελετουργίες, οι οποίες προσομοιώνουν το επιθυμητό αποτέλεσμα[243]. Για

---

[241] Με βάση τα όσα ορίζονται από την Ψυχολογική Σχολή στην προσέγγιση της Λαογραφίας βλ. σχετικά Wundt, Wilhelm, Max: Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte Leipzig : Wilhelm Engelmann (1900-1920, 10 Vols.). Πρόκειται για μια μέθοδο της Ψυχολογίας, η οποία υποστηρίζει ότι η προσωπικότητα αναπτύσσεται λόγω της πολιτιστικής επιρροής και της επιρροής της κοινότητας, κατά κύριο λόγο μέσω της γλώσσας.
Σχετικά με την ψυχολογική λειτουργία της γλώσσας βλ. και Anderson, L.G.: Fult sprak. Svordomar dialekter och annat ont. Stockholm, Carlssons 1985, σελ. 110-113

[242] Βλ παραπάνω σελ: 56
[243] Βλ παραπάνω σελ 66

παράδειγμα, όπως ζευγαρώνουν και πολλαπλασιάζονται οι άνθρωποι, έτσι θα γίνει και με τα ζώα και τα φυτά. Επίσης, οι βακχικές γιορτές σηματοδοτούν την αναγέννηση της φύσης. Και η φύση, στην περίπτωση που μας ενδιαφέρει εδώ, είναι «οργιαστική». Βέβαια, ο Αριστοτέλης κατηγορεί τον οργιαστικό χαρακτήρα κάποιων γιορτών και τελετών, θεωρώντας ότι αυτός ο τρόπος συμπεριφοράς δεν ταιριάζει στους Έλληνες αλλά στους βαρβάρους, αναφερόμενος ιδιαίτερα στους χορούς και τη μουσική που τους συνόδευε: «οὐκ ἐστιν αὐλὸς ἠθικὸν ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικὸν»[244]. Φαίνεται δηλαδή ότι η αρνητική στάση απέναντι στις υπερβολές της διονυσιακής λατρείας υπήρχε ήδη κατά τη χρονική περίοδο που οι τελετουργίες – λατρευτικές διαδικασίες ήταν σε πλήρη εφαρμογή, αφού και ο Αριστοτέλης κατηγορεί τον οργιαστικό χαρακτήρα και το «μένος» των διονυσιακών γιορτών. Παρόλα όμως αυτά, κατά την αρχαιότητα δεν φαίνεται να υπήρχε κάποια μορφή «λογοκρισίας» σχετικά με την αθυροστομία. Ωστόσο, οι «ακρότητες», ακόμα και εντασσόμενες σε θρησκευτικού περιεχομένου τελετουργίες, προφανώς δε συμβάδιζαν με το «μέτρον άριστον» του αρχαιοελληνικού πολιτισμού και, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, φαίνεται πως ήταν κατακριτέες.

Κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους δε φαίνεται να υπήρξε κάποια αλλαγή στην κατάσταση, εκτός ίσως από κάποιες «υπερβολές» στην πραγματοποίηση των διαφόρων θρησκευτικών εορτών, οφειλόμενες κατά κύριο λόγο στη χαλάρωση των ηθών της ύστερης ρωμαϊκής περιόδου, καθώς και στο γεγονός της υπερβολικής αύξησης του αριθμού των «θεών», οι οποίοι είτε προέρχονταν από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των κατακτημένων λαών είτε από τη θεοποίηση

Τα έθιμα που σχετίζονται με την αθυροστομία, ή τουλάχιστον κάποια από αυτά, φαίνεται ότι επιβίωσαν ως τις μέρες μας. Παρά το γεγονός ότι οι νεότεροι φαίνεται να μην έχουν βιωματική εμπειρία, υπάρχουν αρκετοί σύλλογοι και πολιτιστικοί φορείς, οι οποίοι φροντίζουν για τη διατήρηση εθίμων. Ωστόσο, όλη αυτή η προσπάθεια έχει πάρει πλέον ένα χαρακτήρα θα λέγαμε «μουσειακό» αφού όλα γίνονται υπό το πρίσμα της διατήρησης – διαφύλαξης – διάσωσης [246],

---

[244] Αριστοτέλης "Πολιτικά", 1341α

[246] Μ. Μερακλής για το φολκλορισμό: «Λαογραφικά ζητήματα», εκδόσεις Μπούρα, Αθήνα, 1989 στο κεφ. 5 Τι είναι ο folklorismus

έχοντας αποκοπεί πλέον από την αρχική λειτουργικότητα και την καθημερινότητα των ανθρώπων. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο, τουλάχιστον κατά τα πρώτα χρόνια, το Διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.), συνετέλεσε στην επιβίωση των ειδωλολατρικών θρησκευτικών τελετουργιών, αφού η ανεξιθρησκία έδινε τη δυνατότητα στους κατοίκους της αυτοκρατορίας να λατρεύουν όποιο θεό ήθελαν και με όποιο τρόπο ήθελαν. Στη διατήρηση των παγανιστικών αυτών εθίμων, συνετέλεσε σημαντικά η περίοδος της βασιλείας του Ιουλιανού του Παραβάτη, ο οποίος προσπάθησε να επαναφέρει την ειδωλολατρεία. Αργότερα φυσικά, ο Θεοδόσιος και ο Ιουστινιανός πήραν αυστηρά μέτρα κατά της ειδωλολατρείας, προκειμένου να υποστηρίξουν με κάθε τρόπο την επικράτηση του Χριστιανισμού. Στο ίδιο πλαίσιο, των απαγορεύσεων, κινήθηκαν και οι εκκλησιαστικοί ηγέτες και Πατέρες της Εκκλησίας, οι οποίοι με αποφάσεις των Συνόδων καταδίκασαν οτιδήποτε σχετιζόταν με την ειδωλολατρεία. Επίσης θέσπισαν αυστηρότατους κανόνες αναφορικά με το τι ήταν αμαρτία, καθώς και τις ποινές που επέβαλε η Εκκλησία στους πιστούς της στην περίπτωση παρεκτροπής. Τέλος, προκειμένου να διατηρείται η έννομη τάξη, να αποφεύγονται στάσεις και λοιπές πολιτικές περιπλοκές, θεσπίστηκαν νόμοι οι οποίοι απαγόρευαν την εξύβριση όχι μόνο των θείων και ιερών, αλλά και των αυτοκρατόρων, των κληρικών κλπ. Παρόλα αυτά, η Αποκριά κατά τους βυζαντινούς χρόνους συνέχισε να γιορτάζεται στον Ιππόδρομο. Στις εκδηλώσεις που γίνονταν δεν έπαιρναν μέρος μόνον οι πλούσιοι, αλλά και ο απλός λαός. Η αποκριά έγινε θέμα πολλών συνόδων και προπαντός μια αποκριάτικη παράδοση, η λεγόμενη «ημέρα των τρελών και των αθώων», στην προσπάθεια να περιοριστούν οι «παρεκτροπές».

Συχνά γίνεται λόγος για δάνεια του χριστιανισμού από τις παλιές παγανιστικές θρησκείες[247], πρέπει όμως να υπήρχαν και αμφίδρομα φαινόμενα, αφού ειδωλολατρικές θρησκείες επηρεάζονταν επίσης από το σύγχρονό τους χριστιανικό περιβάλλον. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι τέτοιες επιδράσεις διαπιστώνονται και στην τέχνη, όπως μπορούμε να δούμε π.χ. ένα ψηφιδωτό με το οποίο, γύρω στο 325 - 350 μ.Χ., ένας ευκατάστατος ειδωλολάτρης στην Πάφο

[247] Πασίγνωστα παραδείγματα αποτελούν: τα στέφανα και το κοινό ποτήριο στο μυστήριο του γάμου, καθώς και το μυστήριο του χρίσματος

επέλεξε να διακοσμήσει το δάπεδο της κατοικίας του. Απεικονίζεται ο Διόνυσος, ως θείο βρέφος, με φωτοστέφανο στην κεφαλή του, στα γόνατα του καθήμενου Ερμή, παρουσία, μεταξύ άλλων, και της Θεογονίας, της προσωποποίησης της γέννησης του θεού. Η όλη σκηνή θυμίζει εξαιρετικά παραστάσεις που εικονίζουν τη γέννηση του Χριστού.

Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι η διονυσιακή λατρεία παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με τον χριστιανισμό. Η θεϊκή π.χ. καταγωγή του Διονύσου, όπως και του Χριστού, είχε αρχικά αμφισβητηθεί από πολλούς, έτσι ο γιος του Δία έκανε και αυτός θαύματα για να πείσει, ενώ πολλοί ήταν και εκείνοι που τον καταδίωξαν απηνώς, όπως και τους οπαδούς του. Σύμφωνα με τις ορφικές παραδόσεις, ο ίδιος ο Δίας όρισε τον γιο του βασιλέα όλων των θεών του κόσμου, ενώ είναι γνωστό ότι ο Διόνυσος συχνά ενσάρκωνε και άλλους θεούς, όπως τον Ήλιο και τον Απόλλωνα. «Ο κόσμος είναι ο Δίας και ο Διόνυσος ο νους του κόσμου (Διός νους)».[248] Στη διαμόρφωση τέτοιων παγανιστικών μονοθεϊστικών αντιλήψεων την εποχή αυτή, είναι μάλλον αδύνατο να μην είχε συμμετοχή ο χριστιανισμός. Αλλά ο Διόνυσος ήταν και μια πάσχουσα όσο και ακατάλυτη θεότητα. «Γιος του υπέρτατου θεού και μιας θνητής, θανατώνεται από θεοκτόνους αλλά ανασταίνεται θριαμβικά»[249]. Ο Διόνυσος είναι, μεταξύ άλλων, ο θεός του αμπελιού, ενώ ο Χριστός είναι η άμπελος. Αντίστοιχα, το κρασί είναι το ιερό ποτό του Διονύσου, ενώ το κρασί γίνεται το αίμα του Χριστού στη Θεία Μετάληψη. Όλα αυτά, μπορεί μεν να επέφεραν την αναπόφευκτη σύγκρουση μεταξύ των οπαδών του Διονύσου και του Χριστού, πιθανότατα όμως συνετέλεσαν και στην επιβίωση και το δανεισμό εθίμων και θρησκευτικών δρωμένων από τη μια θρησκεία στην άλλη. Αυτό, με τη σειρά του πιθανότατα ήταν το στοιχείο εκείνο που λειτούργησε καθοριστικά για την επιβίωση των Αποκριάτικων εθίμων ως τις μέρες μας, παρά τις όποιες θρησκευτικές ή και νομικές απαγορεύσεις του Βυζαντίου.

Μπορούμε να συμπεράνουμε, τόσο με βάση τα παραπάνω, όσο και συμφωνώντας με τη γνώμη των ίδιων των χρηστών της αθυροστομίας, ότι ο

---

[248] Μ.Α. Τιβέριος: Χριστιανισμός και διονυσιακή λατρεία (εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 24/11/2008 https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/xristianismos-kai-dionysiaki-latreia/
[249] Ό.π.

Χριστιανισμός ήταν εκείνος ο οποίος προσέδωσε τη διάσταση της «αμαρτίας» και, κατά συνέπεια, της μη αποδεκτής συμπεριφοράς, ενοχοποιώντας στο πλαίσιο της θρησκείας οτιδήποτε έχει να κάνει με τη σαρκική απόλαυση (είτε πρόκειται για τη σεξουαλική δραστηριότητα, είτε για την κατανάλωση αλκοόλ και τροφής -ιδιαίτερα κρέατος- σε μεγάλες ποσότητες). Ταυτόχρονα, η ανάγκη του βυζαντινού κρατικού μηχανισμού να θεσμοθετήσει τρόπους καταστολής των ανεπιθύμητων συμπεριφορών των πολιτών, δημιούργησε τους απαγορευτικούς κανόνες και καθόρισε τις ποινές για τους παραβάτες. Κατά τη βυζαντινή περίοδο δεν καταδικάζονται μόνο πράξεις και συμπεριφορές οι οποίες ούτως ή άλλως αποτελούν ταμπού για τις ανθρώπινες κοινωνίες, αλλά καταδικάζεται και οτιδήποτε δεν είναι συμβατό με την εγκράτεια που πρεσβεύει ο Χριστιανισμός σε κάθε επίπεδο ανθρώπινης δραστηριότητας.

Μετά την άλωση της Πόλης και κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, φαίνεται πως η κατάσταση σταδιακά αλλάζει. Οι Οθωμανοί, δεν ασχολούνται με την εφαρμογή των θρησκευτικών κανόνων από την πλευρά όσων δεν ασπάζονται το Ισλάμ. Έτσι, η εφαρμογή των εκκλησιαστικών κανόνων που σχετίζονται με την αθυροστομία φαίνεται πως ατονεί. Ταυτόχρονα, τα έθιμα διατηρούνται χωρίς την παρέμβαση της εξουσίας, με αποτέλεσμα πολλά από αυτά να καταφέρνουν να επιβιώσουν σχεδόν αναλλοίωτα. Στα χρόνια της Επανάστασης του ’21, πολλοί από τους επιφανείς ήρωες, φαίνεται πως ήταν εξαιρετικά αθυρόστομοι. Ειδικότατα για τον Καραϊσκάκη υπάρχουν αμέτρητες πληροφορίες σχετικά με την αθυροστομία του, η οποία δε στόχευε μόνο Τούρκους, αλλά και Έλληνες. Ο Κασομούλης στα «Ενθυμήματά» του αναφέρει αρκετά περιστατικά αθυροστομίας του ήρωα, ο οποίος ακόμα και κατά τη διάρκεια της δίκης του δε δίστασε να μιλήσει αθυρόστομα, σε τέτοιο σημείο μάλιστα που ακόμα και ο δικαστής του Γαλάνης Μεγαπάνου τον ρώτησε γιατί μιλάει έτσι. Η δε αθυροστομία του κατά τη διάρκεια των μαχών υπήρξε παροιμιώδης[250]. Επίσης υπάρχουν αρκετές μαρτυρίες

---

[250]-Έλα, Σκατότουρκε, τον λέγει ο Καραϊσκάκης. Έλα, Εβραίε, απεσταλμένε από τους Γύφτους. Έλα να ακούσης τα κέρατά σας –γαμώ την πίστιν σας και τον Μωχαμέτη σας. Τι θαρεύσετε, κερατάδες, είναι ο πόλεμος, και τον κινείτε [χωρίς να το συλλογισθήτε]; Δεν εντρέπεσθε να ζητήτε [από ημάς] συνθήκην με [έναν] κοντζιά σκατο-Σουλτάν Μαχμούτην –να τον χέσω και αυτόν, και τον Βεζίρην σας και τον Εβραίον τον Σιλιχτάρ Μπόδα την πουτάνα! (ενδεικτικά, Κασομούλη:

αναφορικά με την αθυροστομία του Θ. Κολοκοτρώνη, ο οποίος δεν έφτανε φυσικά τον Καραϊσκάκη, αλλά χρησιμοποιούσε συχνά αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις[251].

Κατά τους χρόνους από την Απελευθέρωση και εξής, η αθυροστομία παραμένει ως πρακτική γλωσσικής έκφρασης πολλών λαϊκών ανθρώπων, παρά το γεγονός ότι δεν είναι κοινωνικά αποδεκτή. Σταδιακά όμως επέρχεται μια χαλάρωση ως προς την αντιμετώπιση του θέματος. Αφενός τα έθιμα που σχετίζονται με την αθυροστομία δεν παύουν να υπάρχουν, αφετέρου, η αθυροστομία απαντά τόσο στους λαϊκούς ανθρώπους, όσο και στην άρχουσα τάξη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι αθυρόστομοι ποιητές Σούτσος[252] και Σουρής, που αν και Φαναριώτικης καταγωγής αριστοκράτες, δε δίσταζαν να λένε τα πράγματα με το όνομά τους, προκειμένου να καυτηριάσουν τα κακώς κείμενα της εποχής τους.

Στην εποχή μας (τέλη του 20ού και αρχές του 21ου αιώνα) η αθυροστομία φυσικά παραμένει ως τρόπος γλωσσικής έκφρασης. Τα χαρακτηριστικά που την προσδιορίζουν όμως, φαίνεται πως έχουν αλλάξει

Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821 – 1833, εκδ. Αθήναι 1940, τόμος 1ος, σελ. 308). Οι αναφορές είναι πραγματικά πάρα πολλές, αδύνατο να αναφερθούν όλες στην παρούσα μελέτη

[251] Υπάρχουν αρκετά «ιστορικά ανέκδοτα» για την αθυροστομία του Γέρου του Μωριά. Ενδεικτικά: Πριν από το 1811 ένας ανιψιός τού Αλή Φαρμάκη λέει στον Κολοκοτρώνη, όταν ήταν κλεισμένοι στον πύργο του θείου του στο Μοναστηράκι: «Κρίμα που δεν είσαι Τούρκος, γιατί θα γινόσουν μεγάλος αφέντης».«Αν γίνω Τούρκος, θα με σουνετέψουν!» (Περιτομή.) «Εμάς όταν μας βαφτίζουν, μας κόβουν από τα μαλλιά της κεφαλής μας τρίχες και τις βάζουν στο εικόνισμα του Χριστού. Αν γίνω Τούρκος, στον άλλο κόσμο θα με τραβάν ο Χριστός από τα μαλλιά και ο Μωάμεθ από την μπούτσαν και δεν θέλω να βάλω σε παρόμοια διαφορά δύο τέτοιους προφητάδες». Επίσης: Σε μια δεξίωση στη γαλλική πρεσβεία υποδέχτηκε τον Κολοκοτρώνη η ίδια η πρέσβειρα. Αυτή όμως ομιλούσε ελληνικά και δεν της ήταν εύηχο το όνομά του, γι αυτό περιέκοψε το "κολο"."Καθήστε κύριε Κοτρώνη", του είπε. Και ο Γέρος: " Πού να καθήσω, εξοχοτάτη, που εσείς μου κόψατε τον κώλο;"

[252] Στο έργο του Γεωργίου Σούτσου με τίτλο «Αλεξανδροβόδας» το οποίο αναφέρεται στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, υπάρχουν αρκετοί αθυρόστομοι χαρακτήρες, οι οποίοι όχι μόνο χρησιμοποιούν αθυρόστομες λέξεις, αλλά φαίνεται πως βρίζουν πολύ άσχημα. Πχ «του γαμούμε τη μάνα και τες επτά του γενεές». Επίσης δεν απουσιάζουν από το κείμενο λέξεις όπως «πούστης», «σκατά» και άλλες παρόμοιες. (περισσότερες λεπτομέρειες για το έργο «Αλεξανδροβόδας», βλ στο: Mackridge Peter: «Ο «ψωροφαναριώτης» Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος https://www.academia.edu/10730393/%CE%9F_%CF%88%CF%89%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%91%CE%BB%CE%AD%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%9C%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%81%CE%B4%CE%AC%CF%84%CE%BF%CF%82

αισθητά.

- Παρά το γεγονός ότι έχει μεταβάλει πλέον τη λειτουργία της στα ευετηρικά έθιμα, παραμένει σε καθημερινή σχεδόν χρήση, για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, ανεξάρτητα από φύλο ή ηλικία. Φυσικά, η ένταση και η συχνότητα διαφέρουν από άνθρωπο σε άνθρωπο. Η έννοια της μεταβολής εντοπίζεται στο ότι η αθυροστομία δε θεωρείται πλέον αναγκαία για τη γονιμότητα γης και ζώων, αλλά αποτελεί στοιχείο διασκέδασης, ταυτόχρονα δε, φαίνεται να απεμπλέκεται από την αποκλειστικότητα χρήσης κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων δρωμένων και να χρησιμοποιείται πλέον ως τρόπος έκφρασης στην καθημερινότητα.
- Παρά το γεγονός των κατά καιρούς απαγορεύσεων (λογοκρισία, νόμοι και θρησκευτικές απαγορεύσεις καθώς και ποινές περί εξύβρισης), φαίνεται πως κυριαρχεί στο θεατρικό είδος της επιθεώρησης και σε αρκετές τηλεοπτικές εκπομπές, χωρίς πλέον η πλειοψηφία του κοινού να σοκάρεται[253].
- Οι αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις διαρκώς εξελίσσονται, κυρίως μέσω της δημιουργίας νέων λέξεων, ή της μετάφρασης κατά το πλείστον από την Αγγλική γλώσσα. Πρωταγωνιστές σε αυτή τη γλωσσοπλαστική διαδικασία είναι οι έφηβοι και οι νεαροί ενήλικες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν: η γλώσσα των νέων και η αργκό του διαδικτύου[254]. Ωστόσο, η πλειοψηφία των αθυρόστομων εκφράσεων είναι στερεότυπες διατυπώσεις για την πλειοψηφία των χρηστών.
- Η χρήση της αθυροστομίας αποτελεί κοινό τόπο στις συνομιλίες μεταξύ φίλων, χωρίς κάποιος να προσβάλλεται από το γεγονός αυτό.
- Η αθυροστομία υπάρχει στο διαδίκτυο. Είτε στη μορφή στιχομυθιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είτε σε διάφορα blogs, είτε και σε ιστοσελίδες που ασχολούνται αποκλειστικά και μόνο με την αθυροστομία και την αργκό κάθε μορφής.

---

[253] Βλ παραπάνω σελ 80

[254] Βλ. παραπάνω σελ 79-81 και 132-134 κα γενικά για την αργκό του διαδικτύου πολλά παραδείγματα στην ιστοσελίδα slang.gr

- Οι αθυρόστομες λέξεις, τόσο στη συνείδηση των χρηστών, όσο και στη συνείδηση του κοινωνικού συνόλου, διαχωρίζονται ως προς τη βαρύτητά τους. Έτσι υπάρχουν λέξεις και εκφράσεις που σπάνια χρησιμοποιούνται επειδή «είναι πολύ βαριές κουβέντες», ενώ άλλες βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του καθημερινού λεξιλογίου. Το ίδιο ισχύει και για το νόημα των αθυρόστομων και υβριστικών εκφράσεων[255]. Αντίστοιχα, πολλές από τις αθυρόστομες λέξεις, τείνουν να χάσουν την αρνητική τους φόρτιση, ιδιαίτερα με συγκεκριμένα περικείμενα και να εκφέρονται ως φράσεις που εκφράζουν ακόμα και το θαυμασμό[256].
- Υπάρχουν φράσεις που δεν απαρτίζονται από αθυρόστομες λέξεις ή λέξεις – ταμπού, ωστόσο έχουν υβριστική σημασία. Αυτό εξαρτάται από το περικείμενο και τη συναισθηματική φόρτιση.
- Οι λέξεις και οι φράσεις ρατσιστικού περιεχομένου δε θεωρούνται, ή δεν είναι πάντα αθυρόστομες, αλλά αντιμετωπίζονται πάντα ως υβριστικές.
- Οι χρήστες υποστηρίζουν - πιστεύουν πως όταν εκφέρουν αθυρόστομες λέξεις, αυτόματα κάνουν χρήση μιας χυδαίας – υβριστικής μορφής της γλώσσας. Ωστόσο δεν ισχύει το αντίστροφο, δηλαδή η υβριστική γλώσσα δεν αποτελείται υποχρεωτικά από αθυρόστομες εκφράσεις[257].
- Υπάρχουν κάποια θέματα (τα σχετιζόμενα με την οικογένεια και κατά κύριο λόγο η εξύβριση των γονέων, αλλά και με τη θρησκευτική πίστη) που ακόμα και από τους πιο «σκληροπυρηνικούς» χρήστες αθυρόστομων λέξεων, θεωρούνται ταμπού και αποφεύγονται[258].

---

[255] Βλ. σχετικά: O' Connor 2000 σελ. 12 και Holster 2005 σελ 50

[256] Πχ. Η φράση «ρε πούστη πώς τα κατάφερες;» δεν έχει αρνητική χροιά, αλλά εκφράζει το θαυμασμό για κάποιο επίτευγμα. Βλ και παραπάνω σελ 144

[257] Βλ. σχετικά και Karjalainen, M.: Where have all the swearwords gone An analysis of the loss of swearwords in two Swedish translations of J. D. Salingers Catcher in the Rye Master's Thesis, October 2002. University of Helsinki, Department of English, Faculty of Arts. 2002: p. 19.

[258] Βλ. Κεφάλαιο 4 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ σχ. 28 και Πιν. 4

Σχολιάζοντας τα πρώτα πορίσματα στα οποία καταλήξαμε στο παρόν κεφάλαιο, μπορούμε να πούμε τα εξής:

Οι λέξεις – δυσφημισμοί που σχετίζονται με τα γεννητικά όργανα και την κάθε μορφής σεξουαλική δραστηριότητα, θεωρούνται υβριστικές[259], επειδή πρόκειται για λέξεις – ταμπού. Λέξεις με έννοιες απαγορευμένες από τη θρησκεία, η οποία καταδικάζει κάθε ανθρώπινο πάθος και φυσικά μεταξύ αυτών και τη σεξουαλική απόλαυση. Επομένως, ό,τι φαίνεται πως αντιβαίνει τους κατά παράδοση κανόνες ήθους και ηθικής συμπεριφοράς, είναι κατακριτέο, άρα απαγορευμένο ως κοινή και αποδεκτή πρακτική ή συμπεριφορά. Και στην περίπτωση της αθυροστομίας στην Ελλάδα, τόσο την παλιότερη όσο και τη σύγχρονη, παραδοσιακή ηθική είναι αυτή που σχετίζεται με τους κανόνες της θρησκείας και καθορίζεται από αυτούς.

Ένα δεύτερο στοιχείο, που όμως φαίνεται να αγνοείται από τους χρήστες, είναι αυτό της πατριαρχικής δομής της ελληνικής οικογένειας και της ελληνικής κοινωνίας γενικότερα. Με άλλα λόγια, το αυτονόητο για τους παλιότερους ότι, κάποια πράγματα είναι επιτρεπτά μόνο στους άντρες, σήμερα φαίνεται να έχει ξεχαστεί, τόσο εξαιτίας της προόδου στην επιδίωξη της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, όσο και εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης.

Με τη εξέλιξη του πολιτισμού και την επικράτηση του Χριστιανισμού, η γονιμική και ευετηρική σημασία των ποικίλων διονυσιακών γιορτών που επιβίωσαν κυρίως μέσα από τα αποκριάτικα έθιμα, έχει πλέον χαθεί. Έτσι, η σταδιακή αποσύνδεση από τον αρχικό στόχο, οδήγησε τα έθιμα αυτά στο να μετατραπούν από θρησκευτικές τελετουργίες σε διασκεδαστικά δρώμενα, τα οποία, αν και η Εκκλησία τα καυτηριάζει, διατηρούνται έστω και ως τουριστικές ατραξιόν, γιατί απλούστατα ο λαϊκός άνθρωπος του σήμερα έχει περισσότερο παρά ποτέ την ανάγκη της εκτόνωσης και της διασκέδασης,.

Σαφέστατα, όλη αυτή η αρνητική αντιμετώπιση της αθυροστομίας[260], ανεξάρτητα από το αν κάποιος τη χρησιμοποιεί ή όχι, εξαρτάται άμεσα από το

---

[259] Βλ. τα σχετικά με τη θεματολογία των αθυρόστομων διατυπώσεων

[260] Βλ σχετικά Κεφάλαιο 4 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΥΡΟΣΤΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΣΕΜΝΩΝ ΧΕΙΡΟΝΟΜΙΩΝ σχ. 31

γεγονός ότι πρόκειται σε κάθε περίπτωση για δυσφημισμούς, οι οποίοι χρησιμοποιούνται αντί οποιασδήποτε άλλης «πολιτικά ορθής» λέξης, προκειμένου να τονιστεί στον υπέρτατο βαθμό το νόημα μιας φράσης και ταυτόχρονα να εκφραστούν τα αρνητικά συναισθήματα του ομιλητή ως προς το εκάστοτε θέμα συζήτησης, ή απέναντι στο συνομιλητή – αντίπαλο.

Ένα εξίσου σημαντικό θέμα που άπτεται της αθυροστομίας, είναι το τι θεωρείται σήμερα αθυρόστομο / υβριστικό, κατά τη γνώμη όχι μόνο των χρηστών, αλλά και εκείνων που αποφεύγουν τις αθυρόστομες διατυπώσεις. Σύμφωνα με τις περισσότερες απαντήσεις, αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις που σχετίζονται με τη θρησκεία και την οικογένεια θεωρούνται από την πλειοψηφία των ερωτηθέντων ως βαρύτερα υβριστικές σε σχέση με άλλες αθυρόστομες εκφράσεις. Αυτή η τοποθέτηση φαίνεται να συνδέεται με το χαμηλό ποσοστό χρήσης αθυρόστομων λέξεων / εκφράσεων με την αντίστοιχη θεματολογία. Άρα, πιθανώς αποφεύγεται η χρήση εκφράσεων που θεωρούνται προσβλητικότερες σε σχέση με άλλες. Φαίνεται επίσης ότι η αρνητική στάση απέναντι στην αθυροστομία και τις άσεμνες χειρονομίες δεν εξαρτάται από το αν ο ίδιος ο πληροφορητής είναι ή όχι αθυρόστομος. Επίσης, σημαντικό είναι το γεγονός ότι φαίνεται να υπάρχει σαφής εικόνα αναφορικά με το ότι για να είναι μια λέξη ή μια φράση προσβλητική-υβριστική, δεν είναι απαραίτητο να είναι και αθυρόστομη.

Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε ότι μπορεί η αθυροστομία να είναι συχνή και συνηθισμένη πια πρακτική στον προφορικό λόγο, δεν ισχύει όμως το ίδιο και για τον γραπτό. Αυτό πιθανότατα οφείλεται όχι μόνο στην «αυτολογοκρισία» του γραπτού λόγου, αλλά και στο ότι η προφορική εκφορά είναι κατά πολύ εντονότερη της γραπτής, αφού, ως περισσότερο αυθόρμητη συμπεριφορά, εκφράζει εντονότερα τα νοήματα και τα συναισθήματα των ομιλούντων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Η αθυροστομία είναι μια υπαρκτή κατάσταση στην Ελλάδα από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, η οποία, όπως φαίνεται, θα διατηρηθεί για πολύ καιρό ακόμα. Οι επανειλημμένες προσπάθειες Κράτους και Εκκλησίας να την εξαφανίσουν δεν έφεραν το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, αναφορικά με την εξάλειψη ή, έστω, τον περιορισμό της. Η χριστιανική ηθική δεν πέτυχε να καταργήσει από τη μνήμη και τη ζωή του λαού μια παράδοση αιώνων (όπως άλλωστε δεν κατάφερε να εξαλείψει και πολλά άλλα στοιχεία που επιβίωσαν από τους παγανιστικούς χρόνους και τις τελετουργίες τους). Τα έθιμα και γενικότερα τα δρώμενα που διατηρούν την αθυρόστομη έκφραση είναι ακόμα ζωντανά σε πολλές περιοχές, παρά το ότι έχουν χάσει τη γονιμική τους σημασία, αφού φαίνεται ότι πια καλύπτουν άλλες ανάγκες των ανθρώπων, όπως την ανάγκη για διασκέδαση και εκτόνωση, ενώ οι κοινωνικές δομές που της επιτρέπουν να λειτουργεί ως μέσο έκφρασης της αντίδρασης σε ό,τι μπορεί να θεωρηθεί αντιπαθητικό, αξιοκατάκριτο, ή να επισύρει την όποια αρνητική αντίδραση, συνεχίζουν να υπάρχουν. Με άλλα λόγια, παρά το ότι ο αρχικός σκοπός της αθυροστομίας και των εθίμων που συνδέονται με αυτή, έχει μεταβληθεί, αυτή συνεχίζει να υπάρχει, καλύπτοντας πλέον άλλου είδους ανθρώπινες ανάγκες.

Μια σημαντική επισήμανση που πρέπει να τονιστεί εδώ, είναι το ότι υπάρχουν πολλοί που ενώ γνωρίζουν αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις, βωμολοχικά τραγούδια και παροιμίες, τις περισσότερες φορές αποφεύγουν να τα χρησιμοποιούν, εκτός από τις περιπτώσεις εκείνες που η ομήγυρη το επιτρέπει ή το επιζητεί, περιπτώσεις όπου με τη βοήθεια συνήθως του κρασιού το κέφι ανάβει και οι γλώσσες λύνονται. Τότε οι μέχρι πριν από λίγο σεμνοί –ή καλύτερα σεμνότυφοι- και συντηρητικοί νεοέλληνες εκφράζονται εντελώς διαφορετικά από τα επιτρεπτά των κοινωνικών συμβατικοτήτων και της χριστιανικής ηθικής. Πρόκειται για μια σαφέστατη ένδειξη του πόσο σημαντικός είναι ο παράγοντας περιβάλλον, τόσο αναφορικά με τη χρήση αθυρόστομων διατυπώσεων, όσο και με τη συχνότητα της χρήσης αυτής.

Στόχος των αθυρόστομων «δημιουργιών» είναι σχεδόν όλες οι κοινωνικές

ομάδες –εκτός βέβαια από αυτή που κάθε φορά «δημιουργεί»-, αλλά και ανθρώπινοι τύποι και χαρακτήρες, όπως πολιτικοί, στρατιωτικοί, ιερωμένοι, ομοφυλόφιλοι. Η αθυροστομία σε αυτές τις περιπτώσεις λειτουργεί ως άμυνα της εκάστοτε ομάδας απέναντι στο κοινωνικό σύνολο με τις όποιες συμβατικότητες το διέπουν, είτε ο χρήστης της αθυροστομίας εντάσσεται ενεργά σ' αυτό το σύνολο, είτε αποτελεί μέρος του λεγόμενου περιθωρίου.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι η αθυροστομία, με την πάροδο του χρόνου, εξελίχθηκε από μέσο πρόκλησης γονιμότητας, συνδεδεμένο άμεσα με τελετουργίες και θρησκευτικές πίστεις, σε μέσο κοινωνικού σχολιασμού, καυτηριασμού των κακώς κειμένων, αλλά και σε μέσο άμυνας – προστασίας απέναντι σε όλα όσα φοβάται ο Νεοέλληνας. Αυτή η εξέλιξη φυσικά δε συνέβη από τη μια στιγμή στην άλλη, ούτε είναι κάτι τόσο καινούριο όσο φαίνεται. Ήδη από τους χρόνους της κλασικής αρχαιότητας ο Αριστοφάνης έκανε χρήση της αθυρόστομης διατύπωσης, με σκοπό σαφώς όχι γονιμικό, αλλά καυστικό των όσων ήθελε να ψέξει. Είναι εξάλλου συνηθισμένη και πανανθρώπινη αντίδραση η «γελοιοποίηση» όσων φοβόμαστε ή δεν μπορούμε διαφορετικά να αντιμετωπίσουμε. Χαρακτηριστικά παραδείγματα του σχολιασμού – καυτηριασμού συμπεριφορών, είναι οι αθυρόστομες εκφράσεις που αναφέρονται σε πληθυσμιακές ομάδες όπως π.χ. οι ομοφυλόφιλοι[261], ή και κοινωνικούς ρόλους – θέσεις, όπως για παράδειγμα ο κλήρος[262], τα σώματα ασφαλείας[263], οι χαμηλόβαθμοι αξιωματικοί του στρατό[264]. Γενικότερα δε, διαπιστώνεται μια στάση απαξίωσης, ιδιαίτερα από τους νεότερους, απέναντι σε κοινωνικούς ρόλους ή θέσεις ισχύος. Έτσι, πολύ ευκολότερα γίνεται στόχος αθυρόστομης υποτιμητικής διατύπωσης οποιοσδήποτε είναι σε θέση να ασκήσει εξουσία. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, κατά τη γνώμη των ερωτηθέντων, οι κληρικοί, οι αστυνομικοί, οι στρατιωτικοί και, κάποιες φορές, οι πολιτικοί και αθλητικοί αντίπαλοι, γίνονται

---

[261] Π.χ. λέξεις όπως: «πούστης», «αδερφή», «κραγμένη», «ξεφωνημένη», «παλιαδερφή» κλπ

[262] Π.χ. «τραγόπαπας», «τράγος», «καβλόγερος» (αντί του: καλόγερος)

[263] Π.χ. «μπάτσος», «μπασκίνας», «καβλόμπατσος» (για τους Μανιάτες, παλιότερα, προκειμένου να καταδειχθεί ο «κακός χαρακτήρας» τους, ακουγόταν η φράση: Μανιάτης, ή μπασκίνας ή νταβατζής) από την προσωπική συλλογή της ερευνήτριας

[264] Π.χ. «στρατόκαβλος», ο χαμηλόβαθμος αξιωματικός συνήθως του στρατού ξηράς, παθιασμένος με τη στρατιωτική ζωή, τα γυμνάσια κλπ ο οποίος φέρεται και μιλά ανάλογα, ανεξάρτητα από το σε ποιον απευθύνεται ή / και σε ποιο περιβάλλον βρίσκεται

στόχος των αθυρόστομων βελών των ομιλούντων.

Στον ίδιο λειτουργικό – εκφραστικό άξονα, η γλώσσα των νέων και η αργκό του διαδικτύου, έχουν να επιδείξουν αθυρόστομους νεολογισμούς (σύνθετα, παρασύνθετα και παράγωγα των γνωστών και διαδεδομένων αθυρόστομων λέξεων), οι οποίοι δημιουργούνται και διαδίδονται με ταχύτατους ρυθμούς. Ιδιαίτερα δε για την αργκό του διαδικτύου, πρέπει να σημειώσουμε ότι η γραπτή διατύπωση με τη συμβατική της μορφή (γραπτός λόγος) αποφεύγεται, προκειμένου οι χρήστες να αποφύγουν τη λογοκρισία του διαδικτύου, αντικαθίσταται δε με σειρές και συνδυασμούς γραμμάτων και συμβόλων ή σημείων στίξης που, για τους «μυημένους» έχουν συγκεκριμένο αθυρόστομο νόημα[265]. Την ίδια δε στιγμή που εμφανίζονται και αναπτύσσονται νέα ιδιώματα, όπως η γλώσσα των νέων και η αργκό του διαδικτύου, άλλα, παλιότερα ιδιώματα εξαφανίζονται, όπως συνέβη στα κουτσαβάκικα, ή σταδιακά τείνουν να ατονήσουν, ή χρησιμοποιούνται πλέον από πολύ λίγους χρήστες, όπως τα καλιαρντά. Αυτό συμβαίνει παρά το ότι έχουν δώσει λέξεις και εκφράσεις, αθυρόστομες και μη, σε άλλες αργκοτικές διαλέκτους ή ιδιώματα. Τείνουν δε οι λέξεις αυτές που «ξέμειναν» να χρησιμοποιούνται πιο πολύ για επίδειξη, παρά για να επιτελέσουν οποιονδήποτε άλλο επικοινωνιακό ρόλο. Έτσι, για παράδειγμα, οι ετεροφυλόφιλοι χρήστες, μπορούν να εντάσσουν λέξεις από τα καλιαρντά στο λεξιλόγιό τους, προκειμένου να φανούν «προχωρημένοι», όπως οι ίδιοι λένε, ή άνετοι, αδιαφορώντας για το γεγονός ότι οι λέξεις αυτές ανήκουν στο γλωσσικό ιδίωμα μιας ομάδας, τα χαρακτηριστικά της οποίας δεν τους αντιπροσωπεύουν. Το ίδιο ισχύει και για τα κουτσαβάκικα.

Φυσικά, ακόμη και σήμερα απαντούν στον ελληνικό χώρο έθιμα, των οποίων η υλοποίηση συνδέεται με την αθυροστομία. Πρόκειται για έθιμα που σχετίζονται με τη γονιμότητα και τις γονιμικές τελετουργίες, όπως για παράδειγμα ο Κλήδονας[266] και τα διάφορα αποκριάτικα δρώμενα, που απαντούν σε όλο σχεδόν

---

[265] Βλ ενδεικτικά www.slang.gr

[266] https://candia.wordpress.com/culture/cretan-traditions/klidonas/ , http://www.iefimerida.gr/news/111891/%CE%BF%CE%B9-%CF%86%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%AD%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-

τον ελληνικό χώρο, ηπειρωτικό και νησιωτικό.

Η αθυροστομία ως μέρος των εθίμων της Αποκριάς φυσικά και υπάρχει, τα έθιμα όμως αυτά δεν αποτελούν πια οργανικό κομμάτι της ζωής του λαϊκού ανθρώπου, αλλά αναβίωση, φολκλοριστικό ή τουριστικό δρώμενο – αξιοθέατο, εκτός ίσως ελαχίστων περιπτώσεων, περιορισμένων στο τοπικό επίπεδο των περιβαλλόντων εντός των οποίων πραγματοποιούνται. Για να αναφερθούμε στα κριτήρια των λαογραφικών φαινομένων σύμφωνα με τον Στίλπωνα Κυριακίδη[267], τα έθιμα πλέον στη μορφή που έχουν σήμερα, είναι βεβαίως παραδοσιακά, (με την έννοια του «κατά παράδοσιν βίου», με άλλα λόγια της συνέχειας, της συνήθειας και της διαδεδομένης - γνωστής στους πολλούς πρακτικής), αλλά δεν είναι ούτε ομαδικά (με την έννοια της συμμετοχής του συνόλου του πληθυσμού, ή, έστω, της πλειοψηφίας αυτού), ούτε ασφαλώς είναι αυθόρμητα, από τη στιγμή που πρόκειται για οργανωμένες διατηρήσεις – αναβιώσεις, βασισμένες τις περισσότερες φορές όχι στα κατ' έθος πραττόμενα αλλά σε επιστημονικές έρευνες ιστορικής ή λαογραφικής προσέγγισης. Πρόκειται ουσιαστικά γι΄ αυτό που ο Μερακλής[268] ονομάζει φολκλορισμό.

Η έρευνα έδειξε ότι οι νέοι άνθρωποι, ιδιαίτερα δε ηλικίας κάτω των σαράντα πέντε (45) ετών, φαίνεται πως στην πλειοψηφία τους δεν έχουν πραγματικά προσωπική εμπειρία τέτοιου είδους παραδοσιακών - εθιμικών δρωμένων, εκτός από όσους ασχολούνται επιστημονικά με τη Λαογραφία ή είναι μέλη τοπικών λαογραφικών συλλόγων. Ξέρουν φυσικά, έχουν ακούσει, ή έχουν παρακολουθήσει ως «τουρίστες» αυτού του είδους τα εθιμικά δρώμενα, όμως δεν

%CE%B1%CF%8A-%CE%B3%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BB%CE%AE%CE%B4%CE%BF%CE%BD%CE%B1-t%CE%BF-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%AD%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF-%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%8D
http://www.asxetos.gr/pedia/giortes-epoxes/klidonas-ethima

[267] Κυριακίδης, Σ. Π., Ελληνική Λαογραφία Α', 2η έκδοση, 1965, σ. 20

[268] Μερακλής Μ. «Λαογραφικά ζητήματα», εκδόσεις Μπούρα, Αθήνα, 1989 σελ.: 11

έχουν πάρει μέρος, δεν αποτελούν κομμάτι της ζωής τους. Με άλλα λόγια, γνωρίζουν απλώς την ύπαρξη αθυρόστομων εκφράσεων και των εθίμων με τα οποία αυτές συνδέονται άμεσα, αλλά το στοιχείο αυτό υπάρχει μόνο ως πληροφορία και όχι ως συνειδητή γνώση, δηλαδή απλά ξέρουν ότι «αυτό υπάρχει», όπως οι ίδιοι λένε. Επίσης, πολλές φορές συγχέουν το παραδοσιακό με το διαδεδομένο, το γνωστό. Χαρακτηριστικές ως προς αυτό είναι η απαντήσεις που δόθηκαν όταν τους ζητήθηκε να αναφέρουν έθιμα / δρώμενα κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία θεωρείται αναμενόμενη συμπεριφορά και να αναφέρουν επίσης αθυρόστομα παραδοσιακά τραγούδια που γνωρίζουν. Η πλειοψηφία απάντησε πως ξέρει για την ύπαρξη τέτοιων εθίμων και τραγουδιών, ωστόσο, όταν ζητήθηκε να κάνουν πιο συγκεκριμένες τις απαντήσεις τους, μόνο όσοι είχαν άμεση εμπλοκή με την επιστήμη της Λαογραφίας (μεταπτυχιακοί φοιτητές Λαογραφίας) ήξεραν να πουν κάτι. Η πλειοψηφία απάντησε γενικόλογα, λέγοντας πως ήξερε την ύπαρξη των «αποκριάτικων της Δόμνας Σαμίου» θεωρώντας πως τα τραγούδια ανήκουν στην εν λόγω ερμηνεύτρια / ερευνήτρια, αγνοώντας πως πρόκειται για δημοτικά τραγούδια τα οποία η Σαμίου συνέλεξε, κάποιοι ανέφεραν αθυρόστομους στίχους από τραγούδια του θεατρικού είδους της επιθεώρησης, άλλοι τα τραγούδια του Τζίμη Πανούση. Μερικοί θυμήθηκαν κάποια αθυρόστομα στιχουργήματα των σχολικών τους χρόνων (κυρίως οι ηλικίες άνω των 60), ελάχιστοι μίλησαν για στίχους του Χριστιανόπουλου, του Σουρή και του Σούτσου. Ξεκάθαρα λοιπόν, στη συνείδηση του σύγχρονου λαϊκού ανθρώπου, τα αθυρόστομα τραγούδια της Αποκριάς υπάρχουν μόνο ως πληροφορία και όχι ως βιωματική εμπειρία.

Στα τέλη του 20ού και τις αρχές του 21ου αιώνα η λειτουργικότητα της αθυροστομίας εντοπίζεται στα εξής σημεία:

- την κοροϊδία ή το πείραγμα,
- το χιούμορ – αστεϊσμό,
- τον κομπασμό ή την ανάγκη διαφοροποίησης από τον περίγυρο,
- τον τονισμό των λεγομένων και της απόδοσης μιας χροιάς «γραφικότητας»,
- την αποφυγή των στερεοτύπων συμπεριφορών,

- την πρόκληση του ενδιαφέροντος των ακροατών - συνομιλητών,
- τη συγκεκριμενοποίηση ενός αφηρημένου νοήματος,
- τον περιορισμό των συνεπειών μιας άρνησης,
- την επίτευξη επικοινωνίας με συνομιλητές χαμηλότερου επιπέδου,
- τη διευκόλυνση των κοινωνικών σχέσεων,
- την ένταξη και αποδοχή σε μια συγκεκριμένη ομάδα κλπ. ,
- την έκφραση έντονα αρνητικών γνωμών ή συναισθημάτων και την εκτόνωσή τους,
- την άσκηση λεκτικής βίας, με σκοπό την αποφυγή της σωματικής,
- την άσκηση αρνητικής κριτικής,
- την περιθωριοποίηση της διαφορετικότητας (εδώ η αθυροστομία αγγίζει ή και εντάσσεται στη ρατσιστική συμπεριφορά και τον εκφοβισμό (bullying),

Τα αίτια αυτής της συμπεριφοράς συμπυκνώνονται από τον Anderson[269] σε τρία: τα ψυχολογικά (psychological motives), τα κοινωνικά (social motives) και τα γλωσσολογικά (linguistic motives) κίνητρα. Αυτά και προκαλούν κάθε είδους ανθρώπινη συμπεριφορά. Στα ψυχολογικά κίνητρα εντάσσονται: ο θυμός, η απογοήτευση, η απελπισία για όσα κάθε φορά συμβαίνουν. Από την άλλη, τα κοινωνικά κίνητρα είναι σαφώς πολυπλοκότερα και, σε κάθε περίπτωση είναι σκόπιμα από την πλευρά του χρήστη. Τέλος, τα γλωσσολογικά κίνητρα είναι εκείνα που αφενός επιτρέπουν, αφετέρου ευνοούν την εμφάνιση, τη λειτουργία και την ανάπτυξη του αθυρόστομου λεξιλογίου[270]. Οφείλουμε εδώ να ομολογήσουμε ότι οι αθυρόστομες λέξεις και εκφράσεις πολλαπλασιάζονται (γεννιούνται – χρησιμοποιούνται – ξεχνιούνται) πολύ περισσότερο και πολύ γρηγορότερα από κάθε άλλο κομμάτι της γλώσσας[271].

---

[269] Βλ παραπάνω σελ 227

[270] Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο παρατηρούμε ότι οι νέοι τείνουν περισσότερο στο να δημιουργούν νέες λέξεις προκειμένου να εκφραστούν, συχνά παραγκωνίζοντας τις παλιότερες, θεωρώντας τες «ξεπερασμένες».

[271] Ο Johnson λέει ότι: «we swear for one reason, and one reason only. It's the best fucking way to communicate!» («Βρίζουμε για έναν και μόνο ένα λόγο. Είναι ο καλύτερος γαμημένος τρόπος επικοινωνίας!»). Στο: Johnson, S.: English As A Second F*cking Language. New York, St. Martin's

Από την ανάλυση του υλικού των ερωτηματολογίων και των συνεντεύξεων της εργασίας συνάγεται ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη χρήση της αθυροστομίας, καθώς και τη συχνότητα χρήσης, τη θεματολογία, το περιβάλλον χρήσης, καθώς και τη στάση απέναντι στους χρήστες αθυρόστομων διατυπώσεων και προσβλητικών χειρονομιών, στις μέρες μας, διαμορφώνονται ως εξής:

1. Φύλο: οι άνδρες υπερτερούν έναντι των γυναικών ως προς τη συχνότητα, αλλά όχι ως προς τη γενικότερη χρήση, ούτε φαίνεται επίσης ότι το φύλο επηρεάζει τη στάση έναντι των χρηστών της αθυροστομίας
2. Ηλικία: επηρεάζει τη συχνότητα χρήσης αναλογικά, με μέγιστες τιμές στις ηλικίες των σαράντα (40) ετών και των 67 (εξήντα επτά) ετών, καθώς και τη θεματολογία, αλλά δεν επηρεάζει τη γενικότερη χρήση. Επίσης φαίνεται πως επηρεάζει τη στάση των ερωτηθέντων απέναντι στους χρήστες των αθυρόστομων λέξεων και προσβλητικών χειρονομιών
3. Θρήσκευμα: πιθανώς επηρεάζει εν μέρει τη συχνότητα χρήσης και τη θεματολογία, όχι όμως τη γενικότερη χρήση αθυρόστομης διατύπωσης
4. Επάγγελμα: επηρεάζει σημαντικά τη συχνότητα, αλλά όχι τη γενικότερη χρήση και τη στάση απέναντι στους χρήστες
5. Τόπος κατοικίας: δεν επηρεάζει σημαντικά τη χρήση, επιδρά όμως σημαντικά στη συχνότητα και στη στάση. Επίσης, φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο ως προς τη θεματολογία των αθυρόστομων διατυπώσεων που χρησιμοποιούνται. Ο τόπος κατοικίας δε φαίνεται να διαφοροποιεί το αποτέλεσμα αναφορικά με τη γεωγραφική περιοχή – διαμέρισμα, αλλά κυρίως σε σχέση με τον πληθυσμό. Η «συντηρητικότερη» στάση εντοπίζεται στους κατοίκους των ημιαστικών περιοχών. Οι ίδιοι οι ερωτηθέντες, υποστηρίζουν ότι αυτό είναι κάτι φυσικό, από τη στιγμή που θεωρούν ότι οι μικρές κοινωνίες είναι συντηρητικότερες. Παρόλα αυτά, το γεγονός ότι οι αγροτικές περιοχές δίνουν περίπου το ίδιο στίγμα ως προς τη χρήση των αθυρόστομων διατυπώσεων και προσβλητικών εκφράσεων, αναλογικά πάντα, σε

Press 1996 σελ. 7

σύγκριση με τις αστικές περιοχές και τα μεγάλα αστικά κέντρα, η απάντηση διαμορφώνεται ως εξής: «στα χωριά ο κόσμος γνωρίζονται μεταξύ τους, οπότε μιλάνε και πιο ελεύθερα. Στις μεγάλες πόλεις πάλι, μπορείς να βρίζεις όσο θέες, αφού δε σε ξέρει κανένας για να σε παρεξηγήσει, ή κι αν σε παρεξηγήσει… Χέστηκες! Αφού δεν τους ξέρεις δε σε νοιάζει κι η γνώμη τους για σένα», όπως υποστηρίζουν πολλοί από τους ερωτηθέντες.

6. Το περιβάλλον – χώρος χρήσης της αθυρόστομης διατύπωσης, φαίνεται να σχετίζεται άμεσα με τον τόπο κατοικίας, καθώς και με την ηλικία των χρηστών. Επίσης δείχνει να επηρεάζει και τη συχνότητα χρήσης, τόσο της αθυρόστομης διατύπωσης, όσο και των προσβλητικών χειρονομιών. Έτσι παρατηρούμε ότι η μικρότερη χρήση γίνεται στο σπίτι, τόσο σε επίπεδο ποσοστού χρήσης όσο και συχνότητας, ενώ η μεγαλύτερη συχνότητα απαντά στους αθλητικούς χώρους και συγκεκριμένα στα ποδοσφαιρικά γήπεδα. Οι ίδιοι οι ερωτηθέντες και σε αυτή την περίπτωση δίνουν την εξήγηση ότι: «στο γήπεδο πας όχι μόνο για την ομάδα, αλλά και για να εκτονωθείς, επομένως φυσικό είναι να βρίσεις. Απ' την άλλη, το πάθος για την ομάδα σε παρασέρνει και λες πολλά που κανονικά μπορεί και να μην έλεγες ποτέ στη ζωή σου αν δεν πήγαινες γήπεδο». Αξιοσημείωτο δε είναι το γεγονός ότι αυτοί που αθυροστομούν στα γήπεδα, δεν το κάνουν σχεδόν ποτέ με την ίδια ένταση σε άλλους χώρους.
7. Το εισόδημα, φαίνεται να διαφοροποιεί, τόσο τη γενικότερη χρήση, όσο και τη συχνότητα χρήσης, σχετιζόμενο με το φύλο. Παρατηρείται ότι η αύξηση του εισοδήματος των γυναικών, αυξάνει αναλογικά και τη συχνότητα χρήσης της αθυρόστομης διατύπωσης, ενώ στους άνδρες ισχύει το ακριβώς αντίθετο.
8. Το μορφωτικό επίπεδο επιδρά καθοριστικά, όχι στη χρήση της αθυρόστομης διατύπωσης και των προσβλητικών χειρονομιών, αλλά στη συχνότητα χρήσης. Η αύξηση της συχνότητας είναι αντιστρόφως ανάλογη σε σχέση με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου. Ωστόσο, σημειώνεται μια μικρή αύξηση της συχνότητας στους κατόχους μεταπτυχιακών ή / και διδακτορικών τίτλων σπουδών. Σε κάθε περίπτωση όμως, δεν

διαπιστώνεται η εμφάνιση ακραίων τιμών – συμπεριφορών μεταξύ των διαφόρων μορφωτικών επιπέδων.

Μελετώντας το κομμάτι που αναφέρεται στη θεματολογία των αθυρόστομων διατυπώσεων, μπορούμε με σχετική ασφάλεια να εξαγάγουμε τα εξής συμπεράσματα: Το επικρατέστερο θέμα της αθυρόστομης διατύπωσης αλλά και των προσβλητικών χειρονομιών είναι οτιδήποτε σχετίζεται με τη σεξουαλική δραστηριότητα των ανθρώπων. Ακόμα και στις περιπτώσεις που, φαινομενικά, η θεματολογία είναι διαφορετική, για παράδειγμα υβριστικές εκφράσεις σχετιζόμενες με την οικογένεια, ή τη θρησκευτική πίστη, το κυρίαρχο θέμα είναι το σεξ γενικά και ειδικότερα η σεξουαλική συνεύρεση κάθε μορφής. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν οι φράσεις: γαμώ τη μάνα σου, γαμώ την Παναγία σου, γαμώ το Χριστό σου και οι παρόμοιες, που φυσικά εκτός από δυσφημισμοί (εξαιτίας της χρήσης του ρήματος «ΓΑΜΩ») είναι ταυτόχρονα και βλασφημίες (μια και προσβάλλουν τη θρησκευτική πίστη).

Προφανώς, κατά τη γνώμη των χρηστών πάντα, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το σεξ είναι γενικά απαγορευμένο θέμα, τόσο εξαιτίας του κοινωνικού καθωσπρεπισμού, όσο και των θρησκευτικών απαγορεύσεων. Επομένως, ο συνδυασμός σεξουαλικών αναφορών και θείων, είναι ίσως, για κάποιους, η πλέον υβριστική διατύπωση. Πιθανότατα αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, οι περισσότεροι δυσφημισμοί που χρησιμοποιούνται κατά τη δημιουργία και εκφορά των αθυρόστομων διατυπώσεων, αναφέρονται στη σεξουαλική δραστηριότητα και στα γεννητικά όργανα. Ωστόσο, το ότι τα θέματα που σχετίζονται με το σεξ ή αναφέρονται σε αυτό, ως λεκτική διατύπωση αποτελούν απαγορευμένο καρπό και, κατά συνέπεια, μη αποδεκτή κοινωνικά συμπεριφορά, φαίνεται να είναι η βαθύτερη αιτία που το συγκεκριμένο θέμα κυριαρχεί στην αθυροστομία. Πιθανώς βέβαια το ότι οι αθυρόστομες διατυπώσεις αναφέρονται κατά κύριο λόγο στο σεξ, να είναι κατάλοιπο της αρχαίας καταγωγής της αθυροστομίας, η οποία σχετίζεται με τη γονιμότητα και τις τελετουργίες που την πλαισίωναν σε θρησκευτικό επίπεδο.

Σύμφωνα λοιπόν με τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν, τη μελέτη και την ανάλυση του υλικού αυτού, μπορούμε να πούμε με σχετική ασφάλεια τα εξής:

- Η αθυροστομία έχει πλέον αποκοπεί από τα έθιμα, παρόλο που συνεχίζει να εμφανίζεται στα ποικίλα αποκριάτικα δρώμενα. Ο σημερινός λαϊκός άνθρωπος δεν περιμένει την Αποκριά για να βωμολοχήσει, αλλά έχει τη δυνατότητα να το κάνει πολύ ευκολότερα και πολύ συχνότερα σε σύγκριση με το παρελθόν. Η αθυρόστομη αυτή διατύπωση, μπορεί να έχει τόσο υβριστικό χαρακτήρα, όσο και να αποτελεί μια μορφή διατύπωσης κριτικής ή αστεϊσμού, ή ακόμα και τρόπου φιλικής επικοινωνίας μεταξύ οικείων
- Η αθυροστομία έχει χαρακτήρα υβριστικό – προσβλητικό, αλλά μπορεί να απεκδυθεί του υβριστικού ρόλου της και να αποτελέσει τρόπο έκφρασης μεταξύ φίλων, συνομηλίκων, οικείων, ακόμα και με την ιδιότητα του αστεϊσμού να χρησιμοποιηθεί όταν οι περικείμενες συνθήκες το επιτρέπουν.
- Το περιβάλλον, τόσο το κοινωνικό, όσο και το γλωσσικό, παίζει τον κυριότερο ρόλο, αναφορικά με τη συχνότητα χρήσης των αθυρόστομων διατυπώσεων, μια και το εκάστοτε συγκείμενο προσδιορίζει σε σχεδόν απόλυτο βαθμό τον τρόπο γλωσσικής έκφρασης

Η παρούσα έρευνα καταπιάστηκε με το να μελετήσει την εξέλιξη της αθυροστομίας και ιδιαίτατα τη σημερινή της χρήση, προσπαθώντας να κάνει μια «συγχρονική» λαογραφική προσέγγιση του θέματος, χωρίς όμως να παραβλέψει τη μακρόχρονη ζωή του φαινομένου, από την εμφάνισή του σχεδόν ως σήμερα. Το θέμα όμως της αθυροστομίας σαφέστατα δεν είναι δυνατό να εξαντληθεί μέσω μιας λαογραφικού περιεχομένου διερεύνησης, μια και από την ίδια τη φύση του είναι πολυσχιδές. Άπτεται της Γλωσσολογίας, της Φιλολογίας, της Ιστορίας, της Ψυχολογίας, της Κοινωνιολογίας και γενικότερα σχεδόν όλων των επιστημών που σχετίζονται με την ανθρώπινη συμπεριφορά και δημιουργία. Η Κυριακίδου – Νέστορος υποστηρίζει ότι «Η λαογραφία είναι επιστήμη φιλολογική, γιατί χρησιμοποιεί φιλολογικές μεθόδους· είναι επιστήμη ιστορική, γιατί χρησιμοποιεί ιστορικές μεθόδους· είναι επιστήμη εθνολογική γιατί χρησιμοποιεί εθνολογικές μεθόδους· είναι επιστήμη ψυχολογική γιατί χρησιμοποιεί ψυχολογικές μεθόδους·

είναι επιστήμη κοινωνιολογική, γιατί χρησιμοποιεί κοινωνιολογικές μεθόδους· και πάνω απ' όλα είναι επιστήμη ανθρωπιστική, γιατί αντικείμενό της είναι ο λαϊκός άνθρωπος και ο πολιτισμός του»[272]. Όμως η ελληνική λαογραφική βιβλιογραφία, μέχρι και τη δεκαετία του '70, αντιμετώπισε το θέμα με πολύ στενά κριτήρια, μένοντας στο επίπεδο της συλλογής – καταγραφής λέξεων, τραγουδιών, στιχουργημάτων και μη φθάνοντας στην ουσία του, η οποία σχετίζεται με τον άνθρωπο ως σύνολο και ως φορέα πολιτισμικών επιδράσεων σε όλα τα επίπεδα δράσης του. Κρίνεται λοιπόν αναγκαίο να ερευνηθεί το θέμα από όλες τις δυνατές σκοπιές, προκειμένου να σχηματιστεί κάποια στιγμή μια πλήρης εικόνα και ένας «χάρτης» του φαινομένου, που θα το αποτυπώνει σε όλες του τις διαστάσεις. Θεωρήσαμε, λοιπόν, ότι, το θέμα της χρήσης και της λειτουργίας της αθυροστομίας έχει ανάγκη από μια, κατ' ουσίαν, διεπιστημονική προσέγγιση, η οποία θα πρέπει να χρησιμοποιήσει εργαλεία των θετικών επιστημών, όπως, για παράδειγμα, της Στατιστικής και να αναλύσει το φαινόμενο με κριτήρια όχι μόνο λαογραφικά αλλά και κοινωνιολογικά, ψυχολογικά, οικονομικά, ιστορικά. Η επιδίωξη μιας τέτοιας διεπιστημονικής προσέγγισης αποτέλεσε στόχο της παρούσας διατριβής.

Απαντώντας στα ερωτήματα που ετέθησαν στην ΕΙΣΑΓΩΓΗ, μπορούμε συμπερασματικά να καταλήξουμε στα εξής:

- Η αθυροστομία στις μέρες μας έχει μεταβάλει τον χαρακτήρα της. Από συμπεριφορά εντασσόμενη σε συγκεκριμένα εθιμικά δρώμενα που ήταν στο παρελθόν, συνδεδεμένη άμεσα με τις τελετουργίες γονιμότητας της αρχαιότητας, σήμερα αποτελεί καθημερινή πρακτική. Είναι ένας τρόπος έκφρασης του μεγαλύτερου ποσοστού των σύγχρονων Νεοελλήνων.
- Η σημερινή λειτουργία της αθυρόστομης διατύπωσης, έχει κατά κύριο λόγο χαρακτήρα εκφραστικό συναισθημάτων και απόψεων.
- Οι αιτίες της διαφοροποίησης αυτής εντοπίζονται στην πολιτισμική εξέλιξη, η οποία, σε συνδυασμό με τη μεταβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων

[272] Κυριακίδου – Νέστορος Α: Λαογραφία: Η ουσία και η Μέθοδος « 1966, Λαογραφικά Μελετήματα, Αθήνα 1975 σελ. 59-77

και κοινωνικών στάσεων – τοποθετήσεων – συμπεριφορών, οδήγησε στην αποκοπή από την αρχική ανάγκη πρόκλησης γονιμότητας .

- Αν επιχειρηθεί εδώ να διατυπωθεί μια θεωρία, ή καλύτερα να γίνει μια προσπάθεια πιθανολόγησης της εξέλιξης της αθυρόστομης διατύπωσης, φαίνεται πως η αθυροστομία ως τρόπος έκφρασης πλέον και όχι ως κομμάτι κάποιας εθιμικής διαδικασίας, εξελίσσεται διαρκώς με την παραγωγή νέων λέξεων -κυρίως από μέρους των νέων- και με τη δημιουργία νέων φράσεων.

Σαφέστατα, η παρούσα μελέτη δεν είναι δυνατό να προδικάσει το τι θα συμβεί στο μέλλον, μια και οι παράγοντες που επηρεάζουν τον σύγχρονο λαϊκό άνθρωπο και την καθημερινότητά του είναι πολλοί και διαφορετικοί και διαρκώς μεταβαλλόμενοι. Ωστόσο, φαίνεται πως στο μέλλον είναι πολύ πιθανό να καταγραφεί μια ανοδική τάση στη χρήση των αθυρόστομων λέξεων, εκφράσεων και προσβλητικών χειρονομιών, τουλάχιστον όσο οι ζωές των ανθρώπων παραμένουν δύσκολες στα διάφορα επίπεδα δράσης και λειτουργίας.

Το δεύτερο συμπέρασμα που προκύπτει από την παρούσα προσέγγιση του θέματος, είναι ότι εργαλεία της Στατιστικής επιστήμης, μπορούν και πρέπει να χρησιμοποιούνται σε θέματα Λαογραφικής έρευνας, προκειμένου να διευκολύνεται αφενός μεν ο έλεγχος της αξιοπιστίας του εκάστοτε συγκεντρωμένου υλικού, αφετέρου δε ο ερευνητής να μπορεί να αξιοποιεί το σύνολο του υλικού του αποτελεσματικότερα και αποδοτικότερα. Μέσω των εργαλείων της Στατιστικής η Λαογραφία μπορεί να αντλήσει και να αξιοποιήσει στοιχεία που, κάτω από άλλες συνθήκες, θα ήταν αμφίβολης αξιοπιστίας, ειδικά όταν πρόκειται για μελέτες που αφορούν σε μονοθεματικές έρευνες που αναφέρονται σε μεγάλα τμήματα πληθυσμών. Και τούτο συμβαίνει διότι δίνεται η δυνατότητα της επαλήθευσης του δείγματος μέσω μετρήσεων, γεγονός που μπορεί με τη σειρά του να οδηγήσει σε ασφαλείς γενικεύσεις για το σύνολο μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων, μέσω της ποσοτικής ανάλυσης, χωρίς τον κίνδυνο της μονομέρειας στην άντληση των πληροφοριών, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι ο ερευνητής επιζητεί την

επιστημονική αλήθεια. Από την άλλη πλευρά, η ποιοτική ανάλυση αποτελεί εξαιρετικό εργαλείο για τη μελέτη συμπεριφορών, όπως είναι για παράδειγμα ο τρόπος εκφοράς του λόγου και γενικότερα η χρήση της γλώσσας.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αποβλέπουν και στο να αποτελέσουν εργαλείο για περαιτέρω διερεύνηση, μετά την πάροδο του αναγκαίου χρόνου, ώστε να μπορεί στο μέλλον να γίνει μια νέα συγκριτική μελέτη στο ζήτημα της εξέλιξης του φαινομένου της αθυροστομίας. Ας μη λησμονούμε ότι, τα φαινόμενα που μελετά η επιστήμη της Λαογραφίας εξελίσσονται διαρκώς μέσα στο χώρο και στο χρόνο, με αποτέλεσμα η ανάγκη επανεξέτασής τους να καθίσταται επιτακτική, προκειμένου να είναι δυνατή η αποτύπωση της πραγματικότητας της ζωής του λαϊκού ανθρώπου, προκειμένου η Λαογραφία να μη μετατραπεί σε μια ιστορική επιστήμη.

Επίσης, θέματα όπως είναι η αθυροστομία στη Λογοτεχνία, στον Κινηματογράφο, στο Θέατρο, στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και στο Διαδίκτυο, μπορούν και πρέπει να αποτελέσουν ερευνητικά ζητούμενα στο άμεσο μέλλον. Με δεδομένο δε ότι η αθυρόστομη διατύπωση αποτελεί πλέον σχεδόν καθημερινή πρακτική της πλειοψηφίας των νεώτερων Ελλήνων, θα πρέπει να διερευνηθεί επίσης από την κοινωνική της σκοπιά, προκειμένου να καταδειχθεί ο ρόλος που αυτή επιτελεί στη ζωή των ανθρώπων. Για παράδειγμα, θα πρέπει να διερευνηθεί το πώς αυτή μπορεί να επηρεάσει την ψυχολογία των ατόμων, την κοινωνία, την οικονομία και γενικά το σύνολο της ζωής και την ποιότητα του βιοτικού επιπέδου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ*

ΕΡΩΤΗΣΗ 1

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ * (προαιρετικό)

ΕΡΩΤΗΣΗ 2

ΗΛΙΚΙΑ * (αριθμητικά)

ΕΡΩΤΗΣΗ 3

ΦΥΛΟ (επιλέξτε)

Άνδρας	
Γυναίκα	
Τρανς άνδρας	
Τρανς γυναίκα	
Άλλο	περιγράψτε
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Δημοτικό	
Γυμνάσιο	
Λύκειο	
ΑΕΙ – ΤΕΙ	
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ – ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ	
Άλλο	Περιγράψτε
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 5

ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ

Χριστιανός	
Μουσουλμάνος	
Βουδιστής Ινδουιστής	
Πολυθεϊστής	
Άθεος	
Άλλο	Περιγράψτε
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Φοιτητής - Σπουδαστής	
Δημόσιος Υπάλληλος	
Ιδιωτικός Υπάλληλος	
Ελεύθερος Επαγγελματίας	
Συνταξιούχος	
Άλλο	περιγράψτε

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Αστική περιοχή	
Ημιαστική περιοχή	
Αγροτική περιοχή	
Άλλο	Περιγράψτε
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Χαμηλό	
Μεσαίο	
Υψηλό	
Άλλο	Περιγράψτε
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

Βρίζετε – χρησιμοποιείτε αθυρόστομες εκφράσεις ή/και χειρονομίες?

Ναι	
Όχι	

Αν ΝΑΙ το ερωτηματολόγιο συνεχίζεται στην ερώτηση 10

Αν ΟΧΙ το ερωτηματολόγιο συνεχίζεται στην ερώτηση 17

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε βρισιές – αθυρόστομες εκφράσεις – χειρονομίες ?

1 ποτέ

2

3

4

5

6

7

8

9

10 καθημερινά - διαρκώς

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Σε τι αναφέρονται οι αθυρόστομες – υβριστικές εκφράσεις ή / και χειρονομίες που χρησιμοποιείτε?

(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

Θρησκεία	
Αθλητισμός – αθλητές – αθλητικοί παράγοντες – ομάδες κλπ	
Οικογένεια – συγγενικά πρόσωπα εκείνου στον οποίο απευθύνεται το υβρεολόγιο	
Άλλο	περιγράψτε
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Ποιες είναι οι υβριστικές – προσβλητικές χειρονομίες που χρησιμοποιείτε?

Δε χρησιμοποιώ χειρονομίες	
Χρησιμοποιώ χειρονομίες	Περιγράψτε
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Κάτω από ποιες συνθήκες χρησιμοποιείτε αθυρόστομες – υβριστικές εκφράσεις ή / και χειρονομίες?

Θυμός	
Θλίψη	
Στρες	
Αστεϊσμοί	
Όλα τα παραπάνω	
Άλλο	περιγράψτε

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Σε ποιους χώρους συνήθως βρίζετε περισσότερο?

(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

Περιγράψτε
Περιγράψτε…..
Δεν επιθυμώ να απαντήσω

ΕΡΩΤΗΣΗ 15

Εσείς τι θεωρείτε βρισιά?

(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

περιγράψτε
περιγράψτε

ΕΡΩΤΗΣΗ 16

Ποιες είναι οι συχνότερες αθυρόστομες εκφράσεις ή/και χειρονομίες που χρησιμοποιείτε?

(μπορείτε να δώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

Περιγράψτε
περιγράψτε

ΕΡΩΤΗΣΗ 17

Ποια είναι η γνώμη σας για όσους χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις ή/και χειρονομίες?

περιγράψτε

ΕΡΩΤΗΣΗ 18

Πώς αντιδράτε όταν κάποιος χρησιμοποιεί αθυρόστομες εκφράσεις ή/και χειρονομίες?

περιγράψτε

ΕΡΩΤΗΣΗ 19

Στο οικογενειακό σας περιβάλλον υπάρχουν άνθρωποι που χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις ή/και χειρονομίες?

Ναι	
Όχι	
Δε γνωρίζω	
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 20

Στο φιλικό σας περιβάλλον υπάρχουν άνθρωποι που χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις ή/και χειρονομίες?

Ναι	
Όχι	
Δε γνωρίζω	
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 21

Στο εργασιακό σας περιβάλλον υπάρχουν άνθρωποι που χρησιμοποιούν αθυρόστομες εκφράσεις ή/και χειρονομίες?

Ναι	
Όχι	
Δε γνωρίζω	
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 22

Γνωρίζετε παραδοσιακά τραγούδια, ποιήματα κλπ ή/και δρώμενα – περιστάσεις, κατά τη διάρκεια των οποίων η αθυροστομία θεωρείται φυσιολογική ή ακόμα και επιβαλλόμενη συμπεριφορά?

Ναι	Περιγράψτε
Όχι	
Δεν επιθυμώ να απαντήσω	

ΕΡΩΤΗΣΗ 23

Σε ποιο γεωγραφικό διαμέρισμα της Ελλάδας κατοικείτε ?

Θράκη	
Μακεδονία	
Ήπειρος	
Θεσσαλία	
Στερεά Ελλάδα	
Πελοπόννησος	
Νησιά Αιγαίου	
Νησιά Ιονίου	
Κρήτη	

***** Οι ερωτήσεις του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου αντιστοιχούν στις βασικές ερωτήσεις των συνεντεύξεων

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξενόγλωσσες

Allan, K. and Burridge, K.: Euphemism and Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon. New York, Oxford, London: Oxford University Press 1991

Allan, K. and Burridge, K.: Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language. Cambridge: Cambridge University Press 2006

Anderson, L. and Lepore, E.: Slurring words. Nous 47 (1)25-48, 2013

Anderson, L.G. and Hirsch, R.: A project on swearing: A comparison between American English and Swedish. Στο Swearing, Report no 1. Goteborg: Department of Linguistics, University of Goteborg 1985a

Anderson, L.G. and Hirsch, R.: Prospectives on Swearing. Στο Swearing, Report no 2. Goteborg: Department of Linguistics, University of Goteborg 1985b

Anderson, L.G. and Trudgill, P.: Bad Language. Oxford, Blackwell 1990

Anderson, L.G.: Fult sprak. Svordomar dialekter och annat ont. Stockholm, Carlssons 1985

Androutsopoulos, J., and Scholz, A.: On the recontextualization of hip-hop in European speech communities. PhiN-Philologie im Netz 19 (2002), 1-42. http://www.fu-berlin.de/phin/phin19/p19t1.htm

Androutsopoulos, J.: The study of language and space in media discourse. Στο Auer, P. and Schmidt, J.E. (επιμέλεια) Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation. Volume I: Theory and Methods, 740-758. Berlin, New York: de Gruyter

Archakis, A. and Lampropoulou, S.: Narrativising the body as a stimulus of desire: Evidence from Greek youth storytelling. Στο Canakis, C., Kantsa, V., and Yannakopoulos, K., (επιμέλεια) Language and Sexuality: (Through and) beyond Gender, 67-85. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2010

Archakis, A. and Lampropoulou, S.: Talking different heterosexualities. The permissive, the normative and the moralistic perspective: Evidence frim Greek youth storytelling, Discourse and Society 20 (2), 307-326, 2009

Arndt, W.B.: Gender Identity Disorders and Paraphilias. Madison: International University Press, 1990

Au Eunice: Origins of the Internet Slang στο: https://www.academia.edu/4953828/Origins_of_internet_slang

Banton, M.: Roles: An introduction to the Study of Social Relations, New York, 1965

Baruch, Y., and Jenkins, S.: Swearing at work and permissive leadership culture: When anti-social becomes social and incivility is acceptable. Leadership and Organization Development Journal 28, 492-507, 2006

Battistella, E.L.: Bad Language: Are Some Words Better than Others? New York: Oxford University Press 2005

Bertrand, A.L.: Social Organization: A General System and Role Theory Perspective, Philadelphia, 1972

Biddle, B.J. and Thomas, E.J.: Role Theory: Concepts and Research, New York, 1966

Biddle, B.J.: Role Theory – Expectations, Identities, and Behaviors, New York, 1979

Bottero, W.: Class identities and the identity of class. Sociology 38 (5) 985-1003, 2004

Bourdieu, P.: Η διάκριση: Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης (μεταφρ. Κ. Καψαμπέλη). Αθήνα, Πατάκης, 2002

Brammertz, C.: Γλώσσα και ύφος: Διακρίσεις στη γλώσσα των νέων (μεταφρ. Αικ. Στεφανάκη). Ινστιτούτο Gohthe, 2011. http://www.goethe.de/ins/gr/el/lp/kul/dug/spr/7363474.html

Braudel, F., Ἡ Μεσόγειος καί ὁ Μεσογειακός Κόσμος τήν ἐποχή τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἱσπανίας, τ. 3ος: Γεγονότα, Πολιτική, Ἄνθρωποι, α' ἀνατ., ΜΙΕΤ, Ἀθήνα, 2006.

Braudel, F., Ἱστορία καί Κοινωνικές Ἐπιστῆμες: Ἡ μακρά διάρκεια, στό Braudel F.,Μελέτες γιά τήν Ἱστορία, β' ἔκδ., Ε.Μ.Ν.Ε.–Μνήμων, Ἀθήνα, 1987, μετάφραση: Ὀντέτ Βαρών, Ρόδη Σταμούλη.

Braudel, F.. Γραμματική των Πολιτισμών. μετάφραση Άρ. Αλεξάκης. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. 2007

Bromberger, Chr. et al.: Le match de football. Ethnologie d' une passion partisane a Marseille, Naples et Turin, Paris, 1995

Brown, G., and Levinson, S.: Politeness. Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press 1987

Bucholtz, M., and Hall, K.: Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. Discource Studies 7 (4-5), 585-614, 2005

Bucholtz, M., and Hall, K.: Theorizing identity in language sexuality research. Language in Sociery 33 (4), 501-547, 2004

Bucholtz, M.: Youth and Cultural Practice. Annual Review of Anthropology 31, 525-552, 2002

Buhociu, O.: Le folklore roumain de printemps, Paris, 1957

Burke, P.: Τι είναι πολιτισμική ιστορία, Αθήνα, 2009

Burkett W.: Αρχαία Ελληνική Θρησκεία, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1993

Butler, J.: Από-μίμηση και έμφυλη ανυπακοή. Στο Γιαννακόπουλος, Κ. (επιμέλεια), Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006 [1991] σελ.: 219-258

Cameron, D. and Kuick, D.: Language and Sexuality. Cambridge, Cambridge University Press 2003

Cameron, D.: Gender and language ideologies. Στο Holmes, J. and Meyerhoff. M. (επιμέλεια), The Handbook of Language and Gender, Oxford, Blackwell 2003 pp. 482-502.

Cameron, D.: Performing gender identity" Young men's talk and the construction of heterosexual masculinity. Στο Johnson, S. and Meinhof, U.H. (επιμέλεια), Language and Masculinity, London and New York, Blackwell 1997 pp. 47-64.

Cameron, D.: Verbal Hygiene. The Politics of Language. London, New York: Routledge 1995

Campbell, J.K. and William, R.: Gender and Power, Cambridge, 1987

Campbell, J.K.: Honour, Family and Patronage, Oxford, 1964

Chafe, W.: Integration and involvement in speaking, writing, and oral literature. Στο Tannen, D. (επιμέλεια) Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy, Norwood: Ablex 1982 pp. 35-53.

Chafe, W.: Linguistic differences produced by differences between speaking and writing. Στο Olson, F., Torrance, N., and Hildyard A., (επιμέλεια) Literacy, Language and Learning, Cambridge: Cambridge University Press 1985 pp. 105-123.

Cheshire, J.: Age – and generation – specific use of language. Στο Ammon, U., Dittmar, N, and Martheier, K.J., (επιμέλεια) Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society, Vol. I., Berlin, N. York: de Gruyter 1987 pp. 761-780.

Coffman, E.: Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή, Αθήνα, 2006

Cruse, A.: Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford: Oxford University Press 1995

Crystal, D.: The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge, Cambridge University Press, 1997 (2nd edition)

Crystal, D.: Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής (μεταφρ. Γ. Ξυδόπουλος). Αθήνα, Πατάκης, 2000

Danielou, Alain, 1982, Shiva and Dionysus, trans. K.F. Hurry, Inner Traditions International, New York.

Dawkins, H.M.: "The modern Carnival in Thrace and the cult of Dionysos", Journal of Hellenic Studies 26 191-206 1906

Day, Katy: What is Slang? στο: https://www.academia.edu/14389451/What_is_Slang

de Klerck, V.: The role of expletives in the construction of masculinity. Στο Johnson, S., and Meinhof, U.H., (επιμέλεια), Language and Masculinity, London and New York: Blackwell 1997 pp. 144-158.

de Klerk, V.: How taboo are taboo words for girls? Language in Society 21 (20), 1992 pp. 277-289.

de Klerk, V.: Slang: A male domain? Sex Roles 22 (9), 1990 pp. 589-606.

Deffenbacher, J., White, G., and Lynch, R.: Evaluation of two mew scales assessing driving anger: The Driving Anger Expression Inventory and the Driver's Angry Thoughs Questionnaire. Journal of Psychopathology and Behavior Assessment 26, 2004 pp. 87-99.

Dewaele. J.,M.: The emotional force of swearwords and taboo words in the

speech of multilinguals. Journal of Multilingual and Multicultural Development 25(2,3), 2004, pp. 204-222.

Duda. B.: Euphemisms and dysphemisms: Ina search of a boundary line. Circulo de Linguistica Aplicada a la Comunication 45, 2011 pp. 3-19

Dumas, B.K., and Lighter, J.: Is slang a word for linguists? American Speech 53 (1), 1978 pp. 5-17

Dundes A., Mintz Lawrence E.. Cracking Jokes: Studies of Sick Humor Cycles and Stereotypes. Ten Speed Press, 1987

Dundes, Alan & Bronner, J.. Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes. Logan: Utah State University Press, 2007.

Durkheim, Emile. Incest: The Nature and Origin of the Taboo. New York: Lyle Stuart 1963 [1897]

Easterling, P.E. and Knox, B.M.W.: Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Αθήνα. Παπαδήμα, 1990

Eble, C.: College Slang: In-group Language among College Students. Chapel Hill, University of North Carolina Press 1996

Eckert, P., and McConnell-Cinet, S.: Language and Gender. New York: Cambridge University Press 2003

Eckert, P., and McConnell-Cinet, S.: New generalizations and explanations in language and gender research. Language and Society 28 (2), 1999, pp. 185-202,

Eckert, P.: Demystifying sexuality and desire. Στο Campbell-Kibler, K., Podesva, R.J., Roberts, S.J., and Wong, A., (επιμέλεια) Language and Sexuality: Contestins meaning in theory and practice, Stanford CSLI Publications 2002 pp. 99-110.

Ellis, A.: (επιμέλεια) The Origins and the Development of the Incest Taboo. New York: Lyle Stuart 1963

Ellis, H.: Studies in the Psychology of Sex. Volumes 1-6. Philadelphia: F.A. Davis Co. 1921

Embrick, D.G. and Henricks, K.: Discursive colorlines at work: How epithets and stereotypes are racially unequal. Symbolic Interaction 36 (2), 2013 pp. 197-215.

Emeneau, M.B.: Taboos on animal names. Language 24 (1), 1948 pp. 56-63.

Fairclough, N.: Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London, Routledge, 2003

Fairclough, N.: Critical Discourse Analysis. London, Longman 1995

Fairclough, N.: Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press, 1992

Fasold, R.: The Sociolinguistics of Language. Oxford, Blackwell Publishers Ltd, 1990

Fast, L.A. and Funder, D.C.: Personality as manifest in word use: Correlations with selfreport, acquaintance-report, and behavior. Journal of Personality and Social Psychology 94, 2008 pp. 334-346

Fernbach, A.: Fantasies of Fetishism: From Decadence to the Post-human. New Brunswick, NJ: Rudgers University Press, 2002

Finnegan, R.: Literacy and Orality: Studies in the Technology of Communication. Oxford, Basil Blackwell, 1988

Fleischman, S.: I am… I have… I suffer from…: A linguist reflects on the language of illness and disease. Journal of Medical Humanities 20 (1), 1999 pp. 3-22

Fleischman, S.: Language and medicine. Στο Schiffin, D., Tannen, D. and Hammilton, H. (eds), The Handbook of Discourse Analysis, 4, Oxford, Blackwell, 2001 pp. 470-502

Flowers, A.: Inside the Fantasy Factory: An Insider's View of the Phone Sex Industry. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1998

Foucault, M.: The History of Sexuality, Vol. I: Introduction (μετάφραση. Hurley, R.), New York, Pantheon Books, 1981

Fox, K.R.: The physical self and processes in self-esteem development. Στο Fox, K.R. (επιμέλεια), The physical Self from Motivation to Well-being. Champaing, JL: Human Kinetics, 1997 pp. 111-140

Fraser, B.: an account of discourse markers. International Review of Pragmatics 14 (2), 2009 pp. 1-28

Frazer sir J.G. and Stocking G. W.: The Golden Bough. A Study in Magic

and Religion, New York Bartleby.Com. 2000 [1922]

Freud, S.: Le fetichisme. Στο La vie sexualle (μετάφραση. D. Berger, J. Laplache et al.), Paris, PUF 1970 [1927] pp. 133-138

Freud, S.: Three Essays on the Theory of Sexuality (μετάφραση. στα αγγλικα: J. Strachey). London, Imago Publishing Company Limited 1949 [1920].

Freud, S.: Totem and Taboo. Trans. James Strachey. London, Routledge, 2004 [1913]

Frissen, V.: Gender is calling: Some reflections on past, present and future uses of the telephone. Στο Grint, K. and Gill, R. (επιμέλεια), The Gender-Technology Relation: Contemporary Theory and Researche, London, Taylor and Francis, 1995 pp. 79-94

Frosh, S., Phoenix, A. and Pattman, R.: Young Masculinities: Understanding Boys in Contemporary Society. London, Palgrave 2002

Fussell, OP.: Class: A Guide Through the American Status System, New York, Summit Books, 1983

Galli de Paratesi, N.: Semantica dell' eufemismo e la reprezzione verbale con esempi tratti dall' italiano contemporaneo. Pubblicazioni della Facolta di lettere e filosofia, Universita di Torino, 15.1. Torino, Giappichelli 1964 (= Le brutte parole. Semantica dell' eufemismo, Milano, Mondadori, 1969)

Gardner, H.: Intelligence Reframed: Multiple intelligence for the 21th century. New York, Basic, 1999

Georgakopoulou, A.: On the sociolinguistics of popular films: Funny characters, funny voices, Journal of Modern Greek Studies 18 (1), 2000 pp. 119-133.

Gibbs, R.W.: The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding. New York, Cambridge University Press, 1994

Godwin, Joscelyn, 1981, Mystery Religions in the Ancient World, Thames and Hudson, London.

Godwin, Joscelyn: Mystery Religions in the Ancient World, London, Thames and Hudson, 1981

Goffman, E.: The Presentation of Self in Everyday Life. Garden City, NY, Doubleday, 1959 {μεταφρασμένο στην ελληνική γλώσσα: Goffman, E.: Η

παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή, μετάφραση Μαρία Γκόφα, επιμέλεια. Κώστας Λιβιεράτος, εισαγωγή Δήμητρα Μακρυνιώτη, Αθήνα 2006}

Goleman, D.: Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York, Bloomsbury, 1996

Graddol, D. and Swann, W.: Gender Voices. New York, Wiley-Blackwell, 1991

Greer, G.: The Female Eunuch. London, Paladin, 1971

Grogan, S.: Understanding Body Image in Men, Women and Children. London, Routledge, 1999

Grygiel, M. and Kleparski, G.A.: Main Trend in Historical Semantics. Rzeszow, Wydawnictwo Universyteru Rzeszowskiego, 2007

Hall, K. and O'Donovan, V.: Shifting gender positions among Hindi speaking hijras. Στο Victoria L., Bergvall, J., Bing, M., and Freed, A.F.(επιμέλεια), Rethinking Language and Gender Research: Theory and Practice, London, Longman pp. 228-266.

Hall, K.: Lip service on the fantasy lines. Στο Hall, K. and Bucholtz, M. (επιμέλεια), Gender Articulated: Language and the Socially Constructed Self, London and New York, Routledge, 1995 pp. 183-216

Hall, K.: Performativity. Journal of Linguistic Anthropology 9 (1-2), 2000 pp. 184-187

Hallett, J.: Sappho and her social context: Sense and sensuality. Signs 4 (3) 1979 pp. 447-471

Halliday, M.A.K.: Language as Social Semiotic. Baltimore, University Park Press, 1978

Harris, C.L.: Aycicegi, A., Gleason, J.B.: Taboo words and remainings elicit greater autonomic reactivity in the first than in a second language. Applied Psycholinguistics 4, 2003 pp. 561-578

Harvey, K., and Shalom, C. (επιμέλεια): Language and Desire: Encoding Sex, Romance and Intimacy, 123-140. London, New York, Routledge, 1997

Haskell, M.: From Reverence to Rape. The Treatment of Women in the Movies. New York, Penguin Books Ltd., 1977

Hay, J.: Functions of humor in the conversations of men and women.

Journal oh Pragmatics 32, 2000 pp. 709-742

Heins, M.: Not in the Front of the Children: Indecency, Censorship, and the Innocence of Youth. New Brunswick, NJ, Rudgers University Press, 2007

Hermann, R.: Le dictionnaire des mots tabous. Belgique, Marabour Alleur, 1988

Hirschon, R.: Women and Property – Women as Property, Νέα Υόρκη / Λονδίνο 1984

Holder, R.W.: How Not To Say What You Mean. A Dictionary of Euphemisms. Oxford, Oxford University Press, 2002

Holland, D. and Skinner, D.: Prestige and intimacy: The cultural models behind American talk about gender types. Στο Holland, D. and Quinn, N. (επιμέλεια), Cultural Models in Language and Thought, Cambridge, Cambridge University Press, 1987 pp. 78-111.

Holmes, J. and Marra, M.: Over the edge? Subversive humour between colleagues and friends. Humor 15 (1), 2002 pp. 65-87

Holmes, J. and Meyerhoff, M.: Different voices, different views: An introduction to current research in language and gender. Στο Holmes, J. and Meyerhoff, M. (επιμέλεια) The Handbook of Language and Gender, Oxford, Blackwell, 2003 pp. 1-17.

Holmes, J.: Learning about Language. An Introduction to Sociolinguistics. England, Pearson Education Limited, 2001

Holster, D.: An Investigation of ESOL Teachers' Attitudes Towards Teaching About Taboo English Language Classroom. http://aut. Researchegateway.ac.nz/bitstream/10292/35/2/HolsterD/pdf 2003

Hom, C.: The semantics of racial epithets. The Journal of Philosophy 105, 2008 pp. 416-440

Hom, L.R.: Etymythology and taboo. Redeeming Gegensinn: on the hazards of homonymy. Ομιλία στο International Society for the Linguistics of English, Ιούνιος 2011 http://scholar.google.gr/scholar?q=laurence+horn+etymology+and+taboo+international+society+of+the+linguistics+of+english&hl=el&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart&sa=X&ved=0ahUKEwibk_GW5KLPAhWH7xQKHYZhBugQgQMIGDAA

Hughes, G.: Swearing: A Social History of Foul Language. Oaths and Profanity in English. Oxford, Blackwell, 1991

Hughes, R.: Culture of Complaint: The Fraying of America. New York, Oxford University Press, 1993

Hughes, S.E.: Expletives of lower working-class women. Language in Society 21, 1992 pp. 291-303

Iordanidou, A. and i. Androutsopoulos: Teenage slang in Modern Greek. Στο Proceeding of the 2nd International Conference on Greek Linguistics, Graz, Neugebauer Verlag, 1997 pp. 267-276.

Jaffe, A.: Introduction: Non-standard orthography and non-standard speech. Journal of Sociolinguistics 4 (4), 2000 pp. 497-513

Janschewitz, K.: Taboo, emotionally-valenced, and emotionally-neutral word norms. Behavior Research Methods, Instruments & Computers 40, 1065-1074, 2008

Jay, T., and Janschewitz, K.: Filling the emotion gap in linguistic theory: Commentary on Potts' expressive dimension. Theoretical Linguistics 22, 2007 pp. 215-221

Jay, T., and Janschewitz, K.: The pragmatics of swearing. Journal of Politeness Research 4, 2008 pp. 267-288

Jay, T.: American women. Their cursing habits and religiosity. Στο Jule, A. (επιμέλεια), Women, Religion and Language, New York, Palgrave Macmillan, 2005 pp. 63-84.

Jay, T.: Cursing in America. Philadelphia, John Benjamins 1992

Jay, T.: Cursing: A damned persistent lexicon. Στο Herrmann, D., McEvoy, C., Hertog, C., Hertel, P., and Johnson, M. (επιμέλεια), Basic and Applied Memory Research: Practical Applications, Vol. 2, Mahwah, NJ, Erlbaum 1996 pp. 302-313.

Jay, T.: Cursing: Too taboo for television. Paper presented at Popular Culture Association Meeting, New Orleans, 1993

Jay, T.: Do offensive words harm people? Psychology, Public Policy, and Law 15 (2), 2009 pp. 81-101

Jay, T.: The Psychology of Language. Upper Saddle River, NJ, Prentice Hall, 2003

Jay, T.: Why we Curse. Philadelphia, John Benjamins, 2000

Jay, T.: Young children's acquisition of offensive speech. Στο Machado, J.M. (επιμέλεια) Early Childhood Experiences in Language Arts, Delmar Press 1990 pp. 223-224.

Jay, T.B. King, K and Duncan, T.: Memories of punishment for cursing. Sex Roles 32, 2006 pp. 123-133

Johnson, S. and Meinhof, U.H.: (επιμέλεια) Language and Masculinity. Oxford, Blackwell, 1997

Johnson, S.: English As A Second F*cking Language. New York, St. Martin's Press 1996

Kamilaki, M.: The "orality-literacy" continuum in e-mantinades: Continuity, discontinuity and restructuring of the traditional distich. Proceedings of the International Conference "Narratives Across Space and Time: Transmissions and Adaptations", International Society for Folk Narrative Research (I.S.F.N.R.) and Hellenic Folklore Research Centre. Athens (June 21-27, 2009), 2014 pp. 23-41

Kanta, V.: "Certain places have different energy". Spatial transformation in Eressos Lesvos. GLQ, A Journal of Lesbian and Gay Studies 8 (1), 2002 pp. 35-57

Kantsa, V.: Daughters who do not speak, mothers who do not listen: Erotic relationships among women in contemporary Greece. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. London School of Economics and Political Science, University of London, 2001

Katz, J.N.: The Invention of Heterosexuality. London, Plume Books 1995

Kensinger, E. and Corkin, S.: Memory enhancement for emotional words: Are emotional words more vividly remembered than neutral words? Memory and Cognition 31, 2003 pp. 1169-1180

Kieltyka, R.: Zoosemic terms denoting female human beings: Semantic derogation of women revisited. Studia Anglica Posnaniensia 41, 2005 pp. 167-186

Kiesling, S.: Men's identities and sociolinguistic variation: The case of fraternity men. Journal of Sociolinguistics 2, pp. 69-99, 1998

Kiesling, S.: Playing the straight man. Στο Cameron, D. and Kulick, D. (επιμέλεια), The Language and Sexuality Reader. London and New York,

Routledge, 2006 pp. 118-131

Kitzinger, C.: Speaking as a heterosexual. Στο Cameron, D. and Kulick, D. (επιμέλεια), The Language and Sexuality Reader. London and New York, Routledge, 2006 pp. 169-188

Kleparski, G.A.: Semantic Change in English. A Study of Evaluative Developments in the Domain of HUMANS. Lublin, Wydawnictwo KUL, 1990

Koedt, A.: The myth of the vaginal orgasm. Crow, 2000 [1968] pp. 371-377

Kosetzi, K.: Representations of women in terms of gender and sexual practices in Σχεδόν ποτέ ("Almost never"). The text and the audience. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, University of Lancaster, 2007

Kovecses, Z. and Radden, G.: Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. Cognitive Linguistics 9 (1), 1998 pp. 37-78

Kovecses, Z.: Metaphor: A practical introduction. Oxford, New York, Ocford University Press, 2002

Krafft-Ebing, R. von.: Psychopathia Sexualis: With Espacial Reference to Antipathetic Sexual Instict, a Medico-Forensic Study. New York, G.P. Putnam's Sons, 1965 [1886]

Krieger, S.: Review essay: Lesbian identity and community. Recent social science literature. Signs 8 (1), 1982 pp. 91-108

Kulick, D.: Gay and lesbian language. Annual review of Anthropology 29, 2000 pp. 243-285

LaBar, K, and Phelps, E.: Arousal-mediated memory consolidation: Role of the medial temporal lobe in humans. Psychological Science 9, 2000 pp. 490-403

Labov, T.: Social and Language boundaries among adolescents. American Speech 67 (4), 1992 pp. 339-366

Labov, W.: Le parler ordinaire: La langue dans les ghettos noirs des Etats-Unis (μετάφραση: A. Kihm). Paris, Les Editions du Minuit, 1978

Lakoff, G. and Johnson, M.: Merophors We Live By. Chicago, University of Chicago Press, 1980

Lakoff, R.: Language and Woman's Place. New York, Harper and Row, 1975

Lakoff, R.: Language and Woman's Place: Text and Commentaries.

London, Oxford University Press, 2004

Langkavel, B.: Botanik der späteren Griechen von dritten bis dreizehnten Jahrhunderte. Berlin, Verlag von F Beggold, 1866

Laut, J.P.: Zur sexuellen Lexik des Turkeiturkischen. Στο Stachowski, M. (μετάφραση) Studia Etymologica Cracoviensia 10, Krakow, 2005 pp. 69-122

Lawson, J.C., Modern Greek Folklore and Ancient Greek Religion, Κέμπριτζ, 1910

Legman, G.: No Laughing Matter. Rationale of the Dirty Joke. Second Series. New York, Breaking Point, 1975

Legman, G.: Rationale of the Dirty Joke. An analysis of sexual humor. First series. New York, Grove Press, 1968

Legman, G.: The Limerick. 1700 examples with notes variants and index. Paris, Les Hautes Etudes, 1953

Legman, G.: The New Limerick: 2750 Unpublished Examples, American and British (New York, 1977

Lesky, A.: Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, 1985

Levi-Strauss, C.: The Elementary Structures of Kinship. Boston, Beacon Press, 1969 [1949]

Liddell, H.G. and Scott, R.: Greek-English Lexicon (with a revised supplement) (Ninth edition with Revised Supplement by Stuart Jones and McKenzie, Oxford, Clarendon Press, 1996

Lindsey, L., Gender Roles: A Sociological Perspective, 3υ εκδ. Πρέντις Χωλ, 1997

Lippi-Green, R.: English with an Accent: Language, Ideology, and Discrimination in the United States. London, Routledge, 1997

Lippman, W.: Public Opinion. New York, Harcourt Press, 1922

Ljung, M.: Fuck you shithead! Om oversattningen av amerikanska svordomar till svenska. Στο Engwall, T.G. and Geijerstam R. (επιμέλεια), Fran sprak till sprak, 1983 pp. 277-295

Ljung, M.: Swearing. Στο Studier I modern sprakvetenskap. Vol. 7. University of Stockholm, 1984b

Ljung. M.: Om svordomar I svenskam, engelskan, och andra sprak. Stockholm, Akademilitteratur, 1984a

Locher, M, and Watts, R.: Politeness theory and relational work. Journal of Politeness Research 1, 2005 pp. 9-33

Loizos, P. and Papataxiarchis, E.: Gender, sexuality and the Person in Greek culture. Στο Loizes, P and Papataxiarxhis E. (επιμέλεια) Contested identities: Gender and Kinship in Modern Greece, Princeton New Jersey, Princeton University Press, 1991 pp. 221-234

Lutz, W.: Doublespeak. New York, Harper and Row, 1989

Lutz, W.: The New Doublespeak: Why No One Knows What Anyone's Saying Anymore. New York, Harper Collins, 1996

Lyons, J.: Language and Linguistics: An Introduction. Cambridge, Cambridge University Press, 1981

Lyons, J.: Language and Linguistics: An Introduction. Cambridge, Cambridge University Press, 1995

Lyons, J.: Semantics vol. 1-2. Cambridge, Cambridge University Press, 1977

Mabry, E.: Dimensions of profanity. Psychological Reports 35, 1974 pp. 387-391

Machin, D., and Thornborrow, J.: Branding and discourse: The case of Cosmopolitan. Discourse and Society 14 (4), 2003 pp. 453-471

MaKinney, K.D.: Being White: Stories of Race and Racism. New York, Routledge, 2005

Manning, S.K., and Melchiori M.P.: Words that upset urban college students: Measured with GSRs and rating scales. Journal of Social Psychology 94, 1974 pp. 305-306

Mansur Guerios, R.F.: Tabues linguisticos. Rio de Janeiro, Organizacao Simoes, 1956

Marriott, S.: Sialect and dialect in a British war film. Journal of Sociolinguistics 1 (2), 1997 pp. 173-193

Matsuda, M.J., Lawrence, C.R., Delgrado, R. and Crenshaw, K.W.: Words that Wound: Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment.

Boulder CO, Westview, 1993

Mc Loughlin, L.: The construction of female identity in the “sex special”. Transgression or containment in magazines: Information on sexuality for girls? Gender and Language 2 (2), 2008 pp. 171-195

McEnery, T.: Swearing in English: Bad Language, Purity and Power from 1586 to the Present. London, New York, Routledge, 2006

McGinnies, E.: Emotionality and perpetual defense. Psychological Review 56, 1949 pp. 244-251

McNair, B.: Mediated Sex: Pornography and Postmodern Culture. London, Arnold, 1996

Meigs, A.: A Papuan perspective on Pollution. Man 13, 1978 pp. 304-328

Meillet, A.: Quelques hypothèses sur des interdictions de vocabulaire dans les langues indo-européennes. Linguistique historique et linguistique generale. Paris, Champion, 1926

Mellor, P. and Shilling, C. : Re-Forming the Body: Religion, Community and Modernity. London, Sage, 1997

Mendelshon, P.: Juste pour voir! Petit voyage dans les mondes “virtuels”. Le temps stratégique 82 (Ιούλιος – Αύγουστος), Genève, 1998

Meston, C. and O’Sullivan, L.: Such a tease: International sexual provocation within heterosexual interactions. Archives of Sexual Behavior 26, 2007 pp. 531-542

Mikkola, M.: Contexts and pornography. Analysis 68 (4), 2008 pp. 316-320

Mills, S.: Gender and impoliteness. Journal of Politeness Research 1, 2005 pp. 263-280

Mills, S.: Gender and Politeness. Cambridge, Cambridge University Press, 2003

Mitshell, C.: Some differences in male and female joke-telling. Στο Jordan, R.A. and S.J. Kalcik (επιμέλεια), Women’s Culture, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1985 pp. 163-186.

Montagu, A.: The Anatomy of Swearing. New York, McMillan, 1967

Montero, E.: El Eufemismo en Galicia (Su comaration con otras lenguas romanes). Verba. Anuario Galego de filoloxia. Anexo 17. Santiago de Compostela,

Universidad de Santiago de Compostela, 1981

Morreall, J.: Taking Laughter Seriously. Albany, State University of new York Press, 1983

Morris, R.: Visual rhetoric in political cartoons: A structuralist approach. Metaphor and Symbolic Activity 8, 1993 pp. 195-210

Murray, D.: Changing Technologies, Changing literacy communities? Language Learning and Technology 4 (2), 2000 pp. 43-58

Nicolaides, J.: Contes licencieux de Constantinople et de l‘ Asie Mineure. Paris 1906 (στη σειρά Contributions au Folklore Erotique του J. Ficker)

Niermeyer, J.E. and van de Kieft, C.: Mediae Latinitatis Lexicon Minus. Leiden, Boston, Brill, 2000

Ningjue, Z.: Taboo Language on the internet: An Analysis of Gender Differences in Using Taboo language. 2010. http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:398136/FULLTEXT01.pdf

Noyaret, N.: (επιμέλεια) Le vampirisme et ses formes dans les lettres et les arts. Paris, L’ Harmattan, 2009

Nwoye, O.G.: Social issues on walls. Discourse and Society 4 (4), 1993 pp. 419-442

Ochs, E.: Indexing gender. Στο Duranti, A. and Coodwin, C. (επιμέλεια) Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon, Cambridge, Cambridge University Press, 1992 pp. 335-358.

Ochs, E.: Planned and unplanned discourse. Στο Given, T (επιμέλεια), Systems and Semantics, Vol. 12, Discourse and syntax. New York, Academic Press, 1979

Ong, W.J.: Orality and Literacy: The Thechnologizing of the Word. New York, Routledge, 1982

Orr, J.: Le rôle destructeur de l’ euphemie. Cahiers de l’ Association Internationale des Etudes Francaises 3 (3-5), 1953 pp. 167-175

Orso, E.G. : Modern Greek Humor : A Collection of Jokes and Tales. Bloomington and London, Indiana University Press, 1979

Ortner, S. : Is female to male as nature is to culture ? Στο Rosaldo, M.Z. and Lampherre, L. (επιμέλεια) Woman, Culture and Society, Stanford, Stanford

University Press 1974 pp. 67-87.

Otto, Walter F., Dionysus: Myth and Cult, trans. Robert Palmer, Indiana University Press, Bloomington and London, 1965

Oxford English Dictionary, Oxford, Clarendon Press, 1989[2]

Pakulski, J. and Watters, M.: The Death of Class. London, Sage, 1996

Parker, H.N.: The teratogenic grid. Στο Hallett, J.P. and Skinner, N.B. (επιμέλεια), Roman Sexualities, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1997 pp. 47-65.

Partridge, E.: A Dictionary of Slang and Unconventional English (8η εκδ.). London, Routledge, 1984

Patrick, G.T.W.: The psychology of profanity. Psychological Review 8, 1901 pp. 113-127

Paxson, H.: Making Modern Mother: Sex, Gender and Ethic in Urban Greece. Berkeley, 1998

Paxson, H.: Making Modern Mothers: Ethics and Family Planning in Urban Greece. USA, University of California Press, 2004

Penn, D.L. and Nowlin-Drummond, A.: Politically correct labels and schizophrenia: A rose by any other name? Schizophrenia Bulletin 27 (2), 2001 pp. 197-203

Peristiany, C.G., (επιμέλεια) Honour and Shame, The Values of Mediterranean Society, Λονδίνο, 1965

Petropoulos, I.: “First Phallus”. Maledicta 3, 1979 pp. 103-107

Pinker, S.: The Game of the Name. New York Times, April 5, 1994. http://pinker.wjh.harvard.edu/articles/media/1994_04_03_newyorktimes.pdf

Podesva, R.J.: Phonation type as a stylistic variable: The use of falsetto in constructing a persona. Journal of Sociolinguistics11.4, 2007 pp. 478-504

Potter, R.: Spectacular Vernaculars: Hip-hop and the Politics of Postmodernism. New York, SUNY, 1995

Potts, C.: The expressive dimension. Theoretical Linguistics 33, 2007 pp. 165-198

Priest, R.J.: Missionary positions. Current Anthropology 42 (1), 2001 pp. 29-68

Queen, R.: Sociolinguistic horizons: Language and sexuality. Language and Linguistics Compass 1 (4), 2007 pp. 314-330

Radcliff-Brown, A.R.: Taboo. Cambridge, Cambridge University Press, 1939

Rally, A.: The role of morphology in gender determination: Evidence from Modern Greec. Linguistics 40 (3), 2002 pp. 519-551

Randall, J.: Speak of the devil: dangerous names. Verbatim, The Language Quarterly 28 (4), 2003 pp. 5-6

Rawson, H.: A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. New York, Crown Publishers, 1981

Reiten, N., (επιμέλεια), Die Stellung der Frau auf dem Balkan, Βισμπάντεν, 1987

Richard, M.: When Truth Gives Out. Oxford, Oxford University Press, 2008

Risch, B.: Women's derogatory terms for men: That's right, "dirty" words. Language in Society 16, 1987 pp. 353-358

Romaine, S.: Language in society. An introduction to Sociolinguistics. New York, Oxford, 2000

Romaine, S.: The Language of Children and Adolescents. The Acquisition of Communicative Competence. Oxford, B. Blackwell, 1984

Sanders, D.: Neugriechische Volks – und Freiheitslieber ins Deutsch übersetzt. Levnfohu, Grünberg und Leipzig 1842

Sanders, T.: Controllable laughter: Managing sex work through humor. Sociology 38 (2), 2004 pp. 273-291

Saul, J.: Pornography, speech acts and contexts. Proceedings of the Aristotelian Society 106, 2006 pp. 229-248

Schroeder, J.E.: Fetischization. Στο Donsbach, W. (επιμέλεια), International Encyclopedia of Communication, vol. 4, Oxford, Wiley-Blackwell, 2008 pp. 1803-1808

Schwalbe, M.: The Sociologically Examined Life: Pieces of the Conversation. London, Mayfield, 2001

Seable, J.R.: A classification of illocutionary acts. Language in Society 5 (1), 1976 pp. 1-23

Segal, Charles 1982, Dionysiac Poetics and Euripides' Bacchae, Princeton

University Press, Princeton.

Sennett, R.: The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities. London, Faber and Faber, 1990

Shor, E. and Sinchai, D.: Incent avoidance, the incest taboo, and social cohesion: Revisiting Westermarck and the case of the Israeli Kibbutzim. American Journal of Sociology 114 (6), 2009 pp. 1803-1842

Shorter, E.: A Historical Dictionary of Psychiatry. Oxford, Oxford University Press, 2005

Silverstein, M.: Language and the culture of gender: At the intersection of structure, usage, and ideology. Στο Mertz, E and Parmentier, R (επιμέλεια), Semiotic Mediation: Sociocultural and Psychological Perspectives, 2190259, Orlando, FL, Academic Press, 1985

Smal-Stocki, R.: Taboos on animal names in Ukraine. Language 26 (4), 1950 pp. 489-493

Smith, M.: Humor, Unlaughter and Boundary Maintenance στο Journal of American Folklore vol. 22, 484. 2009 pp 148-171

Spears, R.: Slang and euphemism. Middle Village, NY, Jonathan David, 1981

Staley, C.M.: Male-female use of expletives: A heck a difference in expectations. Anthropological Linguistics 20, 1978 pp. 267-280

Stamou, A.G.: Speech style and the construction of social division: Evidence from Greek television. Language and Communications 31, 2011 pp. 329-344

Stemstrom, A.-B.: Taboos in Teenage Talk. Στο Malchers, G. and Warren, B. (επιμέλεια) Studies in Anglistics, Stockholm, Almqvist and Wiksell, 1995 pp. 71-79.

Sternstorm, A.-B., Andersen, G. and Hasund, I.-K.: Trends in Teenage Talk. Corpus Compilation, Analysis and Findings. Amsterdam, Philadelphia, John Benjanins, 2002

Stewart, Ch.: Nymphomany: Sexuality, insanity and problems of folklore analysis. Στο M. Alexiou και V. Lampropoulos (επιμέλεια), The Text and its Margins: Post-Structuralist Approaches to Modern Greek Literature, New York

1985 pp. 219-252.

Strong, A.: Incest Laws and Absent Taboos in Roman Egypt. The Ancient History Bulletin 19, 2005 pp. 31-41

Tannen D.: The oral-literate continuum in discourse. Στο Tannen, D. (επιμέλεια) Spoken and Written language, Norwood, NJ, Ablex, 1982 pp. 1-16.

Tannen, D.: Spoken and written narrative in English and Greek. Στο Tannen, D. (επιμέλεια) Coherence in Spoken and Written Discourse, Norwood, NJ, Ablex, 1984 pp. 21-41.

Tannen, D.: Spoken/written language and the oral/literate continuum. Proceeding of the Sixth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society (Feb. 16-18), Berkeley Linguistics Society Cal. 1980 pp. 207-218

Tannen, D.: You Just Don't Understand. London, Virago Press, 1992

Tatum, D.: Can We Talk About Race? And other Conversations in the Era of School Resegregation. Boston, Beacon Press, 2007

Taub, S.F.: Language from the body: Iconicity and metaphor in American Sign Language. Cambridge, Cambridge University Press, 2001

Thanem T. and Wallenberg, L.: Buggering Freud and Deleuze: Towards a queer theory of masochism. Journal of Aesthetics and Culture 2, 2010 pp. 1-10

Thelwall, M.: Fk yea I swear: Cursing and gender in a corpus of MySpace pages. Corpora 3, 2008 pp. 83-107

Thornburgh, D. and Lin, H.S. (επιμέλεια): Youth, Pornography, and the Internet. Washington, National Academic Press, 2002

Todh, J.: Hegemonic masculinity and the history of gender. Στο Didick, S., Hagemann, K. and Tosh, J. (επιμέλεια): Masculinities in Politics and War. Gendering Modern History, Manchester, Manchester University Press, 2004 pp. 41-58.

Trask, R.L.: Historical Linguistics. London, Arnold, 1996

Trask, R.L.: The Dictionary of Historical and Comparative Linguistics. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2000

Trudgill, P.: Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London, Penguin, 2000

Turner, B.S.: The discourse of diet. Στο Featherstone, M., Hepworth, M. and

Turner B. (επιμέλεια), The Body: Social Process and Cultural Theory. London, Sage, 1991

Turner, V., (επιμέλεια): Celebration: Studies in Festivity and Ritual, Washington D.C., 1982

Turner, V.: The Ritual Process: Structure and Anti-Structure, Chicago, 1969

Ungerer, F. and Schmid, H.J.: An Introduction to Cognitte Linguistics. Harlow, Longman, 1996

Valentine, D.: "I want to bed with my own kind once": The erasure of desire in the name of identity. Στο Cameron, D. and Kulick, D. (επιμέλεια): The Language and Sexuality Reader, London, New York, Routledge, 2006 pp. 245-257.

van Dijk, T.: Ideology: A Multidisciplinary Approach. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage, 1998

van Gennep A.: The Rites of Passage Psychology Press, 1960 (και σε ελληνική μετάφραση Arnold van Gennep Τελετουργίες Διάβασης – συστηματική μελέτη των τελετών. εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια Θεόδωρος Παραδέλλης εκδ Ηριδανός 2016)

van Lancker, D.: Nonproposional speech: Neurolinguistic studies. Στο Ellis, A. (επιμέλεια), Progress in the Psychology of Language, vol. 3, 49-118. Hillsdale NJ, Lawrence Erlbaum, 1987

Villi, M., Visual mobile communication: Camera phone photo messages as ritual communication and mediated presence, Helsinki, 2010

Wale Oni and Oke, O.J. (2010): "Students' Slang on Internet Fraud". In Akin Odebunmi (ed). Slang and Slogan in Nigeria's Discourse, Muenchen: Lincom Euoropa στο: https://www.academia.edu/4726583/STUDENTS_SLANG_ON_INTERNET_FRAUD

Wardhaugh, R.: An Introduction to Sociolinguistics. Oxford, Basil Blackwell, 1984

Wechsler, D.: The measurement of adult intelligence. Baltimore, Williams and Wilkins, 1944[3]

Weeks, J.: Making Sexual History. Cambridge, Polity Press, 2000

Weeks, J.: Sex, Politics and Society: the Regulation of Sexuality since 1800. London, Longman, 1981

Weeks, J.: Sexuality and its Discontents: Meanings, Myths and Modern Sexualities. London, Routledge and Kegan Paul, 1985

Westerink, L.G.: Michaelis Pselli poemata. Stuttgart, Teubner, 1992

Westernmarck, E.: The History of Human Marriage 5th ed. London, Macmillan, 1921

Westernmark, E.: Three Essays on Sex and Marriage. London, Macmillan, 1934

Westin, A., Privacy and Freedom, New York, 1967

Widlak, S.: Moyens euphémistiques en italien contemporain. Krakow, Uniwersytet Jagiellonskiego, 1970

Wittgenstein, L.: Πολιτισμός και Αξίες (μετάφραση. Μ. Δραγώνα-Μονάχου και Κ.Μ. Κωβαίος). Αθήνα, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1986

Wodak, R. and Benke, G.: Gender as a Sociolinguistic Variable: New Perspectives on Variation Studies. Στο Coulmas, F. (επιμέλεια), The Handbook of Sociolinguistics. Oxford, Blackwell Publishing, 1998

Wong, A., Roberts, S. and Campbell-Kibler, K.: Speaking of sex. Στο Campbell-Kibler, K., Podesva, R., Roberts, S., and Wond, A. (επιμέλεια), Language and Sexuality: Contesting Meaning in Theory and Practice, Stanford, CA. CSLI Publications, 2002 pp. 1-21

Wray, M.: Not Quite White: White Trash and the Boundaries of Whiteness. Durham, NC, Duke University Press, 2006

Wright, D.: The Eleusinian Mysteries and Rites. London, Denver, The Theosophica publishing house. 1919 http://www.gutenberg.org/files/35087-h/35087-h.htm

Young, J.: Totalitarian Language: Orwell's Newspeak and Its Nazi and Communist Antecedents. Charlottesville, University Press of Virginia, 1991

Zizek, Sl.: Tolerance as an ideological category. Critical Inquiry 34 (Summer), 2008 pp. 660-682

Zoglin, R.: Comedy at the edge: How stand-up in the 1970s changed America. New York, Bloomsbury, 2008

Zurcher, L.A., Social Roles: Conformity, Conflict and Creativity, Beverly Hills, 1983

Ελληνόγλωσσες - Μεταφρασμένες

----- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998. http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyfilew/

-----: 30+1 Αποκριάτικα έθιμα στην Ελλάδα (5 Μαρτίου 2011) http://krasodad.blogspot.gr/2011/03/301.html

Bausinger, H.: Ο λαϊκός πολιτισμός στον κόσμο της τεχνολογίας, μετάφραση και επιμέλεια Μαριάνθη Καπλάνογλου – Αρετή Κοντογιώργη, Αθήνα 2009

Beekes, R.S.P.: Εισαγωγή στη συγκριτική ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία (μετάφραση. Γ. Παπαναστασίου και Σ. Τσολακίδης). Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη], 2004

Dodds, D.R.: Οι Έλληνες και το παράλογο (μετάφραση. Γ. Γιατρομανωλάκης). Αθήνα: εκδόσεις Ινστιτούτου του Βιβλίου Α. Καρδαμίτσα 1996

Foucault, M.: Επιτήρηση και Τιμωρία. Η γέννηση της Φυλακής (μετάφραση. Κ. Χατζηδήμου και Ι. Ράλλη). Αθήνα, Εκδόσεις Ράππα, 1976

Foucault, M.: Η Μικροφυσική της Εξουσίας (μετάφραση. Λ. Τρουλινού). Αθήνα, Εκδόσεις Ύψιλον, 1991

Foucault, M.: Ιστορία της τρέλλας (μετάφραση. Φ. Αμπατζόγλου). Αθήνα, Ηριδανός, 2004

Harrisson J. E., Προλεγόμενα στη μελέτη της ελληνικής θρησκείας: Ο θεός Διόνυσος, (μετάφραση Ε. Παπαδοπούλου), Αθήνα, Ιάμβλιχος, 2003

Herzfeld Michael, «Πάλι δικά μας. Λαογραφία. Ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας», μετάφραση Σαρηγιάννης Μαρίνος, Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2002

Jakobson, R.: Γλωσσολογία και Ποιητική. Στο Δοκίμια για τη γλώσσα της λογοτεχνίας (μετάφραση. Α. Μπερλής), Αθήνα, εκδ. Εστία 1998 σελ.: 55-67.

Laburthe – Torla, Warnier, «Εθνολογία – Ανθρωπολογία», εκδόσεις Κριτική, α΄ έκδοση 1993, Αθήνα, 2003

Ledwidge, Bernard: Η παράφορη Σαπφώ: τον κρυφό πόθο των κοριτσιών να σβήνεις. Επιμέλεια. Μπλάνας Γιώργος, μετάφραση. Δαμόφλη Βέρα. Αθήνα, Ηλέκτρα, 2005

McMahon, A.: Ιστορική Γλωσσολογία. Η θεωρία της γλωσσικής μεταβολής (μετάφραση.) Μ. Μητσιάκη και Α. Φιλάτουρας). Αθήνα, Μεταίχμιο, 2005

Nietzsche, F.: Η θέληση για δύναμη (μετάφραση. Ζ. Σαρίκας). Σκόπελος, Νησίδες, 2001

Nilsson M.P., Ελληνική Λαϊκή Θρησκεία, (Μετάφραση Ι. Θ. Κακριδή), Αθήνα, Η Βιβλιοθήκη του Φιλολόγου, 1953

Passow Arnold: Ρωμαίικα τραγούδια, εκδ. Νίκας Ελληνική Παιδεία ΑΕ, 2007

Rubin, G.: Σκέψεις για τη σεξουαλικότητα: Σημειώσεις για μια ριζοσπαστική θεωρία των πολιτικών της σεξουαλικότητας. Στο Γιαννακόπουλος, Κ. (επιμέλεια. Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας, 401-481. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006 [1984]

Simon Erika, «Οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων», (μετάφραση. Σεμέλη Πινγιατόγλου), University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1996)

Weeks, J.: Ζητήματα ταυτότητας. Στο Γιαννακόπουλος, Κ. (επιμέλεια) Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006 [1987] σελ. 139-168.

Αθανασόπουλος, Κ.: Η γλώσσα του στρατού. Γλώσσα – λαογραφία – κοινωνία και πέντε πεζά για το στρατό. Πάτρα, χ.ε. 1986

Αικατερινίδης, Γ.Ν., «Το κουδούνι σε λαϊκά δρώμενα και άλλες εθιμικές εκδηλώσεις», Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας 29-30, σελ.: 21-33, 1999-2003

Αικατερινίδης, Γ.Ν.: «Μεταμφιέσεις Δωδεκαημέρου εις τον Βορειοελλαδικόν Χώρον», Πρακτικά Β΄ Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού Χώρου, Κομοτηνή 19 - 22 Μαρτίου 1975, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1976 σελ.: 25-27

Αικατερινίδης, Γ.Ν.: Νεοελληνικές αιματηρές θυσίες. Λειτουργία – μορφολογία – τυπολογία, Αθήνα 1979

Αιλιανός: Περί ζώων (Darl J. Dumont & Randall M. Smith: Musaios)

Ακαδημία Αθηνών: Λεξικόν της Νέας Ελληνικής [της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων]. Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1933 κ.εξ.

Ακαδημία Αθηνών: Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας. Αθήνα, Εθνικό τυπογραφείο 2014

Αλεξάκης Ελ, «Ανθρωπολογία οίκοι ή Λαογραφία; Μια επιστημολογική προσέγγιση», Επιστημονικό συμπόσιο Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (19-21 Απριλίου 2002), Συλλογικό, Εταιρία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Αθήνα 2003, σ. 39-63.

Αλεξάκης, Ε.: Οικογένεια, συγγένεια και γάμος στη νεότερη Ελλάδα. Εθνικοκοινωνιολογική προσέγγιση. Laographia IX. Αθήνα, Ηρόδοτος, 2014

Αλεξάκης, Ε.Π.,: Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης, Αθήνα 1980

Αλεξιάδης Μ., «Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία. Συναγωγή μελετών.», Ινστιτούτο του βιβλίου, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2006.

Αλεξιάδης, Μ. & Βαρβούνης, Μ.: Άσεμνη ελληνική λαογραφία. Αναλυτική βιβλιογραφία. Αθήνα, Καρδαμίτσας 2013

Αλεξιάδης, Μ.Α.: “Folkloristics”. Μια άλλη πρόταση για τη διεθνή ονοματοθεσία της Λαογραφίας. Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ΜΒ’ 2011 σελ. 57-66

Αλεξιάδης, Μ.Α.: Ελληνική και διεθνής επιστημονική ονοματοθεσία της Λαογραφίας, Αθήνα, 2010

Αλεξίου, Σ.: Κρητολογικά Φιλολογικά. Αθήνα, Στιγμή, 1999

Αλκίφρονος Ρήτορος: Βιβλίο Δ’ Επιστολές εταίρων (μεταφρ, Γιώργος Μπαρουξής). Αθήνα, Το Ποντίκι, 2007

Αμπατζή, Λ.: Ο λόγος της ετεροφυλόφιλης επιθυμίας στην κονσομασιόν. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια), Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 77-91.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α.: «Το μόρφημα θεο στην ελληνική». Στο Μόζερ, Α., Μπακάκου-Ορφανού, Αικ., Χαραλαμπάκης, Χρ., Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. (επιμέλεια), Γλώσσης χάριν. Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας

στον Καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2008 σελ.: 99-113.

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α.: Η νεολογία στην κοινή νεοελληνική. Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής), 1986, σελ.: 91-92

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α.: Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής: Άμεσα δάνεια από τη γαλλική και αγγλοαμερικανική μορφοφωνολογική ανάλυση. Θεσσαλονίκη, Υπηρεσία Δημοσιευμάτων ΑΠΘ, 1994

Ανδριώτης, Ν.Π.: Ετυμολογικό λεξικό της κοινής Νεοελληνικής. Αθήναι, Θεσσαλονίκη, ΙΝΣ, 1983[3]

Ανδρουτσόπουλος, Γ. και Κακριδή, Μ.: Γλώσσα των νέων. Αναγνώριση, αποδοχή και κριτική των νεανικών ιδιωμάτων. Στο Βαμβακάς, Β. και Παναγιωτόπουλος, Π. (επιμέλεια), Η Ελλάδα στη δεκαετία του ’80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, Το πέρασμα, 2010 σελ.: 86-89.

Ανδρουτσόπουλος, Γ.: «Ο ραψωδός που θέλεις να φτάσεις». Γλωσσικές στρατηγικές πολιτισμικής οικειοποίησης στο ελληνόφωνο ραπ». Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2004 σελ.: 1-11.

Ανδρουτσόπουλος, Γ.: «Το κρασάκι του Τσου»: Πολυτροπικότητα, διακειμενικότητα και ετερογλωσσία στον «δεύτερο ιστό». Ζητήματα Επικοινωνίας 3:9, 2009 σελ.: 49-61

Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Γλώσσα των νέων και γλωσσική αγορά της νεανικής κουλτούρας. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 18, 1998 σελ.: 41-55,

Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Γλώσσα των νέων. Στο Χρηστίδης, Φ.Α. και Θεοδωροπούλου, Μ. (επιμέλεια), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001 σελ.: 108-113.

Ανδρουτσόπουλος, Γ.: Η γλώσσα των νέων σε συγκριτική προοπτική. Ελληνικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 17, 1997 σελ.: 562-576

Αντωνιάδης, Ξ.: Το κρεββατοστρώσι. Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών 26, 1984-85 σελ.: 73-124

Ανώνυμος: Νεοελληνική αθυροστομία. Ποιήματα και τραγούδια Αντί

εισαγωγής: Πέντε ερωτήματα στη Μαίρη Κουκουλέ, Ιχνευτής 34-35, Ιούλιος-Αύγουστος 1988 σελ.: 51-61.

Ανώνυμος: Τα αληθινά ομηρικά έπη. Αθήνα, Λούπινα, 2002

Αριστοφάνης: Αχαρνής http://www.musaios.com/plugins.htm

Αριστοφάνης: Ειρήνη http://www.musaios.com/plugins.htm

Αριστοφάνης: Εκκλησιάζουσαι http://www.musaios.com/plugins.htm

Αριστοφάνης: Θεσμοφοριάζουσαι http://www.musaios.com/plugins.htm

Αριστοφάνης: Ιππείς http://www.musaios.com/plugins.htm

Αριστοφάνης: Λυσιστράτη http://www.musaios.com/plugins.htm

Αρτεμίδωρος: Ονειροκριτικά http://www.musaios.com/plugins.htm

Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β.: Χιούμορ, κριτικός γραμματισμός και Γ2. Στο Διαδρομές στη διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. (http://elearning.greek-language.gr/pluginfile.php/1612/mod_resource/content/3/humour.kritikos.grammatismos.pdf)

Αρχάκης, Α., & Λαμπροπούλου, Σ.: Σεξουαλικότητα, αρσενικότητες και αφηγηματική κατασκευή ταυτοτήτων. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια), Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 183-201.

Αρώνη, Α.: Κοινωνικές αναπαραστάσεις, πρακτικές και χρήσεις του Σώματος (διδακτορική διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας. http://openarchives.gr/view/246431 , 2006

Αυδίκος Ευάγγελος (επιμέλεια): Οι πολιτισμοί του διαδικτύου εκδ. Πεδίο, 2016

Αχειλαρά Άννυ: Σαπφώ: Η θνητή μούσα. Αθήνα, Όστρια, 2014

Βαλλάς Στάθης: Μινωμυκηναϊκός Διόνυσος, Αθήνα, Εκδ. Λιβάνη 1993

Βαμβακάς, Β. & Παναγόπουλος, Π. (επιμέλεια): Η Ελλάδα στη δεκαετία του ’80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, Το πέρασμα, 2010 σελ.: 280-282.

Βαρβούνης Μ.Γ.: Σύγχρονοι προσανατολισμοί της ελληνικής λαογραφίας, Αθήνα εκδόσεις Πορεία, 1993

Βαρβούνης Μ.Γ., Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας, Αθήνα, εκδόσεις Οδυσσέας, 1994 (και 2η έκδοση 2000)

Βαρβούνης, Μ. (2008), «Η συμβολή του Δημητρίου Λουκάτου στην έρευνα της ελληνικής θρησκευτικής Λαογραφίας», στο Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη και Π. Ποτηρόπουλος (επιμέλεια), *Ο Δημήτριος Σ. Λουκάτος και η Ελληνική Λαογραφία. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας (Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 23.04.2004),* Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 27, Αθήνα, σελ. 51-64.

Βαρβούνης, Μ.Γ.: Άσεμνα και βωμολοχικά λαογραφικά. Παλαιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις, Αθήνα 2007

Βαρβούνης, Μ.Γ.: Θεωρητικά της ελληνικής λαογραφίας, Αθήνα 1997

Βαρβούνης, Μ.Γ.: Λαϊκά δρώμενα και τουρισμός. Η περίπτωση του καδή στη Σάμο. Τόμος Λαϊκά δρώμενα. Στο Βαρβούνης, Μ.Γ. (επιμέλεια) Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις. Πρακτικά Α' Συνεδρίου (Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994). Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού – ΔΙΛΑΠ / Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων, 1996

Βαρβούνης Μανόλης Γερ..: Ήθη, έθιμα και τελετουργίες λόγοι, πράξεις, ιδεολογίες, νοοτροπίες και συμπεριφορές, Θεσσαλονίκη εκδ. Σταμούλη 2018

Βελουδής, Γ.: Άνισες εξισώσεις: Η γλώσσα των νέων. Στο Χάρης Γ.(επιμέλεια), Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα, Αθήνα, Πατάκης, 2001 σελ.: 73-82.

Βελουδής, Γ.: Η σημασία πριν, κατά και μετά τη γλώσσα. Αθήνα, Κριτική, 2005

Βερέττας, Μ.: Τα βρωμόλογα των Αρχαίων Ελλήνων. Χυδαιότητες, προστυχιές, βωμολοχίες (επιμέλεια. Ανθούλα Χατζηγεωργίου). Αθήνα, 2007 χ.έ.

Βερέττας, Μ: Τα βρώμικα έπη. Σύνθεση χυδαίων ψευδο-ομηρικών στιχουργημάτων. Ρόδος, 2012 χ.έ.

Βλαστός, Π.: Συνώνυμα και συγγενικά, τέχνες και σύνεργα. Αθήνα, Εστία, 1931

Βλαστός, Π.: Συνώνυμα και συγγενικά. Συμπλήρωμα του πρώτου λεξικού από τα κατάλοιπα του συγγραφέα. Αθήνα, ΕΛΙΑ, 1989

Βλάχος, Φ.: (επιμέλεια) Γαμοτράγουδα Δημοτικά, Ανθολογία. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα 1981

Βλάχος, Φ.: (επιμέλεια) Γαμοτράγουδα Δημοτικά, Δεύτερη έκδοση συμπληρωμένη. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα, 1985

Βλάχος, Φ.: Χωριάτικα βρωμόλογα. Αθήνα, Τυπογραφείο Κείμενα, 1985

Βοσταντζογλου, Θ.: Αντιλεξικόν ή ονομαστικόν της νεοελληνικής γλώσσης. Αθήναι, 1998[3]

Βραχιονίδου, Μ. & Κατσούδα, Γ.: Οι μειωτικοί/υβριστικοί όροι για τα γυναικεία «ελαττώματα» στις διαλέκτους και στην ΝΕΚ. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 35, 2015 σελ.: 131-141

Βραχιονίδου, Μ.: Η έννοια του «ξένου» μέσα από γλωσσικές παρατηρήσεις. Συνέχειες και ασυνέχειες. Στο Δημάδης, Κ. (επιμέλεια), Πρακτικά Ε' Συνεδρίου Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014): Οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία» (Θεσσαλονίκη, 2-5 Οκτωβρίου 2014) http://www.eens.org/EENS_congresses/2014/vrahionidou_maria.pdf

Βραχιονίδου, Μ.: Οι ονομασίες των γεννητικών οργάνων στις νεοελληνικές διαλέκτους και ιδιώματα. Στο Γαβριηλίδου, Ζ. Ευθυμίου, Α., Θωμαδάκη, Ε. και Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. (επιμέλεια) Selected papers of the 10th ICGL. (Κομοτηνή 1-4 Σεπτεμβρίου 2011), 725-732. Κομοτηνή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. http://www.icgl.gr/greek/68-725-732.pdf

Βυζαντιος, Δ.Κ.: Βαβυλωνία. Η κατά τόπους διαφορά της Ελληνικής γλώσσης. Κωμωδία εις πράξεις πέντε. Έκδοσις ενδεκάτη. Εν Αθήναις, Του Τυπογραφείου Π.Ε. Μωραϊτίνη, 1876

Βυζάντιος, Σ.Δ.: Dictionnaire Grec-Français et Français-Grec. Αθήνησιν, Εκ του τυπογραφείου Ανδρέου Κορομηλά, 1856

Γαζής, Α., Γκορπολάς, Κ. Ματακίδης, Χ.: Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, Τρίτομον. Εν Βιέννη, εκ της τυπογραφείας Αντωνίου Μπενκο (πρότερον Χαϋκότα), 1837

Γερακάκης, Π.: Λεξικόν Εγκυκλοπαιδείας περιέχον τα κυριώτερα των επιστημών και τεχνών συγγραφέν υπό εταιρείας σοφών ανδρών επί τη επιστασία του ιππότου d' Arteau εκδοθέν, μεταφρασθέν δε κατ' επιτομήν εκ του γαλλικού υπό Π. Γερακάκη. Τρίτος Τόμος. Εν Σμύρνη, εκ του Τυπογραφείου της Αμαλθείας, 1863

Γιακουμάκη, Ε.: Ευφημισμός. Γλωσσική προσέγγιση. Παραδείγματα από τη νεοελληνική κοινή και τις διαλέκτους (διδακτορική διατριβή) Αθήνα, Τυπογραφείο Γραφικές Τέχνες Ε. Μπουλούκος – Α. Λογοθέτης ΑΕ, 2000

Γιακουμάκη, Ε.: Η τύχη των Ιταλικών δανείων στην Νεοελληνική. Λεξικογραφικόν Δελτίον 17, 1991 σελ.: 71-82

Γιαννακόπουλος, Κ.: Ανδρική ταυτότητα, σώμα και ομόφυλες σχέσεις: Μια προσέγγιση του φύλου και της σεξουαλικότητας. Στο Δημητρίου Σ. (επιμέλεια), Ανθρωπολογία των φύλων, Αθήνα, Σαββάλας, 2001 σελ.: 162-187.

Γιαννακόπουλος, Κ.: Κοινωνικό φύλο, ομοκοινωνικότητα, σεξουαλικότητα. Αρχαιολογία 41, 1991 σελ.: 79-83

Γιαννακόπουλος, Κ.: Πρόλογος. Στο Γιαννακόπουλος, Κ. (επιμέλεια), Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006 σελ.: 9-15.

Γκασούκα Μαρία, Φουλίδη Ξανθίππη: Σύγχρονοι ορίζοντες των λαογραφικών σπουδών εκδ. Ι. Σιδέρης 2012

Γκίκας, Ι.Π.: Αρβανίτικη αθυροστομία Κόσμι ντίγκετ, πίδι κρίχετ. Ιχνευτής 24-25, Ιούλιος-Αύγουστος 1988 σελ.: 30-35.

Γκίνη, Α., Ιωσηφέλλη, Ι., Ξεφτέρη, Μ., Nikolaenkova, Ο., Θεμοστοκλέους, Χ. και Παπαγεωργίου, Γ.: Λεξικο-γραμματικές πτυχές της γλώσσας των νέων: Μελέτη βασισμένη σε ηλεκτρονικά σώματα κειμένων. Στο Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Η γλώσσα σε έναν κόσμο που αλλάζει», τομ. Ι, σελ.: 146-152. Αθήνα, Διδασκαλείο Ξένων Γλωσσών του Πανεπιστημίου Αθηνών, 2008

Γκούβας, Χ.: Η ψυχολογία των ύβρεων και των ιδιωματισμών. Αθήνα, Μουσείο τεχνών και Επιστημών Πρέβεζας, 2002. http://www.scripod.com/doc/

Γούτσος, Δ.: Γλώσσα. Κείμενο, ποικιλία, σύστημα. Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 2012

Γούτσος, Δ.: Χαρτογραφώντας το σημασιολογικό πεδίο της ασθένειας στα Ελληνικά. Γλωσσολογία 22, 1-17, 2014 http://glossologia.phil.uoa.gr/node/105

Γραμματας, Θ.: «Τα άσεμνα της Καθαροδευτέρας. Το τρίψιμο του πιπεριού στο Όθος Καρπάθου και στην Αγιάσο Λέσβου». Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας (Κάρπαθος 21-26 Μαρτίου 2006) (επιμέλεια) Μηνάς

Αλεξιάδης. Αθήνα, Κάρπαθος και Λαογραφία, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Καρπάθου – Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου – Επαρχία Καρπάθου 2008

Δαγκίτσης, Κ.: Γαλλοελληνικό Λεξικό της λαϊκής (argot). Αθήνα, Βασιλείου, 1967

Δαλέζιου, Μ.: Η αναπαραγωγή του κανονιστικού ετεροσεξουαλικού κόσμου στην καθημερινή γλωσσική παραγωγή. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια), Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 231-261.

Δαμιανάκος, Στ.: Ήθος και πολιτισμός των επικίνδυνων τάξεων στην Ελλάδα, Αθήνα, 2005

Δελβερούδη, Ρ.: Γλωσσική ποικιλία. Στο Χρηστίδης, Α.Φ. (επιμέλεια), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001 σελ.: 54-57.

Δεληβοριάς, Α.: «Interpretatio christiana. Γύρω από τα όρια του παγανιστικού και του χριστιανικού κόσμου», «Ευφρόσυνος». Τιμητικός τόμος για τον Μανόλη Χατζιδάκη, Αθήνα 1991 σελ.: 107-123

Δημητρακόπουλος, Π.: Αριστοφάνους Λυσιστράτη. Έμμετρος Μετάφρασις. Εν Αθήναις, Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Φέξη, 1910

Δημητράκος, Δ.: Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής γλώσσης. Αθήναι, Δημητράκος, β' εκδ. Αθήναι, Δομή 1933-1953

Δημητριάδης, Δ.: Εγκλήματα κατά της τιμής. Νομικά Ανάλατα http//nomika-analata.blogspot.gr/2013/04/361.html 2013

Δημητρίου, Κ.: (επιμέλεια) Νεοσατυρικά αθυρόστομα. Άργος, Αναγέννηση, 1986

Δημητρίου, Ν.: Λαογραφικά της Σάμου, τομ. Α'. Αθήνα 1983 χ.ε.

Δημητρίου-Κατσώνη, Σ.: Η ιστορική διάσταση στην ανθρωπολογική προσέγγιση της θρησκείας. Εθνολογία 2, 1993 σελ.: 261-277

Δοξιάδης, Κ.: Ελληνοξενικά λογοπαίγνια. Χιούμορ και ιδεολογία το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80. Στο Βαμβακάς, Β. και Παναγιωτόπουλος, Π. (επιμέλεια), Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, Το πέρασμα, 1980 σελ.: 183-185.

Εμπειρίκος, Α.: Ο Μέγας Ανατολικός (φιλολογική επιμέλεια, σχόλια και

επίμετρα Γιατρομανωλάκης, Γ.). Αθήνα, Εκδόσεις Άγρα, 1990-92

Έξαρχος, Γ.: Η πολιτική, οι πολιτικοί και η εξουσία στην Νεοελληνική Αθυροστομία, Ιχνευτής 34-35, Ιούλιος-Αύγουστος 1988 σελ.: 42-45.

Εξαρχος, Γ.: Το Αλφαβητάρι της έμμετρης πορνογραφίας. Μια συλλογή από αθυρόστομα στιχάκια και ποιήματα Ελλήνων δημιουργών. Αθήνα, Δίαυλος, 2002

Έξαρχος, Γ.: Το καλό τετράδιο του φαντάρου. Αθήνα, Ντέφι, 1986

Ζαλίκογλου, Γ.: Λεξικόν της Γαλλικής Γλώσσης. Εν Παρισίοις, Παρά τυπογράφω Ι.Μ. Εβεράρτω, 1809

Ζαφειρίου, Μ.: Το γλωσσικό ιδίωμα της Σάμου. Αθήνα, Γρηγόρης, 1995

Ζαφειρόπουλος, Χ.: Συνθήματα του γηπέδου. Το πέρασμα στην οργανωμένη ταυτότητα και τη βωμολοχία. Στο Βαμβακάς, Β και Παναγιωτόπουλος, Π (επιμέλεια), Η Ελλάδα στη δεκαετία του ’80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, Το πέρασμα, 2010 σελ.: 569-570.

Ζάχος: Λεξικό της Πιάτσας. Αθήνα, Κακτος, 1981

Ηπίτης, Α.: Λεξικόν ελληνογαλλικόν (και γαλλοελληνικόν) της λαλουμένης Ελληνικής γλώσσης (ήτοι καθαρευούσης και δημώδους). Εν Αθήναις, Εκ του τυπογραφείου Π.Α. Πετράκου, 1908

Θανόπουλος Γ.Ι. : Ελληνική Λαϊκή Ποίηση. Από το Δημοτικό Τραγούδι στη Σύγχρονη Έντυπη και Ηλεκτρονική Ποίηση, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2014

Θέμου Άννα: Ο ερωτικός Βοκκάκιος στη σύγχρονη Ελλάδα, Πολύφιλος 2013 (4)

Θεοδωρόπουλος, Θ.: Η ελευθεροστομία στη Ρούμελη. Γαρδικιώτικες κουβέντες. 2012. https://gardikiomilaion.wordpress.com

Θεοδωρόπουλος, Τ.: Klarina Bourana. Πολιτική ορθότητα ή ορθοσκόπηση. 2014. http://www.iefimerida.gr/content/

Θεοτόκης, Σπ.: Αναμνηστικόν τεύχος της Πανιονίου αναδρομικής Εκθέσεως, Κέρκυρα 1914

Ιορδανίδου, Α. και Μάντζαρη, Ε.: Τα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά: Γλωσσική χρήση και τυποποίηση. Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας, 5^{ο} Συνέδριο «ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» (Λευκωσία 13-15 Οκτωβρίου 2005, Αθήνα, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2005 σελ. 73-87.

Ιορδανίδου, Α., και Ανδρουτσόπουλος, Γ.: «Πήρανε τη γλώσσα… στο

κρανίο»: Στάσεις των ΜΜΕ απέναντι στη γλώσσα των νέων. Ελληνική Γλωσσολογία 97, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999 σελ.: 586-595.

Κακάμπουρα, Ρ.: Αφηγήσεις Ζωής. Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα, Αθήνα, 2008

Κακούρη, Κ.: Διονυσιακά, Αθήναι, 1963

Κακριδής Ι. Θ. (επιμέλεια), Ελληνική μυθολογία, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1986

Κακριδής Ι.Θ.: Οι Αρχαίοι Έλληνες στην νεοελληνική μας παράδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1978

Καλογερόπουλος, Γ.: Γλωσσικές περιπέτειες των Ρομά. Στο 24 Γράμματα. χ.σ., χ.ε. http://www.24grammata.com/?p=24593

Καλογεροπούλου, Α. και Κατσούδα, Γ.: Νεολογισμοί της σύγχρονης αγγλικής: blends/portmanteau and buzzwords και η διδακτική αξιοποίησή τους. Aspect today 28, 2010 σελ.: 36-40

Καλογήρου, Τ.: Η ποιητική του έρωτα και η μυθολογικές απηχήσεις στα Ερωτικά του Γιάννη Ρίτσου. Εκπαίδευση και Επιστήμη 1, 2004 σελ.: 88-97

Καλούση, Α.: Απόψεις των γονέων για τη σεξουαλικότητα στην εφηβεία: Μια ποιοτική μελέτη με έμφαση στο φύλο. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας, 2006. http://search.lib.auth.gr/Record/521363

Καμηλάκη, Μ. Κατσούδα, Γ και Βραχιονίδου, Μ.: Πιπέρι στο στόμα! Όψεις των λέξεων-ταμπού στη Νέα Ελληνική. Πρόλογος Θανάσης Νάκας. Αθήνα, Καλλιγράφος, 2015

Καμηλάκη, Μ.: «Και οι τοίχοι έχουν… μιλιά!»: Κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του χιούμορ στον γραπτό ανώνυμο συνθηματικό λόγο. Στο Γαβριηλίδου, Ζ., Ευθυμίου, Α., Θωμαδάκη, Ε. και Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. (επιμέλεια) Selected Papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics (Κομοτηνή 1-4 Σεπτεμβρίου 2011). Κομοτηνή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. http://icgl.gr/fi-les/greek/77-827-838.pdf

Καμηλάκη, Μ.: «Τι γυρεύουμε εμείς μέσα στη νύχτα των άλλων;»: Γλωσσικές στρατηγικές και ταυτοτικές συνδηλώσεις στο ελληνικό ροκ της δεκαετίας του -90. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 35, 2015 σελ.: 261-273

Καμηλάκη, Μ.: Γλωσσικές αναπαραστάσεις γυναικών και έμφυλα

στερεότυπα στον σύγχρονο ελληνικό κινηματογράφο: Η περίπτωση της κωμωδίας. Στο Kotzoglou, G. et al (επιμέλεια), Selected Papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics,. Rhodes, University of the Aegean 2014 σελ.: 632-644

Καμηλάκη, Μ.: Η ανανέωση των δομικών και εκφραστικών μηχανισμών της κρητικής μαντινάδας: Η συμβολή της νέας γενιάς Κρητών. Στο Καψωμένος, Ε (επιμέλεια), Πεπραγμένα του Ι' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Χανιά 1-8 Οκτωβρίου 2006), Χανιά, Φιλολογικός Σύλλογος «Ο Χρυσόστομος» σελ.: 421-438.

Κανάκης, Κ.: "Sir, yes sir!". Πορνογραφική γλώσσα: Ο λόγος της απροκάλυπτα σεξουαλικής αναπαράστασης. Στο Κανάκης, Λ. (επιμέλεια., Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011β σελ.: 305-357.

Κανάκης, Κ.: Αποκωδικοποιώντας τη γλώσσα της μαρκέτας: Ομοσεξουαλικότητα και εμπορεύσιμη αρσενικότητα. Σύγχρονα Θέματα 98, 2007 σελ.: 55-59

Κανάκης, Κ.: Αρσενικότητα + επιθυμία + υποκειμενικότητα = ? Η έκφραση της ανδρικής ομοερωτικής επιθυμίας και υποκειμενικότητας στο διαδίκτυο: Μια δεύτερη ματιά. 10%, 27, 2009. http://www.10percent.gr/periodiko/teyxos27/1438-2009-10-01-11-14-39.html

Κανάκης, Κ.: Γλώσσα, αρσενικότητα και σεξουαλικότητα στο διαδίκτυο. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 28, 2008 σελ.: 159-170

Κανάκης, Κ.: Εισαγωγή. Πόθεν γλώσσα-και-σεξουαλικότητα; Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια), Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011α σελ.: 13-46.

Καντσά, Β.: «Λεσβία»: Η αβάσταχτη βαρύτητα μιας λέξης. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια), Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 111-134.

Καπετανάκης, Β.: Το λεξικό της πιάτσας (Λαογραφικόν Λεξικολογικόν Απάνθισμα). Αθήνα, Νομικός, 1962[2]

Καπλάνογλου Γ, και Καπλάνογλου Μ.: Παροιμίες της Κοζάνης : θέματα, χρήσεις, ερμηνείες, Αθήνα, χ.ο. 2012

Καραγάτσης, Μ.: Το 10: Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2000

Καραγιάννης, Β.: Λαϊκή σάτιρα και αθυροστομία στη Λέσβο. Ιχνευτής 34-35Ιούλιος-Αύγουστος 1988 σελ.: , 22-29.

Καραγιάννης, Β.: Τα Αδιάντροπα. Λεσβιακά λαογραφικά. Αθήνα, Φιλιππότης, 1983 (πρόλογος Μ.Γ. Μερακλής)

Καραναστάσης, Τ.Α.: «Ακολουθία του ανοσίου τραγογένη Σπανού». Χαρακτήρας και χρονολόγηση. Μια ερμηνευτική προσέγγιση, διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2003

Καραπατάκης, Κ.: Το δωδεκαήμερο των Χριστουγέννων, Αθήνα 1971

Καρώνης, Π.: Πριάπεια και Σατυρικά Δημοτικά Γαμοτράγουδα, Αθήνα εκδ. Το Δόντι, 2016 (ανάτυπο της συλλογής του Μιχαήλ Λελέκου)

Κασομούλης, Ν.: Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων (1821-1833). Αθήνα, Πελεκάνος 2013 (α' εκδ. 1942)

Κάτος Γ.: Λεξικό της Λαϊκής και της Περιθωριακής μας Γλώσσας στο: http://georgakas.lit.auth.gr/dictionaries/index.php/leksika/katou-g

Κατσαδώρος Γ.: Η επιστήμη της Λαογραφίας στη σύγχρονη τεχνολογική εποχή. Η ηλεκτρονική προφορικότητα. Στο: Επιστήμες της Εκπαίδευσης. Από την ασθενή ταξινόμηση της Παιδαγωγικής στη διεπιστημονικότητα και τον επιστημονικό υβριδισμό. Παιδαγωγικό Τμήμα Πανεπιστημίου Αιγαίου και Ταξιδευτής, Αθήνα 2013 σελ 99-122

Κατσούδα, Γ. και Τράπολης, Γ.: Μορφολογικά προβλήματα της Ελληνικής κατά τη διδασκαλία της ως ξένης γλώσσας: Η περίπτωση των επαγγελματικών θηλυκών ονομάτων. Γλωσσολογία 20, 2012 σελ.: 55-64

Κατσούδα, Γ.: Η ετυμολόγηση σε διαλεκτικά γλωσσάρια και λεξικά: παραδείγματα από το κυθηραϊκό ιδίωμα. Στο Γαβριηλίδου, Ζ., Ευθυμίου, Α., Θωμαδάκη, Ε. και Καμπάκη-Βουγιουκλή, Π. (επιμέλεια), Selected Papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics (Κομοτηνή 1-4 Σεπτεμβρίου 2011), 853-860. Κομοτηνή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2012. http://www.icgl.gr/files/greek/81-853-860.pdf

Κατσούδα, Γ.: Σύγχρονο Συντακτικό Τσέπης. Αθήνα, Άγκυρα, 2008

Καψάλης, Γ.Δ.: Οι Τούρκοι εκ των παροιμιών του ελληνικού λαού. Λαογραφία 7, 1923 σελ.: 385-421,

Κεφαλά, Μ.: «Φτου και βγαίνω!»: Coming out και γλωσσική επιτέλεση της

σεξουαλικότητας. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια), Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 265-303.

Κεχαγιά, Κ.: Το «άσεμνο» λεξιλόγιο στα νέα ελληνικά: Λεξιλογική και πραγματολογική προσέγγιση. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 17, 1997 σελ.: 591-602

Κιουρτζάκης, Ι.: Η τρελή σοφία ή Τα ανίερα Ιερά. Δοκίμιο για το καρναβάλι και τη γλώσσα του, Νεφέλη, Αθήνα 2003.

Κλήμης Αλεξανδρεύς: Παιδαγωγός (Darl J. Dumont & Randall M. Smith: Musaios)

Κλήμης, Κ.: Δρώμενα και έθιμα του κερκυραϊκού λαού, Κέρκυρα 1987

Κολτσίδας, Α.: Λεξικό της πιάτσας: Λέξεις και εκφράσεις της καθημερινής ζωής. Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 1978

Κοντομίχης, Π.: Λεξικό του Λευκαδίτικου Γλωσσικού Ιδιώματος. Αθήνα, Γρηγόρης, 2001

Κοντοσόπουλος, Ν.: Κρητικά ετυμολογικά. Το κουράδι και το νάκλι. Κρητολογία 1, 1975 σελ.: 177-180

Κοντοσόπουλος, Ν.: Οι Έλληνες και οι άλλη. Επετηρίδα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, τομ. 29-30, 1999-2003. Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών σελ.: 283-300

Κοντοσόπουλος, Ν.: Το εθνικό όνομα Τούρκος και τα παράγωγά του. Λεξικογραφικόν Δελτίον, τομ. 20, 1996 σελ.: 43-66

Κοντοσόπουλος, Ν.: Το εθνικό όνομα Φράγκος και τα παράγωγά του. Λεξικογραφικόν Δελτίον, τομ. 18, 1993 σελ.: 79-94

Κοπιδάκης, Μ.: Και Διονύσου αρχαιότερα. Κείμενα στο CD Δόμνα Σαμίου. Τα αποκριάτικα. Αθήνα 1994

Κοραής, Α.: Άτακτα ήγουν παντοδαπών εις την αρχαίαν και την νέαν Ελληνικήν γλώσσαν αυτοσχεδίων σημειώσεων και τινών άλλων υπομνημάτων αυτοσχέδιος συναγωγή. τομ. Δεύτερος, Εν Παρισίοις, Εκ της τυπογραφίας Κ. Επεράρτου, 1829

Κοραής, Α.: Άτακτα, τομ. Ε' μέρος πρώτον, αλφάβητον τρίτον. Εν Παρισίοις,

Εκ της τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου, 1835

Κοραής, Α.: Στράβωνος Γεωγραφικών, Βιβλία Επτακαίδεκα, Μέρος πρώτον, τόμ. Α΄. Εν Παρισίοις, Εκ της τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου, 1815

Κοραής, Α.: Τα μετά θάνατον ευρεθέντα συγγράμματα. Επιστολαί Αδαμαντίου Κοραή. Βουλή μεν και δαπάνη της εν Μασσαλία Κεντρικής Επιτροπής Κοραή, επιμέλεια Νικολάου Μ. Δαμαλά, τομ. δεύτερος. Εν Αθήναις, Τύποι των Αδελφών Περρή, 1885

Κοροβίνης, Θ.: Βωμολοχίες σκανδαλιστικές Ελληνικές παροιμίες. Αθήνα, Άγρας, 1998

Κοσετζή, Κ.: «Πρέπει να περιμένεις και ένα μήνα για να μη σε πει κιόλας ότι είσαι καμιά τσούλα και ότι πηγαίνεις με την πρώτη»: Γυναικείες ετεροφυλοφιλίες στο «Σχεδόν ποτέ» και σε συζητήσεις τηλεθεατριών. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια), Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 203-230.

Κοσμά, Υ.: Εικόνες για το φύλο και τη σεξουαλικότητα στις ελληνικές κομεντί της δεκαετίας του ’60. Θέσεις. Τριμηνιαία Επιθεώρηση 100 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2007), σελ.: 125-138

Κουκουλέ, Μ.: Νεοελληνική Αθυροστομία, (εισαγωγή G. Legman), Αθήνα, Εκδόσεις Νεφέλη, τόμος Α’:1984, τόμος Β’: 1986, τόμος Γ’: 1988

Κουκουλές, Φ.: Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, 6 τόμοι, Αθήνα 1948-55.

Κουκουλές, Φ.: Οινουντιακά ή Μελέτη περί της ιστορίας των ηθών και εθίμων και του γλωσσικού ιδιώματος του Δήμου Οινούντος της Επαρχίας Λακεδαίμονος. Χανιά, 1908

Κουκουλές, Φ.: Τα ού φωνητά των Βυζαντινών. Αθηνά 56, 1952 σελ.: 85-124

Κουμανούδης, Σ.: Συναγωγή Νέων Λέξεων υπό των λογίων πλασθεισών από της αλώσεως μέχρι των καθ’ ημάς χρόνων. 2 τόμοι. Αθήναι, Ερμής, 1900

Κουμαριανού, Μ.: Μνημεία και νεκροί. Το φαντασιακό του θανάτου στη σύγχρονη Ελλάδα: Μια ανθρωπολογική και σημειολογική προσέγγιση των αστικών νεκροταφείων. Αθήνα, Δωδώνη, 2008

Κουρμούσης Γ.Α.: Μπουρδελολογίες. Αναμνήσεις από τα μπουρδέλα της δεκαετίας του ’50 [Ηδυπαθήματα. Ιστορικά ενθυμήματα και νεανικά

παραπατήματα]. Αθήνα, Οδυσσέας, 2011

Κράββα Βασιλική: Οι λαογράφοι, τα πράγματα και ο υλικός βίος: θεωρητικές και μεθοδολογικές διαδρομές στη μακρά λαογραφική διάρκεια (στο: Νιτσιάκος Βασίλης, (πρόλογος) Ποτηρόπουλος Παρασκευάς (εισαγωγή) (συλλογικό έργο): Λαογραφία και Ανθρωπολογία Μια συμβολή στο διάλογο. Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2018)

Κρεκούκιας, Δ.: Ετυμολογικά Δ'. Λεξικογραφικόν Δελτίον 24, 225-286, 2003

Κριαράς, Ε.: Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματέας (1100-1669). Θεσσαλονίκη, Έκδοση του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, 1969 κ.εξ.

Κυριακίδης, Στ.: Ελληνική Λαογραφία, Α'. Μνημεία του λόγου, 2η εκδ., Αθήνα 1965

Κυριακίδης, Στ.: Το δημοτικό τραγούδι. Συναγωγή μελετών, εκδοτική επιμέλεια Α. Κυριακίδου-Νέστορος, Αθήνα 1978

Κυριακίδου-Νέστορος Α., «Η ελληνική λαογραφία στη σύγχρονή της προοπτική», «Λαογραφικά Μελετήματα», Εκδόσεις Ολκός, 1975, σελ. 86-110

Κυριακίδου-Νέστορος, Α.: Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας, Κριτική ανάλυση, Αθήνα, 1978

Κυριακίδου-Νέστορος, Α.: Λαογραφικά Μελετήματα ΙΙ, Αθήνα, 1993

Κωστόπουλος Ηλίας: Αρχίλοχος, «μοιχός, υβριστής και λάγνος» Η γέννηση της σάτιρας στον αρχαίο κόσμο. Εκδ. Φαρφουλάς, 2009

Λέκκας, Π.: Η εθνικιστική ιδεολογία. Αθήνα, Μνήμων, 1992

Λελέκος Μ.Σ.: Δημοτικής Ανθολογίας μέρος δεύτερον. Πριάπεια. Αθήνα, Συντεχνία 1974 [1869]

Λενακάκης, Α.: Κρητικά Αξεμούριστα. Ο ελευθερόστομος λόγος στην Κρητική παράδοση. Συμβολή στην Κρητική παράδοση. Ηράκλειο, 2011. χ.έ.

Ληναίος, Εύοιος (=Χαριτωνίδης Χαρίτων): Απόρρητα. Θεσσαλονίκη, Μιχ. Τριανταφύλλου, 1935

Λιάπης, Β.: Σεξουαλική Λαογραφία. Έρευνα στους Αρβανίτες. Αθήνα, Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης Ελληνικό Τμήμα, χ.χ.

Λιότζης Ευάγγελος: Πορνογραφία και σεξουαλικότητα στην ύστερη νεωτερικότητα. Ο λόγος της πορνογραφικοποίησης. (διδακτορική Διάτριβή, ΕΚΠΑ,

Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Αθήνα 2014)

Λουκάτος Δ., «Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία» Μορφωτικό ίδρυμα εθνικής τραπέζης, Δ΄ έκδοση, Αθήνα 1992 (α' έκδοση ΜΙΕΤ Αθήνα 1977)

Λουκάτος Δ.: Σύγχρονα Λαογραφικά εκδ. Φιλιππότης Αθήνα 2003

Λουκάτος Δ.: Συμπληρωματικά του Χειμώνα και της Άνοιξης εκδ.: Φιλιππότη

Λουκάτος Δημήτριος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» (Λαϊκός βίος-Παγανιστικές ημέρες και εορτές, τομ.ΙΑ'), Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1975

Λουκιανός: Έρωτες (Darl J. Dumont & Randall M. Smith: Musaios)

Λυδάκη Α.: Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας, Αθήνα, Καστανιώτης, 2012

Λυδός Ιωάννης Λαυρέντιος ο: Περί Αρχών (Darl J. Dumont & Randall M. Smith: Musaios)

Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ.: Γλώσσα, διαφορά και κοινωνική αξιολόγηση. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 11, 345-365, 1991

Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ.: Η γυναικεία γλώσσα και η γλώσσα γυναικών. Στο Το φύλο τόπος συνάντησης των επιστημών. Ένας πρώτος ελληνικός απολογισμός, Πρακτικά Συνεδρίου. Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2003. Http://www.aegea.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%Μακρή-Τσιλιπάκου.pdf

Μακρυνιώτη, Δ. (επιμέλεια): Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις. Αθήνα, Νήσος, 2004

Μακρυνιώτη, Δ.: Εισαγωγή: Ο κοινωνικός στιγματισμός του εαυτού και του σώματος. Στο Goffman. Ε., Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας, 9-58. Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2001

Μανθούλης, Ροβήρος: Σαπφώ: Η λεσβία ντερμπεντέρισσα. Αθήνα, Αιγόκερως, 2008

Μανιατέας, Γ.: Λεξικό της Μανιάτικης Διαλέκτου. Δήμος Λεύκτρου, Γιώργος Μανιατέας, 2002

Μανιατέας, Γ.: Τα ακατάλληλα της Μάνης. Βωμολοχικά, ασεμνολογικά ποιήματα, τραγούδια, ανέκδοτα. Αρεόπολη, Αδούλωτη Μάνη, 2006

Μαργαρώνη, Μ.: Οι κοινωνικές κατασκευές του «άλλου» στα ελληνικά λαϊκά παραμύθια σε διάσταση με της αρχές τις Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης: Συμβολή στην Πολιτισμική Εικονολογία. Στο Γεωργογιάννης, Π. (επιμέλεια), Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Μετανάστευση-Διαχείριση Συγκρούσεων και Παιδαγωγική της Δημοκρατίας (14^{ο} Διεθνές συνέδριον, Βόλος, 13-15 Μαΐου 2011), τομ. 1, 44-58. Πάτρα, Typocenter, 2011 http://www.kedek.inpatra.gr/volos1.pdf

Μασλής, Γ.: Θηλυκά επαγγελματικά. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 16, 446-457, 1995

Μέγας Γεώργιος, «Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1988

Μέγας, Γ. Α.: «Αναστενάρια και έθιμα της Τυρινής Δευτέρας εις το Κωστή και τα πέριξ αυτού χωρία της Ανατολικής Θράκης», Λαογραφία 19, 1960-61 σελ.: 472-534

Μέγας, Γ.Α.: «Έθιμα της ημέρας της μαμμής», Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου 7, 3-27, 1952. (Λαογραφία 25, 1967 σελ.: 534-556,)

Μέγας, Γ.Α.: Εισαγωγή εις την λαογραφίαν, Αθήναι, 1967

Μέγας, Γ.Α.: Ελληνικαί εορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας, Αθήνα 1956

Μέγας, Γ.Α.: Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας, Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών, έτη 1939-1942, 1945-1949

Μελίκης, Γ.: Αντρικά Μουνάτα, τομ. Α' και Β'. Αθήνα, ιδιωτική έκδοση, 2003

Μενίκη, Β.: Γλώσσα και φύλο. Στο Γκόβα, Ε. (επιμέλεια) Η πτώση των φυλ(λ)ων: Κείμενα-προτάσεις για το σεξισμό και τη βία, 51-78. Αθήνα, ιδιωτική έκδοση, 2002

Μερακλής Μ, Θέματα Λαογραφίας, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999.

Μερακλής Μ. Λαογραφικά ζητήματα, εκδόσεις Μπούρα, Αθήνα, 1989.

Μερακλής Μ., «Ιστορική λαογραφία», Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός. Λαογραφία και Ιστορία. Συνέδριο εις μνήμην της Άλκης Κυριακίδου – Νέστορος συλλογικό, επιμέλεια. Χρυσούλα Χατζάκη – Καψωμένου, εκδόσεις παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2001.

Μερακλής Μ.Γ., «Ο άνθρωπος της πόλης» Στο: Λαογραφικά Ζητήματα, εκδόσεις Χ. Μπούρα, 1989, σελ:. 65-82

Μερακλής, Μ.Γ.: «Ένας παλαμικός ορισμός της έννοιας του λαού» Αιτωλική Πολιτιστική Εταιρεία, Ο Κωστής Παλαμάς σήμερα. 150 χρόνια από τη γέννησή του. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Ι.Π. Μεσολογγίου, 19-20 Ιουνίου 2009, Αθήνα, 2010 σελ.: 217-224

Μερακλής, Μ.Γ.: Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση – Ήθη και έθιμα – Λαϊκή τέχνη, Αθήνα 2004

Μερακλής, Μ.Γ.: Έντεχνος λαϊκός λόγος, Αθήνα 1993

Μερακλής, Μ.Γ.: Ευτράπελες διηγήσεις. Το κοινωνικό τους περιεχόμενο, Αθήνα 1980

Μερακλής, Μ.Γ.: Λαογραφικά ζητήματα, Αθήνα 1989

Μερακλής, Μ.Γ.: Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός. Αθήνα 1980

Μερακλής, Μ.Γ.: Παροιμίες ελληνικές και των άλλων βαλκανικών λαών. (Συγκριτική μελέτη), Αθήνα 1965 (9η εκδ., 2003)

Μιράσγεζη, Μ.Δ.: Έρευνα στη δημοτική μας ποίηση. Α': Ο γάμος, Αθήνα 1965

Μιχαήλ-Δέδε, Μ.: Το άσεμνο-Ανίερο-Υβριστικό στο ελληνικό δημοτικό τραγούδι: (Γαμοτράγουδα, παρωδία θρησκευτικών ύμνων, νεκροφιλικά, αιμομιξία, έκλυτη ζωή με οινοποσία, κοπρικά, ύβρεις, σε λόγο και αντίλογο). Αθήνα, Φιλιππότης, 1991

Μοσχονάς, Σ.: Διορθωτικές Πρακτικές. Στο Χρήσεις της γλώσσας (Πρακτικά επιστημονικού συμποσίου, Αθήνα 3-5 Δεκεμβρίου 2004), σελ.: 151-174. Αθήνα, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.

Μουρραης-Βελούδιος, Θ.: Ευγονία και άλλα τινά. Αθήνα, Άγρας, 1993

Μουσούρου, Λ.: Εισαγωγή στην κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών, Αθήνα 2005

Μπακαλάκη, Α.: Αποχρώσεις του ροζ. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια) Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 49-75.

Μπαμπινιώτης, Γ.: Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 2009

Μπαμπινιώτης, Γ.: Λεξικό Συνωνύμων-Αντωνύμων της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Λεξιλογικός Θησαυρός. Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 2011

Μπέης, Σ.: Μαλάκας. Από τη βωμολοχία στην οικειότητα. Στο Βαμβακάς, Κ. και Παναγιωτόπουλος, Π. (επιμέλεια) Η Ελλάδα στη δεκαετία του -80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, Το πέρασμα, 2010 σελ.: 310-312.

Μπλάνας Γιώργος: Αρχίλοχος. Ποιήματα και Θρύψαλα. Αθήνα, Γαβριηλίδης 2001

Μπουκάλας, Π., Καραγιάννης, Σ. και Σχινάς-Παπαδόπουλος, Ι.: Συνθήματα και Τραγούδια των Ελληνικών Γηπέδων. Αθήνα, Εκδόσεις Άγρα, 2014

Μπουκάλας, Π.: Μήπως τελικά υπάρχουν χυδαίες λέξεις; Καθημερινή, 26-04-2015. http://www.kathimerini.gr/12461/opinion/epikairothta/politikh/mhpws-telika-yparxoun-xydaies-le3eis

Νάκας, Α.: Η λεξική αντίθεση και η ρητορική της. Λεξικογραφικόν δελτίον 18, 199-274. Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών 1993

Νάκας, Α.: Πραγματολογική προσέγγιση σχημάτων λόγου (λιτότητα, φραστική ειρωνεία – αντίφαση, κ.ά.). Λεξικογραφικόν Δελτίον 9, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1995 σελ.: 141-158.

Νάκας, Θ. και Καλογήρου, Τ.: Τυπολογία του οξύμωρου. Proceedings of the 9th International Conference on Greek Linguistics (ICGS 9, 29-31 October 2009, Chicago, Illinois, 321-333. University of Chicago, Ohio State University, 2011

Νάκας, Θ.: Σχήματα (Μορφο)λεξικής και Φραστικής Επανάληψης, α'. Αθήνα, Πατάκης, 2007[2]

Νικολαΐδου-Κυριανίδου, Β.: Ο Απόβλητος και ο Θεοπρόβλητος. Πολιτική ανάγνωση της Ακολουθίας του σπανού, Αθήνα, 1999

Νιτσιάκος Βασίλης, (πρόλογος) Ποτηρόπουλος Παρασκευάς (εισαγωγή) (συλλογικό έργο): Λαογραφία και Ανθρωπολογία Μια συμβολή στο διάλογο. Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2018

Νιτσιάκος, Β.Γ.: Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, Αθήνα 1991

Ντάτση Ε., «Λαϊκός πολιτισμός ή πολιτισμός των μαζών; Από το χρόνο της αλληλοαναγνώρισης στο χρόνο της αναγνωρισιμότητας», Επιστημονικό συμπόσιο Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (19-21 Απριλίου 2002), Συλλογικό, Εταιρία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Αθήνα 2003, σελ. 77-111

Ντεκαρτ, Ρ.: Στοχασμοί περί της πρώτης φιλοσοφίας (μετάφραση. Ευάγγελος Βανταράκης). Αθήνα, Εκδόσεις «Εκκρεμές», 2003

Ξεφτέρη, Μ.: Απόψεις των νεοτέρων γενεών τ' Απεράθου Νάξου για τη διατήρηση και τη «φθορά του απεραθίτικου ιδιώματος. Ναξιακά Γράμματα 2, 2012 σελ.: 37-53

Ξυδόπουλος, Γ.Ι.: Η «διπλή» γλώσσα της επικοινωνίας. ΕΛΕΤΟ – 5ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» (Λευκωσία, Κύπρος, 13-15 Νοεμβρίου 2005). Http://www.eleto.gr/download/Conferences/5th%20Conference/5th_06-16-XydopoulosGiorgosPaper.pdf

Ξυδόπουλος, Γ.Ι.: Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη, 2008

Οικονομίδης, Δ.: Ναξιακαί Παραδόσεις. Λαογραφία 17, 30-70, 1957

Οικονομόπουλος, Χ.: Περί της παρθενίας (μέρος Α'). Θέματα Μαιευτικής – Γυναικολογίας, τομ. ιστ, τευχ.4, 2002 σελ.: 312-330, μέρος Β'. Θέματα Μαιευτικής – Γυναικολογίας, τομ. ιζ', τευχ. 1, 2003 σελ.: 43-65, μέρος Γ' Θέματα Μαιευτικής – Γυναικολογίας, τομ. ιστ, τευχ.2, 2003 σελ.: 181-207

Πάγκαλος, Γεώργιος: Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης (επιμέλεια. Γιακουμάκη, Ε.). Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων, 1994-2003[2]

Παναγιωτόπουλος, Π.: Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2011 (Λήμμα «Τζίμης Πανούσης», τομ. 10, σελ. 274)

Παναρέτου, Ε.: Θέματα Γνωσιακής Γλωσσολογίας. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2011

Πανόπουλος, Π.: Το φύλο της φωνής: 'Ορια και υπερβάσεις του ενσώματου ήχου. Στο Κανάκης, Κ. (επιμέλεια) Γλώσσα και Σεξουαλικότητα. Γλωσσικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Εκδόσεις Εικοστού Πρώτου, 2011 σελ.: 93-108.

Παπαδάκης Μανόλης: ΣΑΤΙΡΑ Τα ελληνικά επώνυμα εκδ.: Αφοί Βλάσση

Παπαδιαμάντης, Α.: Άπαντα, τομ 5, επιμέλεια. Τριανταφυλλόπουλος, Ν.Δ. Αθήνα, Δόμος 2005[2]

Παπαδιαμάντης, Α.: Τα μετά θάνατον. Αθήναι, Φέξης 1914

Παπαζαχαρίου, Ε.: Λεξικό της ελληνικής αργκό (Λεξικό της πιάτσας). Αθήνα, Κάκτος 1999[2] [1992]

Παπαναγιώτου Χρήστος: Μορφολογική Ανάλυση του Λεξιλογίου της γλώσσας του ποδοσφαίρου. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Φιλολογίας, Πάτρα 2016

Παπαναστασίου, Γ.: Γλωσσικός δανεισμός. Στο Χρηστίδης, Α.-Φ. και Θεοδωροπούλου, Μ. (επιμέλεια), εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001 σελ.: 45-49.

Παπάνης, Δ. και Παπάνης, Γ.: Παροιμιακά αδιάντροπα. Καρναβαλικά αγιασώτικα ξετσίπωτα και άλλα πολλά «τα ου φωνητά προς ανδρός». Μυτιλήνη 1995

Παπανικολάου, Κ.Θ.: Βρωμόλογα του χωριού. Από την παιδική ηλικία ως τα γεράματα. Ιχνευτής 34-35, Ιούλιος-Αύγουστος 1988 σελ.: 36-39.

Παπανικολάου, Ν.: Ονομασίες γεννητικών οργάνων. Με στοιχεία συναφών σεξουαλικών, γυναικολογικών και μαιευτικών πράξεων και επεμβάσεων. Θεσσαλονίκη, University Studio Press, 1988

Παπαχατζής Ν. 1989, «Διόνυσος» στο Παγκόσμια Μυθολογία, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Παπαχριστοφόρου Μαριλένα: Προς μια «Νέα Λαογραφία»; Σκέψεις για μια διεπιστημονική σύγκλιση στο πεδίο της μεθόδου, με αφορμή τη μελέτη της μνήμης και της αφήγησης (στο: Νιτσιάκος Βασίλης, (πρόλογος) Ποτηρόπουλος Παρασκευάς (εισαγωγή) (συλλογικό έργο): Λαογραφία και Ανθρωπολογία Μια συμβολή στο διάλογο. Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2018)

Παράσχου, Ε. και Παυλίδου, Α.: Η σχέση του slang ιδιώματος, όπως σκιαγραφείται μέσα στην ιστοσελίδα <slang.gr> σε αγόρια και κορίτσια στην εφηβική ηλικία (12-18 ετών) και η διαφοροποίηση ανάλογα με το φύλο. Προπτυχιακή εργασία στο μάθημα Κοινονιογλωσσολογία (υπεύθυνη καθηγήτρια: Ρ. Τσακαλίδου), Β΄εξάμηνο, Παιδαγωγική Σχολή ΤΕΠΑΕ, ΑΠΘ. Θεσσαλονίκη, 2010. http://www.eparaschou.gr/wp-content/uploads/2008

Πασόπουλος Σταμάτης Χρ.: Έθιμα της θρακικής παράδοσης, που οι ρίζες τους παραπέμπουν στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό (πτυχιακή εργασία

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης) Θεσσαλονίκη 2011

Πασχάλης, Μ. (=Σεφέρης Γεώργιος): Τα Ενταψίζικα. Φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Ευτυχίδης (=Γ.Π. Σαββίδης). Αθήνα, Λέσχη, 1989

Παυλίδου, Θ.-Σ.: Γλώσσα-γένος-φύλο: Προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα. Στο Παυλίδου, Θ.-Σ. (επιμέλεια), Γλώσσα-γένος-φύλο, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 2002 σελ.: 13-76.

Παυλίδου, Θ.-Σ.: Γλώσσα-γλωσσολογία-σεξισμός. Σύγχρονα Θέματα 21, 1984 σελ.: 69-79

Παυλίδου, Θ.-Σ.: Παρατηρήσεις στα θηλυκά επαγγελματικά. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 5, 1985 σελ.: 201-217

Πετρίχος, Π.: Υποκουλτούρες. Πανκς και φρικιά εκφραστές της νεανικής αμφισβήτησης. Στο Βαμβακάς, Β. και Παναγιωτόπουλος, Π. (επιμέλεια), Η Ελλάδα στη δεκαετία του ’80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, Το πέρασμα, 2010 σελ.: 608-610.

Πετρόπουλος Η.: Της Φυλακής εκδ.: Νεφέλη . 1981

Πετρόπουλος, Δ.: Ευφυμισμοί. Ελληνικά 24, 1971 σελ.: 337-350

Πετρόπουλος, Η.: Ιστορία της Καπότας. Αθήνα, Νεφέλη, 1984

Πετρόπουλος, Η.: Ο Κουραδοκόφτης. Αθήνα, Νεφέλη, 2002

Πετρόπουλος, Η.: Παροιμίες του υποκόσμου. Αθήνα, Νεφέλη, 2002

Πετρόπουλος, Η.: Περικαυλόδιος λακωνική ιστορία. Σχολιαστής, 65-67 (23-12-1987)

Πετρόπουλος, Η.: Ρεμπέτικα Τραγούδια. Αθήνα, Εκδόσεις Κέδρος, 1979[2]

Πετρόπουλος, Η.: Τα Καλιαρντά (Το γλωσσικόν ιδίωμα των κιναίδων). Αθήναι, Δίγαμα, 1971

Πετρόπουλος, Η.: Το άγιο χασισάκι. Αθήνα, Νεφέλη, 1991

Πετρόπουλος, Η.: Το μπουρδέλο… . Αθήνα, Γράμματα 1980

Πετρούνιας, Ε.: Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική Ανάλυση (μέρος Α’: Θεωρία). Θεσσαλονίκη, University Press, 1984

Πετρούνιας, Ε.: Νεοελληνικό επίθημα –αρία από τα βενετσιάνικα. Πολλαπλές πηγές δανεισμού και αναδανεισμός. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 11, 1991 σελ.: 53-69

Πικρός, Π.: Τουμπεκί. Αθήνα, Κάκτος, 1979

Πισιμίσης, Β.: Βούρλα – Τρούμπα. Μια περιήγηση στο χώρο του υποκόσμου και της πορνείας του Πειραιά (1840-1968) (επιμέλεια. Π.Μ. Ζερβός). Πειραιάς 2010

Πλατής, Ν.: Index Maladictus. Το βρωμολεξικό. Αθήνα, Οι Εκδόσεις των συναδέλφων, 2014

Πλατής, Ν.: Το ουαλικό λεξικό του σεξ. Αθήνα, Κέδρος, 2007

Πολίτης, Ν.: Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του Ελληνικού λαού. Παριμοίαι, τομ. Α-Δ. Εν Αθήναις, Τύποις Π.Δ. Σακελαρίου, 1899-1902

Πολίτης, Ν.: Μελέτη επί του βίου των νεωτέρων Ελλήνων, τομ. πρώτος: Νεοελληνική Μυθολογία, μέρος Β', Εν Αθήναις, Παρά τοις βιβλιοπώλαις Ν.Β. Νάκη και K. Wilberg, 1874

Πολίτης, Ν.: Τα ονόματα των νεράιδων και των ανασκελάδων. Λεξικογραφικόν Αρχείον 5, Εν Αθήναις, Εθνικόν Τυπογραφείον, 1918 σελ.: 17-80.

Πολίτης, Ν.Γ.: «Υβριστικά σχήματα», Λαογραφία 4, 1913-14 σελ.: 601-669

Πολίτης, Ν.Γ.: Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, 6η εκδ., Αθήνα 1914 (1969)

Πολίτης, Ν.Γ.: Μελέται επί του βίου των νεωτέρων Ελλήνων, Αθήνα 1874

Πούχνερ Βάλτερ, «Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του βορειοελλαδικού χώρου», Πρακτικά Δ' Συμποσίου Λαογραφίας, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1983

Πούχνερ Βάλτερ, Κοινωνιολογική Λαογραφία: Ρόλοι, συμπεριφορές, αισθήματα. Αθήνα, εκδ. Αρμός, 2010

Πούχνερ Βάλτερ: Τα δρώμενα της Ελλάδας και της βαλκανικής, Αθήνα, εκδ Αρμ**ός** 2016

Πούχνερ, Β.: Δοκίμια λαογραφικής θεωρίας, Αθήνα 2011

Πούχνερ, Β.: Η γλώσσα του σώματος. Χειρονομίες, επικοινωνίες, υβριστικά σχήματα» Κοινωνιολογική Λαογραφία. Ρόλοι – συμπεριφορές – αισθήματα, Αθήνα 2010 (Λαογραφία 5)

Πουχνερ, Β.: Η γλωσσική σάτιρα στην ελληνική κωμωδία του 19ου αιώνα. Γλωσσοκεντρικές στρατηγικές του γέλιου από τα «Κορακίστικα» ως τον Καραγκιόζη. Αθήνα, 2001

Πούχνερ, Β.: Θεωρητική Λαογραφία. Έννοιες – Μέθοδοι – Θεματικές, Αθήνα 2008 (Λαογραφία 1)

Πούχνερ, Β.: Ιστορική Λαογραφία. Η διαχρονικότητα των φαινομένων, Αθήνα 2010 (Λαογραφία 4)

Πούχνερ, Β.: Συγκριτική Λαογραφία Α'. Έθιμα και τραγούδια της Μεσογείου και της Βαλκανικής, Αθήνα 2009 (Λαογραφία 2)

Πούχνερ, Β.: Συγκριτική Λαογραφία Β'. Δημώδη βιβλία και λαϊκά θεάματα στη Χερσόνησο του Αίμου, Αθήνα 2009 (Λαογραφία 3)

Πρασσά, Χ. Η «γλώσσα των νέων» από τη σκοπιά των ενηλίκων. Στο Μοσχονάς, Σ.Α. (επιμέλεια), Όψεις της γλώσσας στον τύπο, 1-8. Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, 2001

Πριαπίδου Πέους: Ψωλιάς. Αθήνα, Τυπογραφείο «Ο Πρίαπος», 1984

Προβοκάτσης Νάρκισσος – Νουνεχής Περίκαλλος: Βουκολική Παρτούζα. Αθήνα, εκδ. Μη Άμεση Επανάσταση 1984

Προκόπιος: Ανέκδοτα ή Απόκρυφη Ιστορία, Αθήνα εκδ. Άγρα, 2010 (μετάφραση Αλόη Σιδέρη, πρόλογος Η. Β. Dewing)

Προύντζου, Α., Χριστοπούλου Αικ.: Μια λεξικολογική προσέγγιση για την άσεμνη λέξη μαλάκας. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα (Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών) 33 2012: σελ. 293-305. Στο: http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_33_293_305.pdf

Προύντζου, Α.: Συγκριτική ανάλυση των περιθωριακών λεξιλογίων στα ελληνικά, γαλλικά και αγγλικά: Τυπικά χαρακτηριστικά, σημασιολογία, πολιτισμικές παράμετροι και χρήστης. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, 2010 http://hdl.handle.net/10889/4158

Πρωίας Λεξικόν της Νέας Ελληνικής γλώσσης, ορθογραφικόν και ερμηνευτικόν, συνταχθέν υπό επιτροπής φιλολόγων και επιστημόνων, επιμέλεια Γεωργίου Ζευγώλη, 2 τόμοι. Αθήναι, Δημητράκος 1033

Ράλλη, Α.: Η σύνθεση των λέξεων. Διαγλωσσική μορφολογική προσέγγιση. Αθήνα, Πατάκης, 2007

Ράλλη, Α.: Μορφολογία. Αθήνα. Πατάκης, 2005

Ράλλης, Ε. και Ποτλής, Μ.: Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων της

Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας, 6 τόμοι, Αθήνα 1852-1859

Ρηγάτος Γεράσιμος: Ιατρική παροιμιολογία εκδ.: Βήτα

Ρόκου Βασιλική: Η παραδοσιακή κοινωνία στο χρόνο της μεγάλης διάρκειας: Θεωρία Λαογραφίας εκδ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1996

Ρόκου Βασιλική: Η παραδοσιακή κοινωνία: από τη μεγάλη συνέχεια στη μεγάλη διάρκεια εκδ. Ταξιδευτής Αθήνα 2005

Ρόκου, Β. (2012), «Η παραδοσιακή κοινωνία, 15ος-19ος αιώνας. Προσεγγίσεις», στο Μ. Βαρβούνης και Μ. Σέργης (επιμέλεια), *Ελληνική Λαογραφία: ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τόμ. Α΄, Αθήνα εκδ. Ηρόδοτος, σελ. 721-758.

Ρούσσου, Ε.: Σεξουαλικές διαταραχές – Διαταραχές της ταυτότητας φύλου. Ειδικά θέματα. χ.έ. χ.χ. ftp://ftp.soc.uoc.gr/stoudents/KLIPS108/KEFALAIO13.doc

Ροφούζου, Α.: Η ελληνική στρατιωτική ορολογία – Αναλυτική παρουσίαση και αντιπαραβολή με την αντίστοιχη γερμανική. ΕΛΕΤΟ – 7^{ο} Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», 1-13. Αθήνα (22-24 Οκτωβρίου 2009), 2009

Ρωμαίος Κ.: «Λαϊκές λατρείες στη Θράκη» Αρχείο Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού τ. ΙΑ' σελ.: 1-131

Ρωμαίος Κ.: «Το αρχαϊκότερον στρώμα του λαϊκού πολιτισμού της Θράκης», Πρακτικά Β' Συμποσίου Λαογραφίας, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1976 σελ.: 481-496

Σαλτάρης, Ν.: Μήτρος Τρούκης (Αρβανίτης ποιητής του 19^{ου} αιώνα). Αθήνα, Γέρου, 1987

Σαμίου Δόμνα: Τραγούδια στον Κύκλο του Χρόνου (ένθετο σε CD). Τα Αποκριάτικα: ανίερα-ιερά. Αθήνα, Καλλιτεχνικός Σύλλογος Δημοτικής Μουσικής / Δόμνα Σαμίου, 1994

Σαμψών Αδαμάντιος: Λαϊκός Πολιτισμός Σκοπέλου εκδ.: Λαογραφικό Μουσείο Σκοπέλου

Σαπφώ, Τα ποιήματα μετάφραση Σωτήρης Κακίσης 11η έκδ. - Αθήνα: Ερατώ, 2002

Σαπφώ: Ποιήματα. Μετάφραση – Επιμέλεια Τασούλα Καραγεωργίου. Αθήνα, Γαβριηλίδης, 2009

Σαραντάκος, Ν.: Πας μη Έλλην, Βάρβαρος. Ποιος το είπε; Στο ιστολόγιο Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία (9/8/2009). https://sarantakos.wordpress.com/2009/08/09/ellinbarbaro/

Σαρίκας Ζήσης (επιλογή, μετάφραση, εισαγωγή): Μαζική Τέχνη και Κουλτούρα εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1984

Σαχινίδης Κώστας, «Αποκριάτικα εθιμικά χορευτικά δρώμενα Ριζομύλου Μαγνησίας: σύγχρονες κοινωνικές επιδράσεις και οι λειτουργίες τους», Πρακτικά Α' Συνεδρίου 'Λαϊκά δρώμενα/ Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις', Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα, 1996

Σαχλίκης Στέφανος: Αφήγησις Παράξενος (Darl J. Dumont & Randall M. Smith: Musaios)

Σαχλίκης Στέφανος: Τα Ποιήματα εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2015

Σέργης Μ. Γ.: Διαβατήριες τελετουργίες στον Μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19ου αιώνα 1922): Γέννηση-γάμος-θάνατος. Αθήνα 2007

Σέργης, Ν.: Ακληρήματα. Οι αλληλοσατιρισμοί ως όψεις της ετερότητας στην αρχαία και νεότερη Ελλάδα. Αθήνα, Αναγνώστου Αντώνης, 2005

Σερεμετάκης, Θ. και Δημητρίου, Μ.: Τα νεοελληνικά κύρια ονόματα. Αθήνα, Πατάκης, 2009[2]

Σετάτος, Μ.: Γραμματικό και φυσικό γένος στην κοινή νεοελληνική. Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, τεύχος Τμήματος Φιλολογίας 7, 1998 σελ.: 115-136

Σέττας, Δ.Χ.: Εύβοια Λαϊκός πολιτισμός. Δημοτικά τραγούδια-επωδές-παραδόσεις κ.ά. Αθήνα, Σπανός, 1976

Σούδα (ή Σουίδα) Λεξικό: σε ψηφιοποιημενη μορφή στο: http://eranistis.net/wordpress/2016/11/19/%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%B2%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B5-%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%B5%CE%AC%CE%BD-%CF%84%CE%BF-%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%83%CE%BF%CF%8D%CE%B4%CE%B1-%CE%AE-%CF%83%CE%BF%CF%85/

Σούτσος, Α.: Πανόραμα της Ελλάδος ή Συλλογή ποικίλων ποιηματίων. Leipzig, Verlag von Joh. Jacob Weber, 1835

Σούτσος, Π.: Στοιχεία Στρατιωτικής Υγιεινής. Εν Αθήναις, Εκ του Τυπογραφείο Λαζ. Δ. Βιλλαρά, 1865

Σταμου, Ε.: Ο ρατσισμός της ηλικίας. http://www.bookpress.gr/stiles/ideolipsies/ageism 2011

Συμεωνίδης, Χ.: Συμβολή στην ερμηνεία των νεοελληνικών συνθέτων με πρώτο συνθετικό το θεο-. Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 5, 1985 σελ.: 110-119

Τάσσης, Ν.: Η λειτουργία της αισχρολογίας στους Αχαρνής και στην Ειρήνη του Αριστοφάνη. Μεταπτυχιακή εργασία. Τμήμα Θεατρικών Σπουδών. Πανεπιστήμιο Πατρών. 2008

Τατσόπουλος, Π.: Πιπέρι στη γλώσσα. Αθήνα, Καστανιώτης, 2000

Τζιτζιλής, Χ.: Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Χρηστίδης, Α.-Φ., Αραποπούλου, Μ. και Γιαννοπούλου, Γ. (επιμέλεια) Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της, Αθήνα ΥΠΕΠΘ και Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2000 σελ.: 15-22.

Τομπαΐδης Δ. και Συμεωνίδης, Χ.: Συμπλήρωμα στο ιστορικόν λεξικόν της ποντικής διαλέκτου του Α.Α. Παπαδόπουλου. Αθήνα, Επιτροπή Ποντιακών Μελετών. Περιοδικού «Αρχείον Πόντου», Παράρτημα 23, 2002

Τοπάλη, Π.: Φιλιππινέζες μετανάστριες. Έμμισθη οικιακή εργασία, φύλο και αναπαραστάσεις του «Άλλου». Στο Βαμβακάς, Β. και Παναγιωτόπουλος, Π. (επιμέλεια) Η Ελλάδα στη δεκαετία του ’80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Αθήνα, Το πέρασμα, 2010 σελ.: 633-636.

Τσάκωνα, Β.: Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ. Θεωρία, λειτουργίες και διδασκαλία, Αθήνα. Γρηγόρης, 2013

Τσάμπρας, Γ.: «Τα ακατάλληλα». http://www.politismospolitis.org/archives/11538 (12.2.2010)

Τσαούσης, Δ.Γ.: Μορφολογία της νεοελληνικής κοινωνίας, Αθήνα 1971

Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Ν., Λυγούρα, Α. και Σακατζής, Δ.: Οι παρατηρούμενες αλλαγές στους συμβολισμούς της δημοτικής γλώσσας μετά το 1976. Στα Πρακτικά του Πανελληνίου Επιστημονικού-Επετειακού Συνεδρίου στο Δίον Πιερίας «1976-2011: 35 χρόνια από τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση» http://ins.web.auth.gr/index.php?lang=el&Itemid=171 (στο αντίστοιχο)

Τσίτσας, Θ.: Γλωσσοπλάστες στο Αμερικανικό Πεντάγωνο… Το λεξικό των

γερακιών. Ελευθεροτυπία 8 Απριλίου 2003

Τσοκόπουλος, Γ.: Ευριπίδου Κύκλωψ. Εν Αθήναις, Εκδοτικός Οίκος Γεωργίου Φέξη, 1911

Φιλιππάκη-Warburton, Ε.: Περιθωριακά Ιδιώματα. Στο Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (επιμέλεια) Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 1999 σελ.: 338-339.

Φουλίδη Ξανθίππη: Νέοι ορίζοντες στις ελληνικές Λαογραφικές Σπουδές: Το διαδίκτυο ως πεδίο παραγωγής, διάδοσης και εκπαιδευτικής αξιοποίησης του Λαϊκού Πολιτισμού (Διδακτορική Διατριβή), Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος 2015

Φραγκουδάκη, Α.: Γλώσσα λανθάνουσα 3. Ή γιατί δεν υπάρχουν βουλεύτριες, παρά μόνο χορεύτριες. Δίνη 4, 1989 σελ.: 42-44

Φύσσας, Δ.: Αυστηρώς Ακατάλληλον. Προγράμματα αθηναϊκών κινηματογράφων sex. Συμβολή στη σύγχρονη κοινωνιολογία. Αθήνα, Δελφίνι 1994

Φωτέας Παναγιώτης, «Η γυναικοκρατία στην Ξυλαγανή Ροδόπης και Νέα Κεσσανη Ξάνθης», Πρακτικά Ε' Συμποσίου Λαογραφίας, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1989

Φωτιάδης Θανάσης, «Χαρτογράφηση εκδηλώσεων στο βορειοελλαδικό χώρο», Πρακτικά Β' Συμποσίου Λαογραφίας, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1976

Χαραλαμπάκης Χ.: Νεοελληνικός λόγος. Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος, Αθήνα, εκδ. Νεφέλη, 1999 (3η εκδ)

Χατζηπανταζής, Θ.: Η ελληνική κωμωδία και πρότυπά της στον 19ο αιώνα, Ηράκλειο 2004

Χατζητάκη – Καψωμένου Χ., «Οι πολιτιστικοί σύλλογοι και η παράδοση: Το πρόβλημα της αυθεντικότητας.», Επιστημονικό συμπόσιο Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (19-21 Απριλίου 2002). Εταιρία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Αθήνα 2003, σελ.: 369-382

Χατζητάκη-Καψωμένου, Χ.: Θησαυρός Νεοελληνικών Αινιγμάτων. Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης – Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, 2000

Χρηστάκης, Λ. και Επάρατος. Μ.: Το Λεξικό της ντάγκλας. Αθήνα, Opera, 1995

Χρηστάκης, Λ.: (επιμέλεια) Τα χασικλίδικα ρεμπέτικα. Ανθολόγηση στίχων. Αθήνα, Χάος και Κουλτούρα, 2000

Χρηστάκης, Λ.: Στιχουργήματα του Στρατού. Αθήνα, Κούρος, σειρά 14 Η Λαϊκή μας Παράδοση, αρ. 1, 1990

Χριστοπούλου, Κ. και Ξυδόπουλος, Γ.: Η μεταφορά και η μετωνυμία στο λεξιλόγιο του περιθωρίου. Στο Kotzoglou, G. et al (επιμέλεια) Selected Papers of th 11th International Conference of Greek Linguistics, Rhodes, University of Aegean, 2014 σελ.: 248-260.

Χριστοπούλου, Κ.: Το άσεμνο λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής: Μια μελέτη των μορφολογικών, σημασιολογικών και πραγματολογικών χαρακτηριστικών του. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Γλωσσολογική Ανάλυση και Εφαρμογές». Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Φιλολογίας, 2010

Χρυσανθοπούλου Βασιλική: Από τη λαϊκή λατρεία στην τελετουργία και θρησκευτική συμπεριφορά: «Η μεταβαλλόμενη συνέχεια» των λαογραφικών Προσεγγίσεων (στο: Νιτσιάκος Βασίλης, (πρόλογος) Ποτηρόπουλος Παρασκευάς (εισαγωγή) (συλλογικό έργο): Λαογραφία και Ανθρωπολογία Μια συμβολή στο διάλογο. Εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2018) σελ.: 263-319

Χρυσανθοπούλου Βασιλική: Τόποι μνήμης στην καστελλοριζιακή μετανάστευση και διασπορά εκδ Παπαζήση Αθήνα 2017

Ψυχογιού Ελένη: Μαγεία και Ελληνική λαογραφία χ.ο. Αθήνα 1993

Ψυχογιού Ελένη: Το πεδίο της επιτόπιας έρευνας ως ταξίδι στο χώρο, το χρόνο και το λόγο: η περίπτωση ενός μαγιάτικου πανηγυριού στη Λυκόσουρα Αρκαδίας (στο: http://www.academia.edu/31484335/%CE%97_%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%84%CF%8C%CF%80%CE%B9%CE%B1_%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF)